

**Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника**

Гірська школа Українських Карпат

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ З ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК

№ 32
2025

**Івано-Франківськ
2025**

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР

Білавич Галина Василівна – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки початкової освіти та освітніх інновацій Карпатського національного університету імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)

ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Москаленко Юрій Михайлович – кандидат філософських наук, професор, директор Івано-Франківського фахового коледжу Карпатського національного університету імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР

Червінська Інна Богданівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки початкової освіти та освітніх інновацій Карпатського національного університету імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)

Цепенда Ігор Євгенович – доктор політичних наук, професор, ректор, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)

Біда Олена Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології, Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II (м. Берегово, Україна)

Блавт Оксана Зіновіївна – доктор педагогічних наук, доцент кафедри фізичного виховання, Національний університет «Львівська Політехніка» (м. Львів, Україна)

Богданець-Білокаленко Наталія Іванівна – доктор педагогічних наук, головний науковий співробітник відділу навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури, Інститут педагогіки НАПН України (м. Київ, Україна)

Валят Войцех – доктор педагогічних наук, проректор у справах студентських та навчання, завідувач відділення загальної дидактики та освітніх систем, Жешувський університет (м. Жешув, Республіка Польща)

Горпінч Тетяна Ігорівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов, Тернопільський державний медичний університет імені І.Я. Гобачевського (м. Тернопіль, Україна)

Зварич Ірина Миколаївна – доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри іноземної філології та перекладу, Київський національний торговельно-економічний університет (м. Київ, Україна)

Кондур Оксана Созонтівна – доктор педагогічних наук, професор, декан педагогічного факультету, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)

Кучай Олександр Володимирович – доктор педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, Національний університет біоресурсів і природокористування України (м. Київ, Україна)

Лисенко Неллі Василівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)

Мазур Пётр – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки, Державна вища професійна школа в м. Холм (м. Холм, Республіка Польща)

Максимчук Борис Анатолійович – доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та фізичної культури, Ізмаїльський державний гуманітарний університет (м. Ізмаїл, Україна)

Марусинець Мар'яна Михайлівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки і психології, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова (м. Київ, Україна)

Літературні редактори: Ірина Гуменюк, Марина Василик

Технічні редактори: Ярослав Никорак, Олеся Власій

Адреса редакційної колегії: «Гірська школа Українських Карпат», Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, Україна, 76000. Тел. (0342) 53-15-74, fax (0342) 53-15-74. E-mail: mountainschool@pnu.edu.ua; <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/msuc>.

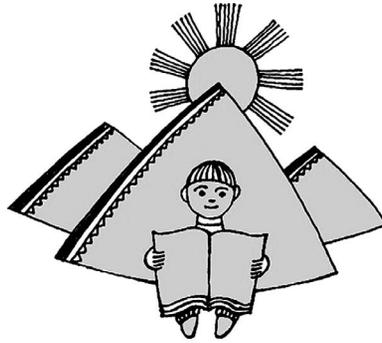
Внесено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»), в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора наук, кандидата наук та ступеня доктора філософії, наказом Міністерства освіти і науки України № 409 від 17.03.2020 р. (педагогічні науки, спеціальності – 011, 012, 013, 014, 015)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого ЗМІ серія КВ № 18273-7073ПР від 05.09.2011 р.

© Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2025

© «Гірська школа Українських Карпат», 2025. № 32. 156 с.

Vasyl Stefanyk Carpathian National University

Mountain School of Ukrainian Carpaty

SCIENTIFIC EDITION ON PEDAGOGICAL SCIENCES

No. 32

2025

Ivano-Frankivsk

2025

EDITORIAL BOARD
EDITOR IN CHIEF

Halyna Bilavych – Doctor of Pedagogy, Professor, Department of Pedagogy of Primary Education and Educational Innovations, Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

DEPUTY CHIEF EDITOR

Yuriy Moskalenko – Candidate of Philosophy Sciences, Professor, Director of Ivano-Frankivsk Professional College of Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Executive secretary

Inna Chervinska – Doctor of Pedagogic, Professor of the Department of Pedagogy of Primary Education and Educational Innovations, Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Igor Tsependa – Doctor of Political Sciences, Professor, Rector of Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Olena Bida – Doctor of Pedagogic, Professor, Head of the department of Pedagogic and Psychology, Ferenc Rakoczi Transcarpathian Hungarian College of Higher Education (Beregovo, Ukraine)

Oksana Blavt – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Physical Education, Lviv Polytechnic National University (Lviv, Ukraine)

Natalia Bohdanets-Biloskalenko – Doctor of Pedagogical Sciences, a senior researcher of the scientific subsection of Languages of Other Ethnic Minorities and Foreign Literature Teaching Department of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (Kuiv, Ukraine)

Wojciech Walat – Doctor of Pedagogy, Vice Rector for Student academic affairs and education, Head of the Department of General didactics and education systems, Rzeszow University (Rzeszow, Poland)

Tetiana Gorpinch – Candidate of Pedagogic, Associate Professor, Department of Foreign Languages, I. Hobachevsky Ternopil National Medical University (Ternopil, Ukraine)

Iryna Zvarych – Doctor of Sciences (Pedagogics), Senior Staff Scientist, the Department Professor Foreign Philology and Translation, Kyiv National University of Trade and Economics (Kyiv, Ukraine)

Oksana Kondur – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Dean of the Faculty of Education, Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Olexander Kuchay – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Department of Pedagogy, National University of BioSource and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Nelly Lysenko – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the department of theory and methodology of preschool and special education, Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Borys Maxymchuk – PhD in Education, Professor of Social Work, Social Education and Physical Education, Izmail State Humanitarian University (Izmail, Ukraine)

Marianna Marusinets – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the department of Pedagogical and Psychology, National Pedagogical University named after M.P Drahomanov (Kyiv, Ukraine)

Literary editors: Iryna Humeniuk, Maryna Vasylyk

Technical editors: Yaroslav Nykorak, Olesia Vlasii

Address of editorial staff: «Mountain School of Ukrainian Carpaty», Vasyl Stefanyk Carpathian National University, 57 Shevchenko Street, Ivano-Frankivsk, Ukraine 76000. Tel. (0342) 53-15-74, fax (0342) 53-15-74.

E-mail: mountainschool@pnu.edu.ua; <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/msuc>.

The journal is added to the «List of scientific professional publications of Ukraine, in which the results of dissertations for the degree of doctor and candidate of sciences can be published». Order № 409 by Ministry of Education and Science of Ukraine from 17.03.2020.

Certificate of publishing media State registration series KV №18273-7073 PR from 05.09.2011.

© Vasyl Stefanyk Carpathian National University, 2025

© «Mountain School of Ukrainian Carpaty», 2025 No. 32. 156 Pg.

Chapter I. THEORETICAL AND PEDAGOGICAL PROBLEMS OF MODERN EDUCATION

doi: 10.15330/msuc.2025.32.5-10

Oksana BLAVT,

Sc.D. (Education), Professor, Professor of the Department of Physical Education,
Lviv Polytechnic National University (Lviv Ukraine)

Оксана БЛАВТ,

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри фізичного виховання,
Національний університет «Львівська політехніка» (м. Львів, Україна)

oksanablavt@ukr.net

ORCID ID 0000-0001-5526-9339

Bibliographic description of the article: Blavt O. (2025). Pedagogical foundations of physical education of students in overcoming the consequences of health problems due to war traumas. *Mountain School of the Ukrainian Carpathians*. 32. 5-10.

Бібліографічний опис статті: Блавт О. (2025). Педагогічні основи фізичного виховання здобувачів вищої освіти в подоланні наслідків порушень у стані здоров'я внаслідок воєнних травм. *Гірська школа Українських Карпат*. 32. 5-10.

УДК 378:796)-056.24

PEDAGOGICAL FOUNDATIONS OF PHYSICAL EDUCATION OF STUDENTS IN OVERCOMING THE CONSEQUENCES OF HEALTH PROBLEMS DUE TO WAR TRAUMAS

Abstract. The relevance of the study is due to the need to determine the most effective means and methods of physical education, which should fully contribute to the fulfillment of the social order of the state and society to preserve and strengthen the health of student youth during their education, along with ensuring the proper level of their psychophysical condition. Aim of the research was to identify the pedagogical foundations for ensuring the effectiveness of physical education for higher education students after mild blast traumatic brain injury (TBI). A complex of general scientific theoretical methods was used in the implementation of the study: analysis, synthesis, systematization and generalization. Results: it was found that the goals and objectives of physical education of higher education students in conditions of prolonged martial law aim to improve their physical and psychological health. It was established that the main goal of physical education in the presence of mild blast TBI is to restore the function of damaged organs and systems of the whole organism and normalize the psychological state of higher education students. It was found that the most optimal way to achieve the educational goals of physical education is to determine the pedagogical foundations, the practical implementation of which ensures the solution of the tasks set, aimed at restoring the health of higher education students after mild blast TBI. A well-founded choice, construction and application of content elements, methods and organizational forms of implementing the pedagogical process of physical education to achieve didactic goals involves the detailing of pedagogical conditions. The pedagogical conditions identified as optimal are: the focus of the content of classes on the development of motor activity of higher education students after mild blast TBI; methodological support of physical education of higher education students after mild blast TBI; the formation of knowledge in the prevention of negative trends in the health of mild blast TBI consequences by means and methods of physical culture. The directions of pedagogical approaches in the implementation of physical education of students after mild blast TBI are outlined: educational and methodological support, arrangement for correctional and developmental and rehabilitation classes; professional staffing, adaptation of educational programs taking into account the needs of a certain contingent of higher education students.

Keywords: physical education, students, health preservation, war trauma.

ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВИТИ В ПОДОЛАННІ НАСЛІДКІВ ПОРУШЕНЬ У СТАНІ ЗДОРОВ'Я ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ТРАВМ

Анотація. Актуальність дослідження зумовлена потребою у визначенні найбільш ефективних засобів і методів фізичного виховання, яке повною мірою має сприяти виконанню соціального замовлення держави і суспільства на збереження та зміцнення здоров'я студентської молоді під час здобуття освіти, поряд із забезпеченням належного рівня їхньої психофізичного стану. Мета дослідження полягала у виокремленні педагогічних основ забезпечення ефективності фізичного виховання здобувачів вищої освіти після вибухової легкої черепно-мозкової травми (ЧМТ). У

реалізації дослідження використано комплекс загальнонаукових теоретичних методів: аналізу, синтезу, систематизації та узагальнення. Результати: з'ясовано, що цілі та завдання фізичного виховання здобувачів вищої освіти за умов тривалого воєнного стану скеровані на поліпшення стану їхнього фізичного та психологічного здоров'я. Головною метою фізичного виховання в разі наявності вибухової легкої ЧМТ є відновлення функції ушкоджених органів і систем усього організму та нормалізація психологічного стану здобувачів вищої освіти. Найоптимальніший шлях досягнення освітніх цілей фізичного виховання полягає у визначенні педагогічних основ, практична реалізація яких забезпечує розв'язання поставлених завдань, скерованих на відновлення стану здоров'я здобувачів вищої освіти після вибухової легкої ЧМТ. Обґрунтований вибір, конструювання й застосування елементів змісту, методів та організаційних форм реалізації педагогічного процесу фізичного виховання для досягнення дидактичних цілей передбачає деталізацію педагогічних умов. Виокремлено педагогічні умови, які визначено як оптимальні: спрямованість змісту занять на розвиток рухової активності здобувачів вищої освіти після вибухової легкої ЧМТ; методичний супровід фізичного виховання здобувачів вищої освіти після вибухової легкої ЧМТ; сформованості знань у питаннях превенції негативних тенденцій у стані здоров'я наслідків вибухової легкої ЧМТ засобами і методами фізичної культури. Окреслено напрями педагогічних підходів у реалізації фізичного виховання студентів після вибухової легкої ЧМТ: навчально-методичне забезпечення, облаштування для корекційно-розвиткових і реабілітаційних занять; фахове кадрове забезпечення, адаптація навчальних програм з урахуванням потреб визначеного контингенту здобувачів вищої освіти.

Ключові слова: фізичне виховання, здобувачі вищої освіти, здоров'язбереження, воєнна травма.

Formulation of the problem. The russian-ukrainian war has been going on for ten years. Every year, the number of students who have been injured as a result of hostilities on the territory of our country is growing (Dyuzhikova, Balokha, & Chepeliuk, 2022; Boyko, Kozlova, & Sharafutdinova, 2023).

The most common problem of wars in the last century is concussion or mild blast traumatic brain injury (TBI), which anyone can get now, not only in the combat zone, but also living in places far from the front line (Fulk, & Nirider, 2014). Now, with the full-scale war with russia, this phenomenon has taken on an unprecedented character and has no complete analogues among other wars (Dzyak, Mizyakina, Shulga, & Suk, 2023). Many military and civilian personnel have been exposed to blast waves affecting the brain as a result of the widespread use of the latest high-energy weapons.

According to statistics, mild blast TBI accounts for about 50% of all cases of war injuries (Chernenko, 2022), which is of crucial importance for public health. Due to the high prevalence of this type of injury and its long-term health consequences, blast mild TBI has been called a «marker of war» and a «silent epidemic of invisible wounds» (Ng, & Lee, 2019).

During the period of active hostilities since russia's full-scale invasion of Ukraine, one of the most pressing issues in higher education has been the restoration of the health of students who have suffered war-related injuries. The task of preserving the health of students and improving their performance in higher education institutions in the field of physical education/

Given the steady increase in the number of students with mild blast TBI, it is important during a full-scale war to find opportunities for physical education in the process of correcting the damaged functions of students' bodies as a result of mild blast TBI.

Analysis of recent research and publications. Research on the effects of mild blast TBI on the body in general and on the central nervous system in particular is currently the focus of scientific research. It has been noted (Ghandour, Abou-Abbass, Al-Hajj, & et al., 2022; Fulk, & Nirider, 2014; Ng, & Lee, 2019) that there are specific differences in the severity of the injury and the impact on functioning and health between mild blast TBI caused by an explosive wave and that caused by artillery fire.

Certain differences resulting from damage caused by a blow, sports injuries, or a traffic accident have been studied (Fulk, & Nirider, 2014). As noted (Dzyak, Mizyakina, Shulga, & Suk, 2023), shock waves often have a significant but invisible impact on the brain, which is further characterized by pathological effects on the body's functional state. Despite this, it has been proven (Ghandour, Abou-Abbass, Al-Hajj, & et al., 2022; Chernenko, 2022; Mysyura, 2023) that timely rehabilitation helps to avoid consequences in the future.

Currently, this issue has been organically integrated into the PE educational process, given that physical activity is a prerequisite for the development of brain neuroplasticity, which affects the functioning of the cardiorespiratory system, oxygen saturation of the brain, coordination, motor skills, etc., and the restoration of damaged body functions in general (Blavt, & Gurtova, 2024; Mytchuk, Tarasyuk, & Moroz, 2023).

Research (Blavt, Kozibroda, & Rozhko, 2021; Gurtova, & Nezhoda, 2023) has investigated the place and role of PE as a means of improving the quality of life of students after injuries: movement not only promotes physical health, it is vital for the proper functioning of the brain. In scientific research (Ovcharenko, 2022; Myroshnichenko, & Yevtushenko, 2023), physical activity is positioned as a powerful tool for restoring brain function based on new neural connections.

It is emphasized (Babajanyan, Semal, Beseda, Farionov, & Kurii, 2023) that the health of students is one of the pressing issues in modern education. It has been determined (Boyko, Kozlova, & Sharafutdinova, 2023) that the leading task of the education system in conditions of martial law is to preserve and strengthen the health and improve the physical fitness of Ukrainian students. On the other hand, it is believed (Mysyura, 2023; Blavt, & Gurtova, 2024) that the use of physical education and health measures after mild blast TBI is a fundamental step in returning to normal life. At the same time, researchers (Blavt, 2023; Myroshnichenko, & Yevtushenko, 2023) believe that physical education continues to be one of the determining factors in the comprehensive development of the individual.

It has been determined (Gurtova, & Nezhoda, 2023; Babajanyan, Semal, Beseda, Farionov, & Kurii, 2023) that in conditions of martial law, physical education is primarily aimed at creating conditions for preserving the health of students. In fact, physical education is now a reliable opportunity for students after mild blast TBI to access health-promoting physical exercises, learn about physical movement, and engage in physical activity (Ovcharenko, 2022; Dyuzhikova, Balokha, & Chepeliuk, 2022).

However, it must be noted that there is currently a certain limitation of scientifically based, effectively coordinated, and strategically planned physical education programs aimed at achieving high positive results in solving the problems of health preservation of students after mild blast TBI. In this regard, we note that there is a contradiction between the objective need to modernize the organization, content, and methods of physical education in the educational process of higher education students after mild blast TBI and the subjective state of solving the problem under study, and therefore differs from the necessary ability of this pedagogical process to ensure the successful solution of physical education tasks. It has been determined that a prominent place in this process is compliance with the requirements of the time (Blavt, 2023). Here, we note the almost complete absence of research and recommendations on this, and therefore the urgent need to solve this problem.

Thus, taking into account the consequences of Russian armed aggression on the territory of Ukraine, which is an increase in students after mild blast TBI, and given the need to provide them with quality physical education, this problem requires additional attention from the professional community. That is why the search for the most effective means and methods of physical education should fully contribute to the fulfillment of the social order of the state and society to preserve and strengthen the health of students during their education, along with ensuring an adequate level of their psychophysical condition, is a very important direction of scientific research.

AIM OF THE RESEARCH

was to identify the pedagogical foundations for ensuring the effectiveness of physical education for higher education students after mild blast traumatic brain injury (TBI).

RESEARCH METHODS

The research is based on the use of a set of general scientific theoretical methods: theoretical analysis, systematization, comparison of different views on the investigated problem, generalization of data from scientific, methodological, and special literature.

RESEARCH RESULTS

First of all, we must note that due to changes in the external situation in the country, the educational process in higher education has undergone a significant transformation (Dyuzhikova, Balokha, & Chepeliuk, 2022). The organizational forms of the educational process have been transformed due to the need to ensure the safety of the educational process first and foremost (Dyuzhikova, Balokha, & Chepeliuk, 2022). Accordingly, the goals and objectives of physical education for students in conditions of prolonged martial law are aimed at improving their physical and psychological health. There is no doubt that the theory, methods, and practices of physical culture to counter the challenges of the current martial law situation must be adapted to modern requirements. Therefore, we agree (Mytchyk, Tarasyuk, & Moroz, 2023) that martial law has necessitated the optimization of the structure and content of physical education in higher education institutions.

We support the ideas (Gurtova, & Nezhoda, 2023; Babajanyan, Semal, Beseda, Farionov, & Kurii, 2023) that the current state of development of the specified content of physical education in higher education institutions for students who have suffered trauma as a result of the war is different from what is necessary at the present stage, and that research is sporadic and fragmentary. This necessitates further research in this area. At the same time, as researched (Boyko, Kozlova, & Sharafutdinova, 2023), the creation of a new generation of educational materials that meet modern requirements and challenges in the context of global changes and European integration processes, particularly in higher education, is an important lever for the implementation of modern narratives.

Since there is virtually no experience of physical education for students after mild blast TBI in higher education institutions in Ukraine, the development of this area to address the issues of physical and psychological rehabilitation of such students involves creating conditions for the restoration of functions lost as a result of injuries and improving the health of students after mild blast TBI.

Therefore, our research is aimed at solving an applied scientific problem related to the elimination of health disorders in students who have suffered war-related injuries while studying at a higher education institution. At the same time, the research population includes not only military personnel who were directly involved in combat operations, but also students from areas where such operations took place and continue to this day. We also note that we consider the guidelines for solving this problem from the perspective of domestic pedagogical science regarding the organization of the educational process in higher education, but with an emphasis on taking into account the determinants of the condition after mild blast TBI in the use of forms, means, and methods of physical education.

We agree with the opinion of experts (Mysyura, 2023; Myroshnichenko, & Yevtushenko, 2023) that currently, the main goal of physical education in the case of injuries is to restore the function of damaged organs and systems of the whole body and normalize the psychological state. Therefore, at present, the tasks that physical education in higher education is «dictated» by the situation in the country and society are, in the most generalized form, general strengthening.

We specify that physical education for students after mild blast TBI is aimed at eliminating functional disorders in health caused by trauma. In terms of content, we believe that the development (modernization) of innovative pedagogical

practices is fundamental. First of all, this applies to classes, which are the main form of physical education in higher education institutions and are compulsory for all students as part of the academic discipline.

There are several types of physical education classes: introductory, final, learning new material, reviewing what has been learned, developmental, control, and combined. At the same time, it is noted (Prystupa, Muzyka, Kryshtanovych, Matviiv, & Ilkiv, 2022) that there is still no universal classification of classes, but now, regardless of the type of classes for students after mild blast TBI, they should be exclusively health-oriented.

As for the functional abilities of students after mild blast TBI, which need to be expanded during physical education classes, they are related to the functioning of certain body systems and the stage of recovery after trauma. The consequences of explosions include both purely physical damage and psychological trauma. Physical injuries are considered to be fractures, respiratory disorders, damage to soft tissues and internal organs, internal and external blood loss with shock, burns, and sensory disorders (especially hearing and vision). Therefore, it is important to study the functioning of students' cardiovascular, respiratory, and nervous systems after mild blast TBI. At the same time, it is necessary to constantly monitor the functioning of these body systems and their response to stress.

At the same time, the consequences of mild blast TBI can develop and manifest themselves over the years. The absence of specific disorders immediately after the injury does not guarantee the absence of manifestations in the future. The consequences of changes that the brain undergoes during trauma can manifest themselves in various ways. In addition, mild blast TBI does not always lead to obvious motor disorders. It is important to note (Ng, & Lee, 2019) that in the absence of motor disorders, cognitive and behavioral disorders may occur.

Certain scientific sources (Blavt, Kozibroda, & Rozhko, 2021; Gurtova, & Nezhoda, 2023) emphasize the impact of physical education on motor and mental spheres. Therefore, we believe that the use of appropriate pedagogical approaches ensures the effective integration of students after mild blast TBI into typical physical education classes.

We have found that the most optimal way to implement new educational tasks in pedagogy is to define a set of specific rules, the use of which ensures the solution of the tasks set. A well-founded choice, construction, and application of content elements, methods, and organizational forms of implementation of a specific pedagogical process to achieve didactic goals requires detailing pedagogical conditions.

Despite the fact that «condition» is a general scientific concept (Lytvyn, 2018), in the pedagogical aspect, they are characterized as a set of resources that ensures a purposeful pedagogical process. It has been noted (Myroshnichenko, & Yevtushenko, 2023) that the influence of conditions can accelerate or slow down this process, as well as affect its dynamics and final results. On the other hand, pedagogical conditions are a form of pedagogical activity (Blavt, & Gurtova, 2024).

We are inclined to accept as valid in our scientific research the statement (Lytvyn, 2018) according to which the pedagogical conditions for the implementation of the pedagogical process are considered as a set of objective opportunities that ensure the successful completion of the tasks set.

The pedagogical conditions for the implementation of physical education for higher education students after mild blast TBI, in the context of our study, are defined as a system that ensures a holistic process, the effectiveness of its organization, and optimal functioning. Therefore, we have identified the following pedagogical conditions as optimal:

- Focusing the content of classes on the development of students' motor activity after mild blast TBI, taking into account the established limiting factors determined by the consequences of the injury. The fulfillment of this condition requires adherence to methodological principles: a differentiated approach, accessibility, and individualization. The implementation was ensured by the use of approaches to the formation of physical activity content that were as consistent as possible with the nature of the damage caused by mild blast TBI, taking into account the characteristics of functional disorders, optimization of the content of physical activity means, and their dosage.
- Methodological support of physical education of students after mild blast TBI in the process of such classes. This condition directs the teacher to use forms, means, and methods of physical education aimed at achieving a restorative and general strengthening effect. Such methodological support involves constant pedagogical control of the psychophysiological parameters of the functional state of students' bodies after mild blast TBI. Pedagogical control ensures the design, prediction, and accurate reproduction of pedagogical processes that guarantee a high level of physical education for students after mild blast TBI. The implementation of control functions consists of a sequence of targeted management actions in the following cycle: analysis – planning – implementation of proposals – measurement of results – analysis.
- The formation of knowledge on the prevention of negative trends in health as a result of mild blast TBI through the means and methods of physical culture. The condition provided for the formation of an internal type of motivation for systematic physical culture activities to ensure an adequate level of physical activity among students during their studies. Strengthening motivation first requires identifying the motives that need to be actualized, as they are decisive in the formation of internal motivation. This is achieved by creating the most favorable conditions for satisfying basic psychological needs, which, given the challenges of martial law and the trauma experienced, primarily involve overcoming symptoms of anxiety, depression, panic attacks, etc.

The results of an empirical study support the final condition, according to which it was found that the level of motivation to engage in physical culture among students of higher education institutions has significantly decreased since the

beginning of the war. There is no doubt (Boyko, Kozlova, & Sharafutdinova, 2023) that the events that have been taking place in our country since the full-scale invasion by the Russian Federation are a factor in this situation. In connection with the latter, we note that it remains important to develop pedagogical and technological tools that improve the transfer and reception of necessary educational information by students.

When it comes to students after a mild blast TBI, it is important to consider the psychological consequences of trauma against the backdrop of constant stress, post-traumatic stress disorder. The war continues, so there is no period of complete recovery from the psychosomatic effects of trauma.

Therefore, the formation of knowledge in the field of physical culture is a factor that largely determines the participation of students after mild blast TBI in systematic physical education and health activities. This occurs indirectly and is caused by a significant increase in the likelihood of systematic use of physical activity in everyday life when knowledge related to various aspects of physical culture development is available. This involves leading a healthy lifestyle, engaging in various forms of independent physical activity, and using it in everyday life as a means of active recreation and improving health by eliminating the effects of injury.

In connection with the latter, we emphasize the place and importance of independent physical activity for improving somatic health after injuries. Physical activity should be considered an important adjunct to rehabilitation and is important for students after mild blast TBI. In this sense, it is important to provide timely knowledge about the benefits of physical activity after mild blast TBI, which, as stated (Boyko, Kozlova, & Sharafutdinova, 2023), promotes motivation to increase physical activity, reduces anxiety about one's own physical health, and promotes understanding of the forms of physical activity that may be most suitable for independent use.

Here, it is worth considering the WHO recommendations (Prystupa, Muzyka, Kryshchanovych, Matviiv, & Ilkiv, 2022) regarding modern practices, which state that some activity is better than none. Therefore, we agree with the opinion (Gurtova, & Nezhoda, 2023; Mytchyk, Tarasyuk, & Moroz, 2023) that independent physical exercise should be a mandatory part of a healthy lifestyle for students, since compulsory physical education classes cannot fully influence the improvement of their psychosomatic condition.

Independent physical activity is considered (Dyuzhikova, Balokha, & Chepeliuk, 2022) as a means of eliminating deficiencies in students' motor activity, promoting more active assimilation of the curriculum, and improving physical fitness and health.

There is no doubt that independent physical activity creates the opportunity to implement the rehabilitation process on an ongoing basis through physical culture and recreational activities. Students organize and conduct such activities independently at a convenient time outside of class in an optimal amount. They are planned for students by teachers, but are not mandatory. Here, it is worth following the recommendations (Myroshnichenko, & Yevtushenko, 2023) regarding the necessary 20 minutes of low- and moderate-intensity aerobic physical activity at least 3–5 times a week, along with strength, flexibility, and balance training.

The implementation of specific pedagogical conditions in the process of physical education of students after mild blast TBI, by involving them in a healthy lifestyle, ensures the development of basic motor skills, improves self-esteem, ensures physical independence, reduces complications associated with deviations in the health status of students after mild blast TBI, and enables them to successfully realize themselves in a normal academic environment.

At the same time, certain pedagogical conditions are subjective in nature and ensure the continuity and consistency of the effective implementation of the health-oriented approach to physical education classes for students after mild blast TBI. In turn, their implementation is the basis for individual corrective pedagogical influences to achieve the effectiveness of this process.

In general, systematic physical education classes contribute to improving the quality of life of students after mild blast TBI. Considering that such students naturally have a reduced level of physical activity due to injury, attention should be paid to overcoming obstacles to systematic physical activity.

Thus, summarizing the data of the scientific research, the directions of pedagogical approaches in the implementation of PE for students after mild blast TBI are outlined. They consist of:

- providing special technical and educational-methodological means of training, in accordance with the characteristics of the acquired injury;
- equipment for corrective, developmental, and rehabilitation classes;
- staffing: improving the professional competence of teachers;
- developing educational programs that take into account the needs of a specific group of students.

CONCLUSIONS AND PROSPECTS OF FURTHER RESEARCH

Today, Ukraine has become the epicenter of extreme situations, where not only military personnel but also civilians have been suffering from Russian terrorist attacks for a long time. Therefore, in the context of global military operations, both the military and the civilian population are equally at risk of military injuries. As a result, higher education institutions are seeing a high percentage of students with mild blast TBI, which is a major challenge for higher education institutions today. Given the current developments, this trend is likely to continue.

Ensuring the quality of education in the difficult conditions of prolonged martial law, the comprehensive development of students, and their psychological and physical health have been priority tasks for the Ministry of Education and Science since the beginning of Russia's full-scale aggression in Ukraine. Physical education in higher education is now of paramount

importance, as it is the most important structure that lays the foundations for health in the process of obtaining an education.

Under martial law, physical education is primarily aimed at creating conditions for preserving students' health, along with restoring the body's functional capacity after mild blast TBI, which is accompanied by a significant disruption of vital functions. The rational selection, design, and application of content elements, methods, and organizational forms of the PE pedagogical process to achieve didactic goals requires detailed pedagogical conditions. Therefore, based on the results of the study, pedagogical conditions that are defined as optimal have been identified: the focus of the content of classes on the development of students' motor activity after mild blast TBI; methodological support for the physical education of students after mild blast TBI; the formation of knowledge on the prevention of negative trends in health as a result of mild blast TBI by means and methods of physical culture.

As a result, it was established that the effectiveness of physical education classes in higher education institutions for students after mild blast TBI is determined by the state of solving the tasks that society sets for this academic subject and the psychosomatic health of the population of Ukraine, where the most difficult and lengthy stage is the restoration of health after injuries sustained as a result of war.

We see prospects for further scientific research in the development of pedagogical technology for PE students after mild blast TBI.

REFERENCES

- Babajanyan, V. V., Semal, N. V., Beseda, N. A., Farionov, V. M., & Kurii, O. V. (2023). The current state of physical education of students in higher education institutions during the war in Ukraine. *Science and technology today*, 2(16), 167-176. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-2\(16\)-167-176](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-2(16)-167-176)
- Blavt, O. (2023). Formation of an inclusive model of physical education for students with disabilities who are war veterans in higher education institutions. *Mountain school of Ukrainian Carpaty*, 28, 5–10. <https://doi.org/10.15330/msuc.2023.28.5-10>
- Blavt, O., & Gurtova, T. (2024). Physical Education in the Restoration of Damaged Functions in Students After Mild blast TBI Complicated By Acuborotrauma. *Journal of Learning Theory and Methodology*, 5(2), 56-63. <https://doi.org/10.17309/jltm.2024.5.2.02>
- Blavt, O., Kozibroda, L., & Rozhko, E. (2021). Generation pedagogical fundamentals the formation of an inclusive educational environment in higher education by means of physical education. *Mountain school of Ukrainian Carpaty*, 25, 63–68. <https://doi.org/10.15330/msuc.2021.25.63-68>
- Boyko, G., Kozlova, T., & Sharafutdinova, S. (2023). Study of motivation for physical education classes under martial law. *Scientific journal of Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University*, 1(159), 12-14. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.1\(159\).02](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.1(159).02)
- Gurtova, T., & Nezhoda, S. (2023). Pedagogical fundamentals correction of the mental health of higher education students in the process of physical education under the conditions of martial state. *Education. Innovation. Practice*, 11(4), 20–25. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol11i4-003>
- Dyuzhikova, T., Balokha, A., & Chepeliuk, A. (2022). Peculiarities of the organization of the educational process in higher education institutions in the conditions of war. *Perspectives and innovations of science*, 11(16), 58–66. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-11\(16\)-58-66](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-11(16)-58-66)
- Dzyak, L.A., Mizyakina, K.V., Shulga, O.O., & Suk, B.M. (2023). Protection of the brain with post-traumatic combat injuries. *Medical newspaper «Health of Ukraine of the 21st Century»*, 5-6, 541-542. https://health-ua.com/multimedia/userfiles/files/2023/ZU_5-6_2023/ZU_5-6_2023_32-33.pdf [in Ukrainian].
- Fulk, G.D., & Nirider, C.D. (2014). *Traumatic brain injury*. In: O'Sullivan S. B., Schmitz T. J., Fulk G. D., editors: *Physical rehabilitation*. 6th edition, Philadelphia: FA Davis Co.
- Chernenko, I. I. (2022). Peculiarities of rehabilitation of patients after combat craniocerebral trauma. *Psychiatry, neurology and medical psychology*, 20, 19–24. <https://doi.org/10.26565/2312-5675-2022-20-03> [in Ukrainian].
- Ng, S.Y., & Lee, A.Y.W. (2019). Traumatic Brain Injuries: Pathophysiology and Potential Therapeutic Targets. *Front Cell Neurosci*, 27(13), 528. <https://doi.org/10.3389/fncel.2019.00528>
- Methodological principles of the concept of "pedagogical conditions": practice. manual. – 2nd ed., add. and processing. Lviv: LDUBZHD, 2018. 88 p. Lytvyn, Andriy Viktorovych
- Mytchuk, O. P., Tarasyuk, V. Y., & Moroz, M. S. (2023). Physical education of students in conditions of restriction of motor activity. *Academic studies. Series «Pedagogy»*, 1, 110–115.
- Mysyura, V. B. (2023). Restoration of mobility in joints in persons after brain contusion by means of physical culture and sports. *Rehabilitation and Recreation*, 14, 269–276. <https://doi.org/10.32782/2522-1795.2023.14.32>
- Myroshnichenko, V. O., & Yevtushenko, I. M. (2023). Pedagogical conditions of motivation of students of agrarian institutions of higher education for physical education in the conditions of martial law. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University Series 15 Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports)*, 11 (171), 128–133. [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2023.11\(171\).26](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2023.11(171).26)
- Ovcharenko, O. Yu. (2022). Formation of stress resistance of students in war conditions. *Education of Ukraine under martial law: management, digitalization. European integration aspects*, 239.
- Prystupa, Y., Muzyka, F., Kryshchanovych, S., Matviiv, V., & Ilkiv, O. (2022). The main pedagogical aspects of the formation of professional competence of students of physical culture. *Revista Tempos e Espaços em Educação*, 15(34), e16974. <http://dx.doi.org/10.20952/revtee.v15i34.16974>
- Ghandour, H.Z., Abou-Abbass, H., Al-Hajj, S., & et al. (2022). Traumatic brain injury patient characteristics and outcomes in Lebanon: a multicenter retrospective cohort study. *Journal of Global Health Reports*, 6, e 2022006. <https://doi.org/10.29392/001c.32364>

Received
Accepted

10.03.2025
30.03.2025

Maryna VASYLYK,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor
of Department of Foreign Languages,
Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Марина ВАСИЛИК,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)
maryna.vasylyk@pnu.edu.ua
ORCID ID 0000-0002-0515-9251

Bibliographic description of the article: Vasylyk M. (2025). Vyshyvanka as a symbol of national identity in the context of war in Ukraine. *Mountain School of the Ukrainian Carpathians*. 32. 11-14.

Бібліографічний опис статті: Василик М. (2025). Вишиванка як символ національної ідентичності в умовах війни в Україні. *Гірська школа Українських Карпат*. 32. 11-14.

УДК 677.076.6:159.923.2(=161.2)“364”=111

VYSHYVANKA AS A SYMBOL OF NATIONAL IDENTITY IN THE CONTEXT OF WAR IN UKRAINE

Abstract. The article substantiates the relevance of studying the vyshyvanka as a contemporary cultural phenomenon, which, in the context of full-scale armed aggression against Ukraine, has acquired new significance and embodies a new conceptual role in society. It is stated that the vyshyvanka is no longer just an element of traditional national clothing, but also a powerful symbol of national resistance, unity, and the indomitable spirit of the Ukrainian people, as well as a means of visualising identity in the context of military and information confrontation. The relevance of scientific analysis of the vyshyvanka as a significant ethnocultural element that accumulates the deep values of the people and is a key factor in the formation of the modern narrative of Ukrainian identity is outlined.

It has been established that in the context of war, new designs of embroidered shirts acquire deeper symbolism, reflecting historical memory, heroism, national dignity, and solidarity. The methodological basis of the study is highlighted, which includes a systematic approach, as well as analytical, cultural, art, semiotic, and axiological methods. This provides a comprehensive and multifaceted analysis of the cultural phenomenon of the vyshyvanka. It has been found that vyshyvanka performs a number of important functions: it is not only a symbol of national and cultural identity, but also a means of individual self-expression, an element of social and political discourse, and an instrument of cultural resistance.

It is concluded that in the context of full-scale war, the vyshyvanka is transformed into a significant cultural code of modernity, which actively influences the formation of the worldview of Ukrainian society, contributes to the preservation of historical memory and the unity of the nation. Thus, vyshyvanka is not only a bearer of ethnic heritage, but also an effective tool for consolidating the Ukrainian people in wartime.

Keywords: Ukrainian vyshyvanka, narrative of Ukrainian identity, ethnocultural values, symbolism, armed aggression, national and cultural identity.

ВИШИВАНКА ЯК СИМВОЛ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті обґрунтовано доцільність вивчення вишиванки як сучасного культурного феномену, що в умовах повномасштабної збройної агресії проти України набуває нового значення та втілює нову концептуальну роль у суспільстві. Констатовано, що вишиванка вже не лише елемент традиційного національного одягу, а й потужний символ національного спротиву, єдності, незламності духу українського народу та засіб візуалізації ідентичності в умовах військового та інформаційного протистояння. Окреслено актуальність наукового аналізу вишиванки як знакового етнокультурного елемента, що акумулює глибинні цінності народу та є ключовим чинником у формуванні сучасного наративу української ідентичності.

Встановлено, що в умовах війни нові дизайни вишиванок набувають глибшого символізму, відображаючи історичну пам'ять, героїзм, національну гідність і солідарність. Висвітлено методологічну базу дослідження, яка включає системний підхід, а також аналітичний, культурологічний, мистецтвознавчий, семіотичний та аксіологічний методи. Це забезпечує цілісний і багатоаспектний аналіз культурного явища вишиванки. З'ясовано, що вишиванка виконує низку важливих функцій: вона є не лише символом національно-культурної ідентичності, а й засобом індивідуального самовираження, елементом соціального та політичного дискурсу, а також інструментом культурного спротиву.

Зроблено висновки, що в умовах повномасштабної війни вишиванка трансформується у значущий культурний код сучасності, що активно впливає на формування світоглядних орієнтирів українського суспільства, сприяє збереженню

історичної пам'яті та єдності нації. Таким чином, вишиванка виступає не лише носієм етнічної спадщини, а й дієвим інструментом консолідації українського народу в умовах воєнного часу.

Ключові слова: українська вишиванка, наратив української ідентичності, етнокультурні цінності, символізм, збройна агресія, національно-культурна ідентичність.

INTRODUCTION

Problem statement. In terms of the depth of expression of national cultural values, embroidery, as part of traditional Ukrainian culture and art, occupies one of the leading places. The significance of embroidered clothing contains a number of cultural symbols and meanings that were formed during the development of Ukrainian culture, acquiring perfection in graphic and colouristic outlines. The embroidered shirt has absorbed all the diversity of artistic imagery of traditional folk culture. In the modern world, vyshyvanka is an invaluable treasure trove of Ukrainian spiritual culture. At the same time, the simplest way to express one's national and cultural identity is to wear vyshyvanka. In the context of information warfare and open armed aggression, the embroidered shirt has become an attribute of spiritual resilience, national and cultural identity, and serves as a marker of national belonging. Vyshyvanka a priori creates a narrative of Ukrainian identity, as it is clearly associated with Ukraine and Ukrainian culture.

Analysis of recent research and publications. In the system of scientific research, many works are devoted to vyshyvanka, highlighting various aspects of this issue from the perspectives of cultural history, art history, applied arts, and folk art. The embroidered shirt appears as a unifying symbol that serves as a marker of national unity. In the context of this issue, the scientific works of such researchers as O. Vinichuk, N. Glebova, L. Andrushko, M. Palagniuk, Yu. Polovynchak, M. Oliinyk, O. Ryzhko, N. Khoma and M. Shulga are of great importance.

AIM AND TASKS RESEARCH – to study the phenomenon of vyshyvanka as an object of the narrative of Ukrainian identity in modern society, which accumulates ethnocultural values, serving as a means of national and cultural belonging.

RESEARCH METHODS include the use of a systematic approach, as well as analytical, cultural, art, semiotic and axiological methods, which provide a comprehensive and in-depth analysis of the problem and formulate reasoned conclusions.

RESULTS OF THE RESEARCH

Presentation of the main results of the research. Since the vyshyvanka is part of the national costume and an object of traditional Ukrainian ethnic culture, it is important to consider the understanding of the origins of ethnic culture and social values.

A characteristic feature of any culture is its ethnic component, which emphasises its uniqueness and originality among other cultures. Ethnic origins were formed over a significant period of time and under specific historical conditions of life of a particular people. Everything important that was inherent in the ethnic group throughout its historical existence accumulated in certain models of social and political organisation, behaviour, way of thinking, self-awareness, culture creation and communication, which was inherent in the ethnic group and subsequently turned into values, guidelines and ideals.

The space of existence of any ethnic group is a socio-natural formation, the specificity of which is reflected in the forms and methods of national culture. The environment of ethnocultural communities acts not only as a kind of context in which culture is formed, but also as its own integral part (Hlebova N. I., 2012, p. 31). Accordingly, during the formation of an ethnic group, its values emerge, which determine the sociocultural organisation and value system of the ethnic group.

Over the long period of existence of traditional societies, ethnocultural values in their cultures normalised worldviews, behaviour patterns, moral choices, etc. In other words, ethnocultural values created a meaningful environment that was reflected in material and spiritual culture and formed the basic foundations of the existence of an ethnic community, its value-semantic structure.

As a result, in the process of ethnic formation of peoples, basic values, as noted by researcher L. Andrushko, create a cultural foundation, determine the rules of interaction, set priorities, give assessments, and define goals. Accordingly, ethnicity represents a conscious space for communication and interaction, which is always based on identifying oneself in contrast to others (Andrushko L. V., 2016, p. 82). Thus, ethnocultural values contain a certain cultural identity, which also forms the basis of the identity model. This becomes most noticeable in times of crisis, especially now that we have been witnessing it since the beginning of military aggression against Ukraine.

Given that ethnicity is the fundamental essence of nationality, it is in ethnocultural values that the psychological and cultural experience of ethnic groups is accumulated. For a long time, it remained stable, using the transmission of cultural traditions to subsequent generations for its further preservation.

These values became decisive in the further development of both culture in general and spiritual foundations, which was reflected in customs and rituals, folklore and art, everyday rules of conduct, etc. This allows society to preserve its identity and uniqueness, while serving as an "identification marker" of national and cultural identity. The same can be said about folk clothing as part of Ukrainian national culture.

In general, the values of each ethnic culture form the basis of its worldview and life activities. In the course of historical development, these values may change: outdated ones give way to new ones that are more relevant and necessary for the further existence of the ethnic group. Defined by authentic meanings, any ethnic culture, thanks to certain norms, values, ideals, forms its own special cultural society, its own form of sociocultural communication, its

own moral and ethical foundations of social life, along with its own types of thinking, feelings, and value orientations, which are based on the unique worldview inherent in a particular ethnic group (Andrushko L. V., 2016, p. 76).

In the process of civilizational development of societies, ethnocultural values have become the basis of national values, forming their core. In other words, in this case, they are perceived as stable and unchanging meanings that are capable of satisfying the needs of representatives of ethnic and national communities.

Values are formed by a specific historical period and cultural environment, where they perform their functions. Accordingly, certain basic universal human values, as well as ethnocultural values, remain almost unchanged throughout time. Each era, state of social development, and technical progress influence the process of creating meanings, especially at the stage of their dissemination. However, according to R. Shulga, it can also be said that the immanent content of cultural meanings remains unchanged – the focus on the integration of society and the consolidation of the actions of its members (Shulga R., 2015, p.385).

The current situation in the value system of Ukrainian society is quite complex and has recently undergone significant changes due to external factors, among which war is the most decisive. In connection with military aggression, almost the entire society is experiencing rapid changes in values at the level of consciousness and national identity.

Symbols that embody certain values in the cultural space are not always leading, especially when there are conflicting value systems in society. Accordingly, symbolic images that have already lost their influence, as well as new ones that have not yet acquired a dominant status, have different effects on the cultural and information environment. On a symbolic level, the vyshyvanka represents the values of national identity, which are currently gaining relevance and finding a clear response in society, serving as a moral and spiritual foundation in difficult and crisis times, embodying the deep foundations of the national worldview. This, in turn, forms the narrative of Ukrainian identity, as opposed to pro-Russian propaganda.

The confrontation between the two value systems (Ukrainian and Russian-Soviet) in Ukrainian society intensified with the start of the war in Donbas. Now we are witnessing a phase caused by open armed aggression. Therefore, the problem of reassessment of values and, in fact, choosing a new worldview model has become relevant for the entire Ukrainian society (Shulga O., 2014, p. 130). In fact, this also concerns ethno-cultural values, which have become a determining factor in value-oriented choices. At the same time, they have gained importance in society as a key element of the national cultural code and, on a symbolic level, have become a guarantee of the preservation of the nation state and its independence. In defining the basic ethnocultural values of Ukrainian society, researchers emphasize the transformation of their meanings in the context of both the global crisis and the socio-political upheavals within the country associated with protest movements, the Revolution of Dignity and the war in eastern Ukraine that began in 2014 (Vinnichuk O. V., 2015, p. 37).

According to M. Palagniuk, such changes in values are caused by the fact that the issue of ethnicity arises clearly and sharply when social tensions within society or between different communities escalate into conflict (Palahniuk M. M., 2015, p. 162). This thesis has been repeatedly confirmed by examples in world history, and, in fact, its effect could be observed once again in events of national significance.

It is worth noting the presence of the “vyshyvanka” as a specific conceptual and semantic concept in the media environment, whose symbolic meanings researchers associate with positive values that are actualised as evidence of constructive trends in society, particularly among young people, contributing to the formation of a value paradigm in society, which, in turn, ensures the realisation of the formation of national consciousness (Ryzhko O. M., 2013, p. 36).

Accordingly, the concept of the vyshyvanka fulfils its symbolic function, because, according to Y. Polovynchak, symbols are an important component of the self-interpretation of the national community in culture. Through symbolisation, participants in communication “read” each other’s culture, identify “their own” and distinguish “others”; shared traditions, understanding of the surrounding world and oneself in it determine a person’s belonging to a particular community. The researcher emphasises that “in Ukraine, the last three years have seen active production of content related to the establishment of national symbols in the Ukrainian space: in real life — flags or patriotic paintings on city streets, cars, building balconies, “march of embroidered shirts,” patriotic procession, quite frequent ... there are references to symbols as points, emotional anchors that held people together in the most psychologically difficult times, which determines the power of the influence of such symbolisation. Symbols are also characterised by a multiplicity of meanings, functioning as an open image and semantic perspectives” (Polovynchak Yu. M., 2016, p. 66).

A classic vyshyvanka or other clothing with vyshyvanka ornamentation is not just ceremonial clothing, but, as N. Khoma emphasises, something by which Ukrainians can be identified. “Clothing begins to actively serve the function of expressing Ukrainian self-awareness. Clothing with ethnic motifs and patriotic prints is a simple and obvious way to express one’s feelings for one’s native land, demonstrating to others one’s attachment to the Motherland and everything associated with it” (Khoma N. M., 2015, p. 325). “Clothing is becoming a form of national identification, of belonging to the state of Ukraine. The symbolism of such clothing is the transmission of information from the wearer to the environment using a specific code” (Khoma N. M., 2015, p. 327).

During the struggle for Ukraine’s independence and territorial integrity, the vyshyvanka became a symbol of indomitable spirit, patriotism and unity of the nation. It is proudly worn by both civilians and military personnel – the modern defenders of Ukraine. At the front, under bulletproof vests, the vyshyvanka warms the hearts of our soldiers, reminding them of their homes, the strength of their people, and the lofty goal for which they are risking their lives. It is a kind of talisman, a symbol of the indomitable Cossack spirit that lives in their hearts.

CONCLUSIONS AND PROSPECTS OF FURTHER RESEARCH

In summary, we note that the vyshyvanka, as a component of Ukrainian folk clothing and part of traditional ethnic culture, is one of the most vivid representatives of cultural traditions and values. In the modern information space, it has become a marker of national and cultural identity and a means of individual self-expression. Embodying national cultural values, the embroidered shirt has acquired a special symbolic meaning, becoming an integral part of the social, political and cultural life of modern society. Vyshyvanka serves as a means of shaping the narrative of Ukrainian identity, conveying the values and meanings of the Ukrainian worldview. In the context of armed aggression against Ukraine, modern designs of embroidered shirts have acquired a new symbolism of struggle against the enemy, reflecting the indomitable spirit of the Ukrainian people. Therefore, we can affirm the cultural universality of folk embroidered clothing, the continuity of traditions and the centuries-old embodiment of the cultural code of the nation, which is becoming relevant at a turning point in national existence.

REFERENCES

- Andrushko L. V. (2016). Ukrainskyi natsionalnyi kostium ta informatsiia: filosofskyi i kulturolohichnyi vymir. Monograph, 177-211.
- Vinnichuk O. V. (2015). Osoblyvosti transformatsii politychnykh tsinnostei ukrainskoho suspilstva u postrevoliutsiinyi period. Bulletin of Dnipropetrovsk University, 1, 33-41. URL: <https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/issue/view/13>
- Glebova N. I. (2012). Kontsepsiia etnokulturnoho prostoru: teoretyko-metodolohichni pidkhody. Scientific Bulletin of Lesya Ukrainka Volyn National University, 15, 29-34. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/6257>
- Palagnyuk M. M. (2015). Dialektyka etnokulturnoi identychnosti. Gileya: Scientific Bulletin: Collection of Scientific Papers, 94, 161-65. URL: <http://gileya.org/index.php?ng=library&cont=long&id=112>
- Polovynchak Yu. M. (2016). Symvolichna reprezentatsiia hromadianskoi identychnosti v interaktyvnomu informatsiinomu prostori. Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences. IV(18). I.: 109, 66-69. URL: https://www.academia.edu/36111306/SCIENCE_and_EDUCATION_a_NEW_DIMENSION_HUMANITIES_and_SOCIAL_SCIENCE_Issue_109
- Ryzhko O. M. (2013). Kontsept "Vyshyvanka" v materialakh mas-media: aksiolohichni osoblyvosti podання. State and Regions. Social Communications, 3-4, 35-40. URL: Каталоги - НБУВ Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
- Khoma N. M. (2015). Patriotychna moda chy moda na patriotyzm: odiah yak sposib samoidentyfikatsii. Bulletin of Mariupol State University. History. Political Science: collection of scientific papers, 12, 322-329. URL: <https://visnyk.mu.edu.ua/index.php/politologia/issue/view/36>
- Shulga O. (2014). Kinets vakuumu lehytymnykh tsinnostei v ukrainskomu suspilstvi? Ukrainian society: monitoring social change: collection of scientific papers, 1 (15), 1, 125-132. URL: <https://isnasu.org.ua/publish/ukrainske-suspilstvo/issues.php>
- Shulga R. (2015). Kultura yak prostir natsionalnoho porozuminnia. Ukrainian society: monitoring social change: collection of scientific papers, 2 (16), 384-389. URL: <https://isnasu.org.ua/assets/files/monitoring/maket-2015monitoring.pdf>

Received

12.03.2025

Accepted

02.04.2025

Tetiana HOTSANIUK,

graduate student 3rd year of study specialty A5 Professional Education (by specialization),
Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Тетяна ГОЦАНЮК,

аспірантка III року навчання спеціальності А5 Професійна освіта (за спеціалізаціями),
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)
tetyana.hotsanyuk@pnu.edu.ua
ORCID ID 0009-0006-5803-2402

Bibliographic description of the article: Hotsaniuk T. (2025). Formation of innovative competence of future masters in software engineering in the conditions of digital transformation of education. *Mountain School of the Ukrainian Carpathians*. 32. 15-19.

Бібліографічний опис статті: Гоцанюк Т. (2025). Формування інноваційної компетентності майбутніх магістрів з інженерії програмного забезпечення за умов цифрової трансформації освіти. *Гірська школа Українських Карпат*. 32. 15-19.

УДК 378.147:004.4:37.018.43

FORMATION OF INNOVATIVE COMPETENCE OF FUTURE MASTERS IN SOFTWARE ENGINEERING IN THE CONDITIONS OF DIGITAL TRANSFORMATION OF EDUCATION

Abstract. The article provides a thorough analysis of the problem of forming innovative competence of future masters in software engineering in the conditions of digital transformation of education. The essence of the concept of "innovative competence" is revealed. It is found that the development of information technologies, the spread of artificial intelligence, cloud services, mobile platforms and cyber security tools determine the need for training highly qualified specialists who are able not only to perform professional tasks, but also to initiate changes in various spheres of society.

It is substantiated that the formation of innovative competence of future masters in software engineering involves the presence of knowledge, abilities, skills and value orientations that ensure the development of critical thinking, research activity, entrepreneurial and communicative abilities, as well as readiness to work in the conditions of digital transformation of education.

The pedagogical conditions for the formation of innovative competence are determined: integration of innovative educational technologies into the educational process of higher education institutions, project-oriented and problem-oriented learning, activation of research and experimental activities, participation in academic mobility programs, organization of an innovative educational space, development of communicative, entrepreneurial, and managerial skills. The experience of the Vasyl Stefanyk Carpathian National University in implementing digital platforms, startup projects and international partnerships is presented, which contributes to the development of innovative thinking and the ability to create high-quality software products among master's students.

It is concluded that the innovative competence of future masters in software engineering is formed through the combination of theoretical training, practical activities and participation in research and startup projects.

Prospects for further research are seen in the development of methodological materials for teachers of higher education institutions aimed at the effective use of digital resources in the process of training future specialists.

Keywords: competence, innovative competence, digital transformation of education, digital technologies, digital environment, future masters in software engineering.

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ З ІНЖЕНЕРІЇ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗА УМОВ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті здійснено ґрунтовний аналіз проблеми формування інноваційної компетентності майбутніх магістрів з інженерії програмного забезпечення за умов цифрової трансформації освіти. Розкрито сутність поняття «інноваційна компетентність». З'ясовано, що розвиток інформаційних технологій, поширення штучного інтелекту, хмарних сервісів, мобільних платформ і засобів кіберзахисту зумовлюють потребу в підготовці висококваліфікованих фахівців, здатних не лише виконувати професійні завдання, а й ініціювати зміни в різних сферах суспільства.

Обґрунтовано, що формування інноваційної компетентності майбутніх магістрів з інженерії програмного забезпечення передбачає наявність знань, умінь, навичок і ціннісних орієнтацій, які забезпечують розвиток критичного

мислення, дослідницької активності, підприємницьких і комунікативних здібностей, а також готовності працювати за умов цифрової трансформації освіти.

Визначено педагогічні умови формування інноваційної компетентності: інтеграція інноваційних цифрових технологій у освітній процес закладів вищої освіти, проектно-орієнтоване та проблемно-орієнтоване навчання, активізація науково-дослідної та експериментальної діяльності, участь у програмах академічної мобільності, організація інноваційного освітнього простору, розвиток комунікативних, підприємницьких, управлінських навичок. Представлено досвід Карпатського національного університету імені Василя Стефаника щодо впровадження цифрових платформ, стартап-проектів та міжнародного партнерства, що сприяє розвитку в магістрантів інноваційного мислення та здатності до створення якісних програмних продуктів.

Зроблено висновок, що інноваційна компетентність майбутніх магістрів з інженерії програмного забезпечення формується в процесі поєднання теоретичної підготовки, практичної діяльності та участі в науково-дослідних і стартап-проектах.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробленні методичних матеріалів для викладачів закладів вищої освіти, спрямованих на ефективне використання цифрових ресурсів у процесі підготовки майбутніх фахівців.

Ключові слова: компетентність, інноваційна компетентність, цифрова трансформація освіти, цифрові технології, цифрове середовище, майбутні магістри з інженерії програмного забезпечення.

INTRODUCTION

The problem formulation. The current stage of development of Ukrainian society is characterized by the rapid introduction of digital technologies into all spheres of life, which necessitates the high-quality training of highly qualified specialists in the field of information technologies. The growth of data volumes, the emergence of new digital platforms, the development of artificial intelligence, cloud and mobile technologies, and cybersecurity cause a constant update of the requirements for the training of higher education graduates in the specialty "Software Engineering", which is recognized as one of the most promising and sought-after in the world, as it ensures the formation of human resources for the digital transformation of various industries - from industry and finance to medicine and education.

Currently, it is important to prepare future masters in software engineering, which involves the formation of innovative competence, research skills, critical thinking, interdisciplinary integration, innovation management, and also contributes to the development of mobility, communication and entrepreneurial skills, and lifelong learning.

In this context, the main tasks of higher education institutions are to update the content of educational programs with an emphasis on innovative and interdisciplinary components; actively use digital platforms, cloud services and artificial intelligence technologies in education; develop and implement educational and research projects focused on practical results; develop a culture of teamwork and leadership qualities; and increase the level of mentoring support for applicants for the second (master's) level of higher education.

Analysis of recent research. The issue of formation of innovative competence in Ukraine was studied by scientists I. Kovalchuk, L. Petrichenko, S. Zagorodnyy, N. Kalyuzhka, O. Protsenko, S. Yurochko and others. The problem of formation of innovative competence of higher education students in the conditions of digitalization is gaining more and more attention in modern pedagogical science. Scientific research of domestic researchers is focused on studying the content, structure and conditions for the effective development of this competence. Thus, O. Shkurenko, O. Sakalyuk, S. Stetsyk concluded that a high level of innovative and digital competencies of future primary school teachers implies the manifestation of creativity, the presence of creative potential of the individual, professional and motivational readiness for innovative activities in education and science, as well as the ability to implement innovations in practice (Shkurenko, O., Sakalyuk, O., Stetsyk, S., 2021, 201–214).

A similar opinion is held by O. Tsiuniak, who studies the problem of professional training of future masters of primary education, emphasizing the social significance of innovative activity as a factor in professional formation, development of creative potential, and increasing the competitiveness of specialists in the modern educational space (Tsiuniak, O. 2019, 145–148).

Aspects of the formation of innovative competence of higher education students in the context of digital transformation of education were studied by L. Grynevych, N. Morze and M. Boyko, focusing on the components of innovative and STEAM competence (Grynevych, L., Morze, N., Boyko, M., 2020, 1–26).

The structural components of the innovative competence of a mathematics teacher are revealed in the works of V. Achkan (Achkan, V., 2014, 199–207), while the innovative competence of future mathematics teachers at the master's level was the subject of research by Yu. Galayko and V. Motorina (Galayko, Yu., Motorina, V., 2020, 32–36). At the same time, the mentioned scientific works are mostly focused on the training of future teachers. Therefore, the problem of forming the innovative competence of future masters in software engineering in the conditions of digital transformation of education is relevant and little studied.

AIM AND TASKS RESEARCH – is to substantiate the theoretical and methodological principles and determine the pedagogical conditions for the formation of innovative competence of future masters in software engineering in the context of digital transformation of education.

RESEARCH METHODS – theoretical (analysis, synthesis, generalization, classification and systematization of scientific sources on the problem of formation of innovative competence); modeling of pedagogical conditions for the formation of innovative competence; empirical (pedagogical observation, analysis of educational and professional programs and teaching and methodological materials).

RESULTS OF THE RESEARCH

Digitalization of education is one of the key trends of the 21st century, which fundamentally changes approaches to the organization of the educational process in higher education institutions, and the formed digital competencies become a prerequisite for successful social and professional activity. According to the Law of Ukraine «On Education», among the key competencies are defined:

- competences in the field of natural sciences, engineering and technology, which involve the development of curiosity, the desire to search for and propose new ideas, the ability to observe and research independently or in a group, formulate assumptions, draw conclusions based on experiments, and learn about oneself and the world around us through systematic observation and scientific research;
- innovativeness, which implies openness to new ideas, the ability to initiate changes in the immediate environment (class, school, community), the formation of knowledge, skills that form the basis of the competency approach. This competency ensures the further ability to successfully study, implement professional activities, feel part of the community and actively participate in community life (Law of Ukraine «On Education»).

In the context of our research, we will analyze the essence of the concept of «innovative competence».

The first systematic study of innovative competence was carried out by the Ministry of Education of Denmark, which was based on the experience and achievements of the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD). Within the framework of this study, a key category was added to the general list of competencies: creative and innovative competence. It is noted that creativity is considered as an individual characteristic of a person, manifested in the ability to generate new ideas, propose non-standard solutions and implement them in practical activities. This approach focuses on the importance of integrating creative thinking and innovative skills into the system of training specialists, which is especially relevant in the context of rapid changes in the modern educational and professional environment (Grynevych, L., Morse, N., Boyko, M., 2020, 1–26).

The team of authors (A. Kharkivska, A. Prokopenko, T. Otroshko, T. Bhan) notes that innovative competence in mathematics education encompasses several key aspects. Firstly, it is creative thinking, the ability to find non-standard approaches to solving mathematical problems. Secondly, digital literacy, which involves the ability to effectively use mathematical software, online platforms and visualization tools. Thirdly, communication skills necessary for presenting mathematical ideas using modern digital tools (Kharkivska A., Prokopenko A., Otroshko T., Bhan T., 2024, 87–91).

It should be noted that researchers identify 12 components of innovative competence (Fig. 1), including: risk tolerance (the ability to act in conditions of uncertainty and make informed decisions); interdependent behavior (readiness for cooperation and collective responsibility for the result); problem solving (the ability to effectively analyze situations and find optimal solutions); integrated thinking (the ability to combine knowledge from different fields to comprehensively solve problems); communication skills (the ability to listen, ask questions and clearly express thoughts); observation skills (careful perception of information and its analysis); experimentation (the willingness to try new approaches and methods); networking (the ability to establish professional and interpersonal relationships); decision-making (the ability to evaluate options and make choices based on analysis); implementation planning (organization of one's own activities and resources to achieve the goal); enthusiasm (active motivation for activity and involvement in innovation processes); satisfaction (gaining positive experience from implementing innovation activities) (Unlocking Innovation: Training Teams and Individuals to have Every Day Breakthroughs).

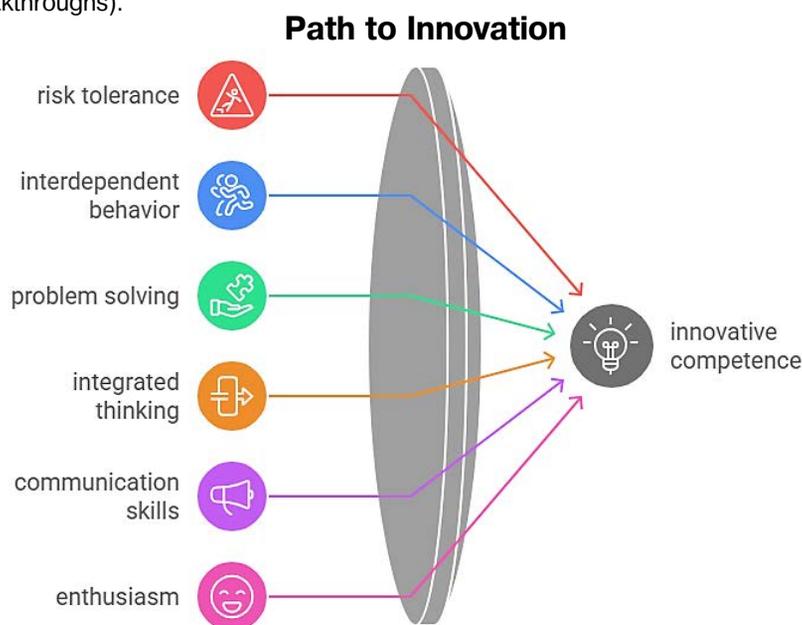

Fig. 1. Components of innovation competence

We believe that the formation of innovative competence of future masters in software engineering is a purposeful process that combines the acquisition of theoretical knowledge, the acquisition of practical experience, the development of critical thinking and research skills aimed at generating new ideas, developing innovative software solutions, applying modern digital technologies and adapting to the rapidly changing conditions of the professional environment. In addition, such a process involves the integration of theoretical training, practical activities, project and research work, and the formation of the ability to work in a team and effectively implement innovative projects in the field of software.

As practice shows, the formation of innovative competence requires effective pedagogical conditions. It is worth noting that at the Vasyl Stefanyk Carpathian National University, these conditions are implemented through the integration of modern educational technologies, the organization of research and project activities, as well as the expansion of international cooperation.

Teaching educational components («Fundamentals of Programming», «Organization of Computer Networks», «Web Design», «Fundamentals of Artificial Intelligence», etc.) involves the use of digital platforms, modeling systems, virtual laboratories. Such an environment promotes the development of creativity, critical thinking, and the ability to work with big data. For example, when studying the educational component "Fundamentals of Artificial Intelligence", students work on the tasks of building neural networks for analyzing texts and images, which combines fundamental knowledge with practical skills in working with modern Python libraries (TensorFlow, Keras).

Special attention is paid to involving master's students in working on real cases and startups in cooperation with IT companies in the region, which in turn ensures the formation of practical skills of innovative activity: the ability to work in a team, make non-standard decisions, create socially significant products. Higher education students participate in the development of mobile applications for educational needs and cyber defense systems that have practical significance in modern wartime conditions.

An important factor in the formation of innovative competence is participation in international educational programs Erasmus+, internships and joint research with foreign universities. It is undeniable that the combination of educational, scientific and practical activities at the KNUVS contributes to the creation of an open educational environment, where master's students learn not only to generate ideas, but also to implement them into specific solutions, think critically, work in conditions of uncertainty, and create innovative technologies to solve socially significant problems.

Taking into account the above, it is advisable to model pedagogical conditions for the formation of innovative competence of future masters in software engineering that meet modern challenges and needs of the labor market in the context of transformations of Ukrainian education. In particular, we define the following:

- integration of innovative digital technologies into the educational process of higher education institutions, the use of adaptive platforms, virtual laboratories, simulation systems and digital tools for studying complex algorithms, which will contribute to the formation of digital and innovative competence of master's students;
- project-oriented and problem-oriented training, which involves creating conditions for the implementation of complex interdisciplinary projects in cooperation with IT companies in the region;
- activation of scientific research and experimental activities, attraction of future masters to scientific laboratories and research centers of the university, which ensures the combination of theoretical knowledge with the practice of innovative activities;
- participation in academic mobility programs, international conferences, hackathons and joint research projects;
- organization of an innovative educational space that combines educational programs, scientific developments, IT hubs that allow second-level (master's) higher education students to implement their own ideas into specific products and technological solutions;
- development of communication, entrepreneurial, and management skills, which is an integral part of innovative competence.

Thus, the formation of innovative competence of future masters in software engineering is possible under the condition of comprehensive implementation of the specified pedagogical conditions, which ensures the training of competitive, mobile and creative specialists capable of operating in the conditions of digital transformation of education.

CONCLUSIONS AND PROSPECTS OF FURTHER RESEARCH

The conducted study showed that the formation of innovative competence of future masters in software engineering is one of the key conditions for improving the quality of their professional training and ensuring competitiveness in the labor market. In the context of digital transformation of education, innovative competence acquires strategic importance, as it involves the ability to integrate theoretical knowledge and practical skills, the effective use of modern digital technologies, the development of new software products and the implementation of innovative solutions in various spheres of social activity. The experience of the Vasyl Stefanyk Carpathian National University confirms that the combination of fundamental theoretical training with practical project activities creates favorable conditions for the development of creative and innovative thinking in higher education students. Undoubtedly, future masters in software engineering should not only be performers of individual technical tasks, but also generators of new ideas, team leaders, and initiators of digital transformation processes in various spheres of society.

We see prospects for further exploration in the creation of instructional and methodological materials for teachers of higher education institutions that contribute to the effective use of digital resources in order to develop innovative thinking, form professional competencies, cooperation skills, teamwork, and improve digital literacy.

REFERENCES

- Achkan, V.V. (2014). Innovative competence of a mathematics teacher. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii: naukovyi zhurnal*. Sumy: SumDPU imeni A.S.Makarenka, 5 (39). 199–207. URL:<https://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/27532> [in Ukrainian].
- Halaiko, Yu. A., Motorina, V. H. (2020). Innovative competence of future mathematics teachers in the context of master's degree. The 5th International scientific and practical conference «Science – the Future of The World» (June 23-24, 2020). Portal Publishing, Prague, Czech Republic 32–36 [in Ukrainian].
- Hrynevych, L. M., Morze, N. V., Boiko M. A. (2020). Scientific education as the basis for the formation of innovative competence in the context of the digital transformation of society. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*, 77(3), 1–26. URL:<https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/32752> [in Ukrainian].
- Law of Ukraine «On Education». URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
- Kharkivska, A., Prokopenko, A., Otroshko, T., Bhan, T. (2024). Formation of innovative competence of education seekers in the context of digital transformation of mathematics education. *Osvita. innovatyka. praktyka*, 12(10), 87–91. URL:<https://doi.org/10.31110/2616-650x-vol12i10-013> [in Ukrainian].
- Tsiuniak, O. P. (2019). Formation of innovative competence of future masters of primary education in higher education institutions. *Innovatsii v pochatkovii osviti: problemy, perspektyvy, vidpovidi na vyklyky sohodennia : materialy II Vseukr. nauk.-prakt. konf. (Poltava, 21-22 bereznia 2019 r.)*. Poltava: PNU imeni V.H. Korolenka, 145–148. URL:<http://dspace.pnu.edu.ua/bitstream/123456789/12311/1/46.pdf> [in Ukrainian].
- Shkurenko, O. V., Sakaliuk, O. P., Stetsyk, S. P. (2021). Formation of digital and innovative competencies in future primary school teachers using EBRU technology. *Elektronne naukove fakhove vydannia «Vidkryte osvittnee-seredovyshe suchasnoho universytetu»*, 11, 201–214. <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2021.1117> [in Ukrainian].
- Unlocking Innovation: Training Teams and Individuals to have Every Day Breakthroughs (6 February 2014). URL:<https://www.slideshare.net/ccgmag/unlocking-innovation-training-teamsand-individuals-to-have-every-day-breakthroughs>.

Received 02.02.2025
Accepted 23.02.2025

Liubomyra ILIICHUK,

Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Department of Primary Education and Educational Innovations, Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Любомира ІЛІЙЧУК,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри початкової освіти та освітніх інновацій, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)
liubomyra.iliichuk@pnu.edu.ua
ORCID ID 0000-0003-4274-6903

Inna CHERVINSKA,

Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor, Professor of the Primary Education Department and Educational Innovations, Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Інна ЧЕРВІНСЬКА,

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри початкової освіти та освітніх інновацій, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)
inna.chervinska@pnu.edu.ua
ORCID ID 0000-0003-0745-1413

Bibliographic description of the article: Iliichuk L., Chervinska I. (2025). Theoretical conceptualization of the notion of «monitoring» in the quality assurance system of higher education. *Mountain School of the Ukrainian Carpathians*. 32. 20-26.

Бібліографічний опис статті: Ілійчук Л., Червінська І. (2025). Теоретичне осмислення поняття «моніторинг» у системі забезпечення якості вищої освіти. *Гірська школа Українських Карпат*. 32. 20-26.

УДК 37.014:005.6

THEORETICAL CONCEPTUALIZATION OF THE NOTION OF «MONITORING» IN THE QUALITY ASSURANCE SYSTEM OF HIGHER EDUCATION

Abstract. The article provides a thorough theoretical analysis of the essence and content of the definition of «monitoring», emphasizing the need to understand this phenomenon as a necessary tool for ensuring the quality of higher education. The main approaches to the interpretation of this concept in the modern scientific literature are considered, which allowed to identify the key characteristics of monitoring, in particular: systematic, continuous, analytical and effective. It is found that monitoring ensures continuous observation of a phenomenon or process, and allows identifying deviations from the planned results and responding to them in a timely manner. The functional purpose of monitoring as an important tool of educational management is outlined, among the functions of which are: control over the correspondence between planned and actual results, tracking the dynamics of changes in educational processes, identifying deviations and responding by initiating corrective measures. The emphasis is placed on the need for a clear and unambiguous understanding of the concept of «monitoring» as a prerequisite for the effective implementation of evaluation procedures and improving the quality of the educational process, which is an integral part of the strategic management of higher education. As a result of the study, the author proposes a definition of monitoring as a holistic, systematic process of collecting, analyzing and evaluating data, which contributes to making informed management decisions to achieve the planned educational goals. It is emphasized that the clarification of the conceptual apparatus within the framework of the studied issues ensures the conceptual integrity and scientific validity of further theoretical and methodological research, contributes to the formation of a coherent terminological framework necessary for the development of effective mechanisms for managing the quality of higher education, a comprehensive analysis of the state of the educational system and its forecasting in the context of dynamic transformations, modern challenges and potential educational risks and threats.

Keywords: monitoring, quality of higher education, monitoring of higher education quality, quality assurance system of higher education.

ТЕОРЕТИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ ПОНЯТТЯ «МОНІТОРИНГ» У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті проведено ґрунтовний теоретичний аналіз сутності та змісту дефініції «моніторинг», зауважено на необхідності осмислення цього феномену як необхідного інструмента забезпечення якості вищої освіти. Розглянуто основні підходи до трактування означеного поняття в сучасній науковій літературі, що дозволило виокремити ключові характеристики моніторингу, зокрема: систематичність, безперервність, аналітичність і результативність. З'ясовано, що моніторинг забезпечує безперервне спостереження за якимось явищем або процесом, дозволяє виявляти відхилення від запланованих результатів та своєчасно на них реагувати. Окреслено функціональне призначення моніторингу як важливого інструмента освітнього менеджменту, серед функцій якого визначено: контроль за відповідністю між запланованими та фактичними результатами, відстеження динаміки змін в освітніх процесах, виявлення відхилень і реагування шляхом ініціювання коригувальних заходів. Зроблено акцент на необхідності чіткого й однозначного розуміння поняття «моніторинг» як передумови ефективного впровадження процедур оцінювання й підвищення якості освітнього процесу, що є невід'ємним складником стратегічного управління вищою освітою. У результаті проведеного дослідження запропоновано авторське визначення дефініції моніторингу як цілісного, систематичного процесу збирання, аналізу та оцінювання даних, що сприяє прийняттю обґрунтованих управлінських рішень задля досягнення запланованих освітніх цілей. Акцентовано, що уточнення понятійного апарату в межах досліджуваної проблематики забезпечує концептуальну цілісність і наукову обґрунтованість подальших теоретико-методологічних пошуків, сприяє формуванню узгодженої термінологічної бази, необхідної для розроблення дієвих механізмів управління якістю вищої освіти, комплексного аналізу стану освітньої системи та здійснення її прогнозування в умовах динамічних трансформацій, сучасних викликів і потенційних освітніх ризиків й загроз.

Ключові слова: моніторинг, якість вищої освіти, моніторинг якості вищої освіти, система забезпечення якості вищої освіти.

INTRODUCTION

The problem formulation. In today's context of higher education transformation, driven by globalization, digitalization and integration into the European education area, as well as the need to ensure the competitiveness of graduates in the global labor market, the issue of ensuring the quality of educational services is becoming a priority. The quality of education is seen not only as a result but also as a dynamic process that requires constant monitoring, analysis and improvement. The effective functioning of the system of internal and external quality assurance requires scientifically based approaches to diagnosing, evaluating and forecasting the dynamics of the educational environment, which is made possible by systemic monitoring. In this context, monitoring is a multidimensional system of collecting, processing, analyzing and interpreting data on the state and dynamics of the educational process. In this regard, the concept of «monitoring» is gaining particular relevance as a key tool for managing the quality of higher education.

Despite the widespread use of the term «monitoring» in domestic and foreign scientific discourse, there is a lack of unity in its interpretation, which necessitates a deeper theoretical understanding of this phenomenon in the context of ensuring the quality of education. Of particular importance is the analysis of the essential characteristics, functional purpose and structural and content components of monitoring as a systemic process aimed at maintaining and improving the standards of educational activities.

Analysis of scientific research. The analysis of the theoretical and methodological foundations of monitoring in the education system shows that the problem of ensuring the quality of educational processes through monitoring support mechanisms is the subject of close attention of a wide range of researchers. Several key areas of research on this issue have emerged in the scientific discourse. In particular, general theoretical approaches to the essence of monitoring, its functional purpose, tools and methodological foundations are analyzed in the works of I. Annenkova, V. Bazeliuk, O. Bainazarova, I. Bulakh, D. Bodnenko, I. Hyrylovska, A. Denysova, H. Yelnykova, O. Zhyltsov, V. Zinchenko, M. Kichula, H. Krasylnykova, S. Kretovych, O. Leshchynskyi, O. Lokshyna, T. Lukina, O. Liashenko, N. Mazur, M. Mruha, V. Rakcheieva, T. Khlebnikova, and L. Shchogoleva. Their research defines monitoring as a multidimensional phenomenon that includes not only tracking results, but also diagnosing the dynamics of educational change, managerial reflection, feedback in the educational process.

The issues of formation and evolution of the system of monitoring the quality of education in the context of the transformation of the educational space are covered in the works of S. Hubar, N. Denysova, A. Yermol, I. Ivaniuk, L. Kalinina, M. Kichula, O. Lokshyna, T. Lukina, O. Liashenko, O. Mayorov, M. Martynenko, O. Ovcharuk, N. Radko. The researchers emphasize the need for systematic implementation of monitoring procedures in the context of national and European requirements for quality assurance in education.

The managerial aspect of monitoring, in particular its role as a tool for strategic decision-making, is revealed in the scientific works of I. Bulakh, N. Verbytska, V. Horb, H. Dmytrenko, H. Yelnykova, I. Kapustin, O. Kasyanova, I. Likarchuk, I. Makarenko, N. Nikitina, O. Shestopaliuk. These authors focus on the effectiveness of management interaction, quality monitoring support at the level of educational institutions, and strategic planning for the development of educational systems.

Practical approaches to the organization of monitoring the quality of education, including mechanisms for collecting, analyzing and interpreting educational data, have been studied by N. Baidatska, O. Bilyk, V. Horb, L. Korobovych, I. Lapshyna, I. Makarenko, V. Prykhodko, Y. Romanenko, Z. Riabova, L. Tarasiuk. Their work is aimed at forming

an effective methodological framework for the implementation of monitoring activities in the modern educational environment.

Based on the results of previous scientific research, the author of the article analyzes certain aspects of monitoring as an integral component of the education quality assurance system. In the course of the research, the author outlines the conceptual foundations of monitoring, which include key provisions on the goals of education, the content of the concept of quality of education and the role of monitoring processes in ensuring it. In addition, models and types of monitoring studies, principles and functions of their organization, as well as levels of their functioning are analyzed (Ilichuk, 2021).

AIM AND TASKS RESEARCH

The purpose of the article is to provide a theoretical understanding of the definition of «monitoring» in the context of modern approaches to ensuring the quality of higher education, to clarify its content characteristics, functional aspects and significance as a tool for managing the quality of the educational process in the context of the transformation of the educational environment.

RESEARCH METHODS

The methodological basis of the study is a set of interrelated general scientific and special methods that provide a holistic theoretical understanding of the phenomenon of monitoring in the context of quality assurance in higher education. In the framework of the research, the following methods were used: analysis, synthesis, abstraction, induction, deduction, generalization – for processing and critical comprehension of scientific sources on the problem of monitoring and its impact on the quality of education; terminological and definitional analysis – to clarify the conceptual and categorical apparatus of the study, in particular, structuring and interpretation of the definition of «monitoring» in the national scientific discourse; comparative and contrastive method – to identify the variability of approaches to understanding the essence of monitoring in the context of quality management in education from different scientific perspectives; and logical-semantic analysis – to determine the content and structural characteristics of monitoring activities as a tool for diagnosing and assessing the quality of the educational process in higher education institutions.

RESULTS OF THE RESEARCH

Monitoring is emerging as a key tool for studying the functioning of educational systems and is an integral element of the mechanisms for ensuring the quality of education. In this regard, there is a need for a clear definition of the conceptual framework within the scope of the study, which will allow to systematize key terms, define their content characteristics and interrelationships, as well as ensure the conceptual integrity and scientific validity of further theoretical and methodological research. Clarification of the conceptual field is a prerequisite for the development of effective monitoring mechanisms that can not only provide a comprehensive analysis of the state of the higher education system, but also forecast it in the context of dynamic transformations, new challenges and potential educational risks.

The term «monitoring» appeared in the second half of the twentieth century, in soil science and ecology, where monitoring first became an object of scientific research. The concept of monitoring quickly spread to other areas of human activity, including medicine, economics, and sociology (Lokshyna, 2004).

Today, the concept of «monitoring» does not have a single and generally accepted definition in the scientific literature, due to its complexity and ambiguity. For a more detailed analysis of the content of this concept, let us turn to dictionaries, which serve as a tool that regulates the use of terms and language norms, and can also reflect the spread of terms in general or specialized lexical circulation, the level of development of thesauri of various scientific disciplines. In particular, the authors of the Dictionary of Foreign Language Words offer two definitions of monitoring: the first is a constant control over any process in order to determine its compliance with the desired result; the second is observation of the environment, assessment and forecast of its state in the context of the impact of human economic activity (Pustovit, Skopenko, Syuta, & Tsybalyuk, 2000, p. 652).

In the «Great Explanatory Dictionary of the Modern Ukrainian Language» this definition is clarified and defined as continuous monitoring of any process in order to identify its compliance with the desired result (Busel, 2001, p. 538). Consistent with this interpretation is the use of this concept in the sense of continuous monitoring of a process in order to determine its compliance with the desired result or preliminary assumptions, which is given in the «Great Universal Dictionary of the Ukrainian Language» (Zagoruyko, 2009, p. 287).

An appeal to the «Modern Dictionary of Foreign Language Words» showed that this definition is interpreted as: 1) constant monitoring of any process in order to determine whether it meets the desired result or initial forecasts; 2) observation of the environment, assessment and forecast of its condition in connection with human economic activity; 3) collection of information to study public opinion on an issue (Skopenko, & Tsybalyuk, 2006, p. 464).

Taking into account the definitions given in the reference books, it is possible to distinguish the key semantic characteristics of the concept of «monitoring»: firstly, monitoring is a systematic process of observing an object, assessing its condition, controlling the development of events and preventing undesirable trends that may arise; secondly, monitoring is characterized by targeting and subject orientation, i.e. it is applied to specific objects and processes in order to solve specific problems. The concept of «monitoring» is included in the terminology systems of many fields of knowledge, while its content is quite diverse (Fig. 1).

In the context of our study, there is a need to analyze the content of this concept in pedagogy in order to use it effectively in educational practice. Thus, conducting a comparative analysis of the concept of «monitoring», H. Kraslynykova notes that monitoring is a cyclical process that lasts in time, consists in obtaining the necessary information about the object as a whole or certain of its indicators through the use of empirical and theoretical research methods (observation,

analysis, surveys, etc.), which are selected depending on the object and intermediate goals of monitoring (studying the dynamics, preventing undesirable phenomena, forecasting, etc.) (Krasylnykova, 2015, p. 67).

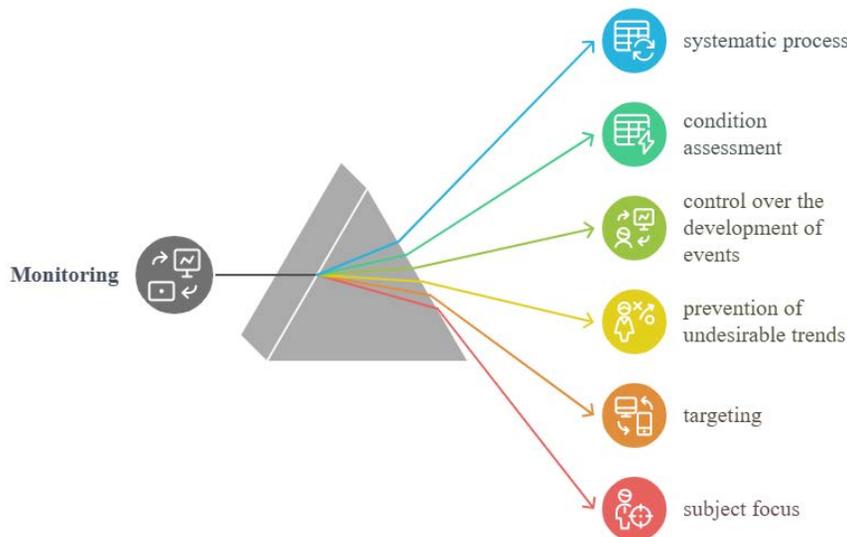

Fig. 1. Key semantic characteristics of the concept of «monitoring».

T. Lukina defines monitoring as a special system of collecting, processing, storing and disseminating data on the state of education, forecasting the dynamics and main trends of its development and developing scientifically based recommendations for making managerial decisions to improve the efficiency of the education sector (Lukina, 2008, p. 519). The researcher considers monitoring as a tool for managing the quality of education; as an information system; as a procedure for collecting data about an object (Lukina, 2007, p. 16).

The opinion of O. Lokshyna is in line with this one, who characterizes monitoring as a system of collecting, processing and disseminating information about the activities of the educational system, which ensures continuous monitoring of its state and forecasting its development (Lokshyna, 2004, p. 28). O. Liashenko somewhat complements this statement, considering monitoring as a system of measures for collecting, processing, analyzing and disseminating information in order to study and assess the state of functioning of a particular subject of educational activity and forecast its development based on the analysis of the data obtained and the identified trends and patterns (Liashenko, 2004, p. 22).

Summarizing the scientific research on the phenomenon of monitoring, O. Liashenko, T. Lukina, I. Bulakh, M. Mruha note that monitoring has several aspects that define it as a means of information support for management. Firstly, monitoring is a research process, and therefore it is characterized by a research methodology: determination of the purpose, subject and object, tasks, concept, hypothesis (as a predicted result), etc. Secondly, monitoring is a technological process of collecting, processing and disseminating information, which has tools, procedures and techniques specific to different methods of data processing. Thirdly, monitoring is a necessary component of management as a special type of activity, which has its own characteristics, such as simple constructivism. Fourthly, monitoring is a means of evaluation, which allows to draw conclusions and judgments aimed at the development of the object under study (Liashenko, Lukina, Bulakh, & Mruha, 2012, pp. 19-20).

G. Yelnykova notes that monitoring is a set of procedures for observation, ongoing assessment of the transformations of the managed object and the direction of these transformations to achieve the specified parameters of the object's development. The essence of the monitoring process lies in the synchronization of the processes of observation, measurement, development of new knowledge about the state of the object on this basis, followed by modeling, forecasting and making appropriate management decisions. In defining the specifics of educational monitoring, the researcher emphasizes that its functions are not limited to providing information about the state of the educational system, but are characterized by the inclusion of mechanisms of current regulation and self-regulation. Another characteristic feature of monitoring is that in the process of its implementation it is impossible to separate the management information system from the decision-making system (Yelnykova, 2002, p. 30).

T. Khlebnikova defines monitoring as a process of continuous scientifically based, diagnostic and prognostic monitoring of the state and development of a pedagogical object in order to optimally select educational goals, objectives and means of solving them (Khlebnikova, 2009, p. 15). I. Annenkova notes that monitoring is a form of organization, collection, storage, processing and dissemination of information about pedagogical systems, which ensures continuous monitoring of their condition, and also makes it possible to predict the development of pedagogical systems (Annenkova, 2016).

The position of the team of authors, including D. Bodnenko, O. Zhylytsov, O. Leshchynskyi, N. Mazur, is in line with the previous statements. N. Mazur, who define monitoring in education as a special system of collecting, processing, storing and disseminating information about the state of education, forecasting on the basis of objective data the dynamics and

main trends of its development and developing scientifically sound recommendations for making management decisions to improve the efficiency of the educational sector (Bodnenko, Zhiltsov, Leshchynskyi, & Mazur, p. 9).

Based on the structural and semantic analysis of the concept of «monitoring», I. Hyrylovska concludes that monitoring is a certain sequence of actions (procedure, process, event) that are filled with content (comparison, observation, evaluation), aimed at a specific object (system, elements of the educational system, pedagogical object) and determine the practical result (information, knowledge, judgment) used to achieve the ultimate goal (making managerial decisions to improve the quality of education, optimize the educational process). At the same time, the researcher, having identified such elements as goal, result, object, action, content in the phenomenon of «monitoring», explores its nature from the perspective of an activity-based approach (Hyrylovska, 2020, p. 49).

A. Vasyliuk, & M. Day notes that monitoring is a complex pedagogical phenomenon that can be characterized as both a system and a process. As a system, monitoring is a set of interrelated elements: the purpose of its conduct, the object of monitoring, the subjects of organization and implementation of monitoring, a set of criteria and indicators of evaluation, methods of collecting information, while acting as a subsystem of education management. The goal is the backbone element of monitoring as an activity system, permeating all its elements: based on the goal, a set of criteria and indicators for assessing the quality of education is determined, study methods are selected, and a monitoring procedure is built (Vasyliuk & Day, p. 152).

M. Kichula, having studied the evolution of the concept of «monitoring», includes the structure of this definition: 1) observation and warning; 2) an element of the management system; 3) a means of effective functioning of the forecasting system; 4) tracking, diagnostics, forecasting of performance results; 5) regular and systematic verification of the educational process according to certain criteria; 6) systematic collection of relevant information; 7) forecasting, evaluation and control. The author notes that monitoring has moved from simple observation and supervision to a system of measures, actions that are focused on collecting information, determining the purpose of this information for use in management activities (Kichula, 2012, p. 128).

A. Denysova identifies the directions of research on monitoring in pedagogy, among which are: the theoretical-analytical – monitoring is viewed as a method for studying the education system and its components using a wide range of quality criteria and indicators, diagnostic procedures, and methods; the informational – monitoring involves the collection, storage, processing, and/or structuring and dissemination of information about the functioning of the educational system and its components, which ensures continuous observation of its condition and forecasting of its development; the managerial – monitoring is used for the continuous provision of management with data that confirm or refute the presence of progress in achieving the expected program outcomes, for making appropriate managerial decisions (Denysova, 2022. p. 97).

The results of the study of scientific sources confirm the diversity in the content of the concept of «monitoring». It is obvious that we should focus on the fact that each definition reinforces one or another aspect of this phenomenon. Summarizing various scientific sources on this issue, we note that the pedagogical literature offers various definitions of the concept of «monitoring», which is most often understood as a long-term monitoring of the process of integration of psychological and pedagogical knowledge in all its states and manifestations, comparing the information received with a given standard and forecast; tracking the dynamics of the activity of the object of pedagogical management and the level of vital activity; analysis of the state of the object (system or complex phenomenon) through periodic or continuous repetition of data collection

The study of scientific works shows that some researchers equate monitoring in education with evaluation, control, diagnosis, and expertise. Based on the preliminary structural and semantic analysis of the studied scientific category, we believe that it is a mistake to equate monitoring as a multifunctional phenomenon with various processes and procedures of educational activities. An example of such an approach is the detailed comparative analysis of these concepts in the educational sphere by G. Krasylnykova. The researcher determines the status of each concept, namely: a) status of evaluation: control procedure; b) status of control: a component of the management cycle, a management function; c) status of diagnosis: control and evaluation of educational performance with additional functions of analysis and correction; d) status of examination: management technology of evaluation and control (Krasylnykova, 2015, p. 74).

In her scientific investigations, I. Annenkova identifies specific characteristics of monitoring that distinguish it from control and pedagogical expertise. The author notes that, unlike control, which is associated with the microelements of the educational system, monitoring is interconnected with the functioning of the entire system. Moreover, control is annually directed at new objects, while monitoring is periodically repeated and aimed at the same objects (Annenkova, 2016). A. Denysova adds that monitoring holds the status of research rather than solely empirical data collection, is characterized by a comprehensive and systematic nature, creates conditions for planning, and focuses on the key parameters of an educational institution (Denysova, 2022, p. 97).

T. Lukina points out that despite certain shared elements and the presence of control and assessment stages within the monitoring research cycle, the concepts of monitoring, evaluation, and control (as an administrative procedure) describe different processes and have distinct features that preclude their interchangeability. She emphasizes that monitoring is a means of obtaining, utilizing, and forecasting educational outcomes, whereas control is an evaluation of actual performance results at different time intervals. According to the researcher, monitoring and control (as inspection) differ in purpose and procedure, in the subject conducting the evaluation, in the form of result presentation, and in the method of using the evaluation outcomes (Lukina, 2006).

A similar position is held by L. Shchogoleva, who stresses that educational monitoring is a systematic procedure whose goal is not only to track the condition of a particular object but also to identify factors necessary for its development and

change. It is one of the scientific methods for researching a specific object. She notes that monitoring provides high-quality and timely information essential for managerial decision-making. Monitoring procedures are linked to standards against which the obtained results are compared, which, in turn, requires a clear definition of parameters, criteria, and desired outcomes. Control, by contrast, is the assessment of actual results at various points in time. It fulfills an administrative function and is intended to establish whether the stages, steps, or achieved outcomes correspond to certain norms and requirements, issuing a verdict accordingly. As an action, control is one of the methods within the monitoring study. On the other hand, control (as a function) utilizes monitoring as an innovative tool for quality management in educational institutions (Shchogoleva, 2014, p. 38).

In our view, the concepts of «monitoring», «evaluation», «control», «diagnostics» and «expertise» are related but not identical. We share the views of researchers such as S. Kretovych (2012), O. Bainazarova, V. Rakcheeva (2009), I. Hrylovska (2020) and V. Zinchenko (2013), who believe that monitoring is broader than control, as it includes the procedure of «evaluation». Pedagogical diagnostics is closely aligned with monitoring due to its analytical and prognostic functions. Control and diagnostics are components of educational monitoring, which enables strategic management of both educational institutions and the education system as a whole. Our position aligns with scholars who view diagnostics, evaluation, forecasting, and designing as integral components of educational monitoring.

The analysis of scientific research has enabled us to propose our own definition of «monitoring» as a systematic process of collecting, analyzing, and evaluating data with the aim of control, tracking changes, and making decisions to achieve set goals. Monitoring ensures continuous observation of a phenomenon or process, allows for the identification of deviations from planned outcomes, and facilitates timely responses. Based on this conclusion, we define the main characteristics and functions of monitoring in the context of quality assurance in higher education (Fig. 2).

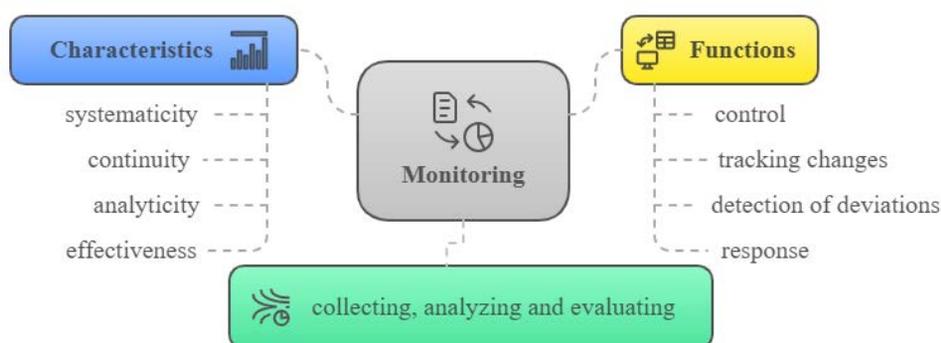

Fig. 2. Key characteristics and functions of monitoring in the quality assurance system of higher education.

Thus, educational quality monitoring is a comprehensive tool that combines systematic observation, data analysis, and support for managerial decision-making. Its characteristics and functions ensure effective control and improvement of the educational process, contributing to the achievement of high standards of higher education quality.

CONCLUSIONS AND PROSPECTS OF FURTHER RESEARCH

The conducted study has deepened the understanding of monitoring as an integral element of the higher education quality assurance system, emphasizing its role in achieving educational goals. Based on the analysis of academic research, monitoring is identified as a key tool that ensures systematic data collection, analysis, and evaluation for control, tracking changes, and informed decision-making. Monitoring is defined as a systematic and continuous process aimed at observing educational processes, detecting deviations from planned outcomes, and responding to them in a timely manner. The core characteristics of monitoring – systematicity, continuity, analytical orientation, and effectiveness – have been identified, as well as its key functions, including control, change tracking, deviation detection, and responsive action. The proposed definition and structured framework of monitoring characteristics and functions provide a theoretical foundation for the further improvement of the higher education quality assurance system, enhancing the effectiveness of educational processes and supporting the strategic objectives of higher education institutions.

Future research should focus on summarizing best international practices in higher education quality monitoring, aiming to adapt effective approaches to the Ukrainian educational context. It is also important to explore the interrelation between internal and external quality assurance systems in the context of monitoring activities, particularly through the lens of institutional autonomy in higher education.

REFERENCES

- Annenkova, I. P. (2016). Theory and methods of monitoring the quality of professional activity of scientific and pedagogical workers of higher educational institutions (Doctoral dissertation, Kyiv). [in Ukrainian]
- Bainazarova, O. O., & Rakcheeva, V. V. (2009). Monitoring and evaluation of the quality of education: A methodological guide. Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv National University. [in Ukrainian]
- Bodnenko, D. M., Zhiltsov, O. B., Leshchynskiy, O. L., & Mazur, N. P. (2014). Monitoring of educational activities: A study guide. Kyiv: Borys Grinchenko Kyiv University. [in Ukrainian]

- Busel, V. T. (Ed.). (2001). Big explanatory dictionary of the modern Ukrainian language. Kyiv: Perun. [in Ukrainian]
- Denysova, A. V. (2022). Organizational and pedagogical conditions for monitoring the quality of professional development of specialists in the field of vocational education (Doctoral dissertation, Kyiv). [in Ukrainian]
- Hrylovska, I. V. (2020). Theory and practice of monitoring the quality of professional training of future skilled workers: A monograph. Kamianets-Podilskyi: Publisher of PE Zvoleiko D.G. [in Ukrainian]
- Ilichuk, L. V. (2021a). Monitoring as an important component of the quality assurance system of higher education. *Youth and the Market*, (193–194), 73–77.
URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2021.242601> [in Ukrainian]
- Ilichuk, L. V. (2021b). Education quality monitoring: Conceptual approaches and classification of problems. *New Pedagogical Thought*, 108(4), 42–48. URL: <https://doi.org/10.37026/2520-6427-2021-108-4-16-19> [in Ukrainian]
- Khlebnikova, T. M. (2009). Planning of the educational process. *Zavuchu vse dlia raboty: nauchno-metodicheskii zhurnal*, (8), 8–18. [in Ukrainian]
- Kichula, M. (2012). Monitoring: A comparative analysis of the concept. *The Origins of Pedagogical Mastery*, (10), 124–132. [in Ukrainian]
- Krasylnykova, G. V. (2015). Monitoring the quality of professional training of sewing industry engineers in a higher education institution: Theoretical and methodological principles. Khmelnytskyi: KHNU. [in Ukrainian]
- Kretovych, S. S. (2012). Scientific principles of monitoring the development of higher education institutions of I–II levels of accreditation (Candidate dissertation, Kyiv). [in Ukrainian]
- Lokshyna, O. I. (2004). Formation and development of monitoring the quality of education: The world dimension. In O. I. Lokshyna (Ed.), *Monitoring the quality of education: World achievements and Ukrainian prospects* (pp. 28–39). Kyiv: K.I.S. [in Ukrainian]
- Lokshyna, O. I. (Ed.). (2004). *Monitoring the quality of education: World achievements and Ukrainian prospects*. Kyiv: K.I.S. [in Ukrainian]
- Lukina, T. O. (2006). *Monitoring the quality of education: Theory and practice*. Kyiv: Shkilnyi Svit Publishing House. [in Ukrainian]
- Lukina, T. O. (2007). Measuring and managing the quality of education: Teaching materials. Kyiv: Express Announcement. [in Ukrainian]
- Lukina, T. O. (2008). Monitoring in education. In V. G. Kremen (Ed.), *Encyclopedia of education* (pp. 519–521). Kyiv: Yurinkom Inter. [in Ukrainian]
- Liashenko, O. I. (2004). Conceptual foundations of monitoring the quality of education. In O. I. Lokshyna (Ed.), *Monitoring the quality of education: World achievements and Ukrainian prospects* (pp. 21–27). Kyiv: K.I.S. [in Ukrainian]
- Liashenko, O. I., Lukina, T. O., Bulakh, I. E., & Mruga, M. R. (2012). *Methods and technologies for evaluating the activities of a general educational institution: A manual*. Kyiv: Pedagogical Thought. [in Ukrainian]
- Pustovit, L. O., Skopnenko, O. I., Syuta, G. M., & Tsymbalyuk, T. V. (2000). *Dictionary of foreign language words*. Kyiv: Dovira. [in Ukrainian]
- Shchogoleva, L. (2014). Monitoring the quality of education: Theoretical and methodological aspect. *Pedagogical Search*, (2), 36–40. [in Ukrainian]
- Skopenko, O. I., & Tsymbalyuk, T. V. (2006). *Modern dictionary of foreign language words: About 20 thousand words and phrases*. Kyiv: Dovira. [in Ukrainian]
- Vasyliuk, A., & Day, M. (Eds.). (2019). *Quality of higher education: Theory and practice: A study guide*. Kyiv: Publisher of Lysenko M. M. [in Ukrainian]
- Yelnikova, G. V. (2002). *Fundamentals of adaptive management: A course of lectures*. Kyiv: CIPPO of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. [in Ukrainian]
- Yelnikova, G. V. (2005). *Scientific bases of adaptive management of institutions and establishments of general secondary education* (Doctoral dissertation, Luhansk). [in Ukrainian]
- Zagoruyko, O. Ya. (2009). *Big universal dictionary of the Ukrainian language*. Kharkiv: Torsing Plus. [in Ukrainian]
- Zinchenko, V. O. (2013). *Monitoring the quality of the educational process in a higher education institution: A monograph*. Luhansk: Publishing House of Luhansk Taras Shevchenko National University. [in Ukrainian]

Received

12.05.2025

Accepted

02.06.2025

Nataliia MATVEIEVA,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor
of Department of Primary Education and educational innovations,
Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Наталія МАТВЕЄВА,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри початкової освіти та освітніх інновацій,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)
nataliia.matveieva@pnu.edu.ua
ORCID ID 0000-0002-8495-7074

Bibliographic description of the article: Matveieva N. (2025). Communication strategies in an inclusive educational environment. *Mountain School of the Ukrainian Carpathians*. 32. 27-31.

Бібліографічний опис статті: Матвеєва Н. (2025). стратегії комунікації в інклюзивному освітньому середовищі. *Гірська школа Українських Карпат*. 32. 27-31.

УДК 37.011.31: 371.14

ON THE ISSUE OF COMMUNICATION STRATEGIES IN AN INCLUSIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Abstract. The purpose of the article is to consider communication strategies in an inclusive educational environment. Methods of pedagogical observation, analysis and synthesis, and generalization of results were used. It is noted that communication in the process of teaching students with special educational needs requires taking into account their individual characteristics and capabilities, level of development, needs, and interests. The importance of communication in the educational environment is characterized in accordance with the core tasks of inclusive education as a whole, and its impact on learning, upbringing, adaptation, and socialization, and further development of the personality is considered.

The essence of the concepts of "communication", "communication strategy", "inclusive communication" is revealed. It is emphasized that defining goals, identifying the target audience, choosing information channels, systematization, integration, analytics, adaptation are aspects of the communication strategy in an inclusive educational environment.

Modern priorities and values, tasks, and direction of the educational industry are determined. Communication, language, assistive technologies, and universal design are identified as key factors influencing the effectiveness of the inclusive educational process. The latest scientific achievements in the context of the specified issues and approaches to the classification of communication strategies are revealed and analyzed.

The main communication strategies in modern pedagogical practice are analyzed, their features are established and components are identified, the significance of their use in the context of socialization and harmonious development of students with special educational needs is revealed. The main principles of organizing communication, the use of its various strategies in the process of inclusive education are analyzed. The emphasis is on the humanistic principles of inclusive education and on ways of creating a barrier-free educational environment in the modern conditions of the New Ukrainian School.

Alternative additional communication is identified and the need to use its various types in the educational process is emphasized, the advantages are established. Further prospects and directions of scientific research in the context of the specified issues are outlined.

Ключові слова: communication, information channel, audience, communication strategies, inclusive learning, inclusive educational environment, special educational needs, socialization, adaptation, development.

СТРАТЕГІЇ КОМУНІКАЦІЇ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Анотація. Мета статті – розглянути стратегії комунікації в інклюзивному освітньому середовищі. Використано методи педагогічного спостереження, аналізу й синтезу, узагальнення результатів. Зауважено, що комунікація в процесі навчання учнів з особливими освітніми потребами вимагає врахування їхніх індивідуальних особливостей і можливостей, рівня розвитку, потреб, інтересів. Схарактеризовано значення комунікації в освітньому середовищі відповідно до стрижневих завдань інклюзивної освіти загалом, розглянуто її вплив на навчання, виховання, адаптацію й соціалізацію, подальший розвиток особистості.

Розкрито сутність понять «комунікація», «стратегія комунікації», «інклюзивна комунікація». Наголошено, що визначення цілей, ідентифікація цільової аудиторії, добір інформаційних каналів, систематизація, інтеграція, аналітика, адаптація є аспектами стратегії комунікації в інклюзивному освітньому середовищі.

Визначено сучасні пріоритети та цінності, завдання, спрямованість освітньої галузі. Виокремлено комунікацію, мову, розумні пристосування, універсальний дизайн як стрижневі чинники впливу на ефективність інклюзивного освітнього процесу. Розкрито й проаналізовано останні наукові досягнення в контексті означеної проблематики та підходи до класифікації стратегій комунікації.

Проаналізовано основні стратегії комунікації в сучасній педагогічній практиці, встановлено їх особливості й виокремлено складники, розкрито значення щодо використання у вимірі соціалізації та гармонійного розвитку учнів з особливими освітніми потребами. Проаналізовано основні принципи організації комунікації, використання різних її стратегій у процесі інклюзивного навчання. Акцентовано на гуманістичних засадах інклюзивної освіти та шляхах створення безбар'єрного освітнього середовища в сучасних умовах Нової української школи.

Виокремлено альтернативну додаткову комунікацію та наголошено на потребі використання різних її видів в освітньому процесі, окреслено переваги. Визначено подальші перспективи та напрямки наукових досліджень щодо означеної проблематики.

Keywords: комунікація, інформаційний канал, аудиторія, стратегії комунікації, інклюзивне навчання, інклюзивне освітнє середовище, особливі освітні потреби, соціалізація, адаптація, розвиток.

INTRODUCTION

The problem formulation. At the present stage, inclusive education has become an integral part of the educational process. Practice proves that the organization of inclusive education is successful provided that a favorable educational environment is created, where the main place is occupied by barrier-free and accessibility, psychological comfort, communication and moral support from peers and teachers, a favorable educational environment. Communication is the main means of receiving and transmitting information, which contributes to the development of the individual in the process of obtaining education. Today, communication in the process of teaching and educating students with special educational needs deserves special attention, which requires taking into account their individual characteristics and capabilities. As is known, the main task of inclusive education is the socialization of a child with developmental disorders, that is, acceptance by a group of peers, increasing the ability to adapt and form skills for creating friendly relationships, acquiring and developing communicative and social skills. This is facilitated by the use of effective communication strategies, various forms and means of communication, and additional alternative communication, which at the same time facilitate the child's adaptation to new conditions, serve his socialization and further development.

Despite the fact that inclusive education in Ukraine was introduced in 2017, the issue of communication in an inclusive educational environment is still relevant. It is being studied and analyzed by practicing teachers and theoretical scientists. In our opinion, in this aspect, the works of domestic scientists I. Bekh, G. Vasyanovych, I. Gordiyenko, O. Kazachiner, A. Kolupaeva, G. Leshchuk, O. Taranchenko, G. Usatenko, M. Chaika and others deserve special attention, who reveal various aspects of the issue, namely:

- the specifics of communication of people with various developmental disorders (N. Babych, O. Proskurnyak, V. Sylchenko, A. Taran);
- use of alternative and augmentative communication in inclusive education (I. Gordienko, O. Kazachiner, O. Kryvonohova, G. Usatenko, O. Tsyś, M. Chaika);
- creation of a barrier-free educational environment (A. Kolupaeva, O. Taranchenko);
- communication strategies in an inclusive educational environment (E. Danilavichyutye, S. Lytovchenko);
- tolerance in the inclusive process (I. Bekh, B. Gershunsky, O. Hryva, N. Matveieva).

Research by scientists indicates that communication in an inclusive educational environment is one of the important factors influencing personal development, on the one hand, and increasing the effectiveness of inclusive education, on the other, and therefore requires further analysis and in-depth study.

Analysis of recent research and publications. Research on the development of education in Israel covers various aspects of the country's educational system. O. A. Durmazoglu analyses the main components, achievements, and experience of Israel in organizing the school educational process during wartime (Durmazoglu O. A., 2022). O. V. Martynchuk examines the professional activities of special education teachers in inclusive educational institutions in Israel (Martynchuk O. V., 2018), while O. V. Kompaniets focuses on the system of non-formal education, which is actively developing in the country (Kompaniets O. V., 2017). H. Y. Mykhailyshyn and L. O. Mandro study the development of "soft skills" in the Israeli education system, emphasizing creativity, motivation, and leadership in the learning process (Mykhailyshyn H. Yo., 2021). A. V. Fastivets explores the training of physiotherapy and occupational therapy specialists in Israel (Fastivets A. V., 2021). However, despite the considerable amount of research on higher education, nursing education in Israel remains underexplored and requires further academic development.

THE PURPOSE OF THE RESEARCH – to reveal the main communication strategies in an inclusive educational environment.

RESEARCH METHODS

Research methods: analysis of the regulatory framework for the organization of inclusive education, scientific literature on the specified problem; pedagogical observation, analysis and synthesis, generalization of results.

RESULTS OF THE RESEARCH

The organization of inclusive education is a complex process that involves the inclusion of people with special educational needs in educational institutions and, accordingly, the creation of favorable conditions for their education, upbringing, development, adaptation and socialization. This is emphasized by the main regulatory and legal documents on education, such as: the Laws of Ukraine "On Education", "On General Secondary Education", "On Higher Education", the Concept of the New Ukrainian School, the Concept of the Development of Inclusive Education in Ukraine and other documents that indicate the features of creating a favorable educational environment in an institution. In particular, the Convention on the

Rights of Persons with Disabilities (2009) emphasizes the need to promote, protect and ensure the full and equal exercise of rights and freedoms by all citizens in the process of life, namely: (Fig. 1):

- “communication” or “inclusive communication” – creating favorable conditions for communication through the use of verbal and non-verbal speech (Braille, tactile communication, large print texts, printed materials, multimedia and audio means, alternative methods and means of communication) (Convention on the Rights of Persons with Disabilities, 2009);
- “language”, which includes spoken and sign languages, other forms of non-verbal languages;
- “reasonable accommodation”, as making the necessary modifications and adjustments to realize the rights and freedoms of all persons without exception (including those with disabilities);
- “universal design”, as creating a unique design of the environment of the institution, educational programs and services, which promotes accessibility for all persons without exception; allows the use of assistive devices for certain groups of persons with disabilities (Convention on the Rights of Persons with Disabilities, 2009).

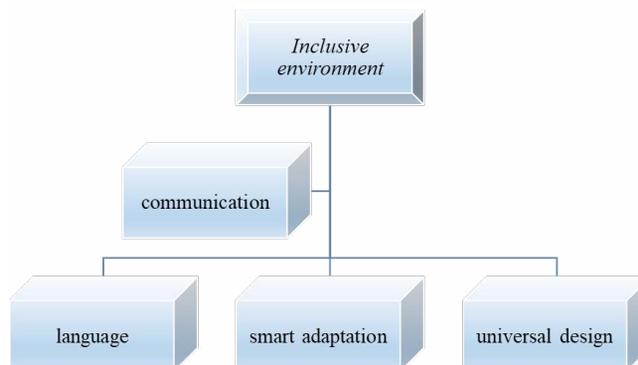

Fig. 1. Components of the effectiveness of an inclusive environment

In the context of the educational process, these and other aspects serve to include all its participants in learning, communication, play, and possible participation in public and school life. Of course, communication is the main means of obtaining information in the process of obtaining education, which deserves attention. On the other hand, it is advisable to consider it as an opportunity to create a barrier-free educational environment, a means of achieving complete mutual understanding, as a result of which all participants in the educational process, regardless of the presence of developmental disorders, can receive, perceive, process, analyze the necessary information, express their own opinions, acquire new experience and knowledge, expand their circle of communication, show their best sides, assert themselves, and develop.

Inclusive communication is based on the philosophy of humanism and is interpreted as human-centered communication aimed at meeting the communicative needs of people with developmental disabilities, demonstrating respect and recognizing their equality, uniqueness and uniqueness, value for society and in society. According to the provisions of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities (2009), the organization of the educational process in conditions of inclusion, the rules and features of communication are based on such principles as:

- respect for human dignity, personal autonomy, independence;
- socialization of the individual and his inclusion in society;
- rejection and prevention of any form of discrimination;
- respect for human diversity, recognition of equal opportunities and gender equality;
- accessibility, barrier-free environment;
- respect for the right to preserve one's own individuality, uniqueness and "otherness" (Convention on the Rights of Persons with Disabilities, 2009).

In addition, in scientific circles there is an opinion about other core principles of inclusive communication that contribute to the creation of a comfortable psychologically, physically, morally and ethically environment, namely:

- a) informational and physical accessibility of educational services;
- b) a differentiated and individual approach in the process of learning and communication, receiving and transmitting information;
- c) communication as a two-way process, which involves mutual understanding between participants in the educational process and self-expression of the individual;
- d) flexibility in the communication process;
- e) heterogeneity of the educational environment (involvement of individuals with different needs, including communication support);
- f) gradualness, phasedness, continuity (G. Leshchuk, 2021).

We consider the “communication strategy” in an inclusive educational environment as a detailed, long-term action plan for effective interaction of all participants in the educational process (students, teachers, other specialists, partners, stakeholders) in order to achieve the set goals and form the image of the educational institution. The inclusive communication strategy includes external and internal communication, is constantly changing and updating in order to

increase the effectiveness of use. In particular, the main aspects of the communication strategy in an inclusive educational environment include:

- defining the goal, outlining the goals - choosing the way to achieve them through the use of certain communication strategies;
- identifying the target audience - establishing the audience of interaction, studying and understanding its needs, features (for example, the number of applicants with special educational needs, features of the heterogeneity of the student contingent, types and level of complexity of developmental disorders in students, features of their communicative activity, communication difficulties, specifics of inclusion in the peer group and perception of "otherness" on their part);
- determining information channels - analyzing, searching and selecting the most effective forms of information presentation;
- systematization and integration - combining all communication activities into a single system to achieve synergy and efficiency of the educational process and socialization of the individual;
- analytics and adaptation - systematic monitoring of the results of communicative influence on the student and teaching staff of an educational institution with inclusive education, development of the institution as a whole; making adjustments and increasing the efficiency of its practical activities.

The general strategies of communication in an inclusive educational environment today are:

- priorities and values: showing respect for human dignity, uniqueness and dissimilarity, individual characteristics, recognizing the value of everyone, which has a positive impact on social adaptation and integration into society.
- human-centered communication: focusing on the needs and values of the individual;
- overcoming barriers, accessibility;
- active listening: perceiving and understanding the opinions of all participants in the educational process, focusing on them, critical analysis;
- using various channels, means and forms of communication, digital tools, which helps meet the needs of all participants;
- promoting participation: maximum involvement of all participants in the educational process in the exchange of views, discussions.

Of interest for our study are the strategies of inclusive communication presented by domestic scientists E. Danilavichyutye, S. Lytovchenko, such as:

- I. Strategies for planning and organizing the educational process:
  - I.I. Strategy for analyzing the starting level of success of students in the class.
  - I.II. Strategy for determining the model of organizing the teaching process.
- II. Implementation of the educational process:
  - II.I. Strategy for mastering basic knowledge, skills and abilities.
  - II.II. Strategy for collective activity in groups.
  - II.III. Strategy for forming cognitive interests (E. Danilavichyutye, S. Lytovchenko, 2012, p. 63).

Practice proves that in the context of the development of the New Ukrainian School, the main strategies and methods for organizing communication among all students in an inclusive class are: teamwork, cooperation with parents, providing and receiving comprehensive information about the child and using it for socialization in the learning process, compiling a portfolio; grouping students, conducting daily surveys and questionnaires to study needs and interests; establishing feedback; providing assistance and support from peers (A. Kolupaeva, 2019; O. Kazachiner, 2020). The most effective are communication strategies that allow you to obtain as much information as possible about the student and further use it for his or her education, upbringing and development. As a rule, they include:

- individual approach to students;
- creation of communicative passports of students to study their needs (description of interests, communication features, fears, preferences);
- positive attitude through encouragement and compliments (organization of "complimentary moments", exchange of positive feedback);
- open communication with other participants in the educational process about the characteristics of people with developmental disabilities, involving them in assistance and interaction (truthfulness, encouragement to think);
- use of other means and types of communication (pictograms, drawings), etc.

Therefore, communication strategies in an inclusive classroom are not just individual measures and forms of communication, but a holistic system of means of communicative influence on the individual for his/her successful learning, socialization, and development. It is based on such levers as:

1) creating a positive atmosphere in the classroom, which is achieved by demonstrating pedagogical optimism and respect for each student, relying on the positive, involving all students in various types of activities and using various activities (for example, encouragement, positive affirmations, joint creation of a "tree of success", which reflects the achievements of all students), active interaction of all students without exception;

2) an individual approach and taking into account age and individual characteristics, level of development, needs and opportunities, interests of students (adaptation of educational materials, accessibility of the educational environment, monitoring of the improvement of the student's level of development);

3) differentiation of learning (using different ways of presenting information, teaching methods and forms of assessment; flexibility of task completion deadlines; establishing cooperation with parents), etc.

Modern researcher A. Taran notes that, along with this, communication etiquette in an educational institution deserves attention. The scientist identifies the main components of communication ethics, which include: tolerance, equality, understanding, respect, recognition, receptivity (A. Taran, 2022, p.108).

Practice shows that in order to stimulate and increase the effectiveness of communication of people with developmental disabilities, it is advisable to use all pedagogical tools, techniques and technologies, assistive and alternative communication. Thus, the latter includes tools and strategies that a person with one or another type of developmental disability is able to use to perform communication tasks in everyday life. In particular, these are various forms of communication, in which all analyzers are used: speech, visual perception (text), touch, body movements and gestures, facial expressions, sign language, symbols, drawings, devices for generating speech, etc. With this approach, using alternative, additional or total communication, opportunities are created to replace missing speech, supplement it and improve it. Thus, today it has been established that in working with students with special educational needs it is advisable to use various types of alternative communication that facilitate perception and help in communication, namely:

- communication using the body, touch;
- communication using visual images;
- special electronic means of communication;
- combined means of communication (M. Chayka, G. Usatenko, O. Kryvonogova, 2021, p. 23).

All these and other means, forms, methods and techniques of communication lay the foundation for effective communication in the learning process and are of great importance for the development of individuals with special educational needs.

CONCLUSIONS AND PROSPECTS OF FURTHER RESEARCH

Our research proves that communication is the main means of transmitting the necessary information, which serves to include people with special educational needs in society, allows you to gain new knowledge, develop skills and abilities that are important in the life of each individual. In an inclusive educational environment, communication is based on the humanistic principles of recognizing the individual, his dignity, respect for rights and freedoms, and values in society. The most effective today are those strategies that involve teamwork, cooperation with other specialists and parents, individualization and differentiation of learning, inclusion of the latest technologies and means of additional or alternative communication in the educational process. This approach ensures accessibility and barrier-free educational process for all applicants without exception, meeting their needs, taking into account age and individual characteristics, needs and opportunities. Prospects for further research include the development of an indicative model of an inclusive communication system in educational institutions of various levels, the identification of the main means of influencing the effectiveness of communication between participants in the educational process and teachers in the process of interacting with them, and the achievement of set goals.

REFERENCES

- Danilavichutiie, E.A., & Lytovchenko, S.V. (2012). Teaching strategies in an inclusive educational institution: navchalno-metodychnyi posibnyk. Kyiv: A.S.K. Publishing Group.
- Kazachiner, O. S., & Hordiienko I. V., Tsys, O. V. (2020). The state of the problem of using alternative and assistive communication by children with speech disorders in Ukraine. Innovatsiina pedahohika. Korektsiina pedahohika, 22 (1), 60–63.
- Kolupaieva, A. A., & Taranchenko, O. M. (2019). Teaching children with special educational needs in an inclusive environment: navch.-metod. posib. Kyiv: TOV: ATOPOL.
- Convention on the Rights of Persons with Disabilities. 2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
- Leshchuk, H. (2021). Inclusive communication as a tool for forming an inclusive culture: terminological analysis. Social Work and Education, 8 (3), 364–372.
- Taran, A. (2022). Peculiarities of communication in an inclusive educational environment. Sotsialna robota ta sotsialna osvita, 1 (8), 105–113.
- Chaika, M. S., Usatenko, H. V., & Kryvonohova, O. V. (2021). Theory and practice of using alternative communication for persons with special educational needs: navch.-metod. posib. Kyiv.

Received 21.04.2025
Accepted 09.05.2025

Oksana TSIUNIAK,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of Department of Primary Education and Educational Innovations,
Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Оксана ЦЮНЯК,

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри початкової освіти та освітніх інновацій,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)
oksana.tsiuniak@pnu.edu.ua
ORCID ID 0000-0002-4573-1865

Olena SEMENOG,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Pedagogy,
Head of the Center for Scientific and Educational Partnership and Network Interaction,
Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko (Sumy, Ukraine)

Олена СЕМЕНОГ,

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки,
керівник Центру науково-освітнього партнерства і мережевої взаємодії,
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка (м. Суми, Україна)
olenasemenog@gmail.com
ORCID ID 0000-0002-8697-8602

Bibliographic description of the article: Tsiuniak O., Semenog O. (2025). Tutoring as a means of individualizing the educational trajectory of students at the third (educational and scientific) level of higher education. *Mountain School of the Ukrainian Carpathians*. 32. 32-37.

Бібліографічний опис статті: Цюняк О., Семеног О. (2025). Тьюторинг як засіб індивідуалізації освітньої траєкторії здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти. *Гірська школа Українських Карпат*. 32. 32-37.

УДК УДК 378.147:005.336.2-057.875

TUTORING AS A MEANS OF INDIVIDUALIZING THE EDUCATIONAL TRAJECTORY OF STUDENTS AT THE THIRD (EDUCATIONAL AND SCIENTIFIC) LEVEL OF HIGHER EDUCATION

Abstract. The article explores the theoretical and methodological foundations of tutoring as a means of individualizing the educational trajectory of third-cycle (educational and scientific) higher education students. The essence of tutoring is defined as a systemic process that integrates legal, methodological, personnel, digital, and resource aspects, aimed at individualizing the educational trajectory of third-cycle students. Key components of tutoring support include an individual study plan, systematic scientific guidance, the use of digital educational platforms, the development of a culture of partnership, and providing resource and regulatory support.

It is argued that tutoring is a key tool for enhancing the effectiveness of the educational and scientific process in higher education institutions, as it fosters students' academic autonomy, integrates theoretical knowledge with practical skills, develops research competencies, and prepares third-cycle students for participation in international scientific projects.

The study analyzes legal documents, educational standards, and the experience of leading Ukrainian higher education institutions (Vasyl Stefanyk Carpathian National University and Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko) that train third-cycle students. The findings confirm that the systematic implementation of tutoring contributes to the preparation of highly qualified, competent, and competitive future researchers.

Prospects for further research include the development of comprehensive tutoring support models that integrate innovative pedagogical technologies, digital tools, and methods for assessing learning outcomes and research activities. It is also advisable to investigate the effectiveness of various approaches to third-cycle education, the formation of a culture of partnership between mentors and students, and the impact of tutoring on the development of professional and research competencies, students' ability to independently plan and implement their educational and scientific trajectory, and their successful integration into the international scientific community.

Ключові слова: Tutor, Tutoring, Individualization, Individual educational trajectory, Third-cycle (educational and scientific) higher education students, Doctor of Philosophy (PhD), Educational and scientific program.

ТЮТОРИНГ ЯК ЗАСІБ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ТРАЄКТОРІЇ ЗДОБУВАЧІВ ТРЕТЬОГО (ОСВІТНЬО-НАУКОВОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті досліджено теоретико-методичні засади тьюторингу як засобу індивідуалізації освітньої траєкторії здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти. З'ясовано сутність тьюторингу як системного процесу, що інтегрує нормативно-правові, методичні, кадрові, цифрові та ресурсні аспекти і спрямований на індивідуалізацію освітньої траєкторії здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти. Визначено ключові компоненти тьюторського супроводу: індивідуальний навчальний план, систематичний науковий супровід, використання цифрових освітніх платформ, формування культури партнерства та забезпечення ресурсної і нормативно-правової підтримки.

Обґрунтовано, що тьюторинг є ключовим інструментом підвищення ефективності освітньо-наукового процесу в закладах вищої освіти, оскільки сприяє розвитку академічної автономії здобувачів, інтеграції теоретичних знань із практичними навичками, формуванню компетентностей у сфері наукового дослідження та підготовці аспірантів до участі в міжнародних наукових проєктах.

Проаналізовано нормативно-правові документи, освітні стандарти та досвід провідних закладів вищої освіти України (Карпатського національного університету імені В. Стефаніка та Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка), що здійснюють підготовку здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти. Результати дослідження підтверджують, що системне впровадження тьюторингу сприяє підготовці висококваліфікованих, компетентних та конкурентоспроможних майбутніх науковців.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробленні комплексних моделей тьюторського супроводу, які інтегрують інноваційні педагогічні технології, цифрові інструменти й методи оцінювання результатів навчання й наукової діяльності здобувачів. Доцільним є дослідження ефективності різних підходів до підготовки майбутніх докторів філософії, формування культури партнерства між наставником і здобувачем, а також вивчення впливу тьюторингу на розвиток професійних і наукових компетентностей аспірантів, їх здатності самостійно планувати та реалізовувати власну освітньо-наукову траєкторію, а також на успішну інтеграцію в міжнародне наукове середовище.

Keywords: тьютор, тьюторинг, індивідуалізація, індивідуальна освітня траєкторія, здобувачі третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, доктор філософії, освітньо-наукова програма.

INTRODUCTION

The problem formulation. At the current stage of the development of higher education in Ukraine, the individualization of the educational trajectories of higher education seekers is of particular importance, driven by the need for high-quality training of highly qualified, competitive professionals capable of scientific and innovative activities. This issue is especially relevant at the third (educational and scientific) level of higher education, where the main task is to develop the ability of learners to conduct independent scientific research, to engage in systematic reflection on scientific problems, to cultivate critical and creative thinking, as well as to design and test their own scientific ideas.

The legal and regulatory framework for organizing the educational process at this level is defined by the Law of Ukraine "On Education" (2017), the Law of Ukraine "On Higher Education" (2014, with amendments), and the National Strategy for the Development of Education in Ukraine. These documents emphasize the need to create a learner-centered educational environment that takes into account the individual requests, abilities, and needs of students, while also ensuring academic freedom, individualized learning, and the implementation of educational programs.

An important reference point is also provided by the Higher Education Standards for the third (educational and scientific) level, which define the necessity of preparing postgraduate students for independent research activities, the ability to conduct critical analysis, generate new ideas, and develop and justify scientific concepts, as well as test them in domestic and international academic environments. Priority is given to the development of academic mobility, scientific autonomy, and research culture, which ensure the integration of learners into the educational and scientific space and foster the formation of competent researchers capable of conducting independent studies and implementing scientific projects at a high professional level.

In this context, tutoring emerges not only as a form of pedagogical support but also as an effective tool for revealing the individual potential of learners and building their own strategy for professional and scientific development. The experience of European countries demonstrates the effectiveness of tutoring support as an instrument of personalized education, while in Ukraine it is only beginning to be systematically implemented, requiring scientific justification and adaptation to the innovative educational environment of higher education institutions.

Therefore, the relevance of this research is determined by the need to find effective ways to implement tutoring as a means of individualizing the educational trajectory of students at the third (educational and scientific) level of higher education, in line with the strategic tasks of modernizing Ukrainian higher education and integrating it into the European educational space.

Analysis of recent research and publications. A review of academic works shows that the issue of tutoring is multifaceted and considered in various contexts. In particular, researchers emphasize the individualization of the educational process through tutoring support (L. Bernadzikovska, A. Boiko, S. Mykytiuk, T. Lytvynenko, T. Shvets, L. Sheina); the improvement of the higher education quality management system through the introduction of tutoring (O. Horbachova, A. Kovalenko, V. Kuzmin, L. Nastenکو, et al.).

Considerable attention in Ukrainian and foreign studies has been devoted to the professional training of tutors in higher education institutions. This topic has been explored in the works of L. Bernadzikovska, O. Bundak, A. Boiko, N. Demianenko, A. Popov, Yu. Tuz, D. Taradiuk, and others. At the same time, most academic research has focused on particular aspects of tutoring (in preschool education, in higher education, in educational work), whereas a systemic approach to using tutoring as a means of individualizing the educational trajectories of students at the third (educational and scientific) level of higher education remains not well studied.

AIM AND TASKS RESEARCH – To explore the theoretical and methodological foundations of tutoring as a means of individualizing the educational trajectory of students at the third (educational and scientific) level of higher education and to propose effective ways of its implementation in higher education institutions.

RESEARCH METHODS

Theoretical: analysis, synthesis, generalization, and systematization of academic sources on the research problem; modeling of the structural components of tutoring support for doctoral students. Empirical: observation of the educational process in higher education institutions; study and generalization of practices in the implementation of educational and scientific programs at Vasyl Stefanyk Carpathian National University and Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko; analysis of regulatory documents (individual study plans, educational and scientific programs, doctoral reports). For the interpretation of the results, a qualitative analysis of the obtained data was applied, which made it possible to identify challenges and determine effective ways of introducing tutoring in higher education institutions in Ukraine.

RESULTS OF THE RESEARCH

In the modern Ukrainian educational space, tutoring is gaining increasing significance as a means of individualizing the educational trajectory. As D. Taradyuk notes, the phenomenon of tutoring is relatively new to Ukrainian pedagogical science, unlike foreign pedagogy, where tutoring practices have established traditions and a clearly defined place (Taradyuk, D. O., 2018, p.72). The domestic academic discourse is only beginning to shape its conceptual framework and methodological approaches to studying this phenomenon.

The history of tutoring dates back to the medieval universities of Oxford and Cambridge. In the 11th–12th centuries, Europe witnessed a powerful intellectual movement driven by the development of economic and cultural life, which raised the importance of knowledge as a prerequisite for social and professional advancement. First universities were characterized by a high level of autonomy and freedom: students independently chose their subjects and lectures. However, at the initial stages of study, it was often difficult for them to determine which disciplines to select, especially if their abilities and inclinations were not yet clearly defined. At this point, the role of the tutor emerged—a mentor who acted as an intermediary between the professor and the student, helping learners to shape their own educational paths. Thus, the value of academic freedom was closely linked with the value of the individual, and the main task of the tutor was to harmonize the student's personal characteristics with academic ideals (Bernadzikivska, L., 2019, pp.95–98).

Tutoring is viewed as an individualized process that involves systematic and long-term support of the learner's development, taking into account abilities, interests, and opportunities. It is generally a long-term process aimed at the integrative development of the learner, combining knowledge, skills, and value orientations. Tutoring is based on regular one-to-one meetings held in an atmosphere of dialogue, mutual respect, and attention, during which the tutor helps the learner deepen knowledge in the chosen field, develop independent research skills, and maximize personal potential (Shvets, T., 2017, p.119).

When implementing tutoring as a means of individualizing the educational trajectory of third-level (educational-scientific) higher education students, several challenges arise: regulatory and legal restrictions due to the lack of clearly defined mechanisms for implementing tutoring support in higher education institutions; organizational and methodological difficulties caused by a shortage of tested models of individualization; insufficient preparation of teaching staff to perform the role of tutor; personal barriers of PhD students manifested in a low level of readiness to independently design their own educational trajectory and develop self-management skills; resource limitations, including lack of funding and unequal access to international programs and modern scientific databases.

The experience of implementing tutoring demonstrates that this method is aimed at developing the learner's personality, creating conditions for effective self-realization and self-development. Tutoring provides personalized support by combining assistance in scientific and professional activities with the development of critical, creative, and strategic thinking. It fosters the ability to learn independently, make decisions, and take responsibility for one's own educational and professional pathway. Through this approach, the individual educational trajectory optimally combines academic and research tasks with the abilities, interests, and potential of third-level (educational-scientific) higher education students.

According to the Law of Ukraine "On Education," an individual educational trajectory is a personal pathway of developing a learner's potential, designed with consideration of their abilities, interests, needs, motivation, opportunities, and prior experience. It allows the learner to choose the types, forms, and pace of learning, the providers of educational activities, as well as the educational programs, courses, complexity levels, methods, and learning tools offered by them. The realization of an individual educational trajectory in an educational institution is carried out through the creation of an individual study plan (Law of Ukraine "On Education", Part 1, Article 1, P. 9).

Leading higher education institutions in Ukraine, in particular Vasyl Stefanyk Carpathian National University (<https://vad.pnu.edu.ua/>) and Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko (<https://sspu.edu.ua/aspirantura->

doktorantura-sspu), have long been implementing educational-scientific programs aimed at the personalized development of higher education students. These programs take into account the PhD students' scientific interests, abilities, and educational needs, combining academic training with practical and research activities.

The experience of these universities allows for analyzing the content and organizational aspects of implementing educational-scientific programs in the context of tutoring support. For instance, the educational-scientific program "Professional Education" at Vasyl Stefanyk Carpathian National University (program guarantor – Professor O. Tsiuniak) is based on an individualized approach to PhD training that integrates educational and scientific components into a single educational-scientific trajectory (Tsiuniak, O. P., Kondur, O. S., 2024, pp.86–91). This mechanism is described in detail in the "Regulations on the Training of Doctor of Philosophy and Doctor of Science Students at Vasyl Stefanyk Carpathian National University." The core of this training is the individual PhD student's work plan, which is drawn up by the student in agreement with the academic supervisor. The plan includes both educational and research components, such as: a list of courses (including electives), the scope and deadlines for conducting research, and the stages of preparing and defending the dissertation.

PhD students receive systematic academic support from their supervisors, which is a key factor in individualizing the educational-scientific process. The supervisor acts as a coordinator, ensuring that the individual work plan meets the requirements of the program, monitoring the progress of research, and providing methodological advice on effective research methods. This support fosters planning, analysis, and critical reflection skills, while also enabling effective use of university resources such as laboratories, libraries, electronic databases, educational platforms, and methodological materials. In addition to direct support from the supervisor, PhD students can also receive expert assistance from the program guarantor and the head of the department. This allows for a comprehensive evaluation of the student's progress, timely adjustments of their educational-scientific trajectory, and consideration of individual interests, abilities, and prior experience. Thus, tutoring support ensures a balance between academic standards and personalized approaches, stimulating professional growth and competence development in both research and teaching.

The training of future Doctors of Philosophy is carried out in full-time (daytime or evening) and part-time forms, including on a contract basis, which ensures flexibility of the educational process and accessibility of education for different categories of learners. PhD students have the opportunity to independently choose elective educational components, which allows them to shape their own educational trajectory, combine basic competencies with scientific interests, and take into account regional needs and the interests of stakeholders.

The educational and scientific program Professional Education also provides for the systematic development of professional and personal competencies, which is a prerequisite for the preparation of highly qualified future Doctors of Philosophy. An important component of this process is the participation of PhD students in scientific and international events, which facilitates the exchange of experience with colleagues, the testing of research results, the development of scientific communication skills, and receiving feedback from peers.

Publication activity stimulates the development of academic competence, the improvement of the ability to argue scientific positions, structure material, and adhere to ethical standards of academic writing. Participation in grant projects and international exchange programs ensures the acquisition of experience in international scientific cooperation, increases academic mobility, contributes to integration into the global scientific community, and fosters the ability to independently manage research projects.

At Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko, the individualization of the educational process is ensured through a set of organizational and methodological measures that harmoniously combine academic requirements with a personalized approach. Observations of the pedagogical process under wartime conditions demonstrate the consistent implementation of a student-centered approach and the principle of academic freedom.

Among the tools of personalization are: a modular-rating assessment system, which allows PhD students to independently determine the pace of mastering educational components; this system ensures flexibility in planning the educational process, enabling learners to adapt the study schedule to their individual needs and research goals; distance learning formats, which help combine research work with educational activity; scientific schools and interdepartmental research groups, which create opportunities for participation in individual and collective research projects—such activities promote the development of research competencies, the exchange of experience, and the formation of an interdisciplinary approach to scientific work; international partnerships and internships, which increase the level of professional mobility of learners; participation in international programs allows PhD students to integrate into the global scientific environment, gain experience of cooperation with foreign colleagues, and expand professional horizons.

The uniqueness of the educational and scientific program Educational, Pedagogical Sciences lies in the Europeanization of organizational, methodological, and content principles of PhD training. The program combines educational and scientific components aimed at research in general pedagogy, the history of pedagogy, and comparative pedagogy. It contributes to the professional and personal development of future teacher-researchers through the construction of an individual educational trajectory, the provision of academic mobility, the development of productive scientific communication, and adherence to academic integrity (Educational and Scientific Program Educational, Pedagogical Sciences).

The right of learners at the third (educational-scientific) level of higher education to construct an individual educational trajectory is regulated by a set of university documents: Regulations on the Organization of the Educational Process, Regulations on Ensuring the Student-Centered Approach to Learning, Regulations on Academic Mobility of Higher

Education Applicants and Academic Staff, Regulations on the Recognition of Learning Outcomes in Non-formal and/or Informal Education, Regulations on the Free Choice of Academic Disciplines by Students. The elective courses – European and National Dimensions of Quality Assurance in Higher Education, Doctoral Seminar on Theoretical and Methodological Foundations of Comparative Pedagogical Research, Technologies for Testing Dissertation Research Results, Education of Gifted and Talented Learners: Global Context, etc. – are interdisciplinary, allowing PhD students to choose courses that correspond to their academic and professional interests. Individual PhD plans, reviewed by an expert group, confirm the possibility of shaping an individual educational trajectory through elective courses (15 ECTS credits, 25% of the total volume) (Accreditation Report on the Educational Program). An important factor is methodological support, which involves the creation of teaching and methodological materials, guidelines, and algorithms for organizing individual educational trajectories of learners at the third (educational-scientific) level.

Tutoring support is a key element of individualization. Academic supervisors and faculty provide personalized support to PhD students through regular consultations, during which the individual study plan is adjusted, research objectives are clarified, and recommendations on research methodology are provided. This approach fosters the development of skills in independent scientific inquiry, critical analysis, and effective time and resource management.

PhD students are actively involved in scientific events (conferences, seminars, round tables), which contributes to the development of scientific communication skills, exchange of experience, and presentation of research results. Publication activity is supported through access to professional journals and consultations on article preparation, which fosters academic competence and the ability to adhere to ethical standards.

The experience of Sumy State Pedagogical University named after A.S.Makarenko, similar to Vasyl Stefanyk Carpathian National University, confirms that the effective implementation of individual educational trajectories is possible under conditions of combining innovative educational technologies, tutoring support, and active integration into the national and international scientific-educational space. Both institutions demonstrate a high level of institutional readiness for the introduction of tutoring as a means of individualization. This is complemented by an emphasis on inclusivity and academic integrity, which are integral components of PhD training. Participation in grant projects and international exchange programs fosters the development of research autonomy, project management skills, and integration into the global scientific environment. Thus, tutoring support, in combination with flexible organizational mechanisms, ensures personalized training that meets the modern challenges of higher education and contributes to the formation of competent researchers.

Throughout the entire period of PhD study, regular monitoring of learning outcomes and research tasks is provided. At the end of each academic semester, the Head of the Postgraduate and Doctoral Department monitors the recording of PhD students' achievements in performance registers in accordance with the individual plan. This mechanism ensures systematic feedback, which makes it possible to identify problems in learning or research in a timely manner and adjust the individual educational trajectory. Regular assessment of progress promotes the development of scientific autonomy, the formation of critical and analytical thinking, and increases the responsibility of PhD students for their own results.

The integration of digital tools – electronic learning platforms, learning management systems, e-portfolios, and personal accounts – is gaining particular importance, as they ensure effective monitoring of learning and research outcomes.

An important direction is the formation of a culture of partnership, which presupposes building relationships between the academic supervisor (tutor) and the PhD student on the principles of trust, mutual respect, and shared responsibility for achieving educational and scientific goals (Semenog, O. M., 2024, pp. 161-171). It is also advisable to consider the vector of internationalization of tutoring support, which orients PhD students toward involvement in international academic programs, inter-university projects, and internships.

Accordingly, the introduction of tutoring in higher education institutions should be considered as a systemic process integrating regulatory, methodological, staffing, digital, and resource aspects, aimed at individualizing the educational trajectory of learners at the third (educational-scientific) level of higher education.

CONCLUSIONS AND PROSPECTS OF FURTHER RESEARCH

The analysis and generalization of scholarly sources on the research problem; observation of the educational process in higher education institutions; study and synthesis of practices of implementing educational and scientific programs at Vasyl Stefanyk Carpathian National University and Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko; analysis of individual study plans and PhD students' reports confirmed the high effectiveness of tutoring as a tool for individualizing the educational trajectory of learners at the third (educational-scientific) level of higher education. Tutoring fosters the development of PhD students' personal and professional potential, the formation of critical, creative, and strategic thinking, as well as skills of independent scientific inquiry.

Prospects for further research are seen in the development of comprehensive models of tutoring support that integrate innovative pedagogical technologies, digital tools, and methods for assessing the learning and research outcomes of PhD students. It is advisable to investigate the effectiveness of different approaches to training future Doctors of Philosophy, the formation of a culture of partnership between mentor and learner, as well as the influence of tutoring on the development of PhD students' professional and scientific competencies, their ability to independently plan and implement their own educational and scientific trajectory, and their successful integration into the international scientific community.

REFERENCES

- Bernadzikovska, L. (2019). Tutoring as a method of individualization in education. *Young Scientist*, 5.2(69.2), 95–98 [in Ukrainian].
- Law of Ukraine «On Education». URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
- Law of Ukraine «On Higher Education». URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian].
- Training of Doctors of Philosophy under the educational-scientific program «Professional Education»: Experience and development strategies. (2024). *Educational Horizons*, 58(1), 86–91. URL:<https://doi.org/10.15330/obrii.58.1.86-90> [in Ukrainian].
- Regulations on the training of applicants for higher education of the degree of Doctor of Philosophy and Doctor of Sciences at Vasyl Stefanyk Carpathian National University. URL:<https://vad.pnu.edu.ua/> [in Ukrainian].
- Semenog, O. M. (2024). Development of professional competence of PhD applicants in educational sciences: Experience of partner institutions. *Academic Studies. Series: Pedagogy*, 4, 161–171. URL: <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2024.4.23> [in Ukrainian].
- Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko. (2023). Educational and Scientific Program Educational, Pedagogical Sciences. Field of knowledge 01 Education, Pedagogy. Specialty 011 Educational, Pedagogical Sciences. URL: <https://sspu.edu.ua/> [in Ukrainian].
- Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko. (2022). Report “On the results of accreditation expertise of the educational program. «Educational Program 51175 Educational, Pedagogical Sciences. Doctor of Philosophy. URL: <https://sspu.edu.ua/> [in Ukrainian].
- Taradyuk, D. O. (2018). Tutoring as a new pedagogical profession in preschool education institutions. *Young Scientist*, 12.1(64.1), 72–75. URL:<http://molodyvcheny.in.ua/> [in Ukrainian].
- Tsiuniak, O. P., & Kondur, O. S. (2024). Training of Doctors of Philosophy under the educational-scientific program “Professional Education”: Experience and development strategies. *Educational Horizons*, 58(1), 86–91. URL:<https://doi.org/10.15330/obrii.58.1.86-90> [in Ukrainian].
- Shvets, T. (2017). Tutoring. Implementation practices. Kyiv: Shkilnyy Svit Publishing Group [in Ukrainian].

Received

12.02.2025

Accepted

02.03.2025

Chapter II. HISTORICAL AND PHILOSOPHICAL ASPECTS OF PEDAGOGICAL RESEARCH

doi: 10.15330/msuc.2025.32.38-42

Mariia BAGRIY,

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Teacher-methodologist of Ivano-Frankivsk Vocational College,
Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Марія БАГРІЙ,

доктор педагогічних наук, доцент, викладач-методист Івано-Франківського фахового коледжу,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)
mariya.bagriy@pnu.edu.ua
ORCID ID 0000-0002-3506-9900

Tetiana KLUBOCHKINA,

Postgraduate student at the Department of Pedagogy
and Educational Technologies named after B. Stuparyk,
Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Тетяна КЛУБОЧКІНА,

аспірантка кафедри педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)
tet_danilyuk@ukr.net
ORCID ID 0009-0008-0388-5568

Bibliographic description of the article: Bagriy M., Klubochkina T. Education of patriotic and civic values in students through the literature of western Ukraine. *Mountain School of the Ukrainian Carpathians*. 32. 38-42.

Бібліографічний опис статті: Багрій М., Клубочкіна Т. (2025). Виховання патріотичних і громадянських цінностей у студентів засобами літератури західної України. *Гірська школа Українських Карпат*. 32. 38-42.

УДК 37.035.4:378.147:82(477.8)

EDUCATION OF PATRIOTIC AND CIVIC VALUES IN STUDENTS THROUGH THE LITERATURE OF WESTERN UKRAINE

Abstract. The article analyzes and characterizes the national idea, which is the basis of the upbringing and education of the individual (representatives are writers of Western Ukraine representing the state-building movement, children's writers, and writer-pedagogues). This idea is key in the work of the majority of Ukrainian writers of the western region, as well as in the creative journalistic and scientific heritage of public and educational figures, political and public activists, women and youth movement figures, religious figures of the UGCC, artists, and doctors who have directly contributed to the educational process in Western Ukraine of the studied period. They worked as teachers, edited magazines, published educational literature, compiled teaching aids, textbooks, methodological recommendations, educational projects, etc. They established themselves as publicists. Without creating special literary works, they conveyed pedagogical ideas to the general public through contributions to the periodicals of that time. It is noted that Ukrainian periodicals of Western Ukraine became a platform for the dissemination of educational ideas, a platform where pedagogical innovations were produced, current problems of education and upbringing were discussed, foreign experience was analyzed, etc. It is emphasized that this phenomenon, when the issues of education and training were actively discussed by teachers, writers, social activists, spiritual leaders, politicians, artists, etc., provoked such a phenomenon as the pedagogy of public life, when Ukrainians mobilized their efforts around the problem of national education of children and youth. Writers-pedagogues were at the forefront of this phenomenon.

Writers-pedagogues and public figures of Western Ukraine of that period well understood that the establishment and development of a national school were impossible without resolving a number of issues in the field of education, the most important of which was the preparation of a new generation of Ukrainians.

Keywords: education, patriotism, Western Ukraine, writers-educators, educational process.

ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ І ГРОМАДЯНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ЛІТЕРАТУРИ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ

Анотація. У статті проаналізовано та схарактеризовано національну ідею, яка є основою виховання та навчання особистості (репрезентантами є письменники Західної України, що представляють державницький напрямок, дитячі письменники та письменники-педагоги). Ця ідея є ключовою у творчості більшості українських письменників західного регіону, а також у творчій публіцистичній та науковій спадщині громадських та освітніх діячів, політичних та громадських активістів, діячів жіночого та молодіжного руху, релігійних діячів УГКЦ, митців, лікарів, які безпосередньо сприяли освітньому процесу в Західній Україні досліджуваного періоду, працюючи вчителями, редагуючи журнали, видаючи навчальну літературу, укладаючи навчальні посібники, підручники, методичні рекомендації, освітні проекти тощо. Вони відбулися як публіцисти. Не створюючи спеціальних літературних творів, вони доносили педагогічні ідеї до широкого загалу через виступи в періодичних виданнях того часу. Зазначено, що українські періодичні видання Західної України стали платформою для поширення освітніх ідей, майданчиком, де продукувалися педагогічні інновації, обговорювалися актуальні проблеми освіти та виховання, аналізувався зарубіжний досвід тощо. Наголошено, що це явище, коли питання освіти та навчання активно обговорювали вчителі, письменники, громадські діячі, духовні лідери, політики, митці тощо, спровокувало таке явище, як педагогіка громадського життя, коли українці мобілізували свої зусилля навколо проблеми національного виховання дітей та молоді. У фарватері цього явища були письменники-педагоги. Письменники-педагоги та громадські діячі Західної України того періоду добре розуміли, що становлення та розвиток національної школи неможливі без розв'язання низки питань у сфері освіти, найважливішим з яких є підготовка нового покоління українців.

Ключові слова: виховання, патріотизм, Західна Україна, письменники-педагоги, освітній процес.

INTRODUCTION

The problem formulation. Although an important condition of the struggle for national independence at the end of the 19th and the beginning of the 20-th centuries, the western Ukrainian intelligentsia saw in education, but it had no opportunities to significantly influence the development of schooling. The difficulty was that, according to Polish researchers, in the 1930-s, the Ukrainian intelligentsia comprised only about 1% (15,000 people) of the entire working population of Western Ukraine, and the same figure among Poles reached 5%. One (if not the main) reason for the small number of Ukrainian intelligentsia was the policy of the Polish government aimed at eliminating the national culture, church, and schooling of Ukrainians. And yet, despite the obstacles, Western Ukrainian representatives of the intelligentsia throughout the interwar twenty years purposefully fought for the preservation and development of their national school (Zavhorodna, 2007).

At the beginning of the 20th century the foundations of education were interpreted by various theorists not only from the standpoint of philosophical or cultural studies. Above all, the situation of society was taken into account, as well as various branches of science: biology, psychology, sociology, philosophy, cultural studies, religious studies, etc. These theories convince us that only in the knowledge of true human nature can one acquire the basis for the formation of personality and find the most effective methods of upbringing. That is why an important trend in the development of pedagogical science in this period was determined by its development on the foundation of psychology. Therefore, in the majority of works about children and for children, Western Ukrainian writers trace character traits, emphasize the actions of heroes, distinguish characteristic features, actualize the cult of the national hero, outline an ideal that will serve as a model for the formation of the national character of a young Ukrainian.

THE AIM AND RESEARCH TASKS

The purpose of the article: the literary heritage of writers-pedagogues of the researched period who worked in schools in Halychyna, Bukovyna, Volhynia and Zakarpattia is a source of information about the development of schooling and the position of the teacher in the specified historical period. The development of educational affairs of the studied period required proactive, dedicated people who would take the leadership of this process into their own hands, and means that would ensure the fulfillment of the assigned tasks.

RESEARCH RESULTS

That is why Western Ukrainian educators and writers criticized the goal of educating the growing generation of Ukrainians. We will analyze the creative work of some significant Ukrainian writers, usually educators and public-enlightenment figures, whose legacy is little known at first, but these personalities significantly contributed to the development of the national Ukrainian school, pedagogical thought in Western Ukraine of the studied period.

First of all, we update the literary heritage of one of the first "awakeners" of Ukrainianism in Galicia, Luka Dankevych (or Luka z Rakov (1791-1867)), whose works can rightly be classified as pedagogical. The life activity of Luka Dankevich (Dankevych) is a clear example of an ascetic of the Ukrainian cause, an active public and spiritual figure, an educator, a philanthropist, whose tireless work had a significant impact on the formation of the spirituality of a number of generations of Ukrainians in the region. For illustration, we will cite separate episodes from his life. In 1848-1849, he was the head of the Russian Council in Strya; In 1864, in Kolomyia, where he moved, he begins the construction of a new church, for its decoration he invites the well-known artist (painter) Kornyl Ustyanovich and the Transcarpathian carver Yurk Morozenko (Katria Hrynevychyeva, 1941); creates not only the Russian Literary Society, but also a bursary for poor gifted rural children. The author reported that the draft charter of Bursa and the Fraternity was submitted to government officials and the consistory, and hoped that the adoption of these documents would make it possible to expand it, which would serve the development of secular education for talented children and youth.

We can call him the leader of the educational movement in Skolivshchyna. This is evidenced by the correspondence of the activist with the writer and teacher A. Mohylnytskyi, who from June 15, 1841 to March 24, 1844, worked in Hitar and sought to establish a Dyakiv school there, despite obstacles and misunderstandings on the part of local residents (the residents of Boikiv were firmly convinced that education unnecessary, since the "scholarly" young men will be taken into military service. He informed the then district school supervisor Luka Dankevych about this and asked for advice. In a reply letter dated March 27, 1842, he, in particular, supported the idea of organizing a Dyak school and noted that it was necessary "to slowly spread this generally useful institution", for this purpose it is necessary to convince the local residents with arguments.

It should be noted that the compilers of the eight-volume "History of Ukrainian Literature" rightly praised the work of L. Dankevych, but he was unjustifiably called a "Hutsul writer". We do not agree with this thesis, because by nominating L. Dankevych as a "Hutsul writer", the authors, firstly, narrow his work to the regional local level, and secondly, L. Dankevych's works are written in a non-Hutsul dialect, which is characteristic of Hutsul writers, such as: P. Shekeryk-Donykiv, thirdly, by origin, the place of long-term work, the place of creation of most of the literary heritage, L. Dankevych is closely connected with Boykivshchyna, and therefore Pokuttya; fourthly, the vocabulary, imagery of his works, his works on the Ukrainian language, the folkloric nature of the texts, and other artistic features are convincing: this is not a Hutsul writer, but an artist of the all-Ukrainian dimension, organically connected with Galicia, fifthly, L. Dankevych actively cooperated with Galician periodicals of the time: "Wreath of the Ruthenians on Obzhynky", magazines "Herald of the Ruthenians", "Zorya Halyt'ska", "Voice of the People", "News", with the collection "Halychyanin", etc.

To sum up, let us quote the words of the Ukrainian scientist O. Ogonovskiy, who in his work "History of Russian Literature" noted: L. Dankevych is one of the first Galician "patriots who tried to wake up their countrymen from an age-old slumber to a new enlightened and national life" (Kornienko, 1998). I. Franko gave a high assessment of L. Dankevych's literary work, in particular in the article "Ivan Gushalevich", analyzing the newspaper "Noviny", he emphasized: "The fiction part is represented only by poems – the best are Luke from Rakov (Dankevych)."

By the way, individual poetic works of L. Dankevych were folklorized: how folk songs are popular in Boykiv region and Kolomyia region "Hutsuls in Paris in 1814." (another name is "Nema like our Kolomyia"), "Kolomyia", etc. In the work "Hutsuls in Paris 1814" the poet highlights the international events of March 1814, when Austrian, English, and Russian troops entered Paris after Napoleon's defeat at Lipsk (Leipzig). Among the Austrian troops in the capital of France was the Kolomyia regiment, formed from Hutsuls and Pokutians: "Tyamish, brother, like a proud Frenchman from Lipsk / We chased like some coward? / How we chased after them all the way to their capital...?". The image of the native land □ Hutsul region – is one of the central ones in the work. This is evidence of the great moral stability of the Hutsuls, who do not under any circumstances reassess their worldview values: they do not even allow the thought of remaining in this world that is foreign to them, because they see true happiness only in their native land, in their native mountains. And that's why in contrast to Paris – "Yes, Bigme, Kolomyia is better!" (Dankevych, 2001). Such poems, written in the spirit of Kolomyia, were easily memorized and sung, so they spread among Galicians and were soon perceived as folk songs. At that time, they served as an important educational factor in the formation of high moral values and patriotic feelings in youth.

His poems "Carol" and "On May 3 (15) (1848)" (the date of the abolition of feudalism in Austria) are equally patriotically charged. Writing the poem "Carol" in 1848, L. Dankevych had a noble charitable goal – first of all, to help the Main Russian Council in Lviv to raise funds during the Christmas holidays for the organization of its own printing house, other current affairs, to promote the revival of folk traditions, to celebrate the abolition of the lordship.

In our opinion, the story of fairy tales (almost fifty fables) is one of the most valuable in the creative heritage of L. Dankevych. Following O. Ogonovskiy, we consider these works "an important monument of the time when the first science was presented to the enlightened minors in Galician Rus' in fairy tales and fables", they are a kind of literary manuals for pedagogy. It is not by chance that Kamenyar placed the works of the Galician fairy tale writer in the same row as the classics of Ukrainian literature: "Ukrainian literature... in the field of fairy tales is proud of works of first-class value, such as "The Lord and the Dog" by Hulak-Artemovsky, the beautiful "Proverbs" by Hrebinka, the fables of Hlibov ... and in Galicia – Dankevych" (Franko, T. 41. P. 34-48).

Fables "The Wolf and the Ram", "The Bee and the Fly", "The Dog and the Cat", "Geese", "The crow sat on the white chimney", "The sheep and the owner", "The wise bull" and a number of others, which during the writer's lifetime gained great popularity because they ridiculed human flaws, have not lost their relevance even today. From this point of view, we consider it appropriate to introduce modern youth more widely to these works, which in a concise form are recommendations for choosing the correct life trajectory of the growing generation under today's conditions.

The language of fables was quite understandable for readers, these works taught diligence, decency, mercy, condemned hypocrisy, sycophancy, apostasy ("Geese"), gluttony ("The Wolf and the Ram"), stubbornness, imprudence ("The Creeping Fly"), nurtured feelings gratitude to those who have done you good ("Wise Bull"). We believe that L. Dankevych's appeal to the fable genre was not accidental: he was a priest and an educator, so preaching, moralizing through apt poetic works of instructive content is a rather successful pedagogical tool of Luka Dankevych.

The anti-alcohol theme occupies a prominent place in L. Dankevych's literary work. He is one of the first in Ukrainian writing to express health-preserving topics in literature. He can be called a pioneer of anti-alcohol literature. And this is not accidental, because in the first half of the 19th century. it was religious figures who led the anti-alcohol (anti-

corruption) propaganda among Ukrainians. L. Dankevich is an expressive representative of the spiritual stratum, an active member of it, who waged a persistent struggle against drunkenness not only in his daily pastoral work, but also through the means of literary works. The writer chose a genre – drama, which at that time was popular among the people, as amateur bands willingly gave stage life to such works. For amateur performances, he created a poetic drama play "Conversation about Vodka". According to Ya. Holovatskyi, the compiler of the collection "Wreath to the Ruthenians on Obzhynky", "the verse play was presented in villages and towns at wedding ceremonies, christenings, etc.", the audience perceived it "with extreme attention". In an accessible form, the author confirms the opinion in the minds of readers and viewers: "vodka" is from "Satan" (note that in Hutsul and Boyki folklore there are proverbs, anecdotes, legends that vodka was not invented by people, but by Satan).

Such cautionary poems had a deep emotional impact on the listener and reader, and encouraged them to think about the evil caused by drunkenness. Even more expressive pictures of the consequences of alcoholism (wretched life, diseases, physical exhaustion that balances on the edge of family survival, death of a child from hunger, spiritual death of a mother in whose arms the child is dying) are expressed in the triptych "The Mad Drunkard". The tragedy is intensified by the description of the return home of the drunkard owner – the head of the family, the author describes him as a rabid beast, there is nothing human left in him. Such a denouement (the mother passes away; the drunkard owner hanged himself from a pine tree) ends with the fact that lightning ignited the inn, and the innkeeper went up in smoke with it. Luka Dankevich, with such an artistic technique (the use of tragic pictures), confirmed in people's minds the idea that drunkenness is a terrible evil, a sin, it leaves an imprint on everyone (both on the drunkard – the guilty; and on the children, mothers – the innocent victims), and also brings evil (punishes) to the wine dealers, those who produce and sell vodka, who profit from human grief.

The anti-alcohol theme initiated by L. Dankevich was developed in the works of A. Voloshin, Y. Shkrumelyak, I. Frank, Y. Fedkovich, S. Parfanovych, and others. writers of later literary periods.

Ukrainian writers, teachers, priests, public figures, enlightened people, doctors, "gradual" farmers, and conscious youth during the studied period actively published artistic, journalistic, and scientific works devoted to the problems of protecting the health of children and adults. As evidenced by the results of the analysis of the source base, in particular the materials of Western Ukrainian periodicals, more than 50 Ukrainian periodicals of Western Ukraine, such as: "Dilo", "We are young", "Ukrainian Youth", "Revival", "Native School", illustrated calendars "Enlightenment", "Women's Will", "Women's Fate", "New Time", "World of Youth", "Farmer", "New Village", "New Dawn", "Beskid", "Sokil news", "Hlyborob youth", "Our friend", "News from Lugu", "Teacher's word", "Bukovyna", "Plastovy path", "Plastun-scout", "Plastun-youth", "Catholic action", "Youth" and others – widely raised this issue.

We hereby testify to the emergence of such an original phenomenon in Ukrainian literature and Ukrainian pedagogy as anti-alcohol fiction and journalistic literature, professional and amateur, when all conscious Ukrainians joined the anti-alcohol movement. Ukrainian writers and teachers create special works, the purpose of which was to form health care skills in children and adults, anti-alcohol education, etc. Following the example of such authoritative authors as A. Voloshyn, K. Malytska, S. Parfanovych, Maryika Pidhiryanka, Yu. Shkrumelyak, I. Franko, Yu. Fedkovich and dozens of others, ordinary Ukrainians try themselves in the literary field in this topic, less or less more gifted, they act as amateur poets and novelists, playwrights, authors of "anti-alcohol skits".

Wall and pocket calendars "Enlightenment", "Renaissance", magazine "We are young", "Bukovyna", "Ukrainian Youth", "Women's destiny", "Women's will" and others. became a public educational, ideological and literary platform on which the idea of the anti-alcohol struggle of Ukrainians crystallized, dozens of hitherto nameless authors from the people made their debuts, whose names and works soon spread throughout Western Ukraine and became an important factor in out-of-school public anti-alcohol education, encouraged people to think about social, material, the physical and spiritual consequences of drunkenness, ridiculed drunkards, affirmed the idea of health care, informed about the scale of the anti-alcohol movement in Galicia, through the mouths of moral authorities (A. Sheptytskyi, other spiritual and public leaders of the region, well-known writers, teachers, public, political, educational figures, doctors, scientists, etc.) and ordinary conscious Ukrainians were urged not to drink alcohol, to get rid of tobacco smoking, in order to preserve the gene pool of Ukrainianness.

Humorous anti-alcohol literature occupies a special place in this non-professional, but such sincere, topical literature. Editors of some periodicals, such as A. Lototskyi magazines (for example, "Rohatynets"), Olena Kysilevska ("Women's Destiny", "Women's Destiny", Sofia Parfanovych and Yu. Kamenetskyi ("Renaissance"), "We are young", "A child's world", published humorous columns, for example, "What Yavdokh's godfather tells", which highlighted the importance of anti-alcohol education in an accessible form; the author with the journalistic name "Reporter" in the article "Vesela bochka", as well as translations into Ukrainian of works of art on the relevant subject, such as, for example, the classics of French literature by A. Barbus and the writer from Belarus Ya. Havrushka (magazine "Renaissance"), motivated readers – children, youth and adults – be conscious, progressive, sober Ukrainians. The same function was played by the included aphorisms ("Every worthlessness seeks night and secrets, but tobacco appears shamelessly in broad daylight", "Alcohol and smoke preserve a bitch, but destroy a living life", "Alcohol – the worst traveling companion", "Tobacco is not a gold mine for the state; on the contrary, it is a triple well from which contagion, disease and death are drawn" (Alcoholic aphorisms. Renaissance, 1932), illustrations by artists for works of anti-alcohol content and common slogans, which were usually placed in children's magazines and publications "Enlightenment", "Native school", "Silsky

gospodar" , in women's magazines. For example, before Christmas and Easter, leaflets from the "Native School" were distributed en masse with the slogans: "Let's celebrate without alcohol!", "For general sobriety!" and so on In 1932 alone, 122,000 of them were sold, and thematic works were also published.

The February issues of Ukrainian public periodicals were entirely "anti-alcohol" (February is the month of the struggle for sobriety – M.B.), this time became "stellar" for anti-alcohol literature. For this purpose, contests were organized for artistic works of health-preserving content, thus Ukrainians deliberately dictated the demand for anti-alcohol literature, cultivated, distributed and popularized it in every way, covering the entire population: works were written for children, youth, adults, women, and men. For example, the editors of the magazine "Revival" (issue dated July 1, 1931) announced a competition for a dramatic work (drama, comedy), the content of which is the harmfulness of "alcohol consumption and the usefulness of anti-alcoholism" (Competition for a dramatic work (drama, comedy), the content of which is the harmfulness of alcohol use and the usefulness of anti-alcoholism, 1931).

Such literature was quite in demand: it came to life on the stages of amateur and professional theaters, which played an enlightening and educational function during the period under study. Poetic and prose works for children, youth and adults, for family reading, works included in textbooks (readers, textbooks), collections of poetry, dramatic works, as well as hundreds of journalistic works – all this represents a cultural and educational phenomenon – anti-alcohol literature, which carried out large-scale educational and campaigning work in the anti-alcohol direction. According to the authoritative researcher of public associations of Western Ukraine of the late 19th and early 20-th centuries. B. Savchuk, until 1939 the "Renaissance" society, which was in the fairway of the movement for health protection, published about 1,070,000 copies of various anti-alcohol literature.

CONCLUSION AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

According to the journal "Renaissance", during the 1930-s, Galicia rose to one of the first places in Eastern Europe in terms of anti-alcohol propaganda. The reason for this was the fact that in 1931-1937 Ukrainian magazines published more than 2,000 articles with relevant content, dozens of them had thematic "anti-alcohol" pages. These periodicals started a new direction in the development of Ukrainian literature of the interwar period of the 20-th century – "health-preserving journalism", which can be qualified as a factor of anti-alcohol, health-preserving education, a means of self-education, reading culture. The magazines "Renaissance", "Women's fate", "We are young", "Ukrainian youth", "Khliborob youth" and dozens of others have proven a high scientific, cognitive, pedagogical, artistic and aesthetic level, a combination of professionalism, informational and cognitive, literary and artistic , the pedagogical component, focused on issues of health care for children, youth and adults, emphasized the importance of health-preserving behavior both for one's own well-being and for the "good of the nation", spread the concept of layered physical education, abstaining from alcohol consumption ("abstinence") , gave clear recommendations for maintaining health, preventing diseases, healthy nutrition, cleanliness, etc., available for children, youth and adults, separately for mothers.

The article analyzes and characterizes the national idea, which is the basis of the upbringing and education of the individual (representatives are writers representing the statist trend, children's writers, and writer-pedagogues). At the same time, it has quite clear parameters and a number of features that, evolving and transforming over the centuries, affirmed the longevity, continuity, heredity of the development of Ukrainian literature, its cultural and artistic identity and integrity. Given this postulate, in the context of our study, we note the expediency of studying the contribution to the Ukrainian artistic word not only of well-known literary centers, but also of individual regions. This approach not only in scientific and artistic terms, but also from ideological and ideological points of view testifies to the unity and unity of Ukrainian literature, and regional diversity.

REFERENCES

- Zavhorodna, T. (2007) Theory and practice of education in Galicia (1919-1939): Monograph. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
- Katria Hrynevycheva. Circle of life Krakow news. (1941. March 9) [in Ukrainian].
- Kornienko, O.M. (1998). National values of the individual: the essence and peculiarities of formation: autoref. thesis ... candidate philosopher. of science 09.00.09. Kyiv [in Ukrainian].
- Dankevich, L. (2001). The speech given by Reverend Luka Dankevich to the people at the establishment of the District Council in Stryia in 1848. Lirvak z-nad Syanu: Peremysk prints of the middle of the 19th century / edited. Volodymyr Pylypovych. Przemyśl [in Ukrainian].
- Franko, I. Plan of lectures on the history of Russian literature. Special courses. Motives Collection of works. In the 50s. T. 41, 34-48. [in Ukrainian].
- Alcoholic aphorisms. Renaissance. (1932). February. Part 2. P. 22. [in Ukrainian].
- Competition for a dramatic work (drama, comedy), the content of which is the harmfulness of alcohol use and the usefulness of anti-alcoholism. Renaissance. (1931). July 1. Part 6-8. C. 14. [in Ukrainian].

Received
Accepted

12.03.2025
17.04.2025

Nazarii PINCHUK,

applicant of the third (educational and scientific) level of higher education
in the specialty 015 Professional Education (by specialization),
Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Назарій ПИНЧУК,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
зі спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями),
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)
nazarii.pinchuk.22a@pnu.edu.ua
ORCID ID 0009-0001-1553-5177

Bibliographic description of the article: Pinchuk N. (2025). Theoretical and methodological principles for building a structural and functional model of forming the professional image of a future education manager. *Mountain School of the Ukrainian Carpathians*. 32. 43-48.

Бібліографічний опис статті: Пінчук Н. (2025). Теоретико-методологічні засади побудови структурно-функціональної моделі формування професійного іміджу майбутнього менеджера освіти. *Гірська школа Українських Карпат*. 32. 43-48.

УДК 37.091

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES FOR BUILDING A STRUCTURAL AND FUNCTIONAL MODEL OF FORMING THE PROFESSIONAL IMAGE OF A FUTURE EDUCATION MANAGER

Abstract. The article reveals the scientific and theoretical foundations for constructing a structural and functional model of the process of forming the professional image of a future education manager. The systemic nature of this process is substantiated, and its structural components, functions, stages, criteria, and pedagogical conditions for effective implementation are defined. The presented model is based on the principles of integrativeness, reflexivity, humanization, professional and value orientation, and continuous self-development of the individual.

It is noted that the structural and functional model of forming the professional image of a future education manager reflects the interrelation of its goals, objectives, components, functions, criteria, levels, and outcomes, as well as determines the conditions for its implementation in the process of professional training.

The author emphasizes that the analysis of the patterns of forming the professional image of a future education manager makes it possible to consider this process as a dynamic, multidimensional, and personality-oriented system of professional development of a future leader. The study indicates that the identified regularities demonstrate that the professional image is not an accidental or externally imposed formation but is developed as a result of the interaction between internal motivational, value-based, and reflective mechanisms and external sociocultural influences and educational transformations.

The formation of the professional image of a future education manager is a holistic process that encompasses the development of professional and personal qualities, ethical and communicative skills, and mastery of self-presentation, self-regulation, and leadership technologies. The proposed elements for analysis represent the components of the structural and functional model of the process of forming the professional image of an education manager, which serves as an integral structure comprising the basic components of the professional image and the levels of its development.

Keywords: professional image, education manager, structural and functional model, professional training, self-presentation, pedagogical culture.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОБУДОВИ СТРУКТУРНО- ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТЬОГО МЕНЕДЖЕРА ОСВІТИ

Анотація. У статті розкрито науково-теоретичні засади побудови структурно-функціональної моделі процесу формування професійного іміджу майбутнього менеджера освіти. Обґрунтовано системний характер цього процесу, визначено його структурні компоненти, функції, етапи, критерії та педагогічні умови ефективного реалізації. Представлена модель базується на принципах інтегративності, рефлексивності, гуманізації, професійно-ціннісної спрямованості та безперервного саморозвитку особистості.

Вказується, що структурно-функціональна модель формування професійного іміджу майбутнього менеджера освіти відображає взаємозв'язок її мети, завдань, компонентів, функцій, критеріїв, рівнів і результату, а також визначає умови її реалізації у процесі професійної підготовки.

Автор наголошує, що аналіз закономірностей формування професійного іміджу майбутнього менеджера освіти дає змогу розглядати цей процес як динамічну, багатовимірну й особистісно зорієнтовану систему професійного становлення

майбутнього управлінця. У дослідженні зазначено, що визначені закономірності вказують на те, що професійний імідж не є випадковим або зовнішнім надбанням, а формується внаслідок взаємодії внутрішніх мотиваційних, ціннісних і рефлексивних механізмів із зовнішніми соціокультурними впливами та освітніми трансформаціями.

Формування професійного іміджу майбутнього менеджера освіти є цілісним процесом, що охоплює становлення професійно-особистісних якостей, розвиток етичних і комунікативних умінь, оволодіння технологіями самопрезентації, саморегуляції та лідерства. Запропоновані для аналізу елементи є складовими структурно-функціональної моделі процесу формування професійного іміджу менеджера освіти, яка слугує цілісною структурою та вміщує базові компоненти професійного іміджу, рівні його розвитку.

Ключові слова: професійний імідж, менеджер освіти, структурно-функціональна модель, професійна підготовка, самопрезентація, педагогічна культура.

INTRODUCTION

The problem formulation. In the modern educational space, the professional image of an education manager emerges as a significant factor in enhancing the effectiveness of managerial activity, building trust in the educational institution, and creating a positive socio-psychological climate within the teaching staff.

The formation of the professional image of a future education manager is a holistic process that encompasses the development of professional and personal qualities, ethical and communicative skills, and mastery of self-presentation, self-regulation, and leadership technologies.

The conceptual foundations for forming the professional image of an education manager within the higher education system include both classical educational paradigms and innovative pedagogical theories. It is worth noting that a professional image cannot be developed outside the context of digital culture, media literacy, and the ability to position oneself effectively within the information space. Mentorship and professional communication create conditions for mastering managerial experience, developing professional competencies, and achieving moral maturity.

Thus, the formation of a positive professional image is facilitated by a complex of pedagogically organized influences aimed at developing individual traits, professional responsibility, ethical culture, and managerial self-sufficiency of the future education manager.

The psychological and pedagogical factors that serve as the foundation for forming the professional image of a future education manager include communicativeness (verbal interaction), the level of upbringing and tolerance, the ability to construct a visual image (visualization of the manager's persona), self-regulation, and adherence to behavioral norms.

Analysis of recent research and publications. The issue of developing a teacher's professional image has been the subject of numerous studies by both Ukrainian and foreign researchers. Among domestic scholars are K. Atamanska, V. Bondarenko, N. Huzii, I. Ziazun, A. Kaliuzhnyi, O. Plakhotnyk, I. Chervinska, and others; among foreign scholars – P. Bird, K. Boulding, A. Dodge, L. Roberts. The problem of forming the image of an education manager has been explored in the works of V. Bondar, L. Danylenko, L. Kalinina, and T. Sorochan, while the issue of professional image is discussed in the studies of I. Ziazun, S. Maksymenko, V. Lozova, and I. Pidlasyi. The essence and content of teachers' professional image are presented in the works of A. Kononenko, A. Korkishko, I. Nikolaescu, L. Sushchenko, O. Khudenko, and others. The problematics of imageology (conceptual foundations, practice-oriented tools, and educational resources) are revealed in the research of L. Brown, A. Panasyuk, and A. Korkishko.

The development of models for professional training of future teachers and the substantiation of their components have also been the focus of Ukrainian and foreign researchers. Among Ukrainian scholars, notable are the dissertation studies of S. Martynenko, O. Matviienko, L. Khoruzha, and O. Yaroshynska, among others.

However, the structural and functional foundations of this process require further clarification, which determines the relevance of the present study.

AIM OF THE RESEARCH

The aim of the article is to scientifically substantiate the structural and functional model of the process of forming the professional image of a future education manager and to identify and describe its basic components.

RESEARCH METHODS

In conducting the study, the following methods were used: theoretical analysis of scientific literature (systemic, content, and retrospective analysis), methods of qualitative and quantitative processing of research results, modeling, and pedagogical forecasting (modeling methods and expert evaluation methods).

The elements proposed for analysis represent the components of the structural and functional model of the process of forming the professional image of an education manager, which serves as an integral structure that includes the basic components of professional image and the levels of its development.

RESULTS OF THE RESEARCH

The Structural and Functional Model is a model that simultaneously describes the components of a system (its structure) and their functions (roles, tasks, interactions). It enables a systematic analysis of processes, identification of interconnections among elements, and determination of the conditions for the effective functioning of the system.

The key characteristics of a structural and functional model include:

Structure of the model – the system's elements, their hierarchy, and interrelations;

Functions of the model – the actions and roles of each element in ensuring the system's operation;

Interconnections among model components – how components influence one another and the system's overall outcome;

Conditions and criteria of effectiveness – external and internal factors that impact the system's performance;
Dynamics of model development – the capacity to simulate change processes or determine pathways for system improvement.

In the context of educational science, a structural and functional model makes it possible to comprehensively examine the process of forming professional competencies or image by integrating its components, analyzing tasks, and defining expected outcomes.

The realities and educational transformations of today highlight the relevance of the issue related to the process of professional training of future education managers. As N. Savchenko emphasizes, "the demands for improving the quality of teacher education compel researchers to conceptually organize educational interaction in higher education institutions through orientation toward a specific model of professional training" (Savchenko N., 2015, p. 57).

Accordingly, a structural and functional model for forming the professional image of a future education manager was developed during this study. Before constructing the model, the essence of the concepts "modeling," "pedagogical modeling," and "model" was clarified. As V. Humeniuk notes, "a model is a sample, norm, standard, or prototype. It is understood as any representation (mental, symbolic: description, diagram, drawing, graph, plan, map) that expresses the procedural essence of constructing, studying, or researching something. It defines a corresponding purpose (why modeling is carried out), object (where and within what boundaries), and subject (what is being modeled)" (Humeniuk V., 2017, p. 76).

In this context, the scholar further explains that "pedagogical modeling is regarded as the basis for designing educational processes, where the learning model is an object of study created to organize learning and cognitive activities" (Humeniuk V., 2017, p. 75).

In philosophy, modeling is defined as "a method of studying objects through their models – analogues of certain fragments of natural or social reality; the construction and study of models of real objects, phenomena, and processes that are designed to represent them" (Philosophical Encyclopedic Dictionary, 2002).

A model is a simplified, generalized representation of an object, process, or phenomenon that allows researchers to study its structure, functional regularities, and interconnections among elements without directly analyzing the real object. Models are used for analysis, forecasting, optimization, and process management in various fields, including education and administration.

In scientific research, the model performs several functions:

Descriptive function – reflects the structure and key elements of the object under study;

Explanatory function – explains the interconnections between structural components of the process;

Predictive function – allows forecasting the consequences of changes within the system;

Regulatory function – enables managing the process or its development based on the model.

The use of modeling methods in pedagogical research "is explained by the diversity of its epistemological functions, which make it possible to study pedagogical phenomena and processes through a special object – a model that serves as an intermediary between the subject (the teacher, researcher) and the research object, that is, the properties and relationships between elements of the educational process" (Yaroshynska Y, 2014, p. 5).

Applying the methodology of modeling enhances the scientific validity of results by formalizing approaches, employing classical schemes, and integrating innovative models. This enables researchers to generalize findings, determine organizational-didactic or psychological-pedagogical conditions, and analyze components, criteria, and indicators.

Thus, the use of modeling in scientific and pedagogical research allows for the formalization (schematic representation) of studied processes through hypothesis formation about interconnections and conditions for improving complex processes, as well as identifying key indicators that play a leading role in the study and are subject to evaluation.

We concur with the opinion of N. Savchenko, who emphasizes that modeling the process of forming a professional image should be understood as "the creation of a prognostic model as a component of professional training... which ensures effective interaction between participants in the educational process in teaching psychological and pedagogical disciplines, resulting in the formation of a future teacher's readiness to create a professional image" (Savchenko N., 2014).

L. Khoruzha, in her dissertation "Theoretical Foundations of Forming Ethical Competence of Future Primary School Teachers," notes that "a model has cognitive potential only when it corresponds to the object of study, is capable of substituting for it during research, and serves as an accumulator for obtaining new information about it" (Khoruzha L., 2014, p. 260).

Based on the purpose and main objectives of the research concerning the formation of the professional image of future education managers, a structural and functional model was developed. It reflects a comprehensive strategy for the step-by-step development of readiness for managerial activity through the acquisition of educational components within the professional training program.

According to the defined objectives, the implementation stages of the structural and functional model of forming the professional image of a future education manager include:

Diagnostic-prognostic stage – identifying the initial level of professional image formation;

Motivational-orientational stage – understanding the value of image and developing motivation;

Content-practical stage – acquiring knowledge and practicing skills in professionally oriented situations;

Analytical-reflective stage – assessing results, conducting self-analysis, and making adjustments.

The levels of professional image formation among future education managers were also identified: *high (positive)*, *medium (sufficient)*, *low (negative)*.

The selected criteria for the study include: systematic selection and use of informational resources, awareness of the need to form relevant professional competencies, activity, consistency, and autonomy.

When constructing the structural and functional model, we considered the characteristics of the scientific modeling process proposed by O. Matviienko, who emphasizes that “the effectiveness of the proposed model must be ensured by key factors, as the overall effectiveness of the model depends on the performance of its components” (Matviienko O, 2010, p. 249).

In the context of education, the structural and functional model enables a comprehensive examination of the process of forming professional competencies and professional image by integrating their components, objectives, and expected outcomes. The formation of the professional image of future education managers is a complex socio-pedagogical process involving the purposeful integration of cognitive, value-based, behavioral, and reflective components of personality, combining personal development, professional training, and sociocultural adaptation of the future specialist.

The methodological foundation for developing the structural and functional model is a system of interrelated methodological approaches, including systemic, structural-functional, competency-based, activity-oriented, personality-oriented, axiological, acmeological, and integrative approaches, which together ensure the comprehensiveness of the process of forming the professional image of a future education manager and reveal the logical structure of the model.

Systemic Approach makes it possible to view the formation of a professional image as a holistic and dynamic system in which all structural elements (goals, content, methods, forms, and results) are interconnected and subordinated to a common purpose - the creation of a positive, professionally significant image of the future education manager. It ensures an understanding of image as a phenomenon shaped through the interaction of personal, professional, and social factors and contributes to identifying both internal and external determinants of its development.

The structural-functional approach serves as the methodological foundation for the construction of the model, as it allows distinguishing structural blocks (target, content, procedural, and resultative) and defining the functions of each. The core idea of this approach is that each component of the model performs a specific function: motivational, cognitive, communicative, organizational, value-regulatory, or reflective. Thus, the structural-functional approach promotes the logical coherence of the process and enables the identification of mechanisms of interaction among the elements within the image formation system.

The competence-based approach directs the model toward achieving a specific result – the development of key professional competencies that determine the image of the education manager as a modern leader, organizer, and communicator. The image thus becomes an external manifestation of internal professional competencies – managerial, social, communicative, digital, and emotional-ethical. In the model, this approach is implemented through the orientation of the educational process toward the practical application of knowledge, the development of responsibility, behavioral culture, and self-presentation skills.

The activity-based approach defines the formation of a professional image as the result of an active process in which the individual consciously engages in self-knowledge, self-development, and self-presentation. Its foundation lies in the principle that personality is formed and developed through activity; therefore, a professional image cannot be “taught” or “transferred” – it can only be developed through engagement in activities that provide experience in managerial, communicative, and social interaction. Within the proposed model, the activity-based approach is realized through:

- engaging students in practice-oriented forms of work (trainings, business games, management simulations, volunteer and communication projects);
- developing professional reflection through the analysis of one’s own activity;
- forming skills of self-presentation, image management, and communicative behavior in real and simulated professional contexts;
- creating conditions for initiative, creativity, and leadership development.

Thus, the activity-based approach ensures the practical orientation of the model, transforming image formation from a theoretical concept into the sphere of real professional activity of a future education manager.

The personality-oriented approach defines the learner as the subject of their own professional development. Image formation occurs through self-knowledge, self-analysis, the development of inner potential, and the cultivation of confidence in one’s professional value. Within the proposed model, this approach emphasizes individual characteristics of students – their value orientations, temperament type, communication style, and behavioral strategy. This enables the formation of an authentic and holistic professional image that aligns harmoniously with the inner “Self” of the future education manager.

The axiological approach focuses the process of professional image formation on the sphere of values that define the moral and ethical foundations of an education manager’s professional behavior. It underscores that a positive image is not limited to external presentation but is an active reflection of inner values – humanism, responsibility, tolerance, professional integrity, and pedagogical culture. The value dimension ensures the ethical stability of the image and its credibility within society.

The acmeological approach emphasizes achieving the peaks of professional development. It orients the model toward continual self-improvement, awareness of one’s professional potential, and the development of aspirations for success and leadership. In this context, image formation is viewed as a pathway of professional growth, during which the future manager reaches the level of a mature, reflective, and self-regulated individual.

The integrative approach unites all the aforementioned methodologies into a single system, ensuring the interpenetration of pedagogical, psychological, managerial, and sociocultural aspects. It allows for the creation of a coherent model in which each approach performs its function while reinforcing the others, providing a harmonious development of all components of professional image – motivational, cognitive, behavioral, and reflective.

Therefore, the representation of the process of forming the professional image of future education managers within the structural-functional model is based on the interaction of multiple methodological approaches. Their synthesis forms a unified conceptual foundation for a comprehensive analysis of this process. Such an approach guarantees scientific coherence, structural logic, and functional completeness of the model, as well as its practical effectiveness in the process of professional training of future education managers Tab. 1.

Table 1.

Approaches to Building the Structural and Functional Model of the Process of Forming the Professional Image of Future Education Managers

Approach	Purpose of Application	Leading Function in the Model	Contribution to the Formation of Professional Image
Systemic	To ensure the integrity and interconnection of all components in the process of image formation.	Organizational-structural	Allows the image to be considered as a holistic system that combines personal, social, and professional factors.
Structural and Functional	To determine the structure of the model, the interconnection of its blocks, and the role of each element.	Constructive-analytical	Enables clear structuring of the process - from goals and content to outcomes and evaluation criteria.
Competency-based	To orient the process toward the formation of key professional competencies.	Result-behavioral	Ensures the integration of knowledge, skills, values, and communication abilities into the professional image
Activity-based	To activate students' practical involvement in activities aimed at self-awareness and self-presentation.	Operational-practical	Transfers the formation of the image into the sphere of activity through exercises, trainings, managerial situations, and role-playing games.
Personality-oriented	To ensure the development of individual potential and self-realization of the student.	Humanistic-developmental	Shapes an authentic image and harmonizes the internal self-image with professional requirements.
Axiological	To cultivate a value-based attitude toward the profession, ethics, and social responsibility.	Value-regulative	Emphasizes the moral and ethical foundation of the professional image, as well as the culture of communication and behavior.
Acmeological	To direct the process toward achieving the highest levels of professional development.	Motivational-prognostic	Forms the aspiration for self-improvement, leadership, and professional growth.
Integrative	To combine different approaches into a unified methodological system.	Synthesizing	Ensures the complexity and interdisciplinarity of the model by integrating psychological, pedagogical, and managerial aspects.

The principles of constructing the model include integrativeness (the combination of professional, personal, and communicative aspects); acmeological orientation (focus on self-improvement); value-reflective orientation (awareness of one's professional mission); and variability (the possibility of adapting the model to the conditions of a specific institution of higher education).

The basic components of the structural and functional model include the target block, the motivational and value block, the cognitive and content block, the operational and activity block, and the reflective and evaluative block.

The target block defines the strategic direction of the model and sets the main vectors of its development. It is aimed at forming the professional image of a future education manager as an integrated result of professional training that combines personal, moral and ethical, communicative, and managerial qualities. It includes such elements as the goals and objectives of forming the professional image of future education managers, the expected results (competences, professional self-presentation, management culture), and the definition of criteria for evaluating the effectiveness of the model's implementation.

The motivational and value block ensures the internal readiness and aspiration of the future manager for self-development and professional growth. Its essence lies in fostering a system of values, beliefs, and motives that determine attitudes toward professional activity, image culture, and managerial ethics. The main components of this block include professional and moral values, orientation toward the humanistic ideals of education, a positive self-concept and motivation for professional self-improvement, awareness of the significance of personal image in professional activity, and the need for self-presentation and behavioral self-regulation.

The components of the cognitive and content block provide a system of knowledge about the essence, structure, functions, and mechanisms of forming a professional image. This block represents the intellectual and content foundation of the process, reflecting the scope of theoretical and practical knowledge required by a future education manager to create a positive professional image and carry out effective managerial activity. The main elements include knowledge about image as a socio-psychological phenomenon, understanding the specifics of the professional image of an educational institution leader, knowledge of business communication ethics, management, and leadership psychology, as well as comprehension of the regularities of forming a personal brand and communication culture.

The operational and activity block ensures the practical implementation of acquired professional competences during the process of professional training. The essence of this block involves organizing activities aimed at creating and improving one's

image, as well as developing professional communicative, managerial, and presentation competences. The main elements of this block include exercises, training sessions, role-playing games, self-presentations, and situational modeling.

The reflective and evaluative block is aimed at self-analysis, correction, and evaluation of the process and results of forming the professional image. It provides awareness of personal achievements, strengths, and weaknesses, and develops the ability for self-regulation, critical thinking, and self-improvement. The main elements of this block include reflection on professional experience, self-assessment of image, analysis of the effectiveness of one's behavior and communication, correction of self-presentation actions and strategies, and the development of feedback, self-control, and self-management skills.

Structuring the process of forming the professional image of a future education manager into separate blocks is a conditional approach; however, their sequence and integrity ensure the reproducibility of the studied process of developing readiness for creating a professional image. This, in turn, provides opportunities for the experimental verification of the proposed model.

CONCLUSIONS AND PROSPECTS OF FURTHER RESEARCH

Thus, the professional image of an education manager is an integrative, socio-psychological, and informational-digital component of the personality of a pedagogical leader. The structure of the professional image of an education manager includes professional education, methodological literacy, the level of general culture and tolerance, verbal and non-verbal communication, behavior style, and external culture (clothing, footwear, accessories, hairstyle, makeup, manners, and adherence to the dress code).

The professional image of an education manager combines the general characteristics of the teacher's personality as a specialist in the field of management and the achievements of global managerial culture. It encompasses professional knowledge, competencies, abilities, a system of values, a self-concept, reflection, critical thinking, health, and intuition.

According to the proposed model structure, the professional image of an education manager represents a holistic concept that integrates the manager's characteristics, which emphasize their specificity and professional orientation.

The structural-functional model of forming the professional image is a holistic set of interrelated structural components that are subordinated to the purpose and objectives of ensuring high-quality preparation of future education managers for building a professional image. This model is implemented in the process of teaching professional disciplines. It serves as a schematic representation of the comprehensive system of training future education managers and reflects the structure of the educational process, the result of which is the readiness of future pedagogues to form a professional image.

The prospects for further research lie in the theoretical substantiation of the target, motivational-value, cognitive-content, operational-activity, and reflective-evaluative blocks of the model for forming a professional image in the process of teaching psychological and pedagogical disciplines, as well as in its experimental validation.

REFERENCES

- Bondarenko, V. I. (2015). Criteria, indicators, and levels of formation of the professional image of future technology teachers. *Pedagogical Sciences: Realities and Prospects*, 52, 32–39.
- Huzii, N. V. (1997). Pedagogical image and professional culture. *The Creative Personality of the Teacher: Problems of Theory and Practice: Collection of Scientific Works*, Kyiv, 28–31.
- Humeniuk, V. A. (2017). Pedagogical modeling as the basis for designing educational processes. *School Management*, 34/36, 73–91.
- Drach, I. I., & Poberecka, V. V. (2021). Scientific justification of the model for training future primary school teachers in pedagogical colleges for integrated teaching of students. *Pedagogy of Creative Personality Formation in Higher and General Education Schools*, 74/2, 165–170.
- Kovalchuk, L. O. (2007). Formation of the image of a future teacher in the process of studying pedagogical disciplines at a classical university. *Bulletin of Lviv University. Pedagogical Series*, Lviv, 22, 65–74.
- Kononenko, A. O. (2003). Psychological components of the individual image of a modern teacher (Author's abstract of PhD dissertation in Psychology, specialty 19.00.07). Odesa National University named after I. I. Mechnikov, Odesa, 20 p.
- Martynenko, S. M. (2009). The system of preparing primary school teachers for diagnostic activities (Doctoral dissertation in Pedagogical Sciences, specialty 13.00.04). Kyiv, 499 p.
- Matvienko, O. V. (2010). Theoretical and methodological foundations of preparing future teachers for pedagogical interaction in the educational environment of primary school (Doctoral dissertation in Pedagogical Sciences, specialty 13.00.04). Kyiv, 496 p.
- Pedagogical Dictionary*. (2001). Edited by M. D. Yarmachenko. Academy of Pedagogical Sciences, Institute of Pedagogy. Kyiv: Pedagogical Thought, 516 p.
- Savchenko, N. (2015). The professional image of a primary school teacher as a subject of psychological and pedagogical research. *Psychological and Pedagogical Problems of Rural School*, 53, 56–65.
- Philosophical Encyclopedic Dictionary*. (2002). Edited by V. I. Shynkaruk. Kyiv: Abrys, 742 p.
- Khoruzha, L. L. (2004). Theoretical foundations of forming ethical competence of future primary school teachers (Doctoral dissertation in Pedagogical Sciences, specialty 13.00.04). Kyiv, 412 p.
- Yaroshynska, O. O. (2014). Designing the educational environment for the professional training of future primary school teachers: monograph. Uman: FOP Zhovtyi O. O., 456 p.

Received
Accepted

12.01.2025
02.02.2025

Natalia TELYCHKO,

doctor of pedagogical sciences, professor, professor of the department of English language, literature with teaching methods, Mukachevo State University (Mukachevo, Ukraine)

Наталія ТЕЛИЧКО,

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри англійської мови, літератури з методиками навчання, Мукачівський державний університет (м. Мукачево, Україна)
naturacarpaty@gmail.com
ORCID ID 0000-0001-6776-8952

Vitaliia HARAPKO,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of English Language, Literature and Teaching Methods, Mukachevo State University (Mukachevo, Ukraine)

Віталія ГАРАПКО,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови, літератури з методиками навчання, Мукачівський державний університет (м. Мукачево, Україна)
v.garapko@gmail.com
ORCID ID 0000-0001-7171-8448

Ihor BOPKO,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of English Language, Literature and Teaching Methods, Mukachevo State University (Mukachevo, Ukraine)

Igor BOPKO,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови, літератури з методиками навчання, Мукачівський державний університет (м. Мукачево, Україна)
igor.bopko.79@gmail.com
ORCID ID 0000-0003-0517-3771

Mariana HARAPKO,

student of the 2st year, speciality in «Information and library work», EL «Bachelor», Mukachevo State University (Mukachevo, Ukraine)

Мар'яна ГАРАПКО,

здобувач 2 курсу, спеціальності «Інформаційна та бібліотечна справа», ОС «Бакалавр», Мукачівський державний університет (м. Мукачево, Україна)
v.garapko@gmail.com
ORCID ID 0009-0008-5034-7422

Bibliographic description of the article: Telychko N., Harapko V., Bopko I., Harapko M. (2025). formation of scientific thinking of a young researcher – future english teacher as an important condition for his methodological maturity and pedagogical mastery. *Mountain School of the Ukrainian Carpathians*. 32. 49-53.

Бібліографічний опис статті: Теличко Н., Гарапко В., Бопко І., Гарапко М. (2025). Формування наукового мислення молодого дослідника-майбутнього вчителя англійської мови як важливої умови його методичної зрілості та педагогічної майстерності. *Гірська школа Українських Карпат*. 32. 49-53.

УДК 378:373.3.091.12.011.3–051]:004(410) (043.5)

FORMATION OF SCIENTIFIC THINKING OF A YOUNG RESEARCHER — FUTURE ENGLISH TEACHER AS AN IMPORTANT CONDITION FOR HIS METHODOLOGICAL MATURITY AND PEDAGOGICAL MASTERY

Abstract. The article is devoted to the problem of formation of scientific thinking of a young researcher — future English teacher as an important condition for their methodological maturity and pedagogical mastery. In the context of globalization and Ukraine's integration into the European educational space, the role of foreign language as a means of intercultural communication is increasing. Accordingly, the requirements for the professional training of future English teachers are rising. One of the key competencies that ensures methodological maturity and pedagogical mastery is scientific thinking. This competence enables teachers to not only apply current methods but also to independently analyze educational issues, develop innovative approaches, and adapt educational material to students' needs.

However, in the training of future teachers, insufficient attention is often paid to the development of research skills, which complicates their professional growth in a dynamic educational environment. The aim of this research is to provide a theoretical basis for the formation of scientific thinking and to develop practical methods for its cultivation among future English teachers. The research methods included theoretical analysis of scientific and methodological literature in pedagogy, psychology, and foreign language teaching methodology, as well as systematization and generalization of data. The results show that systematic work on developing scientific thinking in future philology teachers, in particular through engagement in project activities and research seminars, contributes to enhancing their professional competence, ability for self-analysis, and innovative pedagogical activity. This is an essential prerequisite for their methodological maturity and pedagogical mastery. Scientific thinking forms a fundamental basis for the continuous professional growth of a teacher.

Keywords: scientific thinking, future English teacher, methodological maturity, pedagogical mastery, professional training, concept of teacher professionalism, practical strategies, methodological approaches.

ФОРМУВАННЯ НАУКОВОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДОГО ДОСЛІДНИКА-МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ВАЖЛИВОЇ УМОВИ ЙОГО МЕТОДИЧНОЇ ЗРІЛОСТІ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

Анотація. Стаття присвячена проблемі формування наукового мислення молодого дослідника-майбутнього вчителя англійської мови як важливої умови його методичної зрілості та педагогічної майстерності. За сучасних умов глобалізації та інтеграції України до європейського освітнього простору зростає роль іноземної мови як засобу міжкультурної комунікації. Відповідно підвищуються вимоги до професійної підготовки майбутнього вчителя англійської мови. Однією з ключових компетенцій, що забезпечує його методичну зрілість і педагогічну майстерність, є наукове мислення. Воно дає змогу не лише ефективно засвоювати чинні методики, а й самостійно аналізувати педагогічні ситуації, розробляти інноваційні підходи й адаптувати навчальний матеріал до потреб учнів. Однак у підготовці майбутніх педагогів часто недостатньо уваги приділяється формуванню саме дослідницьких навичок, що ускладнює їхній професійний розвиток у динамічному освітньому середовищі. Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та розробці методичних засад формування наукового мислення в майбутніх учителів англійської мови. Методи дослідження включали теоретичний аналіз науково-методичної літератури з педагогіки, психології та методику викладання іноземних мов, систематизацію та узагальнення даних. Результати дослідження показують, що систематична робота з розвитку наукового мислення майбутніх педагогів-філологів, зокрема через залучення до проектної діяльності та науково-дослідних семінарів, сприяє значному підвищенню їхньої професійної компетенції, здатності до самоаналізу та інноваційної педагогічної діяльності. Це є важливою передумовою їхньої методичної зрілості та педагогічної майстерності. Наукове мислення є фундаментальною основою для постійного професійного зростання вчителя.

Ключові слова: наукове мислення, майбутній учитель англійської мови, методична зрілість, педагогічна майстерність, професійна підготовка, концепція професіоналізму вчителя, практичні стратегії, методологічні підходи.

INTRODUCTION

The problem formulation. Modern education, particularly the teaching of foreign languages, places high demands on the professionalism of educators. A teacher is expected to have not only a solid grasp of the language and methodology but also the ability for creative inquiry, innovative activity, and critical analysis. In this context, scientific thinking becomes not just a desired quality but a necessary one for a future teacher. It allows an educator to move away from a reproductive approach to teaching and transition to research and project work, as well as to constantly improve their own professional practice. Despite this, the process of training a teacher-philologist in higher education institutions gives insufficient attention to the development of these very research skills, which can lead to formulaic teaching in the future.

The problem of training future teachers is the subject of research by many domestic and foreign scholars. Specifically, the issue of a teacher's professional competence has been explored by such well-known academics as I. Bekh, L. Kalyuzhna, O. Savchenko, and others. The importance of developing research competence has been studied by O. Vozyuk, N. Yevtukh, and O. Kyrylenko, who emphasized the need to integrate science into the educational process.

However, despite these thorough works, the issue of forming scientific thinking specifically in the context of training a future English teacher as a condition for their methodological maturity remains insufficiently studied and requires further analysis.

THE AIM AND RESEARCH TASKS

The aim of this article is to investigate the critical role of developing scientific thinking in young researcher-future English teachers as a foundational element for achieving methodological maturity and advanced pedagogical skill.

To achieve this aim, the following tasks are set:

- To define the key components of scientific thinking relevant to foreign language pedagogy within teacher education.
- To analyze how existing frameworks for teacher professionalism and effective professional development can be leveraged to explicitly cultivate scientific thinking during teacher education.
- To propose practical strategies and pedagogical approaches for integrating scientific inquiry and evidence-informed practice into the training of future English teachers.
- To recommend areas for further research and policy development to enhance the formation of scientific thinking in teacher education programs, particularly for foreign language teachers.

RESEARCH METHODS

To achieve the research aim and tasks, a combination of theoretical methods was used: analysis, synthesis, and generalization for studying philosophical, psycho-pedagogical, and scientific-methodological literature and to define key concepts. Systematization was used to structure theoretical material and identify the main research directions.

RESULTS OF THE RESEARCH

Recent research underscores the critical need for enhancing teacher professionalism and the role of effective professional development in achieving this. Anita Mezza's OECD Education Working Paper No. 276, "Reinforcing and innovating teacher professionalism: Learning from other professions", maps teaching's position in the changing landscape of professions using a cross-sectoral approach. Historically, teaching has been classified as a "semi-profession" (Mezza, 2022, p.7). However, contemporary research points to the need for strengthening teacher professionalism through a focus on career progression, specialisation, autonomy, and status. The paper posits that teaching is well-positioned to innovate professionalism by embracing collaboration, continuing professional learning, and engagement with research. A proposed conceptual framework for professionalism encompasses cognitive, social/legal, and ethical spheres (Mezza, 2022, p. 10).

The OECD's Teaching and Learning International Survey (TALIS) 2018 identified five pillars of teacher professionalism: a shared and specialized knowledge and skills base, professional expertise, professional exchange, commitment to high standards, and appropriate working conditions and regulations (Teaching, 2018, p. 21). Similarly, "The Future of Teachers and Teaching" highlighted individual and collective elements, including professional knowledge and competences, a commitment to high standards and lifelong learning, professional exchange, collaboration, identity, and supportive working conditions (Griffin, 1988, p. 21).

The report "Effective Teacher Professional Development" defines effective PD as structured professional learning that leads to changes in teacher practices and improved student learning outcomes (Darling-Hammond, 2017, p. 2). This report identifies seven widely shared features of effective professional development: it is content-focused, incorporates active learning, engages teachers in collaboration, uses models and/or modeling, provides coaching and expert support, includes time for feedback and reflection, and is of sustained duration. Content-focused PD, for instance, supports teacher learning within specific classroom contexts by concentrating on discipline-specific curriculum and pedagogies. Crucially, content-focused PD is more effective when it links content learning to pedagogies that support students and practice. Active learning encourages teachers to design and test teaching strategies, moving beyond traditional lecture-based models. Collaboration allows teachers to collectively reflect on challenges and improve instructional practices, often through examining student work and data (Darling-Hammond, 2017, p. 9).

Continuing professional learning and engagement with research are also emphasized as avenues for teaching to innovate professional development through educational sciences. Direct engagement with research, from individual use of academic literature to large-scale collaborations, is seen as vital for developing democratic teacher professionalism and innovation (Darling-Hammond, 2017, p. 31).

In the context of foreign language pedagogy, the guide by Nikolaieva et al. provides a framework for master's students (Николаева, 2019, p. 1-2). It aims to cultivate professional-methodological competence in future foreign language teachers, aligned with pan-European recommendations, such as the Common European Framework of Reference for Languages (CEFR) (Council, 2001, p. 9). The curriculum includes developing general competencies like abstract thinking, analysis, synthesis, information processing, and use of ICT, alongside professional competencies such as planning educational processes, selecting modern teaching methods, analyzing professional activities, fostering independent learning, and applying innovative approaches. The importance of linguistic knowledge (lexical, phonetic, grammatical) for future teachers is also highlighted (Council, 2001, p. 41).

Education systems globally face significant challenges in attracting and retaining excellent teachers (Kravchenko, 2018). Strengthening teacher professionalism, by deriving insights from other sectors, offers a promising approach to confronting these issues. The contemporary educational landscape demands sophisticated forms of teaching to develop 21st-century student competencies, such as deep mastery of challenging content, critical thinking, complex problem-solving, effective

communication, collaboration, and self-direction. To achieve this, effective professional development (PD) is crucial to help teachers learn and refine the pedagogies required to impart these skills (Kravchenko, 2018).

For future English teachers, the need for methodological maturity and pedagogical skill is paramount. This goes beyond merely applying pre-defined teaching techniques; it requires a capacity for continuous professional learning, engagement with research, and critical reflection to adapt to evolving educational needs. The concept of "public professionalism" emphasizes defining a shared understanding of what teachers offer, shaping collective action beyond individual classroom efforts (Nikolaieva, 2019, p. 16). Furthermore, "professional conduct," entailing a commitment to high standards and ethical behavior, plays a vital role in the perception and practice of the profession. Teachers are expected to base their judgments, actions, and work-related decisions on a specialized, systematized, and scientific body of knowledge and shared professional values. This implicitly highlights the necessity of scientific thinking, which enables future educators to critically analyze, innovate, and contribute to the advancement of pedagogical practice.

While extensive research addresses teacher professionalism and effective professional development, the explicit formation of scientific thinking in young researcher-future English teachers as a direct condition for their methodological maturity and pedagogical skill remains an area requiring more focused investigation. The sources acknowledge the necessity for teachers to engage with research and base their decisions on scientific knowledge (Mezza, 2022, p. 31), yet concrete strategies for cultivating a scientific mindset (beyond general research literacy) during initial teacher training are not fully elaborated.

The "Effective Teacher Professional Development" report points out its scope limitations, noting that it does not delve into why specific professional development programs fail or what elements of unsuccessful models might reveal. This highlights a broader gap in understanding the precise mechanisms that hinder the development of desired teacher attributes, including scientific thinking.

The challenge lies in transitioning from merely "knowing about research" to actively "thinking scientifically", that is, systematically applying inquiry, critical analysis, and evidence-based reasoning to pedagogical issues. How can initial teacher education effectively foster a deep scientific inquiry and critical reflection in future teachers, ensuring that theoretical pedagogical knowledge is seamlessly integrated with practical application in dynamic classroom settings. Bridging this gap is crucial for empowering future educators to not only implement best practices but also to innovate, adapt, and solve complex professional-methodological problems independently.

The challenges facing education systems, notably attracting and retaining excellent teachers, necessitate a reinforced and innovative approach to teacher professionalism (Darling-Hammond, 2017, p. 21). This paper argues that the deliberate formation of scientific thinking in young researcher-future English teachers is a crucial, though often implicit, component of their "professional knowledge and competences" and "engagement with research" (Mezza, 2022, p. 31).

Scientific thinking, in the context of foreign language pedagogy, encompasses several key components that are essential for methodological maturity and pedagogical skill: 1) knowledge base and critical understanding, 2) problem identification and resolution, 3) evidence-informed practice and inquiry, 4) reflective practice and self-correction. The following is a short elaboration of these key components.

1) Knowledge base and critical understanding involves possessing a deep understanding of a specialized, systematized, and scientific body of knowledge in foreign language teaching methodology, including theoretical foundations (Mezza, 2022, p. 14). It extends to the ability to think abstractly, analyze, synthesize, generalize, and evaluate problems within foreign language teaching and literature.

2) Problem identification and resolution are the gist of scientific thinking that equips future teachers with the capacity to identify professional problems, formulate solutions, and take responsibility for their implementation. This involves interpreting instructions and real-world pedagogical situations from one's own informed professional perspective (Mezza, 2022, p. 36).

3) A core aspect is the ability to use academic literature and research findings to inform teaching practices. It promotes active engagement with research as a means of innovation, valuing continuous, even small-scale, improvements, and linking content knowledge with effective pedagogies. Teachers become leaders of innovation through an inquiry-driven approach (Mezza, 2022, p. 31).

4) Scientific thinking necessitates critical self-reflection on one's own teaching practice, as well as on broader educational phenomena. This includes analyzing one's learning processes and confronting "unwelcome truths" alongside successes to foster real professional development (Mezza, 2022, p. 36).

The cultivation of scientific thinking can be strategically integrated into initial teacher education through effective professional development models and specific pedagogical approaches: a) effective professional development (PD) elements; b) content focus; c) active learning and collaboration; d) coaching and expert support; e) engagement with research; f) initial teacher education (ITE) curriculum. Here's a quick breakdown of the main parts.

The identified features of effective PD-content focus, active learning, collaboration, use of models, coaching, feedback/reflection, and sustained duration – provide a robust framework. For future English teachers, this means PD centered on methodological content and pedagogical sciences for language acquisition. This includes the theoretical basis for teaching lexical, phonetic, and grammatical competencies (Nikolaieva, 2019, p. 23-24). Future teachers should be actively involved in designing, implementing, and critically analyzing teaching strategies. This can involve collaboratively analyzing student work, discussing pedagogical challenges, and developing lesson plans informed by research. Collaborative problem-solving, as seen in content-based collaborative inquiry sessions, can significantly impact teacher practice and student achievement (Council, 2001, p. 177). University faculty and experienced methodologists can provide expert guidance,

modeling research-informed practices, and offering constructive feedback as future teachers experiment with new approaches (Council, 2001, p. 181). This mentorship helps bridge theory and practice. Explicitly integrating research into teacher training programs, encouraging future teachers to not only consume but also contribute to educational research. This contributes to their methodological maturity and can lead to enhanced professional status and career specialization: emphasize the professional orientation of forming linguistic and communicative competencies, ensuring that pedagogical choices are justified by scientific principles and develop students' abilities to select and critically evaluate modern methods, technologies, and assessment tools (Griffin, 1988, p. 79); foster learner autonomy by teaching self-education and self-development strategies (Mezza, 2022, p. 16). This includes reflecting on one's own learning processes and understanding learning strategies.

Utilize publications like the CEFR as a transparent and coherent basis for curriculum development and assessment, encouraging a deep, evidence-based understanding of language proficiency (Council, 2001, p. 28).

The deliberate cultivation of scientific thinking in future English teachers underpins their ability to achieve profound methodological maturity and sophisticated pedagogical skill.

Scientific thinking enables teachers to transcend the mere application of techniques to engage in innovative problem-solving within complex and non-standard pedagogical situations (Nikolaieva, 2019, p. 10). This means they can critically analyze and generalize teaching experiences, plan and creatively construct the entire educational process, and introduce methodologically sound adjustments to achieve desired results. It fosters a critical stance towards teaching materials and methods, allowing for informed adaptation to diverse student needs and contexts.

Pedagogical Skill as an analytical approach ensures that pedagogical decisions are evidence-based, leading to the effective application of diverse methods, forms, and technical tools for developing students' professional-oriented communicative competence. By actively connecting theoretical knowledge with practical application through inquiry-based learning, future teachers develop a deeper understanding of why certain pedagogies are effective, rather than merely what practices to employ. This fosters proactive engagement with the evolving nature of the teaching profession, allowing them to lead discussions on teacher professionalism and innovate at the local level.

CONCLUSIONS AND PROSPECTS OF FURTHER RESEARCH

Further research is essential to deepen the understanding and optimize the formation of scientific thinking in future English teachers. This includes: developing and evaluating explicit models for embedding scientific inquiry, critical pedagogy, and evidence-informed practice into pre-service foreign language teacher education programs; comparative research on the long-term effects of different pedagogical approaches during initial training on teachers' capacity for scientific thinking, methodological innovation, and career progression; investigating the specific impact of interventions designed to foster scientific thinking on teacher effectiveness, student learning outcomes, and teacher retention rates, particularly for early-career teachers; exploring strategies to overcome barriers to effective professional development and scientific thinking, such as inadequate foundational knowledge, challenges in implementation fidelity, and unsupportive school cultures; increasing the availability of empirical data reflective of teacher professionalism and scientific thinking at different educational levels to inform policy and practice.

By focusing on these areas, we can ensure that future English teachers are not only skilled practitioners but also reflective researchers, capable of leading pedagogical innovation and fostering a culture of continuous improvement in language education.

REFERENCES

- Nikolaieva, S. Yu., Borysko, N. F., & Mayer, N. V. (2019). Methods of teaching foreign languages and cultures in the European context in higher education institutions: Training manual for master's students. Kyjiv: Vydavnychyj centr KNLU.
- Council of Europe. Council for Cultural Co-operation. Education Committee. Modern Languages Division. (2001). Common European framework of reference for languages: Learning, teaching, assessment. Cambridge University Press. P.278. <https://rm.coe.int/common-european-framework-of-reference-for-languages-learning-teaching/16809ea0d4>
- Darling-Hammond, L., Hyle, M. E., Gardner, M. (2017). Effective Teacher Professional Development. Palo Alto, CA: Learning Policy Institute. 76 p. https://learningpolicyinstitute.org/sites/default/files/product-files/Effective_Teacher_Professional_Development_REPORT.pdf
- Griffin, G. A. (1988). The Future of Teachers and Teaching: Imperatives and Possibilities. *Peabody Journal of Education*, 65(3), 74–87. <http://www.jstor.org/stable/1492821> DOI: 10.1080/01619568809538614
- Kravchenko S., Harapko V. (2021). Information and Communication Technologies as the Means of Forming Research Competence Future Teachers. *International Conference on Economics, Law and Education Research*, pp. 283-287. DOI 10.2991/aebmr.k.210320.048
- Mezza, A. (2022). Reinforcing and innovating teacher professionalism: Learning from other professions. *OECD Education Working Papers*, No. 276. OECD Publishing, Paris. <https://dx.doi.org/10.1787/117a675c-en>.
- Teaching and Learning International Survey (TALIS) 2018 Conceptual Framework. OECD. 15.11.2018. URL: https://www.oecd.org/en/publications/teaching-and-learning-international-survey-talis-2018-conceptual-framework_799337c2-en.html DOI: 10.1787/799337c2-en

Received 12.02.2025
Accepted 22.02.2025

Nataliia MACHYNSKA,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Primary and Preschool Education, Ivan Franko National University of Lviv (Lviv, Ukraine)

Наталія МАЧИНСЬКА,

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри початкової та дошкільної освіти, Львівський національний університет імені Івана Франка (м. Львів, Україна)

natalya_im@ukr.net

ORCID ID 0000-0003-0309-7074

Yuliya DERKACH,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Department of Primary and Preschool Education, Ivan Franko National University of Lviv (Lviv, Ukraine)

Юлія ДЕРКАЧ,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри початкової та дошкільної освіти, Львівський національний університет імені Івана Франка (м. Львів, Україна)

yuliyaderkach80@gmail.com

ORCID ID 0000-0003-2367-8730

Bibliographic description of the article: Machynska N., Derkach Y. (2025). Pedagogical elite – Ukraine's national potential. *Mountain School of the Ukrainian Carpathians*. 32. 54-57.

Бібліографічний опис статті: Мачинська Н., Деркач Ю. (2025). Педагогічна еліта – національний потенціал України. *Гірська школа Українських Карпат*. 32. 54-57.

УДК 354: 378.12

PEDAGOGICAL ELITE – UKRAINE'S NATIONAL POTENTIAL

Abstract. This article offers a theoretical and practical analysis of the pedagogical elite, an important part of Ukrainian society. The authors aim to highlight issues related to the pedagogical elite through the lens of conflicting perspectives. Specifically, they address the ambiguous attitude towards the very concept of "elite"; the lack of research into the psychological and pedagogical traits of the elite; the absence of clear criteria for identifying the elite; and the growing importance of various types of elites in stabilizing, integrating, and developing the social system. It is emphasized that the pedagogical elite is the most professionally competent, authoritative, proactive, and creative segment of the pedagogical community.

The article reveals the importance of the pedagogical elite in shaping future citizens and highlights the close connection between the concept of the pedagogical elite and the main directions of civic education. It presents the historical background for the emergence and development of the term "elite." The social mobility of elite members is also noted. The authors point out that the pedagogical elite acts as the national potential of the state. It shows that forming elite awareness involves developing a clear civic stance – a conscious attitude of an individual towards society and the state.

The authors use the concepts of "elite," "pedagogical elite," "national elite," "scientific elite," and "elite education" as the theoretical foundation of the study, providing a basis for scientific approaches. The article identifies and describes various scientific approaches to interpreting elite consciousness as a key indicator of the formation of a pedagogical elite (psychological, philosophical, axiological). It also establishes criteria for assessing the level of development of pedagogical consciousness, including cognitive, value, and personal aspects.

Keywords: elite, pedagogical elite, national elite, elite consciousness, civic education, pedagogical education.

ПЕДАГОГІЧНА ЕЛІТА – НАЦІОНАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ

Анотація. У статті запропоновано теоретико-практичний аналіз проблеми наявності педагогічної еліти – важливого складника українського суспільства. Автори пропонують розкриття проблематики педагогічної еліти через призму виокремлення суперечностей (неоднозначне ставлення до самого поняття «еліта»; недослідженість проблеми психолого-педагогічних ознак еліти та відсутність відповідних критеріїв виокремлення еліти; щораз більшим значенням різних типів еліт для стабілізації та інтеграції соціальної системи та її поступального розвитку, пошуку шляхів для їх реалізації). Наголошено, що педагогічна еліта – це найбільш професійно компетентна, авторитетна, ініціативна та творча частина педагогічної спільноти.

У статті розкрито значення педагогічної еліти для формування майбутніх громадян, показано тісний взаємозв'язок між змістовим наповненням поняття педагогічної еліти та провідними напрямками громадянського виховання. Показано історичні передумови виникнення та розвитку поняття «еліта», зазначено на соціальній мобільності представників еліт. Авторами зазначено, що педагогічна еліта є національним потенціалом держави; показано, що сформованість елітної свідомості передбачає формування чіткої громадянської позиції – усвідомленого ставлення людини до суспільства та держави.

Автори пропонують для теоретичної основи дослідження зміст понять «еліта», «педагогічна еліта», «національна еліта», «наукова еліта», «елітна освіта», що слугували для обґрунтування наукових підходів. У статті виокремлено та схарактеризовано наукові підходи трактування елітної свідомості як необхідного показника сформованості представника педагогічної еліти (психологічний, філософський, аксіологічний); визначено критерії оцінювання рівня сформованості педагогічної свідомості (когнітивний, ціннісний, особистісний).

Ключові слова: еліта, педагогічна еліта, національна еліта, елітна свідомість, громадянське виховання, педагогічна освіта.

INTRODUCTION

The problem formulation. The humanitarian development of Ukraine primarily involves building a civil society based on democratic values and creating a new quality of life. This can be achieved through civil unity, political cohesion of Ukrainian society, and the integration of regions into a unified Ukrainian spiritual, humanitarian, political, and economic space.

An important factor stimulating this process is the provision of state standards and state social guarantees, a decent standard of living for every citizen. It is also obvious that the state strategy for forming a single humanitarian space should be based on ensuring the sovereignty of the Ukrainian cultural and information field and forming a national civic identity (New Course, 2010, p. 69).

The term elite began to be actively used in scientific terminology at the turn of the 19th and 20th centuries. In a broad sociological context, it denotes the highest, relatively closed stratum of society that controls its main economic, political, and cultural resources. In scientific and educational contexts, the term “elite” is usually not used. Unfortunately, belonging to the scientific (educational) elite is not a very common or privileged phenomenon in our society.

At the same time, M. Veselsky, the director of the Radovel charitable foundation, emphasizes: “All other elites are formed by the pedagogical elite! The key person of this elite is the teacher. Teaching is service! The key skill of a teacher is to find talent” (Pedagogical Elite of Ukraine, 2023).

Talented elite scientists develop from gifted children, who need to be identified early in preschool and nurtured to prevent talent loss. The elite education of the nation's intelligentsia begins exactly at preschool age.

PURPOSE OF THE RESEARCH

To reveal the content of the concept of “pedagogical elite”, to determine the features of the formation of the pedagogical elite through the lens of elite consciousness; to identify approaches to the interpretation of elite consciousness, and to determine the criteria for assessing the formation of elite consciousness.

RESEARCH METHODS

In the research process, methods of analysis, synthesis, and generalization were used to study and systematize the results of scientific research, identify leading scientific approaches addressing the issues of the pedagogical elite.

RESULTS OF THE RESEARCH

It is important to note that modern pedagogical education is seen as not only an independent branch of professional education but also as a system-shaping factor of the entire national education system, which should play a leading role among other types and levels of education. We emphasize that the leading role of pedagogical education involves:

- its fundamental nature;
- focus on developing readiness for innovative changes;
- assessing the quality of students' professional training based on the best global practices in teacher education;
- guiding students toward future professional competitiveness, etc.

The Encyclopedia of Modern Ukraine offers a definition of the term “national elite,” which is understood as a part of a nation that assumes the roles of its leader and manager across political, cultural, economic, and other spheres. The earliest modern theories of elites emerged at the beginning of the 20th century (including thinkers like V. Pareto and G. Mosca), and over time, various versions of these theories and the concept itself have evolved. Some researchers defend the idea that society does not have just one elite but many. The presence of multiple elites, along with their social mobility, creates numerous power centers, enabling control over various structures from the presidential apparatus to the media. The competitive nature of political and other social spheres helps slow monopolistic tendencies and promotes rational social decision-making. The openness of the social system, in turn, enhances personal freedom for citizens (Grabovsky, 2025).

We agree with the positions of H. Vasyanovych and O. Budnyk, who note that the concept of “pedagogical elite” reflects the activities of the most advanced scientific and pedagogical class aimed at the spiritual-moral, cultural-educational, and professional development of learners. Clearly, such activities are rooted in principles of a scientific worldview, humanistic values, freedom, and democracy. In this context, researchers also point out another aspect: the activities of the pedagogical elite are gaining special significance because they also attain the status of meta-activity;

therefore, through their efforts, a holistic new person is being cultivated. As a part of the Ukrainian intelligentsia, the pedagogical elite serves as a powerful carrier of spirituality, morality, the entire cultural heritage of the nation, and society as a whole. The authors, objectively evaluating this highly complex process, acknowledge that not all efforts of the pedagogical elite produce positive results. Naturally, this raises questions about the reasons behind this (Vasyanovych, Budnyk, 2017, p. 101).

On February 16, 2023, the International Pedagogical Forum "Pedagogical Elite of Ukraine: Value Guidelines" (<https://naps.gov.ua/ua/press/releases/2949/>) was held at the Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University. The organizers of the Forum: the Ministry of Education and Science of Ukraine, Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University, the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, the International Association of Rectors of Pedagogical Universities of Europe, and the Polish-Ukrainian Partnership Charitable Foundation. Educators from Lviv, Kharkiv, Vinnytsia, Poltava, Lutsk, Chernivtsi, and Khmelnytskyi participated in the Forum. The event was prompted by social demands for the modernization of pedagogical education in the global dimension of security, which require a specialist of a new formation – morally mature, with an awareness of national identity, able to work in the deoccupied territories with children who were under the influence of Russian propaganda for some time.

The president of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, academician of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine V. Kremen emphasized the innovative nature of the current stage of development of Ukrainian society. The importance of education in the development of the individual, as well as the training of teachers in the context of modern civilizational challenges, was noted. Based on the opinions and ideas expressed, the Forum adopted a decision. It stated that the participants of the Forum had come together to consolidate solidarity efforts in improving the professional skills of the pedagogical elite and developing strategies for continuous education and professional development to form the quality and safety of the educational space in cooperation with international partners. Furthermore, to develop sound organizational and managerial decisions to build a futuristic architecture of the sphere of education, science, and innovation at the cross-border, international, regional, national and departmental, institutional, and university levels (Pedagogical Elite of Ukraine, 2023).

We emphasize: the pedagogical elite is the most professionally competent, authoritative, proactive, and creative part of the pedagogical community, which plays a leading role in the development of education, the implementation of innovations, the formation of educational policy, and the values of society.

In the context of our study, we offer an overview of the content of the concepts of elite education and the scientific elite.

Elite education (translated from French – better, selected, chosen) is a special, privileged education for a narrow circle of young people who have the opportunity to receive it due to the high social status of their parents (social status, material and financial opportunities) or high intelligence indicators at various stages of selection and assessment (final exams in schools and colleges, competitions of talented children, etc.) (Encyclopedia of Education, 2008, pp. 261-262).

As I.Regeilo notes, the scientific elite is the leading stratum of the socio-professional community of scientists, which consists of highly qualified scientists whose professional achievements are significant in science, recognized by the scientific community, and who are aware of their social responsibility both to their socio-professional community and to society as a whole (Regeilo, 2014, p. 184).

The relevance of the researched issues, the state of research of this problem give grounds to assert that the pedagogical elite acts as the national potential of the state. The position of V. Bobrytska is noteworthy, which emphasizes that the state's educational policy provides for the formation of a pedagogical elite, taking into account the idea of civic education (Bobrytska, 2020).

The Concept of Civic Education Development in Ukraine defines the main content areas of civic education (2018). These are:

- human and citizen rights;
- participation of citizens and civil society institutions in conducting state affairs;
- use of the judicial system to protect civil rights; use of other mechanisms for protecting human rights at the national and international levels;
- participation of citizens and civil society institutions in the formation and implementation of state policy, solving issues of local importance, decision-making processes at various levels; responsible attitude to one's duties;
- national-patriotic education;
- critical thinking;
- media education;
- volunteering (Development Concept, 2018).

We are unanimous in the fact that it is the representatives of the pedagogical elite who become key figures in the implementation of the tasks of the main content areas of civic education. The formation of the pedagogical elite involves the formation of elite consciousness of the representatives of this elite. If we interpret consciousness as the ability to know the environment and oneself through attention, thinking, and reason, awareness, self-reflection, and metacognition, then elite consciousness, in our opinion, should be distinguished by certain specific features. First of all, we are talking about a high level of development of critical thinking and the ability to analyze complex, often super-sensitive, problems related to education, the activities of educational institutions, and specialists whose activities are related to education. Therefore, we single out the psychological context of the content of elite consciousness.

The term "consciousness" in philosophy is interpreted as the highest form of reflection of reality, which is inherent in people and is associated with their psyche, abstract thinking, worldview, self-awareness, self-control of their behavior and activity, and predicting the results of the latter. Human consciousness is a set of sensory and ideal images of reality, their activity, and themselves. Hence, the content of consciousness is the experience of their existence in the space-time dimension (Philosophy, 2025). So, in the context of a philosophical approach, we note that spirituality should be added to the signs of elite consciousness as a personal value that is significant for a person, determines the vectors of achieving personal and professional goals, building a professional career, etc.

The formation of elite consciousness involves the formation of a clear civic position, which we interpret as a conscious attitude of a person to society, the state, and the citizen of which is the individual himself. We believe that for representatives of the pedagogical elite, adherence to a clear civic position is the highest indicator of the formation of the personality. It is the educator – a mentor, educator, teacher – who influences the formation and development of the personality of pupils and students at different age stages, ensures the formation of civic competence and the necessary moral qualities.

CONCLUSIONS AND PROSPECTS OF FURTHER RESEARCH

Thus, the problem of the pedagogical elite is a relevant, important, and little-studied area of domestic pedagogical science. The presence of contradictory aspects of the interpretation of the content of the concept of elite itself is due to the long-standing ambiguous attitude towards the very stratum of society, the elite, which for a long time was associated precisely with representatives of the ruling power in the state. We consider the substantiation of the criteria for assessing the formation of the pedagogical elite, which we define as: cognitive, value, and personal, as well as the search for appropriate methods for their verification, as prospects for further scientific research.

REFERENCES

- Bobrytska, V. (2020). Osvitnia polityka u hromadianskomu vykhovanni pedahohichnoi elity. 2020. Tsyfrovoyi repozytarii Ukrainskoho derzhavnoho universytetu imeni Mykhaila Drahomanova [Educational policy in civic education of the pedagogical elite [Electronic resource]. Digital Repository of the Ukrainian State University named after Mykhailo Drahomanov. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/38728> . [in Ukrainian]
- Vasyanovych, H., & Budnyk, O. (2017). Pedahohichna elita yak fenomen suchasnosti: dukhovno-moralnyi kontekst [The pedagogical elite as a phenomenon of modernity: Spiritual and moral context]. *Lider. Elita. Suspilstvo – Leader. Elite. Society*, 1, 96–108. URL: <https://doi.org/10.20998/%x> [in Ukrainian].
- Hrabovskiy, S. I. (n.d.). Elita natsionalna. *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy* [National elite [Electronic resource]. Encyclopedia of Modern Ukraine. Retrieved June 16, 2025. URL: <https://esu.com.ua/article-17797> [in Ukrainian].
- Kremin, V. H. (Ed.). (2008). *Entsyklopediia osvity / Akad. ped. nauk Ukrainy ; holovnyi red. V.H. Kremen* [Encyclopedia of education]. Kyiv: Yurinkom Inter. [in Ukrainian].
- Hoshovska, V. A. (Ed.). (2013). *Elitoznavstvo : pidruchnyk / za zah. red. V. A. Hoshovskoi* [Elitology: Textbook]. Kyiv: NADU. URL: https://www.researchgate.net/publication/344403111_Elitoznavstvo_pidrucnik [in Ukrainian].
- Kontsepsiia rozvytku hromadianskoi osvity v Ukraini. 3 zhovtnia 2018 r. [Concept for the development of civic education in Ukraine (2018, October 3)]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-p#Text> [in Ukrainian].
- Machynska, N. I. (2019). Formuvannia naukovoï elity v umovakh zakladu vyshchoi osvity [Formation of the scientific elite in the conditions of higher education institutions]. *Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Seriya: "Pedahohichni nauky" – Bulletin of the Bohdan Khmelnytskyi Cherkasy National University. Series: Pedagogical Sciences*, 1, 20–25]. URL: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/3225/3413> [in Ukrainian].
- Heiets, V. M. (Ed.). (2010). *Novyi kurs: reformy v Ukraini. 2010–2015. Natsionalna dopovid / za zah. red. V. M. Heitsia* [ta in.] [New course: Reforms in Ukraine, 2010–2015. National report]. Kyiv: NBUV Research and Publishing Center. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0078550-10#Text> [in Ukrainian].
- Hoshovska, V. A. (Ed.). (2010). *Parlamentaryzm ta parlamentska diialnist : slovnyk-dovidnyk / za zah. red. V. A. Hoshovskoi* [Parliamentarianism and parliamentary activity: Dictionary-guide]. Kyiv: NADU. URL: <https://elibrary.ivas.gov.ua/3907/> [in Ukrainian].
- Pedahohichna elita Ukrainy: tsinnisni oriientyry [Pedagogical elite of Ukraine: Value guidelines] [Electronic resource]. (2023, February 17). Retrieved June 16, 2025. URL: <https://osvita.loda.gov.ua/?page=blog&id=1292>[in Ukrainian].
- Reheilo, I. Yu. (2014). *Pidhotovka fakhivtsiv vyshchoi kvalifikatsii v Ukraini u KhKh-KhKh stolitti: istoryko-pedahohichni aspekt : navch. posib* [Training of highly qualified specialists in Ukraine in the 20th–21st centuries: Historical and pedagogical aspect]. Kyiv: Osvita Ukrainy. [in Ukrainian].
- Skovoroda, H. (1994). *Rozмова piaty podorozhnykh pro istynne shchastia v zhytti (tovaryska rozмова pro dushevnyi myr* [A conversation of five travelers about true happiness in life (A friendly talk about peace of soul)]. In H. Skovoroda, *Works* (Vol. 1, pp. 528). Kyiv: AT "Oberehy". (Original work published in 18th century). [in Ukrainian].
- Filosofii. *Multymediiniy navchalnyy posibnyk. Natsionalna akademiia vnutrishnykh sprav* [Philosophy: Multimedia textbook [Electronic resource]. National Academy of Internal Affairs. Retrieved June 19, 2025]. URL: <https://arm.navs.edu.ua/books/filosofia-30012017/info/slovyk.html> [in Ukrainian].

Received

24.05.2025

Accepted

17.06.2025

Liubov PETUKHOVA,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Acting Dean of the Faculty of Pedagogy,
Professor of the Department of Pedagogy and Psychology of Preschool and Primary Education,
Kherson State University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Любов ПЕТУХОВА,

доктор педагогічних наук, професор, в.о. декана педагогічного факультету,
професор кафедри педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти, Херсонський
державний університет (м. Івано-Франківськ, Україна)

petuhova@ksu.ks.ua

ORCID ID 0000-0002-0751-6961

Nataliia VOROPAI,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor
of the Department of Pedagogy and Psychology of Preschool and Primary Education,
Kherson State University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Наталія ВОРОПАЙ,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки
та психології дошкільної та початкової освіти,
Херсонський державний університет (м. Івано-Франківськ, Україна)

nvoropai@ksu.ks.ua

ORCID ID 0000-0003-3388-5661

Anastasiia VOLIANIUK,

Lecturer of the Department of Pedagogy and Psychology of Preschool and Primary Education,
Kherson State University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Анастасія ВОЛЯНЮК,

викладач кафедри педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти,
Херсонський державний університет (м. Івано-Франківськ, Україна)

avolianiuk@ksu.ks.ua

ORCID ID 0000-0002-2890-4787

Bibliographic description of the article: Petukhova L., Voropai N., Volianiuk A. (2025). Logistics of educational business processes under martial law: digital solutions. *Mountain School of the Ukrainian Carpathians*. 32. 58-64.

Бібліографічний опис статті: Петухова Л., Воропай Н., Воляннюк А. (2025). Логістика освітніх бізнес-процесів в умовах воєнного стану: цифрові рішення. *Гірська школа Українських Карпат*. 32. 58-64.

УДК 37.091.3:658.5:004:355.4

LOGISTICS OF EDUCATIONAL BUSINESS PROCESSES UNDER MARTIAL LAW: DIGITAL SOLUTIONS

Abstract. Martial law, which has been ongoing in Ukraine since 2022, has presented higher education institutions with new challenges related to the need to ensure the continuity of the educational process, adapt to changes, and integrate digital solutions. This article is dedicated to the analysis of digital solutions applied in the logistics of educational business processes of higher education institutions in Ukraine under martial law, using the example of Kherson State University. The purpose of the study is to analyze the digital solutions for the logistics of educational business processes, their organization, adaptation, and effective functioning in higher education institutions of Ukraine under martial law. Special attention is paid to identifying key digital tools that contributed to maintaining the quality of education and supporting the academic community in crisis conditions. The article examines the specific features of the educational process in a relocated higher education institution during the full-scale war, in particular, identifies effective communication and feedback channels, as well as the

role of digital platforms for the educational process in wartime. The research methodology includes the analysis of scientific sources and publications dedicated to the digital transformation of education, a historical review of the experience of Kherson State University in the period 2022-2024, monitoring of digital platforms and their impact on the organization of the educational process, analysis of adaptation strategies of higher education institutions in crisis conditions, and the study of the impact of digital technologies on the quality of education and the mental health of higher education students. The results of the study show that under of martial law, digital solutions have become a key factor in ensuring the continuity and quality of the educational process. Kherson State University has successfully adapted to the new challenges, using distance learning platforms, video conferences, electronic journals, and other digital tools. Effective communication and feedback channels, as well as psychological support for participants in the educational process, have played an important role. The article shows that the digitalization of educational business processes in wartime not only provides technical support but also contributes to the creation of a resilient and adaptive educational environment. The experience of Kherson State University can be useful for other higher education institutions facing similar challenges.

Keywords: education logistics, digitalization, distance learning, martial law, educational business processes, digital platforms, education management, adaptive learning models, crisis situation.

ЛОГІСТИКА ОСВІТНІХ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЦИФРОВІ РІШЕННЯ

Анотація. Воєнний стан, який триває в Україні з 2022 року, поставив перед закладами вищої освіти нові виклики, пов'язані з потребою забезпечення безперервності освітнього процесу, адаптації до змін та інтеграції цифрових рішень. Стаття присвячена аналізу цифрових рішень, що застосовуються в логістиці освітніх бізнес-процесів закладів вищої освіти України в умовах воєнного стану на прикладі Херсонського державного університету. Метою дослідження є аналітика цифрових рішень логістики освітніх бізнес-процесів, їхньої організації, адаптації та ефективного функціонування у закладах вищої освіти України за умов воєнного стану. Особлива увага приділяється визначенню ключових цифрових інструментів, що сприяли збереженню якості освіти та підтримці академічної спільноти у кризових умовах. У статті розглядаються особливості освітнього процесу в релокованому закладі вищої освіти під час повномасштабної війни, зокрема, визначаються ефективні канали комунікації та зворотного зв'язку, а також роль цифрових платформ для освітнього процесу в умовах війни. Методологія дослідження включає аналіз наукових джерел та публікацій, присвячених цифровій трансформації освіти, історичний огляд досвіду Херсонського державного університету в період 2022-2024 років, моніторинг цифрових платформ та їхнього впливу на організацію освітнього процесу, аналіз адаптаційних стратегій закладів вищої освіти у кризових умовах, а також вивчення впливу цифрових технологій на якість навчання та психічне здоров'я здобувачів вищої освіти. Результати дослідження показують, що в умовах воєнного стану цифрові рішення стали ключовим чинником для забезпечення безперервності та якості освітнього процесу. Херсонський державний університет успішно адаптувався до нових викликів, використовуючи платформи дистанційного навчання, відеоконференції, електронні журнали та інші цифрові інструменти. Важливу роль відіграли ефективні канали комунікації та зворотного зв'язку, а також психологічна підтримка учасників освітнього процесу. Стаття показує, що цифровізація освітніх бізнес-процесів у воєнний час не лише забезпечує технічну підтримку, але й сприяє створенню стійкого та адаптивного освітнього середовища. Досвід Херсонського державного університету може бути корисним для інших закладів вищої освіти, які стикаються з подібними викликами.

Ключові слова: логістика освіти, цифровізація, дистанційне навчання, воєнний стан, освітні бізнес-процеси, цифрові платформи, управління освітою, адаптивні моделі навчання, кризова ситуація.

INTRODUCTION

The problem formulation. The martial law, which has been ongoing in Ukraine since the beginning of 2022, has presented educational institutions with a series of challenges that required prompt and innovative solutions. Educational institutions, especially in regions affected by hostilities, faced the need to ensure the continuity of the educational process, maintain its quality, and provide support to both students and faculty. In this context, the logistics of educational business processes required the implementation of digital solutions, which became key factors in ensuring the resilience of the educational system.

Of particular importance was the ability of universities to organize educational processes in an online environment, maintaining effective communication between higher education students and faculty, and supporting security conditions (to the extent possible). In particular, this ability became critical for relocated higher education institutions.

Under martial law, the logistics of educational business processes are undergoing significant transformations driven by the need for rapid adaptation to new challenges. As researchers S. Trubacheva, O. Mushka, and P. Zamaskina note, "the educational environment of an educational institution is considered as an artificially constructed system, the structure and components of which contribute to the achievement of the goals of the educational process" (Trubacheva S., Mushka O., Zamaskina P., 2023, p.49). In crisis conditions, this approach becomes particularly relevant, requiring effective resource management, process coordination, and the integration of digital solutions.

Research results indicate that martial law has significantly accelerated the pace of digitalization in higher education. Participants in the educational process were forced to quickly adapt to digital, blended, and hybrid learning formats, which, in turn, stimulated the development of interdisciplinary digital skills. Digitalization required rapid action to transform educational scenarios into digital, blended, and hybrid formats. This includes the development of meta-digital skills and interdisciplinary competencies of students (Makhachashvili R., Semenist I., Prihodko G., Kolegaeva I., Prykhodchenko O., Tupakhina O., 2024).

The virtual educational space during wartime has become, in fact, a tool for organizing learning. Distance learning platforms, such as Google applications, provided flexible opportunities for both teachers and students in virtual and in-person learning. As Humeniuk I. et al. note, blended learning proved to be more effective than traditional methods, as it allows for more efficient use of time and resources (Humeniuk I., Mushenyk I., Popel N., Kuntso O., 2023). Thus, remote platforms have become not only a means of supporting learning but also an important tool for communication in conditions of physical separation.

The digital transformation of education during wartime has become not only a technical challenge but also a stimulus to revise organizational and pedagogical approaches. This includes the creation of information systems for collecting and processing data on educational processes, as well as psychological and pedagogical support for educational activities (Kaplia O., Ostapenko E., Tanko Y., Kaleniuk S., Dulibskyy A., 2024).

Organizing e-learning in wartime requires the development of models that take into account limited resources, shortages, and the need for rapid adaptation to changes. Research by Matviichuk et al. (2022) demonstrates that the implementation of e-learning in Ukraine is developing with these challenges in mind (Matviichuk L., Ferilli S., Hnedko N., 2022). Such models include the creation of educational materials accessible under minimal internet access conditions, as well as the integration of various digital tools for teacher interaction.

Wartime conditions have stimulated the introduction of innovative solutions in education, such as the use of video conferencing, mobile applications, and learning management systems. These innovations ensure the continuity of the educational process and access to knowledge in crisis situations (Zhyhora I., Vdovenko V., Baraniuk I., Kotelianets N., Nikitina O., 2024).

However, the impact of digital technologies on the educational process is not unequivocally positive, as it is accompanied by challenges related to the mental health of students. Military actions in Ukraine have negatively affected the mental health of students, especially in an aggressive digital environment. It is important to follow recommendations for maintaining mental health, using digital technologies and distance learning (Romanova I., Kudin S., Rybak O., Zavalevskiy Y., Pushkarova T., 2022).

The digitalization of professional education has become a necessity for improving the quality of specialist training. This requires a high level of digital literacy from both students and teachers, allowing them to collaborate effectively through digital devices and software (Kovalchuk V., Maslich S., Movchan L., 2023).

Thus, the logistics of educational business processes during wartime require innovative approaches focused on digitalization. Digital solutions play a key role in ensuring the flexibility and adaptability of the educational process, helping to overcome challenges related to military actions. The introduction of e-learning, the development of digital platforms, the creation of new organizational models, and the provision of psychological support contribute to maintaining the quality of education and preserving its accessibility. The war has become a catalyst for changes in the educational sphere, and these changes, despite all the difficulties, form the foundation for future development.

RESEARCH GOAL AND OBJECTIVES

The aim of the article is to analyze the digital solutions for the logistics of educational business processes, their organization, adaptation, and effective functioning in higher education institutions of Ukraine under martial law. The study is based on the experience of the Faculty of Pedagogy at Kherson State University, which was significantly affected by the full-scale war in 2022-2024.

Research objectives:

1. To determine the peculiarities of the educational process in a relocated higher education institution during the full-scale war;
2. To characterize the communication and feedback channels effective in martial law conditions;
3. To determine the role of digital platforms for the educational process in wartime.

RESEARCH METHODS

To achieve the set objectives and goals, the following methods were used: analysis of scientific sources and publications dedicated to the digital transformation of education; historical review of the experience of Kherson State University in the period 2022-2024; monitoring of digital platforms and their impact on the organization of the educational process; analysis of adaptation strategies of higher education institutions in crisis conditions; study of the impact of digital technologies on the quality of education and the mental health of higher education students.

RESULTS OF THE RESEARCH

The study is based on the experience of implementing digital solutions for the logistics of educational business processes by the team of the Faculty of Pedagogy at Kherson State University in 2022-2024. The Kherson region has been an area of active hostilities since 2022, and was also occupied by Russian troops from March to November 2022. These conditions created a new reality, dividing the university's life into "before" and "after" periods. The situation was complicated by the absence of "green corridors" and the fact that at the start of the full-scale war, about 300 students remained in the university dormitories without the possibility to return home. Under these circumstances, a volunteer movement began, aimed at supporting faculty, students, and veterans. Daily explosions, fires, sirens, and uncertainty defined the new reality.

The key tasks for the team of the Faculty of Pedagogy at Kherson State University in organizing the educational process under martial law were:

- organization of distance learning;

- ensuring a high level of quality of the educational process;
- creating effective communication channels;
- establishing feedback;
- selecting and using appropriate digital platforms.

The first stage of organizing the educational process under martial law was collecting data on the location of students and faculty, learning conditions, and types of interaction. Weekly monitoring was carried out by the dean's office, which maintained contact with participants in the educational process through video conferences. Faculty deans collected information weekly on the location of faculty and students, and provided constant feedback to staff and students using remote technologies. In conditions of constant risk of communication interruption, multi-channel communication was established. The use of chats in KSU24, corporate mail, and messengers (Telegram, Viber, WhatsApp) allowed maintaining contact with students and responding promptly to their requests.

The educational process was resumed on March 28, 2022, in a remote format, using both synchronous and asynchronous learning methods. Given the situation in the city and region, the university administration decided to provide the educational process using information and communication technologies. To this end, relevant orders were issued, regulating the organization of training and changes to the schedules of the educational process for full-time and part-time students.

Digital platforms, such as KSUonline and multimedia encyclopedias, which were used in peacetime, became the basis of the adapted learning environment (Electronic learning platform of Kherson State University KSU Online, 2024). Even in the absence of a stable connection, students had access to educational materials and tasks, which ensured the continuity of the educational process in wartime. Maintaining a high level of learning quality required the integration of modern educational tools, such as: tests with automatic checking (Moodle, Google Forms) for objective knowledge assessment, multimedia materials (video lectures, interactive tasks) to increase student interest, analytical tools to monitor student progress. Our previous research shows that "the effectiveness of distance learning largely depends on the personal motivation of the student, therefore, innovative technologies should be used during training; the remote format requires the teacher to adapt educational materials and constantly review them, as well as provide quality feedback and a favorable psychological atmosphere in the educational process" (Volianiuk A., 2022, p.10).

Given the circumstances in which the students of the 4th year of the first (bachelor's) level of higher education found themselves, the academic council of Kherson State University decided to make adjustments to the unrealized part of the current educational-professional programs for 2018 entrants in the section "Form of attestation of higher education students" in accordance with higher education standards in the specialty. In particular, the wording "Attestation of graduates of the educational-professional program is carried out in the form of a comprehensive exam in the specialty (list of modules), defense of a diploma thesis" was replaced with "Attestation of higher education students is carried out in the form of an attestation exam (exams)." Gradually, the form of state attestation also changed, taking on a blitz format, while semester control was carried out remotely with mandatory recording of digital traces. Regarding the procedure of semester control, all control measures (tests, exams, defense of term papers) were conducted by teachers remotely using information and communication technologies with mandatory photo or video recording. Teachers were obliged to ensure reliable identification of students (establishing identity), as well as to keep completed tasks of the educational component and records of control measures. In case of unstable internet connection, students were given the opportunity to take control measures on reserve days during the test-examination session in an asynchronous format with mandatory video recording, identification, and familiarization of students with the results of semester control. This ensured the transparency of the educational process and the identification of students.

The leading task of scientific and pedagogical staff during this period was to provide higher education students with educational and methodological materials from educational components necessary for the implementation of an individual curriculum, using available technical means of communication.

In previous scientific publications, we stated that "the integration of educational technologies using ICT in the educational process improves the quality of higher education" (Spivakovsky A., Petukhova L., Anisimova O., Horlova A., Kotkova V., Volianiuk A., 2020, p.320). Under martial law, these technologies were gradually introduced into most educational components due to the growing awareness of teachers about the need to train specialists capable of being flexible and adaptable, rationally using ICT in their professional activities.

Students were motivated to obtain quality higher education even in conditions of occupation and active hostilities. However, due to technical reasons, there were problems with connecting to the synchronous learning format, so teachers recommended to higher education students educational (training) online platforms, online training courses, etc., the results of which were credited as part of the learning outcomes for educational components.

In addition, students received unlimited access to the resources of the Scientific Library of Kherson State University. In particular, the materials of the Institutional Repository (Repository of Kherson State University, 2024), the possibility of checking scientific and educational-methodological texts for academic plagiarism, obtaining bibliographic references, free access to the electronic catalog and electronic library, to the resources of scientometric databases Scopus and Web of Science, etc., were provided to faculty and students.

The implementation of university business processes also underwent transformation. The university created the electronic service "KSU24," an effective tool for ensuring university business processes related to the educational process (Electronic service of Kherson State University KSU24, 2024). The purpose of its implementation is to improve and automate the organization of the educational process at KSU, which significantly simplified process management, including monitoring

attendance, filling out accounting journals, controlling the implementation of the academic load, and concluding agreements with students. This platform automated many administrative procedures, which is especially important in wartime.

The administration of both the faculty and the university constantly monitored and continues to monitor the quality of the organization of the educational process, the location and living conditions of both faculty and students. This work was mainly carried out in the digital dimension, so the question arose about introducing the position of assistant dean for digitalization.

During martial law, faculty in electronic format on the KSU24 platform were able to create and fill out accounting journals for the work of the academic/study group. The entered results of semester control are automatically generated in the student's individual plan, in their personal account. Based on the results of filling out such journals, it is possible to generate various reports - student attendance at classes, implementation of the academic load by teachers (conducting classes in synchronous or asynchronous format), etc.

The results of semester control are also recorded in the semester control sheet, which is generated by the dean's office employee in the IAS database. The semester control sheet is filled out by the examiner after conducting the control measure in electronic format, certifying it with their signature.

Important for the full implementation of organizational-managerial, financial, educational activities, as well as other processes of Kherson State University's life in conditions of occupation was the decision to temporarily relocate the university's management center to the base of Vasyl Stefanyk Carpathian National University until the end of martial law.

From this period, a new stage in the university's activity began - the functioning of two offices in Kherson and Ivano-Frankivsk. Interaction and communication were established between them, and electronic document management was introduced.

The Department of Quality Assurance of Education systematically conducts various surveys among students and teachers to monitor:

- quality of teaching educational components;
- quality of organization and content of internships;
- quality of the educational process in distance learning conditions;
- quality of educational programs of the first (bachelor's), second (master's), and third (educational-scientific) levels of higher education;
- level of student motivation in distance learning conditions.

Systematic surveys, in our opinion, are an important digital tool and analytics tool in educational processes, as they provide feedback between teachers and students. Regular surveys allow obtaining data on the quality of educational services, student satisfaction, and teaching effectiveness.

We note the following advantages of systematic surveys for the analysis of educational processes: continuous monitoring of learning effectiveness, analysis of the quality of individual educational components, identification of problematic factors in the implementation of educational components (e.g., excessive complexity of material or insufficient interactivity, irrelevant topics), assessment of student satisfaction and motivation, and strategic planning through summarizing survey results at the level of educational programs or faculty. Analysis of survey results is carried out through data visualization, comparative analysis (based on survey results in different courses or groups), and trend analysis (by tracking changes in student survey results during the semester or academic year). We also note that systematic surveys not only contribute to improving the quality of educational services but also strengthen trust between students and the university administration, therefore, they are an important step in building a culture of continuous improvement of educational processes.

Based on the analysis of the activities of the Faculty of Pedagogy at Kherson State University, we propose a set of digital solutions for the tasks of logistics of educational business processes in martial law conditions (table 1):

Table 1

Tasks of logistics of educational business processes in martial law conditions and digital solutions

Task	Digital Solution	Functions
Organization of distance learning process	Moodle (KSUonline) platforms, Web Multimedia encyclopedias, corporate email.	Ensuring planning, scheduling, assignments, and assessment.
Ensuring a high level of educational quality	Use of the ZOOM video conferencing platform (secure access from corporate accounts), availability of access to educational materials in synchronous and asynchronous formats.	Conducting lectures, practical classes, ensuring quality communication.
Creating effective communication channels	Chat groups in Telegram, Viber, Chats in KSU24, corporate email.	Rapid information exchange and prompt notification.
Establishing feedback	Surveys using KSU24, Google Forms (via corporate accounts).	Assessment of student needs and requests, results analysis.
Selecting and using appropriate digital platforms	Internal platforms KSUonline and KSU24, involvement of self-education platforms (with the possibility of crediting learning outcomes).	Combination of different platforms for a fully digitalized educational process.

In the conditions of martial law, Kherson State University systematically operates Schools of Professional Development for scientific and pedagogical staff (Schools of Professional Development of Kherson State University, 2024). In our opinion, this is an important element of the educational ecosystem in martial law conditions, which contributes to increasing the digital competence of teachers, optimizes the logistics of managing educational processes, and helps to implement innovative digital solutions. The integration of the above approaches allows ensuring the continuity of education, improving its quality, and creating an adaptive learning system capable of functioning in conditions of uncertainty.

Scientists Ye. Chernovol, A. Chepeliuk, and F. Kurtiak identify four stages of digital transformation of the educational process of higher education institutions: primary digitalization, digital optimization, digital administration, and digital transformation (depending on the role of data, processes, communication, and human resources) (Chernovol Ye., Chepeliuk A., Kurtiak F., 2023). Based on this theory, we conclude that from 2022 to 2024, in conditions of martial law, Kherson State University went through the II and III stages of digital transformation. It should be noted that the first stage (primary digitalization) at Kherson State University was completed in 2022, as the educational process support platform KSU.online and corporate mail were already working, and digitalization processes were particularly active during the COVID-19 pandemic and under the introduction of distance learning.

In 2022-2024, digital processes were improved, their integration into the institution's management system, improvement and filling of Moodle resources, integration of online tools for teaching and assessment took place. The educational process was largely managed through digital technologies, electronic document management systems were developed, scheduling processes, registration of applicants were automated, and chats were created for communication between teachers, students, and administration. We believe that according to these signs, in 2022-2024, Kherson State University went through the stages of digital optimization and digital administration, and the IV stage (digital transformation) began with the introduction of artificial intelligence into the educational process.

CONCLUSIONS AND PROSPECTS OF FURTHER RESEARCH

The experience of Kherson State University shows that the organization of educational business processes in difficult martial law conditions is possible with the use of innovative digital solutions, a flexible approach to management, and active interaction of all participants in the educational process. The logistics of educational business processes involves not only technical support but also the creation of conditions for maintaining psychological resilience, motivation, and mutual support.

The implemented measures have proven their effectiveness, allowing to ensure the continuity of learning and maintain the quality of education. The university has become a center of resilience and innovation, which are key factors for the functioning of education in crisis situations.

Thus, the logistics of educational business processes during wartime require innovative approaches focused on digitalization. Digital solutions play a key role in ensuring the flexibility and adaptability of the educational process, helping to overcome challenges related to military actions. The introduction of e-learning, the development of digital platforms, the creation of new organizational models, and the provision of psychological support contribute to maintaining the quality of education and preserving its accessibility.

The war has become a catalyst for changes in the educational sphere, which forms the basis for future development. An analysis of the experience of the Faculty of Pedagogy at Kherson State University showed that the key factors for successful adaptation were: the introduction of distance and blended learning; ensuring effective communication through digital platforms; the integration of modern educational tools to support the quality of education; support for students and scientific and pedagogical staff.

Thus, digital solutions in educational logistics have become not only a forced measure but also a powerful tool for transforming the educational environment in Ukraine.

REFERENCES

- Trubacheva, S., Mushka, O., & Zamaskina, P. (2023). Features of designing the educational environment in the conditions of digitalization of society during martial law in Ukraine. *Ukrainian Pedagogical Journal*, 4, 46–51. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-4-46-52> (in Ukrainian).
- Makhachashvili, R., Semenist, I., Prihodko, G., Kolegaeva, I., Prykhodchenko, O., & Tupakhina, O. (2024). Interdisciplinary digital skills development for educational communication: Emergency and AI-enhanced digitization. *Proceedings of the 15th International Multi-Conference on Complexity, Informatics and Cybernetics: IMCIC 2024*. <https://doi.org/10.54808/imcic2024.01.281>
- Humeniuk, I., Mushenyk, I., Popel, N., & Kuntso, O. (2023). Strategies for effective communication in the educational environment in wartime. *22nd International Scientific Conference Engineering for Rural Development Proceedings*. <https://doi.org/10.22616/erdev.2023.22.tf004>
- Kaplia, O., Ostapenko, E., Tanko, Y., Kaleniuk, S., & Dulibskyy, A. (2024). Digital transformation in education: Navigating its impact amidst war. *Multidisciplinary Science Journal*. <https://doi.org/10.31893/multiscience.2024ss0723>
- Matviichuk, L., Ferilli, S., & Hnedko, N. (2022). Study of the organization and implementation of e-learning in wartime inside Ukraine. *Future Internet*, 14(10), 295. <https://doi.org/10.3390/fi14100295>
- Zhyhora, I., Vdoenko, V., Baraniuk, I., Kotelianets, N., & Nikitina, O. (2024). Innovations in education in times of war: Research and evaluation of results. *Eduweb*. <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2024.18.02.6>
- Romanova, I., Kudin, S., Rybak, O., Zavalevskiy, Y., & Pushkarova, T. (2022). Influence of digital technologies of distance education on the mental health of a child in the conditions of wartime realities. *Revista Amazonia Investiga*. <https://doi.org/10.34069/ai/2022.56.08.22>

- Kovalchuk, V., Maslich, S., & Movchan, L. (2023). Digitalization of vocational education under crisis conditions. *Educational Technology Quarterly*. <https://doi.org/10.55056/etq.49>
- Kherson State University Online Learning Platform KSU Online. (n.d.). Retrieved from <https://ksuonline.kspu.edu> (in Ukrainian).
- Volianiuk, A. (2022, May 19). Motivation of future primary school teachers in distance learning conditions. *Science and Education in Research of Young Scientists: Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference for Students, Postgraduates, Doctoral Students, and Young Scientists* (pp. 8–10). Kharkiv. (in Ukrainian).
- Spivakovsky, A., Petukhova, L., Anisimova, O., Horlova, A., Kotkova, V., & Volianiuk, A. (2020). ICT as a key instrument for a balanced system of pedagogical education. 16th International Conference on ICT in Education, Research and Industrial Applications. *Integration, Harmonization and Knowledge Transfer. Volume I: Main Conference*, 307–321. Retrieved from <https://ceur-ws.org/Vol-2740/20200307.pdf>
- Kherson State University Institutional Repository. (n.d.). Retrieved from <https://ekhsuir.kspu.edu> (in Ukrainian).
- Kherson State University Electronic Service KSU24. (n.d.). Retrieved from <https://ksu24.kspu.edu> (in Ukrainian).
- Schools of Professional Development at Kherson State University. (n.d.). Retrieved from <https://www.kspu.edu/NewScienceActivity/StaffTraningSystem/UniversitySchoolofProfDev.aspx> (in Ukrainian).
- Chernovol, Y., Chepeliuk, A., & Kurtiak, F. (2023). On digitalization of the educational process in higher education institutions of Ukraine: New opportunities and prospects. *Academic Visions*, 15(23). Retrieved from <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/132/121> (in Ukrainian).

Received

12.05.2025

Accepted

29.05.2025

Chapter III. THEORETICAL-METHODICAL FUNDAMENTALS OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS

doi: 10.15330/msuc.2025.32.65-71

Mariana BILAK,

senior Lecturer, Department of English Language, Literature and Methods of Teaching,
Mukachevo State University (Mukachevo, Ukraine)

Мар'яна БІЛАК,

старший викладач кафедри англійської мови, літератури з методиками навчання,
Мукачівський державний університет (м. Мукачево, Україна)

mvbilak@gmail.com

ORCID ID 0009-0001-6689-3732

Bibliographic description of the article: Bilak M. (2025). Application of artificial intelligence resources in the formation of students' foreign language communicative competence during English language classes. *Mountain School of the Ukrainian Carpathians*. 32. 65-71.

Бібліографічний опис статті: Білак М. (2025) Застосування ресурсів штучного інтелекту в процесі формування іншомовної комунікативної компетентності здобувачів освіти на заняттях з англійської мови. *Гірська школа Українських Карпат*. 32. 65-71.

УДК 371.134:811(07)

APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE RESOURCES IN THE FORMATION OF STUDENTS' FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE DURING ENGLISH LANGUAGE CLASSES

Abstract. The article examines the potential of using artificial intelligence (AI) resources in the process of forming foreign language competence of students during English lessons. The focus is placed on the integration of new generation digital tools that provide personalization of learning, development of critical thinking, communication skills and media literacy. The advantages and challenges of implementing AI in the educational process are outlined. Examples of didactic techniques and methodological solutions using innovative educational platforms are given. The purpose of the article is to describe the peculiarities of application the artificial intelligence resources in the process of formation foreign language competence of students during English language classes. The theoretical foundations of integrating AI into the educational process are the concepts of constructivism and the communicative approach, in which the educational content of English classes is aimed at creating optimal conditions for real communication, using language as a means of interaction and formation foreign language competence. The author emphasizes the vast potential of AI for enhancing modern teaching and learning methods, which in recent years has attracted significant interest among researchers in this field of scientific knowledge. It is noted that technological advances in the field of artificial intelligence have become the basis for improving existing methods and technologies for foreign language learning, and have also contributed to the creation of completely new digital resources for the development of speaking and writing skills. These technological advances have a significant impact on the processes of learning and teaching foreign languages, transforming traditional approaches and ideas about methods of communication and ways of creating and perceiving a foreign language. AI has significantly influenced the processes of text creation, texts editing, assessment the quality of writing and voicing texts, which contributes to the formation of foreign language communicative competence of students.

Keywords: artificial intelligence, foreign language competence, English, digital tools, educational technologies.

ЗАСТОСУВАННЯ РЕСУРСІВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. У статті розглянуто можливості використання ресурсів штучного інтелекту (ШІ) у процесі формування іншомовної компетентності здобувачів освіти під час занять з англійської мови. Акцентовано увагу на інтеграції цифрових інструментів нового покоління, які забезпечують персоналізацію навчання, розвиток критичного мислення, комунікативних навичок та медіаграмотності. Окреслено переваги та виклики впровадження ШІ в освітній процес. Наведено приклади дидактичних прийомів та методичних рішень із використанням інноваційних освітніх платформ. Метою статті є опис особливостей застосування ресурсів штучного інтелекту в процесі формування іншомовної компетентності здобувачів освіти на заняттях з англійської мови. Теоретичними засадами впровадження ШІ в освітній процес є концепції конструктивізму та комунікативного підходу, під час яких освітній контент занять з англійської мови спрямований на створення оптимальних

умов для реального спілкування, використання мови як засобу взаємодії та формування іншомовної компетентності. Наголошується на широкі потенційні можливості удосконалення сучасних методів викладання та навчання із застосування штучного інтелекту (ШІ) в системі освіти впродовж останніх років, що викликає значний інтерес у дослідників цього сегменту наукового знання. Зазначається, що технологічні досягнення у сфері штучного інтелекту стали основою для вдосконалення вже існуючих методів та технологій вивчення іноземних мов, а також сприяли створенню абсолютно нових цифрових ресурсів для розвитку мовлення та письма. Вказується, що описані досягнення в технологіях штучного інтелекту мають значний вплив на процеси вивчення і навчання іноземних мов, змінивши традиційні підходи та уявлення щодо способів комунікації та шляхів творення й сприймання іноземної мови. ШІ значно вплинули на способи створення та редагування текстів, оцінки якості написання та озвучення текстів, що в комплексі сприяє формуванню іншомовної комунікативної компетентності здобувачів освіти.

Ключові слова: штучний інтелект, іншомовна компетентність, англійська мова, цифрові інструменти, освітні технології.

INTRODUCTION

The problem formulation. The issue of the artificial intelligence (AI) development, the analysis of ways of its application in various fields of knowledge and in applied types of human activity is gaining particular relevance and generates diverse discussion issues. According to sociological surveys, understanding of the essence of AI and readiness to use it in one's professional activities is growing every year. A significant breakthrough in the development of neural networks, AI technologies, Chatbot and other neuroresources in recent years has also had a serious impact on the development of modern educational space. And it is probably no coincidence that according to the Cambridge Dictionary the term "neural network" becomes Word of the Year 2023.

Such popularity and demand for AI in the education system puts forward a number of requirements for teachers regarding the level of mastery of neural networks and regulating the implementation of AI technologies in the educational process. After all, teachers need to solve a number of tasks related to the disclosure of the neural networks educational potential, form ethical rules of interaction, determine the basic culture foundations of using AI, considering ways to transform educational content and tasks for independent and individual work, while taking into account possible ways learners may apply AI to master the material and complete assignments. This leads to changes in educational and professional programs, and necessitates a review of the system of competencies and program learning outcomes that they need to form.

Analysis of recent research and publications. The specifics of training a future foreign language specialist involve not only mastering the general skills and abilities for pedagogical activity, personal qualities, but also skills and abilities determined by the specifics of his professional activity, primarily foreign language communicative competence. The peculiarities of the communicative competence formation and development have been studied by M. Berizko, N. Bidyuk, T. Vlasenko. The essence of foreign language communicative competence has been examined by N. Halska, I. Yeremenko, N. Mukan, V. Kalamazh, N. Kostenko, S. Nikolaieva, O. Tynkaliuk, O. Chorna, and others. However, the issue of using neural network technologies in English classes and the influence of these resources on the formation of foreign language communicative competence of higher education applicants has remained beyond the researchers' attention. The processes of forming foreign language competence in classes at higher education institutions have become the subject of research by modern Ukrainian scientists and linguists such as M. Zhaldak, L. Mitina, N. Nichkalo, S. Sysoeva, O. Semenog, and others.

In this context, it is worth noting that the research of M. Bearman, J. Ryan, R. Ajjawi confirms the importance of AI for the development of higher education, and the implementation of large-scale research projects. Scientists carried out a discursive analysis of various interpretations of the concept "artificial intelligence" in the psychological and pedagogical literature, which clarified the essence of its understanding and potential for application in the educational process (Bearman M., Ryan J., Ajjawi R., 2022).

THE AIM AND RESEARCH TASKS

The purpose of the article is to describe the peculiarities of application the artificial intelligence resources in the process of formation foreign language competence of students during English language classes.

RESEARCH METHODS

In the process of conducting the study, the following methods of scientific and pedagogical research were used: content analysis of didactic and methodological literature to clarify basic concepts, pedagogical observation to determine the features of the use of artificial intelligence resources in the educational process, analysis and synthesis of AI-based educational resources for English lessons, modeling methods to form an educational case of exercises using artificial intelligence to develop students' foreign language competence.

RESEARCH RESULTS

The need to increase the competitiveness of higher education institutions is closely linked to the options of integrating AI systems into the educational process, scientific and innovative activities of a higher education institution which contributes to increasing its reputation and ability to adapt to global technological changes.

To reveal the essence of the outlined problem, it is necessary to analyze the key concepts of the study: foreign language education, foreign language communicative competence, and artificial intelligence.

The term "artificial intelligence" is usually associated with the section of computer science, which defines the forms, methods and resources of computer support for intellectual tasks that are traditionally solved by humans. However,

the realities of the AI development and its spread in educational fields require its broader interpretation. In particular, researcher S. Terepyshnyi suggests considering artificial intelligence as "a way of imitating human intelligence by computer systems. One of the possible origins of AI lies in the idea of creating programs and systems capable of independently performing tasks that typically require human involvement" (Terepyshchyi S., 2023).

With the emergence of AI, the educational community has raised questions about the specifics of using AI technologies – neural networks – in the educational process. Such systems are empowered by their developers and can quite successfully analyze information, make certain predictions for the near and distant future, recognize human speech and images, work on analyzing large amounts of information, perform analytical calculations, make decisions, etc.

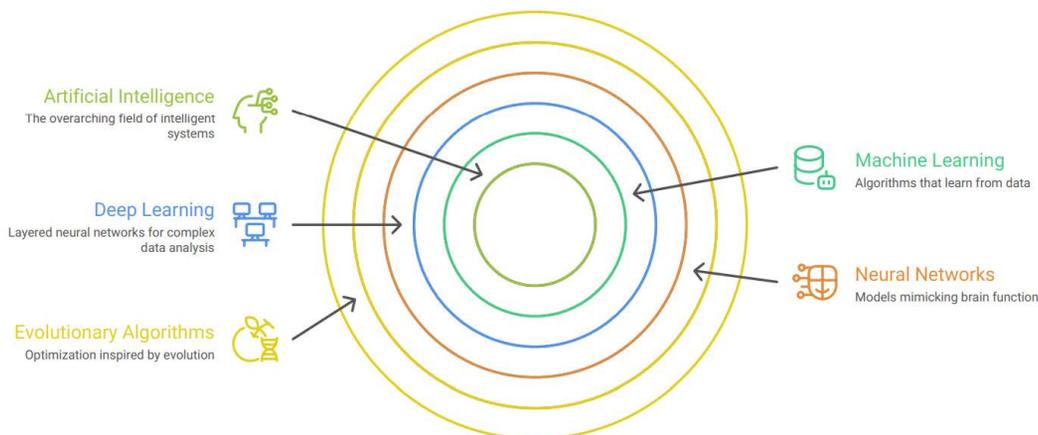

Fig 1. Hierarchy of AI Concepts

The use of artificial intelligence methods (resources) in the educational process:

- machine learning;
- neural networks;
- deep learning;
- evolutionary algorithms.

Higher education institutions, fulfilling the social need for educational modernization through the use of AI systems, are trying to introduce innovative approaches to teaching and learning that meet modern challenges and demands of society.

There is also no unanimity regarding the use of AI resources in the educational process. It is worth noting that experts disagree on the definition of aspects of its application when learning English. After all, it is clear that the development of technologies and the invention of ways to use them cannot be stopped (this would be counterproductive), and students will find an opportunity to circumvent restrictions and prohibitions on its use, if such are introduced. On the other hand, much depends on how students will use them. In particular, to perform mechanical tasks with its help (text formatting or spell checking), or to completely transfer the performance of all independent or creative work with neural networks.

On the one hand, many experts agree that it is unrealistic and counterproductive to attempt to halt the development or use of such technologies, as students will inevitably find ways to circumvent restrictions. On the other hand, much depends on how learners employ these tools whether merely for mechanical tasks (such as formatting texts or proofreading) or for outsourcing entire creative or research-based assignments to neural networks.

«However, for the most part, it is a tool that will facilitate the organization of the educational process through innovative formats of education, provided that the process of acquiring knowledge is analyzed using other approaches, which will change the attitude to technology, and most importantly, will give all participants in the educational process the opportunity to try themselves in a new role» (Chervinska I. & Melnyk N., 2023, p. 224).

Consequently, most HEIs promote the need to develop clear regulations for the use of AI in the educational process, and also the attention of all educational process participants is drawn to the formation of a culture of neural network using resources during training. In our opinion, it is not worth trying to solve the outlined challenges as a problem, applying rigid prohibitions regarding academic integrity and rules for using AI resources, but to try to solve it with collaborative efforts. Since progressive technologies for using AI cannot be stopped, we need to think about how to channel them in the right direction.

Therefore, summarizing the above, we propose key risks associated with the misuse of AI in education:

- Using AI to paraphrase and restructure text material.
- Generation of new texts without appropriate references to the authorship of works.
- Producing AI-generated abstracts, essays, projects, or reports.
- Writing creative works, term papers and diploma (qualification) projects using neural networks.
- Preparing answers to test tasks.

- Using AI as a voice assistant.
- Bypassing the proctoring system - facial recognition systems.

If we analyze the essence of modern foreign language education, it is worth emphasizing that foreign language education is “not only mastering knowledge and skills in a foreign language, but also learning the culture of the people whose language is being studied.

That is, we are talking about linguocultural education, the result of which should be multilingualism of citizens of society who are aware of their belonging to a certain ethnic group and are capable of self-identification in the world. “By involving future teachers in the culture of another nation, foreign language education contributes to the development of its understanding, forms the ability to navigate in the modern multicultural and information society, ensures the establishment and development of contacts with speakers of different languages and cultures” (Ivanchuk G., 2019). The above-mentioned provides grounds to assert that foreign language communicative competence of students is formed as a result of mastering foreign language education.

Foreign language communicative competence is a comprehensive ability to successfully communicate in oral and written forms, which involves not only possessing language knowledge and skills, but also the ability to take into account the context, cultural characteristics of interlocutors, and use appropriate communicative strategies to achieve mutual understanding and effective interaction.

The very “foreign language communicative competence” was introduced into scientific circulation by D. Hymes, and he defined it as “experience that enables a person to engage successfully in purposeful verbal communication in order to achieve success in interaction within a foreign language cultural environment” (Hymes D., 1971).

Foreign language competence is understood as an integrative personal and professional quality that determines a specialist’s ability and readiness to creatively solve practice-oriented and information-communicative tasks in the field of professional activity and foreign language professionally oriented communication.

The artificial intelligence resources can be directed onto the formation of foreign language education competencies in English language classes “as a system capable of solving cognitive tasks that are assigned for the human mind during the organization of educational interaction between teachers and students studying English. Working with artificial intelligence resources is “the ability of artificial intelligent systems to perform creative functions that are traditionally considered the prerogative of a human” (Androschuk A. & Malyuga O., 2024).

AI is particularly popular among students when learning foreign languages. Artificial intelligence in foreign language learning performs the following functions:

- Analytical: analyzing students’ knowledge levels and progress during English language lessons;
- Adaptive: selecting tasks based on individual needs, speech development level, and vocabulary range;
- Communicative: creating interactive dialogues and simulates a foreign language environment;
- Creative: generating texts, ideas, and language exercises for learning English and developing foreign language competence.

When analyzing the essence of artificial intelligence, it should be noted that it is an innovative field aimed at creating systems and programs capable of performing tasks traditionally requiring human intelligence. These tasks include speech and image recognition, translation, learning from experience, decision-making, behavior modeling, and forecasting.

Thus, the new possibilities of the digital industry bring both advantages and additional requirements for the use of artificial intelligence. One of the most notable events in the Ukrainian educational sphere was the broad public access to ChatGPT.

The abbreviation “Chat Generative Pre-Trained Transformer,” commonly known as ChatGPT, represents a major achievement in the field of Natural Language Processing (NLP). Developed by OpenAI, this innovative language model has undergone rigorous fine-tuning through the processing of massive amounts of textual data, allowing it to generate text responses that closely mimic human language (Fahimirad M., Kotamjani S., 2018).

Based on the Transformer architecture, specifically designed for sequential data processing, ChatGPT is a key innovation in digital technology. Its main mission is to improve human-like text generation across various applications, including customer service, language translation, and the creation of educational content.

Today, ChatGPT is being tested in numerous fields, with researchers exploring its areas of application as well as analyzing potential limitations or threats. This is supported by the article “Neural networks at the service of education: Challenges of the new era of educational transformation”, where researchers (Nalyvaiko O. & Malysh K., 2024, p. 99) characterize the typical features of chatbots and modern artificial neural networks (ANNs):

1. Adaptive learning (this process involves monitoring the progress of individual students and alerting the instructor of any challenges faced by the student);
2. Personalized learning (one can choose their level of learning, speed, and complexity);
3. Automatic assessment (based on responses, it automatically evaluates and assigns grades);
4. Interval learning (gradual reinforcement of learning material);
5. Evaluation of teachers by students (it is based on student surveys, and their attitudes towards teachers are identified, providing a basis for obtaining relevant information and adjusting actions) » (Nalyvaiko O. & Malysh K., 2024, p. 100).

One of the promising areas of ChatGPT application, according to experts, is text editing, compilation, and the creation of texts in various formats and styles (SMM, long-reads, poetry, essays, etc.).

Among AI resources that can be effectively used in English language classes with students to develop foreign language competence, these systems are worth highlighting:

- *Intelligent CALL/ICALL systems*, which are recommended for use in organizing adaptive learning.

Adaptive learning is a learning technology based on building an individual learning trajectory for a student, taking into account their current knowledge, abilities, motivation, and other personal characteristics. The use of adaptive learning technology in studying English contributes to ensuring comprehensive individual learning through a personally designed program and considering the individual development trajectory of the learner's personality.

The use of AI in the process of adaptive learning during English language classes is becoming increasingly important in modern linguodidactics and language learning. This is because it allows educators to take into account the individual needs, abilities, level of English proficiency, and vocabulary of each student.

As noted by scholars I. Chervinska & M. Vasylyk in their article «Adaptive learning as a factor in optimizing the educational process in institutions of higher education»: «Adaptive learning technologies can be used in different ways. Firstly, these are adaptive platforms and software that adjust the educational content of a discipline (educational component of an educational and professional programme) to individual needs and opportunities to organize learning interaction of students, offering materials and tasks of the appropriate level of complexity. Secondly, it is the use of analytics of educational data from electronic journals, digital platforms (Zoom, Google Meet, Classroom, Moodle, D-learn) to monitor student progress and adjust the educational process in online and offline modes. Finally, it is the use of intelligent tutors or chatbots that can provide students with instant feedback and support» (Chervinska I. & Vasylyk M., 2024, p. 9).

- *Intelligent Computer-Assisted Language Learning (ICALL)* techniques represent an evolution from CALL to systems that use machine learning to adapt to the needs of each learner. ICALL can provide personalized tasks, feedback, predict performance levels, and identify learning difficulties

ICALL resource development is difficult (Heift T. & Schulze, M., 2007). It has to balance the technically challenging needs of NLP and AI, which tend to assume correct language input, with the reality that language learners will not provide correct language when interacting with an ICALL system. CALL researchers mainly have a language and pedagogy background, being less familiar with NLP and AI.

They may be slightly apprehensive when interacting with ICALL researchers (and vice versa), as both communities speak a different language. ICALL researchers want to develop useful systems and input from CALL specialists can help them in this regard. It is important to demystify ICALL and provide non-ICALLers with the confidence to try and experiment with ICALL tools. What is difficult for programmers can be easy for CALL specialists and vice-versa (Heift, T., & Schulze, M., 2003).

In this context, it is important to emphasize the individual characteristics of students' development, which significantly affect the learning process, understood here specifically as the acquisition of knowledge in English. As noted, "the main activity of students is the process of learning, the accumulation of new knowledge, the acquisition of new skills and abilities" (Verlan A., Liashenko O., 2021).

- *Automatic text assessment and generation*. Modern AI systems, particularly large language models (LLM, GPT-5), are capable of performing automatic assessment and generating texts according to parameters set by the instructor, predicting words or formulating entire sentences, as well as automatically checking grammar and style.

In today's AI landscape, there are different language models competing for the attention of researchers and developers. Among the most well-known and widely used in the educational domain are:

LLM (Large Language Model): a class of language models that use deep learning algorithms and are trained on massive datasets that may include not only text but also other modalities (images, audio, etc.)

GPT (Generative Pre-trained Transformer): one of the most well-known and powerful language models, developed by OpenAI. Its advantages lie in its flexibility, thanks to the few-shot learning technique, which enables the model to adapt to various tasks without additional training. However, it requires significant computational resources and may reflect biases depending on its training data.

Thanks to AI, corrective feedback (feedback) between the teacher and the student has become synchronous and fast enough. Features such as sentence and phrase auto-completion, analysis, and consideration of alternative suggestions help improve students' work.

All these achievements and innovations in the educational process of learning English have become possible and continue to develop intensively thanks to artificial intelligence resources and systems that not only collect large amounts of data and text materials, but also process them quite quickly using artificial neural networks and digital "machine learning" technologies.

It is indisputable that these digital tools have a range of strengths and weaknesses which all can be discovered and explored by students using them in exploratory environments mediated by experienced and knowledgeable teachers. (Pellet S. & Myers L., 2022). Undoubtedly, AI-powered writing assistance tools have a great potential in enhancing the teaching and learning processes in the language classroom. However, to unlock their potentials, the impact of these

tools on the learning process should be critically analyzed. Moreover, understanding the limitations of these tools in understanding the pragmatic and contextual complexity of human language can help us gain the linguistic insights needed for the right integration in the writing classroom (Vinnall K. & Hellmich E., 2022, p. 20).

Secondly, technology is evolving very rapidly. Therefore, to provide a clear description of the current situation and make accurate predictions regarding the use of AI-based digital resources in student learning, it is essential to focus on the most recent research.

Thirdly, Google Translate, which is one of the most widely used learning assistance tools among students, began integrating artificial intelligence (neural machine translation) into its system as early as 2017 (Ranalli J. & Yamashita T., 2022, p. 20). Over the past few years, instant online translators like Google Translate have made tremendous progress and become available on various devices and in different formats thanks to the rapid development of mobile and AI technologies. The most recent enhancements in intelligent text assistance tools include systems capable of instantly and autonomously generating text from a single prompt.

Regardless of their grammatical accuracy, these text generators, such as Google Compose, can offer linguistically acceptable and sometimes even human-like suggestions for word choice and improvement. More advanced systems, such as GPT-3, go even further, providing complete texts that require only a topic or prompt to initiate.

Interactivity and Real Communication. AI can simulate a live language environment through the use of chatbots and voice assistants, providing significantly broader opportunities for speaking practice and the development of communication skills regardless of the presence of native speakers.

Ethical Aspects and Digital Literacy. Beyond the technical component, working with AI resources involves a range of ethical challenges. This requires a high level of digital literacy among participants in the educational process and the ability to critically evaluate AI tools used in English language classes.

Special attention should be paid to the specific features of using AI in the formation of foreign language communicative competence of learners during English classes. According to S. Nikolaieva, "foreign language communicative competence is a multi-level, integral personal quality that enables an individual to formulate and effectively solve tasks and problems of varying complexity in the sphere of foreign language interaction" (Nikolaieva S., 2010, p. 87). Thus, foreign language communicative competence is understood as a complex ability to establish successful interaction and to "communicate" with speakers of another language in various life situations, using the acquired competencies to achieve the goals of interpersonal, intercultural, and professional communication and cooperation taking into account cross-cultural norms and characteristics of the interlocutor.

Development of Speaking Skills. Practical experience and studying of language communication practices among colleagues allow us to conclude that the use of digital resources in AI-assisted learning significantly improves speaking performance. It positively affects pronunciation, fluency, and vocabulary. Tools such as the Oral app, Chabot, Lyra, "Ellie", and others contribute to this process.

The use of digital AI resources in English classes has demonstrated improvements in students' speech development and in the formation of their foreign language communicative competence, compared to traditional learning methods.

Specific features of working with artificial intelligence resources are presented in Table 1.

Table 1.

Features of AI Resource Application in Education

Aspect	Characteristics
Essence of AI	Adaptivity, automation, generation, interactivity, ethics, digital literacy
Oral Skills	Improvement in pronunciation and structure through AI-assisted practice
Writing Skills	Automated feedback, individualized writing tasks, development of lexical and stylistic variety
Emotional Support	Reduced anxiety, increased motivation, higher readiness for communication
Broad Integration	AI use for adaptive learning, teacher support, ethical modeling, remote learning environments
Challenges and Limitations	Lack of cultural authenticity, academic integrity risks, need for critical reflection and pedagogical support

CONCLUSIONS AND PROSPECTS OF FURTHER RESEARCH

Thus, the integration of AI resources into English language classes contributes to the development of personalized learning, enabling the creation of individual learning trajectories tailored to the students' level of knowledge, learning style, and working pace. Adaptive platforms analyze student performance and offer tasks of optimal difficulty for each learner. AI-based educational systems are capable of checking grammar, conducting assessments, and analyzing written assignments, thereby giving lecturers more time for creative and methodological activities, significantly automating routine educational tasks.

Chatbots and virtual conversation interlocutors allow students to practice speaking and simulate authentic communication scenarios, which effectively simulates a foreign language environment and is particularly important for learners who do not have access to native speakers. Additionally, AI can generate texts, ideas, and discussion scenarios; however, the teacher's role is to instruct students in analyzing, evaluating, and transforming the received material, fostering media literacy and critical thinking development. Neural network resources are also successfully used to create interactive visualizations, educational videos, automatic translations and voice-overs. This contributes to the formation of foreign language communicative competence across all types of language activity reading, writing, listening, and speaking.

Further research should focus on the issue of preparing educators for the integration of artificial intelligence into the educational process in higher education institutions.

REFERENCES

- Androschuk, A. G., Malyuga, O. S. (2024). Use of artificial intelligence in higher education: status and trends. *International Scientific Journal of Education and Linguistics*, 3/2. 27–35. doi: 10.46299/j.isjel.20240302.04.
- AI Recommendations (2023). 83–84. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/744000/12024.pdf>
- Bearman M. (2023). Discourses of artificial intelligence in higher education: a critical literature review. *High Education*, 86. 369–385. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10734-022-00937-2>
- Bykov, V. Yu., Shishkina, M. P. (2016). (Cloud technologies as an imperative for the modernization of the educational and scientific environment of a higher educational institution. *Theory and practice of social systems management: philosophy, psychology, pedagogy, sociology*, 4. 55–70. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/26318>
- Chervinska, I. B., Vasylyk, M. S. (2024). Adaptive learning as a factor in optimizing the educational process in institutions of higher education. *Mountain School of the Ukrainian Carpathians*, 30. 56–60. doi:10.15330/msuc.2024.30.5-10 <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/msuc/article/view/8815/8882>
- Chervinska I., Melnyk N., Galyuk N. (2023). Blended Learning as an Innovative Organization of the Educational Process in Higher Education Institutions of Ukraine. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*, 10/1. 216–224. DOI: <https://doi.org/10.15330/jpnu.10.1.216-224> <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/jpnu/article/view/6733>
- Digital Learning and Transformation of Education. Artificial Intelligence in Education. URL: <https://www.unesco.org/en/digital-education/artificial-intelligence> (date of application: 1.07.2025)
- Fahimirad, M., Kotamjani, S. (2018). A Review on Application of Artificial Intelligence in Teaching and Learning in Educational Contexts. *International Journal of Learning and Development*, 8 (4). 106–118.
- Heift, T., Schulze, M. (2003). Error diagnosis and error correction in CALL. *CALICO Journal*, 20 (3), 433–436. <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2025/04/24/shi-v-zakladakh-vyshchoi-osvity-24-04-2025.pdf>
- Hymes, D. (1971) *On Communicative Competence*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press. 174.
- Ivanchuk, G. (2016). Foreign language communicative competence as a component of the professional competence of a future foreign language teacher. *Pedagogical Sciences: Theory, History, Innovative Technologies*, 4 (58). 267–269.
- Nalyvayko, O., Malysh, K., Prykhodko Ya., Chaban S. (2024). Neural networks in the service of education: challenges of a new era of educational transformation. *Scientific notes of the pedagogical department*, 54. 98–109. <https://doi.org/10.26565/2074-8167-2024-54-09>
- Nikolaeva, S. Yu. (2010). The goals of foreign language teaching in the aspect of the competency approach. *Foreign languages*, 1. 11–17.
- On the approval of the Concept of the Development of Artificial Intelligence in Ukraine: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 2, 2020, 1556-p. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-koncepciyi-rozvitku-shtuchnogo-intelektuv-ukrayini-s> 21220 (date of application: 01/07/2025).
- Pellet S., Myers L. (2022). "What's wrong with? "What is your name?" "Quel est votre nom?": teaching responsible use of MT through discursive competence and metalanguage awareness". *L2 Journal*, 14/1, 166–194.
- Ranalli, J., Yamashita, T. (2022). Automated written corrective feedback: error-correction performance and timing of delivery. *Language Learning & Technology*, 26 (1). 1–25. <https://doi.org/10.5296/ijld.v8i4.14057>.
- Recommendations for the responsible implementation and use of artificial intelligence technologies in higher education institutions (2025). URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2025/04/24/shi-v-zakladakh-vyshchoi-osvity-24-04-2025.pdf>
- Terepyschch, S. (2023). Media literacy in the era of artificial intelligence: integration of artificial intelligence tools and methods into modern pedagogical approaches. *Current issues in the humanities*, 60/4. 195–202. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-4-31>.
- Vinall, K., Hellmich, E. (2022). Do you speak translate? Reflections on the nature and role of translation. *L2 Journal*, 14/1, 4–25.
- Verlan A. F., Lyashenko O. I. (2021). *Information systems with adaptive management of knowledge perception processes: monograph*. Kyiv: Pedagogical Thought, 230. ISBN 978-966-644-587-5.

Received
Accepted

25.04.2025
09.05.2025

Mariia KLEPAR,

Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor, Professor
of the Primary Education Department and Educational Innovations,
Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Марія КЛЕПАР,

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри початкової освіти та освітніх інновацій,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ Україна)
mklepar10@gmail.com
ORCID ID 0000-0003-1671-3710

Alla RASTRYGINA,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Art Education,
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University (Kropyvnytskyi, Ukraine)

Алла РАСТРИГІНА,

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри мистецької освіти,
Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка (м. Кропивницький, Україна)
rastrygina.alla@gmail.com
ORCID ID 0000-0002-4393-2831

Bibliographic description of the article: Klepar M., Rastrygina A. (2025). Modern pedagogical technologies in the process of music education of schoolchildren. *Mountain School of the Ukrainian Carpathians*. 32. 72-76.

Бібліографічний опис статті: Клепар М., Растрігіна А. (2025). Сучасні педагогічні технології в процесі музичного виховання школярів. *Гірська школа Українських Карпат*. 32. 72-76.

УДК 37.016:78:004

MODERN PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF MUSIC EDUCATION OF SCHOOLCHILDREN

Abstract. The article focuses on the analysis of the implementation of innovative educational technologies in higher art education in Ukraine in the context of its modernization and adaptation to the requirements of the modern information society. In the modern world, when information technologies penetrate all aspects of human activity, the education system must meet new challenges and prepare specialists who are able to function in a dynamic cultural environment, use the latest technologies and be competitive in the global labor market. Higher education, in particular in the field of art, must undergo significant transformation, given the rapid development of information and communication technologies (ICT), which open up new horizons for learning.

Modern approaches to organizing the educational process should be aimed at developing not only professional but also personal qualities of students, such as critical thinking, creativity, and the ability to work independently, which are necessary in a globalized world. Therefore, the use of such innovative teaching methods as problem-based learning, game modeling, case technologies, project activities and suggestive learning is important.

Each of the above approaches has its own characteristics and effectively contributes to the development of important competencies in students. For example, problem-based learning stimulates analytical thinking, the ability to solve complex situations, game modeling develops strategic and creative-analytical thinking, and case technologies help to apply theoretical knowledge in practice. Project-based learning methods allow students to work in a team, teach them self-organization and adaptation to change, and suggestive learning contributes to the development of psychological resilience and self-confidence.

An important aspect is also the introduction of information and communication technologies (ICT), which allow for active learning through online platforms, the creation of virtual learning environments and provide opportunities for distance education. The use of such technologies expands the possibilities for individualizing learning, provides access to new forms and learning resources, thus creating favorable conditions for more effective training of future specialists.

The systematic implementation of these innovative technologies has a positive impact on the quality of education, contributes to the development of professional and personal competencies of students, which makes them ready for the challenges of the modern cultural space.

Keywords: higher education, art education, innovative technologies, information and communication technologies (ICT), national culture.

СУЧАСНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПРОЦЕСІ МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

Анотація. Стаття присвячена аналізу впровадження інноваційних навчальних технологій у вищій мистецькій освіті в Україні в контексті її модернізації та адаптації до вимог сучасного інформаційного суспільства. У світі, коли інформаційні технології проникають у всі аспекти людської діяльності, система освіти повинна відповідати новим викликам та підготувати фахівців, здатних функціонувати в динамічному культурному середовищі, використовувати новітні технології та бути конкурентоспроможними на глобальному ринку праці. Вища освіта, зокрема в галузі мистецтва, має значно трансформуватися, зважаючи на швидкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), які відкривають нові горизонти для навчання. Сучасні підходи до організації навчального процесу повинні бути спрямовані на розвиток не лише професійних, але й особистісних якостей студентів, як-от критичне мислення, креативність, здатність до самостійної роботи, що є необхідними за умов глобалізованого світу. Тому важливим є застосування таких інноваційних методів навчання, як проблемне навчання, ігрове моделювання, кейс-технології, проєктна діяльність та сугестивне навчання.

Кожен зі згаданих підходів має свої особливості та ефективно сприяє розвитку важливих компетентностей у студентів. Наприклад, проблемне навчання стимулює аналітичне мислення, уміння розв'язувати складні ситуації, ігрове моделювання розвиває стратегічне і творчо-аналітичне мислення, а кейс-технології допомагають застосовувати теоретичні знання на практиці. Проєктні методи навчання уможливають студентам працювати в команді, навчають їх самоорганізації та адаптації до змін, а сугестивне навчання сприяє розвитку психологічної стійкості та впевненості у своїх силах.

Важливим аспектом є також впровадження ІКТ, які допомагають здійснювати активне навчання через онлайн-платформи, створення віртуальних навчальних середовищ і надають можливість для дистанційної освіти. Використання таких технологій розширює можливості для індивідуалізації навчання, забезпечує доступ до нових форм та ресурсів навчання, створюючи таким чином сприятливі умови для більш ефективної підготовки майбутніх фахівців.

Системне впровадження цих інноваційних технологій має позитивний вплив на якість освіти, сприяє розвитку професійних і особистісних компетентностей студентів, що робить їх готовими до викликів сучасного культурного простору.

Ключові слова: вища освіта, мистецька освіта, інноваційні технології, інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), національна культура.

INTRODUCTION

The problem formulation. In the current conditions of globalization, digital transformation and rapid development of innovative technologies, a profound transformation of all spheres of social life is taking place, including the educational sector. The active introduction of information and communication technologies into the educational process necessitates a rethinking of traditional approaches to the organization of higher education. These trends are becoming a challenge for national educational systems, but at the same time they open up new opportunities for the modernization of the educational environment, in particular in the field of art education.

The relevance of the study is due to the need to ensure that educational technologies meet the requirements of the information society, as well as the task of forming a competitive, creative and innovatively active specialist. The modern labor market increasingly requires specialists who not only possess professional knowledge, but are also capable of critical thinking, interdisciplinary cooperation, integration of artistic practices into new technological contexts, as well as the creation of a cultural product that is relevant both at the national and international levels.

In the context of reforming the higher education system of Ukraine, its integration into the European educational space and the introduction of a competency-based approach, the issue of updating the content and forms of organizing the educational process is of particular importance. The introduction of innovative educational technologies that meet modern pedagogical concepts and take into account the individual educational needs of applicants is a necessary condition for the qualitative transformation of art education.

Thus, the systematic and conscious use of innovative educational technologies is a key factor in the effectiveness of training creative specialists in the field of art. This allows not only to optimize the educational process, but also to activate the motivation of students, promote the development of their creative abilities and the formation of professional competencies necessary for successful implementation in the modern cultural space. Over the past two decades, information and communication technologies (ICT) have become an integral element of the educational process in higher education institutions (HEIs) of Ukraine. The growing number of publications indicates the increased interest of the scientific community in the issues of digitalization of education, its effectiveness, the challenges of implementing ICT and their impact on the quality of specialist training.

Analysis of recent research and publications. Analysis of scientific works by Ukrainian researchers (in particular, N. Bakalets, O. Spirin, N. Morse, Yu. Treshchenko and others) shows that the key areas of research are the theoretical and methodological foundations of digitalization of education. The publications emphasize the need to create a single digital strategy for higher education institutions that integrates pedagogical and technological approaches (Bakalets, 2022).

O. Spirin substantiates the concept of digital competence of teachers and students as a prerequisite for the effective implementation of ICT. A large number of studies are devoted to the practical aspects of analyzing the implementation of learning management systems (LMS), distance learning platforms (Moodle, Google Classroom, Zoom), as well as the use of augmented and virtual reality. In particular, the works of N. Morse explore the effectiveness of using

online tools in the formation of key competencies of students. The works of Ukrainian scientists M. Demchyshyn, O. Komarovska emphasize the uneven provision of higher education institutions with material and technical resources, the low level of digital literacy of teachers, as well as the legal and ethical risks of using digital platforms. In addition, the deficit of high-quality educational content in the Ukrainian language and the need to adapt existing ICT to the educational realities of the country are noted.

In scientific discussions, a tendency is observed to rethink the role of ICT not only as a tool to support the educational process, but as a factor in the transformation of the educational paradigm. The potential for the development of adaptive learning, personalized educational trajectories and the integration of artificial intelligence elements is noted.

Thus, Ukrainian research highlights both achievements and problematic aspects of the implementation of ICT in the field of higher artistic education. The vast majority of authors agree on the need for state support for the digitalization of education, a systematic approach to the training of ICT-competent teaching staff and the development of national digital educational platforms.

THE PURPOSE OF THE RESEARCH

The purpose of the study is to analyze and generalize modern teaching technologies that can be effectively applied in the process of modernization of higher art education; determine their role in the formation of professional competencies of future artists; and also reveal the possibilities of adapting the educational process to new socio-cultural and information conditions. Special attention is paid to the integration of innovative methods, digital tools and interdisciplinary approaches that contribute to the qualitative renewal of the content and forms of art education in accordance with the challenges of the modern world.

RESEARCH METHODS

To achieve this goal, theoretical research methods are used, including analysis and synthesis of research results on the research problem, generalization – to formulate conclusions, forecasting – to determine the prospects for further research.

RESULTS OF THE RESEARCH

One of the fundamental innovative technologies is the technology of problem-based learning. Its essence lies in the creation by the teacher of problem tasks and problem-based explanation of the educational material, which encourages students to actively search for new knowledge and methods of action. The key element of problem-based learning is a problem situation that arises when a student encounters intellectual difficulties and realizes the insufficiency of existing knowledge to solve the task.

There is a whole arsenal of methods and techniques for creating problem situations: The teacher's communication of information containing contradictions between known facts or theories. Perception and comprehension of different interpretations of the same artistic phenomenon, which stimulates critical thinking and the search for one's own interpretation. The use of a set of methods and techniques that consistently lead the student to the awareness of a problem situation.

The effectiveness of problem-based learning increases significantly when combining problem-based presentation of the material with explanatory-illustrative and other active teaching methods. The role of the teacher is to facilitate the process of finding ways and methods for solving a specific problem by the student, providing the necessary support and guidance (Demchyshyn, 2001).

Depending on the degree of independence of students in the process of solving problems, different levels of problem severity are distinguished: Problem presentation method: the teacher outlines the problem and demonstrates ways to solve it, actively involving students in the discussion. Partial search method: the teacher formulates the problem, and students under his guidance independently find ways to solve it, applying original creative thinking. Research method: students independently define the problem, develop a strategy for solving it, obtain and verify the results, which brings the educational process as close as possible to scientific research.

The technology of problem-based learning has a number of positive aspects: the development of critical thinking, cognitive activity, independence, creative abilities, the formation of the ability to see and formulate problems. However, there are also certain disadvantages, in particular, significant time spent on preparing and conducting classes, the difficulty of assessing the individual contribution of students to collective problem solving.

Another powerful tool for the modernization of art education is the technology of game modeling. It involves building the educational process by involving students in a game subordinated to a clear didactic goal. Game modeling of situations and phenomena that are objects of study allows students to actively experience certain professional scenarios, experiment and make decisions in a safe learning environment.

The role of the teacher in the game model is multifaceted: he acts as an instructor who explains the rules of the game, a referee who monitors their compliance, a coach who provides advice and support, and a moderator who directs the discussion and analysis of the results (Komarovska, 2016).

The implementation of the game model of learning usually includes four main stages: Orientation: introducing students to the topic of the game, familiarizing them with the rules and the general plan for its implementation. Preparation for the game: developing a scenario, defining game tasks, assigning roles, and discussing possible ways to solve the problem. The main part: the direct deployment of the game, which may include several stages with

elements of unpredictability and plot twists. Discussion of the game: analysis and reflection of the experience gained at the theoretical and practical levels, evaluation of the achieved results, and conclusions regarding the assimilation of the educational material.

The technology of game modeling includes various types of games, such as imitation games that recreate real professional situations, simulation games that simulate complex processes, business games aimed at developing management and communication skills, and role-playing games where students perform certain social or professional roles.

Game modeling is an effective method of forming the professional competence of future artists, contributing to the development of skills of effective interaction, productive communication with elements of competition, ease, and sincere interest. Communication is the main energy source of the game, enhancing its emotional coloring and the involvement of participants.

Case technology focuses on developing the ability to analyze complex, often unstructured situations, think critically and make informed decisions in conditions of lack of information and limited time. The result of using the case method is the formation of an independent creative personality, capable of finding the optimal way out of a problem situation. The key point of the case method is the student's analysis of a complex situation (case), which reflects a real problem from artistic practice or the educational process. Unlike problem technology, where the problem is often formulated by the teacher, in case technology the student independently identifies and analyzes the problem, looks for ways to solve it.

Work on a project usually includes five main stages: search, analytical, practical, demonstration and final. The main characteristic of project technology is the emphasis on active types of independent work of students (individual, pair, group), and the main role of the teacher is to cooperate with students at all stages of project implementation.

The technology of suggestive learning is based on the use of emotional suggestion in a waking state to ensure super-memorization of educational material. It is based on two objective patterns of memorization: emotionally significant information is better remembered and the existence of a kind of "filter" of attention that lets through interesting information and blocks uninteresting information.

The basis for building intensive training using suggestive technology is the principle of two-dimensional perception of information, which involves the simultaneous perception of both conscious educational material and subconscious suggestions that contribute to its better assimilation. Humanitarian principles are also important: refusal from cramming, learning without fatigue, reliance on interest and deep motivation, presentation of material in large blocks and the possibility of complex problem solving.

The main method of suggestive teaching is relaxopedic teaching, which is based on the interaction of conscious and unconscious components of the psyche in the process of assimilation of information. To achieve a suggestive effect, various suggestive means are used: the authority of the teacher, infantilization (creating an atmosphere of lightness and carelessness), two-dimensional presentation of information, special intonation and rhythm of speech, creating a relaxing state. All these means are aimed at revealing the reserve capabilities of the individual, the basis of which is unconscious mental activity. The complex use of all verbal, external and internal means of suggestion is used.

The predicted results of the use of suggestive technology include the disclosure of reserve memory capabilities, the stimulation of intellectual activity, the formation of readiness for successful mastery of the material, increasing efficiency and reducing fatigue, as well as the intensification of the educational process. Among the advantages of the technology are the high speed of information assimilation, increasing motivation and reducing psychological stress. The weaknesses include dependence on the personality of the teacher and the need for special training.

In the context of the modernization of higher artistic education, modern information and communication technologies (ICT) play a special role. Their implementation is aimed at the formation and development of the intellectual potential of the nation, improving the forms and content of the educational process, using computer-based teaching and testing methods in accordance with global requirements.

Information technologies (IT) provide the solution of applied problems using information processing methods. Interactivity, intensification of the learning process and feedback are the key advantages of these technologies in the professional training of future specialists.

Information and communication technologies (ICT) are the integration of information technologies with telecommunications, media broadcasting and all types of audio and video processing, which allows users to create, access, store, transmit and modify information. ICT is a synthesized complex example of a combination of the latest examples of technology and verbal teaching methods. The introduction of ICT into the educational process opens up new forms of organization and means of knowledge transfer, such as computer modeling, educational and project activities, multimedia and telecommunication technologies, information modeling, computer testing, web conferences, webinars, olympiads, tournaments and competitions.

A feature and advantage of ICT is the calculation of multimedia programs for independent active perception and assimilation of knowledge, skills and abilities by students, which contributes to the development of their autonomy and responsibility for learning outcomes.

CONCLUSIONS AND PROSPECTS OF FURTHER RESEARCH

The use of various innovative educational technologies is an important factor in the modernization of higher art education, contributing to the development of students' creative potential, the formation of their professional competencies and preparation for successful activity in the modern information space. Their conscious and creative

application, taking into account the specifics of artistic disciplines and individual characteristics of students, is the key to training highly qualified, creative specialists capable of successfully realizing themselves in the modern cultural space. Further research and implementation of innovative educational technologies is a necessary condition for ensuring high-quality and competitive art education in Ukraine.

REFERENCES

- Bakalets, N. (2022). Innovative trends in the organization of art education in the context of the implementation of the concept of the «New Ukrainian School». *New technologies of learning*, 96, 8–13.
- Demchyshyn, M. (2001, August). On teaching disciplines of the artistic and aesthetic cycle. *Education of Ukraine*, (August), 15–20.
- Klepar, M. (2021). National folk song traditions in the spiritual development of future teachers. *Hirs'ka shkola Ukrayins'kykh Karpat*, 24, 64–67.
- Komarovska, O. A. (2016). Pedagogy of art in the context of civilizational changes: to the problem of teacher training. V. O. Ogniv'yuk (ed.), *Professional art education and art culture: challenges of the XXI century: materials of the II International scientific and practical conference*. (pp. 1–9). Kyiv: B. Grinchenko University.
- Rastrygina, A. M. (2024). Trauma-informed art as a spiritual ecosystem for restoring the mental health of Ukrainians. *Materialy I mizhnar. forumu «Osnovni tsilistatehiyi staloho rozvytku»*. (pp. 314–317). Poltava.
- Art and art education in the modern socio-cultural space: materials of the 1st All-Ukrainian scientific and practical conference (June 3–4, 2021, Berdyansk) / edited by M. M. Pogrebnyak. (2021). Poltava: Simon.
- Oleksiuk, O., Tusheva, V. (2020). *Methodology of scientific research in the field of art history and music pedagogy*. Kyiv.

Received 28.05.2025
Accepted 13.06.2026

Iryna KOMAR,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor
of the Department of Social Pedagogy and Social Work,
Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Ірина КОМАР,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)
iryua.komar@pnu.edu.ua
ORCID ID 0000-0002-6354-9274

Bibliographic description of the article: Komar I. (2025). Developing barrier-free competence in future social work professionals. *Mountain School of the Ukrainian Carpathians*. 32. 77-81.

Бібліографічний опис статті: Комар І. (2025). Формування безбар'єрної компетентності в майбутніх фахівців соціальної сфери. *Гірська школа Українських Карпат*. 32. 77-81.

УДК 37.013

DEVELOPING BARRIER-FREE COMPETENCE IN FUTURE SOCIAL WORK PROFESSIONALS

Abstract. The article examines the process of developing barrier-free competence among future social work professionals as a key factor in ensuring inclusivity and accessibility of social services. The importance of forming barrier-free competence as a core component of professional training for future social specialists is substantiated. The concept of barrier-free accessibility is understood as a complex social phenomenon encompassing physical, informational, psychological, communicative, and other aspects of accessibility, thus requiring an interdisciplinary approach to its study and implementation.

Barrier-free competence is defined as an integrated set of knowledge, skills, values, and attitudes that enable a specialist to identify and overcome barriers in client interactions, build an inclusive environment, and support the participation of all population groups in social life. The article analyzes its structural components, which includes cognitive, operational-activity, emotional-value, and communicative components.

Attention is drawn to defining the content structure of competence, combining knowledge, practical skills, value orientations, and communicative abilities necessary to overcome diverse barriers in professional practice. The possibilities of integrating barrier-free topics into the process of professional training are analyzed, emphasizing the importance of applying an interdisciplinary approach, active teaching methods, and practical engagement with target groups. Recommendations are proposed for improving educational programs and the educational environment to develop socially responsible, competent professionals.

It is concluded that effective formation of barrier-free competence is possible only through comprehensive transformation of the educational process: from updating program content and implementing active teaching methods to changing the educational environment and involving students in real practices of inclusive interaction. Training specialists capable of acting within the logic of barrier-free accessibility is not only a requirement of modern professional ethics but also a prerequisite for social cohesion, justice, and sustainable development.

Keywords: barrier-free accessibility, barrier-free competence, social sector, professional training, inclusion, accessibility, social services, social work.

ФОРМУВАННЯ БЕЗБАР'ЄРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Анотація. У статті розглядається процес формування безбар'єрної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери як ключового чинника забезпечення інклюзивності та доступності соціальних послуг. Обґрунтовано важливість формування безбар'єрної компетентності як ключового складника професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. Поняття безбар'єрності розглянуто як комплексне соціальне явище, що охоплює фізичні, інформаційні, психологічні, комунікаційні та інші аспекти доступності, а отже, потребує міждисциплінарного підходу до його вивчення та реалізації.

Безбар'єрна компетентність визначається як інтегрована сукупність знань, умінь, цінностей та установок, що забезпечують здатність фахівця виявляти й долати бар'єри у взаємодії з клієнтами, будувати інклюзивне середовище та підтримувати участь усіх категорій населення в суспільному житті. У статті проаналізовано її змістову структуру, що включає когнітивний, операційно-діяльнісний, емоційно-ціннісний і комунікативний компоненти.

Акцентовується увага на визначенні змістової структури компетентності, що поєднує знання, практичні уміння, ціннісні орієнтири та комунікативні навички, необхідні для подолання різноманітних бар'єрів у професійній діяльності. Проаналізовано можливості інтеграції тематики безбар'єрності в процес професійної підготовки, підкреслено

важливість застосування міждисциплінарного підходу, активних методів навчання та практичної взаємодії з цільовими групами. Запропоновано рекомендації щодо вдосконалення освітніх програм і освітнього середовища для формування соціально відповідальних, компетентних фахівців.

Зроблено висновок, що ефективне формування безбар'єрної компетентності можливе лише за умов комплексної трансформації освітнього процесу: від оновлення змісту програм і впровадження активних методів навчання до зміни освітнього середовища й залучення студентів до реальних практик інклюзивної взаємодії. Підготовка фахівця, здатного діяти відповідно до логіки безбар'єрності, є не лише вимогою сучасної професійної етики, але й передумовою соціальної згуртованості, справедливості та сталого розвитку.

Ключові слова: безбар'єрність, безбар'єрна компетентність, соціальна сфера, професійна підготовка, інклюзія, доступність, соціальні послуги, соціальна робота.

INTRODUCTION

The problem formulation. In contemporary society, barrier-free accessibility is increasingly regarded as a fundamental principle in building an open and inclusive social environment, where every individual, regardless of health condition, age, social status, or other characteristics, has the right to full participation in community life. In this context, the issue of fostering barrier-free thinking and the corresponding professional competencies among specialists in the social sphere, who serve as intermediaries between vulnerable population groups and the support system, becomes particularly relevant.

Social transformations, the growing diversity of the needs of social service clients, and regulatory changes, including the adoption of the National Strategy for Creating a Barrier-Free Space in Ukraine until 2030, necessitate new approaches to the professional training of specialists. In this context, the development of barrier-free competence among future social workers, social pedagogues, counselors, and other representatives of the social sphere becomes one of the key tasks of higher education.

Analysis of recent research and publications. The issue of barrier-free accessibility and the development of relevant competencies among specialists in the social sphere has recently attracted increasing attention from both Ukrainian and international scholars. Domestic studies primarily focus on inclusive education, social work with persons with disabilities, and human rights activities, while gradually expanding the scope to include issues of cross-sectoral cooperation, digital accessibility, and sociocultural barriers (Petrenko, 2019). International research often concentrates on the development of barrier-free space models as a component of social integration strategies, as well as on the formation of interdisciplinary competencies that respond to the current challenges of inclusion (UNICEF Ukraine, 2021).

The source base of the article includes Ukrainian legislative acts, such as the Law of Ukraine "On the Fundamentals of Social Protection of Persons with Disabilities," the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, as well as the National Strategy for Creating a Barrier-Free Space in Ukraine until 2030; scholarly works on inclusion, professional training of social sphere specialists, human rights, and social protection; and analytical reports of Ukrainian and international organizations (UNICEF Ukraine, 2021; United Nations, 2006; Ministry of Communities and Territories Development of Ukraine, 2020; Ministry of Education and Science of Ukraine, 2020; Law of Ukraine, 2019).

Overall, the analysis of contemporary scholarly approaches indicates the necessity of an interdisciplinary and holistic approach to the development of barrier-free competence, which takes into account not only knowledge and practical skills, but also the value-emotional and communicative dimensions of professional activity.

AIM OF THE RESEARCH

The purpose of the article is to provide a comprehensive theoretical substantiation of the phenomenon of barrier-free competence of future specialists in the social sphere as an essential component of their professional training, to define its essence, structure, and functional significance, as well as to analyze the opportunities and pathways for integrating the principles of barrier-free practices into the content and forms of the educational process in higher education institutions. Achieving this purpose aims to expand scientific understanding of the professional competence of social sphere specialists and to outline the prospects for implementing barrier-free practices in the higher education system of Ukraine.

RESEARCH METHODS

The study employs a set of theoretical methods appropriate to its aim and objectives. Analysis, synthesis, comparison, and generalization were used to examine scientific sources, normative frameworks, and international practices related to barrier-free competence. A system-structural approach made it possible to determine the role of this competence in the professional training of future social sphere specialists. Content analysis allowed us to identify key concepts and trends in contemporary research, while modeling and prognostic methods were applied to substantiate the structure of barrier-free competence and outline perspectives for its integration into higher education. The combination of these methods ensured the comprehensiveness and scientific validity of the findings.

RESULTS OF THE RESEARCH

In the scholarly literature, the concept of barrier-free accessibility is most often considered in an interdisciplinary context as a set of conditions that ensure free access to physical, informational, educational, and social spaces for all population groups. The concept of "barrier-free competence" is relatively new and does not yet have an established definition. However, it is gaining popularity in connection with the growing attention to the themes of inclusion, accessibility, human rights, and social justice.

For the purposes of this study, barrier-free competence of a social sphere specialist is understood as an integral quality that combines knowledge, skills, attitudes, and values, enabling effective action in conditions of diversity while taking into account the clients' needs related to physical, informational, psychological, and sociocultural barriers.

Barrier-free competence includes the ability to identify existing barriers in interactions with clients; to conduct professional activities in a way that minimizes or eliminates these barriers; and to initiate changes in the environment to ensure equal access to resources, services, and opportunities.

In the professional practice of social sphere specialists, the concept of barrier-free accessibility gains particular significance, as these professionals are often the first to interact with individuals facing various forms of exclusion. In this context, barrier-free accessibility does not merely refer to the presence of ramps or wide, accessible doors. It primarily involves recognizing the diversity of clients, being sensitive to their needs, and creating conditions for equal access to services and full participation in social life (UNICEF Ukraine, 2021).

In the course of interacting with social sector institutions, clients often encounter a variety of barriers that complicate or even prevent the full realization of their rights, as well as access to services and social resources. These barriers are multidimensional and manifest both at the level of infrastructure and environmental organization, and in the sphere of communication, social relations, and psychological perception.

Physical barriers concern the inaccessibility of buildings, transport infrastructure, and public spaces for people with disabilities or low-mobility groups. This includes, in particular, the absence of ramps, elevators, tactile elements, and specially equipped transport, which significantly limits the opportunities for these individuals to participate in social life.

Informational barriers consist of difficulties in perceiving or accessing information. These may include the excessive formalization and bureaucratization of official documents, as well as the absence of adapted formats (such as Braille, sign language interpretation, or “easy-to-read” texts), which deprives a significant portion of clients of the opportunity to understand their rights and utilize available services.

Digital barriers are exacerbated in the context of societal digitalization. They are associated with the technical inaccessibility of electronic services for people with disabilities (for example, the lack of screen reading or keyboard navigation), as well as with low levels of digital literacy among older adults, residents of rural areas, or socially vulnerable groups.

Psychological barriers manifest in clients’ internal experiences and past encounters: fear of stigmatization, distrust of institutions, apprehension regarding potential reactions of specialists, as well as negative experiences from previous interactions with social services, which may lead to refusal of assistance.

Communication barriers are associated with difficulties in the process of mutual understanding between the client and the specialist. They may arise due to the use of professional jargon, language barriers, the presence of biased or hostile language, as well as insufficient development of empathy and intercultural communication skills among social workers.

Sociocultural barriers are more profound and complex, as they are shaped by prevailing societal stereotypes and prejudices. They are particularly evident in relation to persons with disabilities, internally displaced persons, older adults, and other vulnerable groups. Such barriers exacerbate social isolation of clients and may result in repeated discrimination even during the provision of social services.

Thus, the barriers encountered by clients in the social sphere are complex in nature and require a systemic approach to overcome, through the creation of an inclusive, barrier-free environment, the enhancement of professionals’ sensitivity, and the implementation of equality and non-discrimination policies at all levels of social interaction. Understanding this is an essential component of the professional training of future social workers, as it shapes their capacity to provide accessible, inclusive, and needs-sensitive social services to diverse population groups.

In the contemporary context, a social sphere specialist cannot be limited to the role of merely executing individual social functions. Their professional activity must encompass the roles of intermediary, advocate, and agent of change, which involves actively promoting the development of a barrier-free social environment. Scholarly literature emphasizes that the key elements of such professional competence include: identifying the barriers that clients face in everyday life; establishing partnership-based, trusting, and non-hierarchical relationships with clients; adapting communication to clients’ needs and capacities (including the use of “easy-to-read” language, visual support tools, and pauses for information processing); involving clients in the decision-making process; and ensuring inter-agency cooperation and a comprehensive approach involving medical, educational, human rights, and other institutions. The integration of these approaches into professional training contributes to the development of barrier-free competence among future social sphere specialists, which is a necessary condition for ensuring equal access to social services for all citizens (Koval, 2017).

Barrier-free competence of a social sphere specialist represents an integrated construct that combines cognitive, operational, emotional-value, and communicative components necessary for effective professional interaction in conditions of diversity. Its development constitutes an important task of professional training, as it enables the specialist not only to recognize the existence of barriers in the client’s environment but also to actively contribute to their elimination within the scope of their professional role.

The leading element of barrier-free competence is the cognitive component, which encompasses knowledge of types of barriers, their nature, causative factors, and mechanisms for overcoming them, as well as understanding the legal and regulatory foundations of barrier-free accessibility and inclusion. This includes awareness of human rights, principles of the anti-discrimination approach, and the specifics of interaction with representatives of vulnerable groups, including persons with disabilities, older adults, internally displaced persons, and individuals with experiences of violence. Knowledge of barrier-free accessibility should not be fragmented but systemic, integrated into the professional worldview of the future specialist.

The operational-activity component entails the development of practical skills and abilities necessary to ensure barrier-free interaction. This includes, in particular, the capacity to adapt communication forms and methods to the needs of a specific client; the ability to identify barriers in physical, informational, or social environments; and proficiency

in interviewing, counseling, facilitation, and social support tools, taking into account the principles of accessibility and equality. This component also encompasses the ability to engage in inter-agency collaboration and to function effectively within multidisciplinary teams working with vulnerable groups.

The emotional-value component plays a key role in developing a specialist's readiness to act from a position of humanity, respect for individual dignity, and openness to "otherness." It involves fostering empathy, internal motivation to support others, the ability to reflect on one's own biases, and preparedness for intercultural and gender-sensitive interaction. It is at this level that the foundation is laid for responsible and sensitive treatment of clients who experience stigmatization or marginalization.

The communicative component involves the ability to establish effective, ethically sound, and inclusive interactions with diverse categories of clients. This includes proficiency in using plain language, avoiding discriminatory terminology, employing visual and non-verbal aids to support comprehension, and the capacity for active listening, constructive dialogue, and conflict resolution. In the contemporary context, digital communication is increasingly important; therefore, future specialists must possess skills in using online services, social networks, and remote support platforms while adhering to accessibility principles.

Thus, barrier-free competence of future social sphere specialists is multidimensional and interdisciplinary. Its development requires a systemic approach that combines theoretical training, practical experience, value orientation, and continuous professional self-improvement.

Education oriented toward the principles of barrier-free accessibility should promote not only the training of specialists with a specific set of skills but also the development of socially responsible individuals capable of building professional relationships based on respect, equality, and dignity. In this context, barrier-free accessibility is not merely an auxiliary principle or a separate topic, but a holistic approach that permeates all levels and components of professional training. Its integration into the educational process is an important step toward transforming the social sphere into an environment where every individual can be heard, accepted, and supported (UNICEF Ukraine, 2021).

The preparation of future social sphere specialists in higher education is not only a process of knowledge acquisition but also a space for shaping worldview, values, professional attitudes, and competencies that determine the quality of future practice. The development of barrier-free competence within this process should become a cross-cutting principle, integrated into the content, methodology, and organization of the learning process.

An analysis of current educational programs for the training of social workers, social pedagogues, and other specialists in the social sphere indicates that the issue of barrier-free accessibility is most often addressed within courses on inclusive education, human rights, social work with specific client groups, ethics, gender equality, or elective courses. At the same time, the majority of topics focus on disability-related issues, while other types of barriers (psychological, digital, communicational, sociocultural) remain outside the scope of training. This highlights the need to review and expand the content of curricula, taking into account the contemporary understanding of barrier-free accessibility as a multifaceted phenomenon.

An interdisciplinary approach plays an important role in the development of barrier-free competence, as it involves linking professional knowledge with ethical, legal, cultural, and psychological aspects. For example, courses in the fundamentals of law may include topics on access to justice for vulnerable groups, while psychology courses may address barriers in interpersonal communication and methods for overcoming them. This approach enables students not only to acquire isolated knowledge but also to develop a holistic understanding of the issue of barriers in the social space.

Equally important is the teaching methodology. Traditional lecture-seminar formats should be complemented by active learning methods, such as case analysis, role-playing, simulation of professional situations, meetings with clients of social services, and invited experts with lived experience of disability or other forms of vulnerability. Immersive practices (for example, educational excursions to barrier-free spaces or examining urban environments for accessibility) are effective means of developing empathy, critical thinking, and the ability to notice "invisible" barriers.

A key factor in the development of barrier-free competence is the organization of the educational environment within the higher education institution itself. It is important that students not only study barrier-free accessibility as a theoretical concept but also experience it in practice within the educational setting. This concerns accessibility of information and electronic services, support for students with disabilities, the communication style of faculty, and the openness of administration to the needs and requests of students.

Programs of practical, educational, and volunteer-based training hold significant potential for fostering barrier-free thinking. It is through direct interaction with representatives of vulnerable groups, under real social challenges, that students develop the capacity for reflection, empathetic communication, and professional flexibility. Participation in community initiatives, social projects, and inclusion-promoting events also contributes to the integration of knowledge and values.

Thus, the development of barrier-free competence cannot be confined to a single course or module. It is a long-term, cross-cutting process encompassing all components of professional training: curriculum content, teaching methods, organization of the educational environment, practical experience, and the pedagogical culture of interaction.

Given the importance of barrier-free competence as a professional attribute of future social sphere specialists, it is considered appropriate to propose a series of practical steps to improve the educational process in higher education institutions.

First, it is necessary to systematize and expand the content of academic disciplines by integrating the topic of barrier-free accessibility not only within the scope of inclusive education or social work with persons with disabilities, but

also into a broader context-including human rights, social protection, digital inclusion, communicative ethics, and gender and cultural sensitivity. It is advisable to include dedicated topics or modules focused on analyzing barriers across various spheres of social life.

Second, the use of interactive and practice-oriented teaching methods should be intensified, such as scenario simulations, analysis of real cases, role-playing, and group discussions involving practitioner experts and representatives of target groups. Such methods contribute to the development not only of the knowledge component but also of the emotional-value component of barrier-free competence.

Third, it is important to provide students with opportunities to undertake practical training in institutions that implement accessibility and inclusion principles, as well as to involve them in community initiatives, projects, and campaigns aimed at overcoming barriers in society. This fosters skills in advocacy, social partnership, and effective communication with diverse client groups.

Fourth, internal policies of educational institutions themselves should be developed in accordance with the principles of barrier-free accessibility. The educational environment should become a space free from discrimination, with accessible infrastructure, clear educational resources, open communication, and respect for student diversity.

Furthermore, it is advisable to develop indicators for assessing the development of barrier-free competence, which could be used in evaluating students' learning outcomes as well as for internal quality monitoring in higher education institutions.

Thus, barrier-free competence of a social sphere specialist represents an integrated quality that combines knowledge of barriers and mechanisms for overcoming them, practical skills in adapting communication and ensuring accessibility during social interaction, a value-based foundation of empathy, respect, and sensitivity, as well as the ability to engage in inclusive language and digital communication. The development of this competence constitutes a fundamental professional principle that ensures high-quality and ethical social support for diverse population groups. Fostering barrier-free competence among future social sphere specialists is an essential condition for building an inclusive, just, and humane society. The ability to recognize and understand the barriers encountered by different population groups, as well as to act in ways that contribute to their elimination, is a key manifestation of professionalism in social work.

CONCLUSIONS AND PROSPECTS OF FURTHER RESEARCH

Comprehensive training of social workers, social pedagogues, and counselors, which integrates the topic of barrier-free practices into educational programs, actively employs practical and intersectional teaching methods, ensures the creation of an accessible university environment, and involves participation in community projects, contributes to a profound transformation of students' attitudes towards accessibility and equality. Such an approach embeds in professional consciousness the perception of barrier-free interaction as a norm of social space.

Barrier-free competence serves as a factor in the realization of social justice and human rights in social work. A specialist trained in accordance with the principles of barrier-free practice becomes an agent of change, capable of creating conditions of dignity, participation, and partnership. Therefore, the advancement of competence in this area is not only relevant but also essential for effective, responsible, and humanistic social practice. Development of this competence is a necessary condition for the high-quality preparation of specialists capable of working effectively in the context of diversity and the principles of inclusion. The proposed theoretical provisions may be applied in the modernization of educational programs, the development of methodological support, and the implementation of barrier-free practices in higher education.

The prospects for further research lie in the development of criteria and indicators for assessing the level of barrier-free competence, the creation of diagnostic tools for its evaluation, as well as the study of the effectiveness of pedagogical technologies aimed at fostering this competence among higher education students.

REFERENCES

- Law of Ukraine "On the Fundamentals of Social Protection of Persons with Disabilities in Ukraine," No. 875-IV, March 6, 2006. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-15>
- United Nations. (2006). Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042
- Ministry of Communities and Territories Development of Ukraine. (2020). National strategy for creating a barrier-free environment in Ukraine until 2030 (48 p.). Retrieved from <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/strategy-bezbarernosti-2030.pdf>
- Ministry of Education and Science of Ukraine. (2020). Higher education standard of Ukraine in specialty 231 "Social Work" (Bachelor) (36 p.). Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/standardy/231-socialna-robota-bakalavr.pdf>
- Petrenko, I. M. (2019). Professional training of social workers in Ukraine: Problems and prospects. *Social Pedagogy*, (3), 89-102. (in Ukraine)
- UNICEF Ukraine. (2021). Inclusive education: Recommendations and best practices (64 p.). Retrieved from <https://www.unicef.org/ukraine/inclusive-education>
- Koval, V. I. (2017). Psychological aspects of inclusive interaction in social work. *Proceedings of the National University "Kyiv-Mohyla Academy"*, 58, 110-125. (in Ukraine)
- Law of Ukraine "On Social Services," No. 2671-VIII, January 17, 2019. [Electronic resource]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>

Received 12.05.2025
Accepted 02.06.2026

Larysa KORZH-USENKO,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Department
of the Management of Education and Pedagogy of High School,
Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko (Sumy, Ukraine)

Лариса КОРЖ-УСЕНКО,

доктор педагогічних наук, професор кафедри менеджменту освіти та педагогіки вищої школи,
Сумський державний університет імені А.С. Макаренка (м. Суми, Україна)
korzhusenko.lv.73@gmail.com
ORCID ID 0000-0001-9538-4147

Bibliographic description of the article: Korzh-Usenko L. (2025). National-patriotic education of student youth: pedagogical traditions and contemporary challenges. *Mountain School of the Ukrainian Carpathians*. 32. 82-85.

Бібліографічний опис статті: Корж-Усенко Л. (2025). Національно-патріотичне виховання студентської молоді: педагогічні традиції та сучасні виклики. *Гірська школа Українських Карпат*. 32. 82-85.

УДК 37.015.31:172.15]“18/191”(092)

NATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION OF STUDENT YOUTH: PEDAGOGICAL TRADITIONS AND CONTEMPORARY CHALLENGES

Abstract. The article analyzes the regulatory, legal, theoretical and methodological foundations for the development of national-patriotic education of youth under contemporary conditions. It generalizes the origins of Ukrainian pedagogical thought and the approaches of prominent representatives of the Ukrainian national elite of the 19th and early 20th centuries to defining the essence and role of national-patriotic education of the younger generation. The article reveals the evolution of ideas of Ukrainian pedagogical thought on the formation of the Ukrainian educational ideal, defining the tasks, principles, and means of national-patriotic education. The importance of the principle of folk-based (national) education in shaping personality is highlighted.

The significance of the creative legacy of prominent Ukrainian educators, public and educational figures is actualized as a means of affirming national and universal spiritual values and forming the civic consciousness of the younger generation in the face of modern challenges and risks. The role of teachers as moral authorities and role models for students is outlined, demonstrating, through their own example, civic position, commitment to preserving national identity and active involvement in social processes.

The article reveals the possibilities of introducing innovative educational technologies in the process of national-patriotic education of student youth and outlines key directions for using innovations to form a nationally conscious personality among higher education students. A series of recommendations is proposed to optimize the process of national-patriotic education of student youth under contemporary challenges.

Keywords: national-patriotic education, national elite, Ukrainian intelligentsia, national identity, Ukrainian educational ideal, national consciousness, mentality, civic position, young generation, student youth.

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ: ПЕДАГОГІЧНІ ТРАДИЦІЇ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Анотація. У статті проаналізовано нормативно-правові та теоретико-методологічні засади розвитку національно-патріотичного виховання молоді в умовах сучасності, здійснено узагальнення витоків української педагогічної думки, підходів чільних представників української національної еліти XIX – початку XX століття до визначення сутності і ролі національно-патріотичного виховання молодого покоління. Розкрито розвиток поглядів репрезентантів української педагогічної думки на формування українського виховного ідеалу, визначення завдань, принципів і засобів національно-патріотичного виховання. Акцентовано увагу на важливості принципу народності виховання у формуванні особистості.

Актуалізовано значущість творчого доробку видатних українських педагогів, громадських та освітніх діячів для утвердження національних та загальнолюдських духовних цінностей, формування громадянської свідомості молодого покоління в умовах сучасних викликів і ризиків.

Підкреслено роль викладачів, як провідників і моральних авторитетів для студентської молоді, які своїм особистим прикладом мають засвідчувати власну громадянську позицію, прагнення до збереження національної ідентичності та активної участі в перебігу суспільних процесів. Розкрито можливості впровадження інноваційних освітніх технологій у процесі національно-патріотичного виховання студентської молоді; окреслено основні напрями використання інновацій для формування національної свідомості особистості здобувача вищої освіти.

Запропоновано низку рекомендацій, спрямованих на активізацію процесу національно-патріотичного виховання студентської молоді в умовах сучасних викликів.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, національна еліта, українська інтелігенція, національна ідентичність, український виховний ідеал, національна свідомість, менталітет, громадянська позиція, молоде покоління, студентська молодь.

ВСТУП

Постановка проблеми. В умовах сучасних викликів формування національної ідентичності набуває стратегічного значення для збереження державності й культурної цілісності України, на чому наголошується в основних нормативно-правових документах в галузі освіти. Провідним інструментом трансляції національних цінностей і формування патріотичних почуттів є організація національно-патріотичного виховання молодого покоління. Сьогодні в Україні є чинними низка нормативно-правових актів, що регламентують національно-патріотичне виховання молоді. Передусім, це закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про культуру», «Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року», в яких наголошується на необхідності збереження національної ідентичності.

До основоположних принципів освіти, згідно зі статтею 3 Закону України «Про освіту», належить принцип національної спрямованості, що передбачає формування національної свідомості, патріотизму і поваги до культурних надбань українського народу та інших народів світу (Про вищу, 2014). Згідно з «Концепцією національно-патріотичного виховання в системі освіти України», метою національно-патріотичного виховання визначено «становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян па основі духовно-моральних цінностей Українського народу, національної самобутності» (Концепція, 2022).

Відповідно статтею 5 Закону України «Про вищу освіту» утверджується принцип національної спрямованості освіти, що реалізується передусім завдяки вивченню української мови, літератури, історії та культури, а також інших мов і культур (Про вищу, 2014).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цінний внесок у розробку теоретико-методологічних засад національно-патріотичного виховання здійснили українські вчені-педагогі, дослідження яких слугують підґрунтям для створення сучасних освітніх програм та виховних стратегій. Передусім це наукові дослідження А. Бойко, О. Вишневського, С. Гончаренка, П. Дроб'язко, М. Євтуха, В. Кононенка, І. Матюші, Ю. Руденка, М. Стельмаховича, Б. Ступарика, Г. Філіпчука, М. Фіцули, М. Чепіль. Доробок В. Борисова, О. Кін, Л. Корж-Усенко, Л. Оршанського, П. Ситник, А. Терещук спрямований на вивчення впливу історичних та соціально-політичних чинників на формування національної ідентичності та їх адаптацію до сучасних умов.

О. Вишневський у виданні «Український виховний ідеал і національний характер (витоки, деформації і сучасні виклики). Вступ до системного дослідження» наголосив на важливості відродження автентичних цінностей, поєднаних із твердістю характеру та активною життєвою позицією сучасного українця. У праці «Патріотизм як цінність: погляд на історію і сьогодення» О.Сухомлинською розкрито взаємозв'язок патріотичного, національного та громадянського виховання. Розвідки І.Вдовенко, В. Кривди, А. Кузьмінського, В. Кульчицького, Л. Олійник, В. Омеляненко є важливими з позиції впровадження інноваційних методів національно-патріотичного виховання в сучасних умовах. М. Гриценко і В. Плахтій пропонують нові підходи до формування національної свідомості на основі інтеграції міжкультурних компетентностей та створення освітніх просторів, відкритих до діалогу, з метою поєднання національних традицій із цінностями сучасного глобалізованого світу. Л. Крамаренко і Л. Кулішенко наголошують, що важливо не тільки передавати знання про історію та культуру нації, але й формувати почуття відповідальності за майбутнє країни, особливо серед студентів педагогічних університетів – майбутніх носіїв національних цінностей для наступних поколінь. Д. Петрунчак характеризує систему національно-патріотичного виховання з урахуванням реалій воєнного часу.

Мета дослідження – обґрунтувати витоки, традиції та сучасні наукові підходи до національно-патріотичного виховання студентської молоді в контексті викликів сучасності.

Методи дослідження – метод аналізу й синтезу, порівняння, узагальнення, вивчення нормативно-правових документів щодо національно-патріотичного виховання.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Аналіз джерел засвідчує, що істотний вплив на розвиток української педагогічної традиції у XIX – на початку XX ст. мали ідеї кордоцентризму: очевидною є спорідненість шевченкового ідеалу «істинної сердечної людини», та метою педагогічної діяльності Григорія Сковороди, спрямованою на «ушляхетнення серця». Т. Шевченко розвивав ідею сродності Г. Сковороди, закликав плекати патріотичні почуття, виборювати власні права, розвивати самостійність мислення, черпаючи знання із чужих та своїх джерел. Для національної інтелігенції Т. Шевченко був взірцем титанічного прагнення до самореалізації, виразником ідей соціальної, національної та індивідуальної свободи (Корж-Усенко, 2020, с. 402). В українській педагогічній думці XIX ст. посилювалася увага до принципу народності виховання та вивчення народно-педагогічної мудрості. На національно-ментальному підґрунті виховання наголошував видатний педагог К. Ушинський.

Ідеї народності виховання розвивали у педагогічній та літературній творчості Ганна Барвінок (Олександра Білозерська, дружина П. Куліша) і Олена Пчілка (Ольга Косач, мати Лесі Українки), які намагалися наочно засвідчити власну національну ідентичність та запровадили моду на українську вишиванку серед представниць української

інтелігенції. За переконанням Олени Пчілки, невігластво, бездуховність, зневага до всього рідного українського, комплекс меншовартості, рабська психологія породжували перевертнів, моральних нікчем, які заважають поступу суспільства (Пчілка, 1917, с. 3). Першою визначною діячкою, що задекларувала себе під псевдонімом Українка була Христина Алчевська, яка теж часто одягала вишиванку, що підкреслити свій зв'язок з українським народом. Алчевську називали ще й Гетьманшою, адже її чоловік був фундатором української громади в Харкові, а сама Алчевська стала засновницею Харківської недільної школи, в якій попри заборони вивчалися твори української літератури і влаштовувалися українські свята.

Серед чоловіків першими вишиванки почали носити хлопоман Володимир Антонович (ще як студент, а згодом - професор Київського університету, засновник славнозвісної київської історичної школи, серед учнів якого були такі знані вчені як Михайло Грушевський і Дмитро Багалій), а також професор Михайло Драгоманов, змушений через звинувачення в політичній неблагонадійності залишити Російську імперію, водночас активно захищаючи права української мови і національної культури за кордоном. В. Антонович і М. Драгоманов - репрезентанти інтелектуального середовища київської громади, наголошували на важливості звернення до народних традицій та ідеалів виховання.

Активним борцем за рідну школу був письменник і педагог Борис Грінченко – голова київського товариства «Прсвіта», який закликав до наполегливої праці задля піднесення освіти, культури й добробуту українського народу. Необхідність формування духовно незалежної особистості з розвиненим почуттям особистої і національної гідності Леся Українка, яка стверджувала: «для нас, «молодих українців», починається нова епоха національної самосвідомості» (Українка, 1978, с. 86). Тому Іван Франко цілком слушно назвав нову генерацію активної й національно свідомої інтелігенції «Молодою Україною», підкреслюючи, що «ми мусимо навчитися чути себе українцями», «пізнати свою Україну» в усіх проявах, творити нові освітні традиції для дослідження рідного краю (Франко, 2006).

На початку ХХ століття національна ідея набувала статусу провідної в теорії виховання. Метою Івана Боберського - лідера сокільського руху стало творення національної системи виховання елітарної генерації української молоді на основі загартування волі й характеру, зміцнення гармонії душі й тіла (Корж-Усенко, 2020, с. 402). В. Пачовський розглядав індивідуалізм, демократизм, гуманізм, кордоцентизм як питомі складові менталітету українців, основу європоцентричних цінностей модерної української нації. Водночас у працях вченого аргументовано потребу активізації самовиховання молоді для нейтралізації вад національної вдачі українців: крайній індивідуалізм, ігнорування громадських і корпоративних інтересів, консервативність, максималізм, лінкуватість, лицемірство, пасивність, стихійний анархізм, комплекс меншовартості (Пачовський, 1917, с. 14).

Творцем цілісної національної системи виховання стала відома освітня діячка і педагог Софія Русова, яка була переконана, що найвищим щаблем соціалізації особистості є усвідомлення людиною свого національно-громадського статусу (Русова, 1918). Український виховний ідеал - вірність Богові і Батьківщині, обґрунтував педагог Григорій Ващенко, що не втратило актуальності і в наш час.

Поділяємо думку сучасних вчених про те, що національно-патріотичне виховання молоді в умовах сьогодення ґрунтується на пріоритеті гуманістичних та демократичних цінностей, повазі до конституційних прав і свобод громадянина, на принципах державної спрямованості, науковості, поваги до історичних, патріотичних та бойових традицій українського народу, а зміст визначається державними інтересами України та необхідністю збереження національної безпеки (Петрунчак, 2024, с.84).

Відповідно на сучасному етапі важливими завданнями для викладачів закладів вищої освіти є формування критичного мислення здобувачів, здатності до адекватного сприйняття інформації, розвиток навичок медіаграмотності, формування у студентів особистості та національної гідності, поваги до національних символів і відповідальності за долю країни. Оскільки особистість формується особистістю, то педагоги вищої школи мають усвідомлювати свою місію провідників і моральних авторитетів для молодого покоління, своїм особистим прикладом мають засвідчувати власну громадянську позицію, утверджувати цінність національної ідентичності та залученість до перебігу суспільних процесів.

Узагальнення наукової літератури показує, що основними напрямками використання інноваційних підходів до національно-патріотичного виховання здобувача вищої освіти є:

- використання сучасних цифрових платформ, що дають змогу розробляти та впроваджувати освітні курси національно-патріотичного спрямування);
- залучення новітніх мультимедійних освітніх ресурсів (відеолекції, освітні аудіо- та відеоматеріали, інтерактивні вправи, онлайн-ігри, історичні квести, віртуальні музеї, онлайн-екскурсії, навчальні додатки, а також соціальні мережі та блоги, що ознайомлюють здобувачів вищої освіти зі здобутками української культури, видатними особистостями та знаковими подіями історії, актуальними проблемами сьогодення), що дозволяє робити навчання більш захоплюючим та підвищувати ефективність освітнього процесу;
- реалізація проектних форм навчання, що розвивають критичне мислення і розкривають творчий потенціал студентів, сприяють залученню здобувачів вищої освіти до створення власних освітніх продуктів, спрямованих на популяризацію національних цінностей у молодіжному середовищі;
- впровадження інтерактивних методів навчання, серед яких круглі столи та конференції відповідного спрямування, дебати з актуальної тематики, інтерактивні вистави, симуляції історичних подій, віртуальна

реальність, що дозволяють студентам пережити відчуття причетності до національної спадщини, сприяючи емоційному залученню студентів до освітнього процесу; аналізувати актуальні проблеми та пропонувати власні бачення;

- здійснення активної позанавчальної освітньо-виховної діяльності, передусім завдяки стимулюванню участі здобувачів вищої освіти у волонтерських ініціативах, колективних творчих справах, культурних заходах (фестивалях, різних культурних проектах), дискусійних клубах, спрямованих на популяризацію у студентському середовищі національної культури, та висвітленню такої діяльності у соціальних мережах, що впливає на розвиток національної ідентичності та соціальної відповідальності у студентської молоді (Кін О., 2021; Федорович А., Хохлов А., 2020).

До рекомендацій, спрямованих на оптимізацію процесу національно-патріотичного виховання студентської молоді належать:

- посилення міждисциплінарних зв'язків, завдяки яким національна складова впроваджується у викладання різних дисциплін;
- розробка інтегрованих навчальних курсів з акцентом на історичну пам'ять, культурну спадщину та громадський активізм;
- проведення тренінгів для викладачів вищої школи з методології та методики національно-патріотичного виховання молоді;
- використання цифрових технологій для створення інтерактивного контенту з національної тематики та активне його впровадження в освітній процес;
- стимулювання студентів до участі у волонтерських проектах, культурних заходах і дискусійних клубах з відповідної проблематики;
- активізація співпраці між освітніми установами, громадськими організаціями та культурними установами для посилення виховного впливу на студентську молоддь.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Таким чином, національно-патріотичне виховання є багатограним комплексним процесом, що потребує врахування історичних, соціальних і психологічних аспектів. Для педагогів і громадських діячів XIX – початку XX ст. характерним був акцент на необхідності формування духовно незалежної, активної особистості з розвиненим почуттям особистої та національної гідності. Сучасні університети мають унікальну можливість впливати на студентську молоддь, забезпечуючи не лише академічну підготовку, а й виховання свідомих, патріотично налаштованих громадян, здатних до активної участі у житті суспільства. Адаптація змісту навчальних дисциплін до пріоритетів національно-патріотичного виховання студентської молоді, створення сприятливого виховного середовища та підвищення професійної компетентності викладачів можуть забезпечити високий рівень ефективності виховного впливу на національну свідомість молодого покоління.

Перспективи подальшого розроблення означеної теми можуть бути пов'язаними з вивченням можливостей новітніх цифрових ресурсів для підвищення ефективності національно-патріотичного виховання студентської молоді.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді. <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5d5/279/7ca/5d52797ca746c35937>
- Кін О. М. Формування національної самосвідомості студентської молоді в процесі громадської діяльності: історія, теорія, практика: монографія. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2021. 380 с.
- Корж-Усенко Л. В. (2020). Ідея національно-патріотичного виховання в українській педагогічній думці XIX – початку XX ст. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 8 (102). С. 399–409.
- Кульчицький В. (2019). Патріотичне виховання як складова професійної підготовки майбутнього фахівця. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». № 1(44). С. 88–92.
- Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Законодавство України : база даних / Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
- Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Законодавство України : база даних / Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
- Пачовський, В. (1917). Українці як народ. Нью-Йорк.
- Петрунчак, Д. В. Національно-патріотичне виховання української молоді в умовах соціокультурних перетворень. <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/46285>
- Пчілка, Олена (1917). Український національний скарб. Газета Гадяцького земства, 52, 3.
- Русова, С. Ф. (1918). Дещо з філософії виховання. Вільна українська школа, 10, 304-316.
- Сухомлинська О. (2010). Патріотизм як цінність: погляд на історію і сьогодення. Шлях освіти. № 2. С. 10–14.

Received
Accepted

05.03.2025
25.03.2025

Valentyna KOSTINA,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Social Work and Social Pedagogy, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University (Kharkiv, Ukraine)

Валентина КОСТИНА,

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди (м. Харків, Україна)
vkostina2014@gmail.com
ORCID ID 0000-0003-2410-7497

Oleksandr MOGYLKA,

Doctor of Philosophy in Social Work, Teacher of the Department of Psychiatry, Narcology, Medical Psychology and Social Work, Kharkiv National Medical University
Project Manager,
Kharkiv Charitable Foundation "Blago" (Kharkiv, Ukraine)

Олександр МОГИЛКА,

доктор філософії у галузі соціальної роботи, викладач кафедри психіатрії, наркології, медичної психології та соціальної роботи, Харківський національний медичний університет
менеджер проєктів,
Харківський благодійний фонд «Благо» (м. Харків, Україна)
globus25@ukr.net
ORCID ID 0000-0003-0284-2749

Bibliographic description of the article: Kostina V., Mohylka O. (2025). Features of training social sphere specialists to use ethno-pedagogical means in work to restore and strengthen the mental health potential of children and youth in war conditions. *Mountain School of the Ukrainian Carpathians*. 32. 86-91.

Бібліографічний опис статті: Костіна В., Могилка О. (2025). Особливості підготовки фахівців соціальної сфери до використання етнопедагогічних засобів у роботі з відновлення та зміцнення потенціалу ментального здоров'я дітей та молоді в умовах війни. *Гірська школа Українських Карпат*. 32. 86-91.

УДК 374:378:379.8:391:364:159.91

FEATURES OF TRAINING SOCIAL SPHERE SPECIALISTS TO USE ETHNOPEDAGOGICAL TOOLS IN WORK TO RESTORE AND STRENGTHEN THE MENTAL HEALTH POTENTIAL OF CHILDREN AND YOUTH IN WAR CONDITIONS

Abstract. The article analyzes the theory and practice of using ethnopedagogical tools in social work to restore and strengthen the mental health potential of children and youth in wartime, as well as to increase the effectiveness of training specialists who carry out relevant work. The aim of the article was to determine the features of training social workers to use ethnopedagogical tools in working with youth to form the foundations of mental health in wartime in Ukraine.

The scientific novelty lies in identifying opportunities for restoring and strengthening the mental health potential of children and youth in wartime through the use of ethnopedagogical tools that contribute to the formation of Ukrainian ethnic identity, patriotism, as well as opportunities for training social workers to increase the resilience potential in the youth space, which will ensure overcoming the impact of the negative consequences of war and implementing sustainable development strategies in the future. Conclusions of the study: the features of training social sphere specialists working with children and youth on strengthening and restoring the potential of their mental health using ethnopedagogical means in war conditions are highlighted, methodological support is provided that can be used by social sphere specialists in professional activities with children and youth, as well as for training specialists to preserve and strengthen the mental health of children and youth in war conditions. It is proven that the use of ethnopedagogical means in the work of specialists working in various centers supporting children and youth (educational institutions, social services, information and resource centers) in war conditions

allows to increase their mental health indicators, as well as to strengthen the methodological potential of social service providers in the local territorial community.

Keywords: social work, mental health, ethnopedagogical tools, resilience, children, youth, war.

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ЕТНОПЕДАГОГІЧНИХ ЗАСОБІВ У РОБОТІ З ВІДНОВЛЕННЯ ТА ЗМІЦНЕННЯ ПОТЕНЦІАЛУ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. У статті здійснено аналіз теорії та практики використання етнопедагогічних засобів у соціальній роботі з відновлення та зміцнення потенціалу ментального здоров'я дітей та молоді в умовах війни, а також підвищення ефективності підготовки фахівців, які здійснюють відповідну роботу. Метою статті було визначення особливостей підготовки фахівців соціальної сфери до використання етнопедагогічних засобів у роботі з молоддю з формування основ ментального здоров'я в умовах війни в Україні. Наукова новизна полягає у визначенні можливостей відновлення та зміцнення потенціалу ментального здоров'я дітей та молоді в умовах війни шляхом використання етнопедагогічних засобів, які сприяють формуванню української етнічної ідентичності, патріотизму, а також можливостей підготовки фахівців соціальної сфери до підвищення потенціалу резильєнтності у молодіжному просторі, що забезпечить подолання впливу негативних наслідків війни та впровадження стратегій сталого розвитку у майбутньому. Висновки дослідження: висвітлено особливості підготовки до роботи фахівців соціальної сфери, що працюють з дітьми та молоддю з питань зміцнення та відновлення потенціалу їхнього ментального здоров'я етнопедагогічними засобами в умовах війни, наведено методичне забезпечення, яке можна використовувати фахівцям соціальної сфери у професійній діяльності з дітьми та молоддю, а також для підготовки фахівців до збереження та зміцнення ментального здоров'я дітей та молоді в умовах війни. Доведено, що використання етнопедагогічних засобів у роботі фахівців, що працюють в умовах різних підтримуючих дітей та молоді осередків (закладів освіти, соціальних служб, інформаційно-ресурсних центрів) в умовах війни дозволяє підвищити показники їхнього ментального здоров'я, а також зміцнити методичний потенціал надавачів соціальних послуг у місцевій територіальній громаді.

Ключові слова: соціальна робота, ментальне здоров'я, етнопедагогічні засоби, резильєнтність, діти, молодь, війна.

ВСТУП

Постановка проблеми. Як зазначають дослідники, в умовах сучасного військового конфлікту в Україні «психічної травматизації зазнали 75 % населення країни віком до 18 років, що призвело до того, що кожна п'ята дитина страждає на порушення сну, нічні кошмари; у кожній десятій знижене бажання до соціальної взаємодії та навчальної діяльності» (Сохор Н., та ін., 2024, 16). Серед наслідків дослідники визначають соціально-психологічну дезадаптацію, а також порушення регулятивної функції психіки та доводять, що в умовах військового конфлікту саме «діти та підлітки належать до найуразливішої частини населення з огляду на незрілість у них процесів аналітичного осмислення, емоційної регуляції, поведінково-мотиваційних патернів та ціннісно-світоглядних характеристик» (Сохор Н., та ін., 2024, 19). Отже, в умовах багаторічної війни в Україні, коли населення країни перебуває під постійною дією стресових чинників, викликаних її наслідками, особливої уваги потребують діти та молодь, як одні з уразливих категорій, що не мають потужних чинників опору їй, тому потребують додаткової підтримки з метою формування основ відновлення та зміцнення власного потенціалу ментального здоров'я, тому підготовка фахівців до вирішення цього завдання є на часі. Аналіз скарбниці етнопедагогічного досвіду дозволяє стверджувати, що засоби етнопедагогічного впливу мають значний здоров'язберезувальний потенціал, а отже вміння фахівців соціальної галузі їх використовувати у роботі з дітьми та молоддю в умовах війни є вельми актуальним.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз наукової літератури з проблеми соціального виховання дітей та молоді з використанням засобів етнокультурних традицій засвідчив підвищення наукового інтересу дослідників до цього питання. Так, етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки визначено у дослідженнях В. Атаманчук, А. Богущ, А. Данько, Л. Калініної, М. Клепар, О. Чинчоя, І. Чернявської та ін. Використання потенціалу української вишиванки у навчанні дітей та молоді досліджували Н. Богданець-Білоskalенко, А. Бойчук, І. Букреєва, О. Воробець, О. Гандзюк, М. Олійник та ін. До питань застосування української вишиванки, культурних традицій та народнопісенної творчості у вихованні національної свідомості, патріотичних почуттів та формуванні етнокультурної компетентності дітей та молоді зверталися В. Богута, М. Василик, О. Кудря, С. Романюк та ін. Проблему підвищення інклюзивності етнокультурних просторів та адаптації народного мистецтва для дітей та молоді й з особливими освітніми потребами Н. Бабій, О. Мондич та ін. Проблеми формування культури здоров'я дітей та молоді були предметом досліджень Ю. Бойчука, Ю. Мельника, В. Шкуркіної та ін. Питання формування етнокультурної компетентності у професійній підготовці майбутніх фахівців вивчали Л. Березовська, К. Гораш, К. Гоцуляк, О. Кривенко. Особливості формування етнокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників вивчали В. Костіна, Л. Тимків та ін.

Узагальнення та систематизація ідей дослідників дали можливість стверджувати, що етнопедагогічні засоби мають багатий потенціал соціально-виховного впливу та в сучасних реаліях довготривалої війни, коли питання зміцнення виховних впливів у всіх соціо-культурних та освітніх осередках, які спрямовано на формування національної свідомості та патріотичних почуттів та зміцнення резильєнтності набувають особливого сенсу. З

огляду на вищезазначене потребує додаткового дослідження питання підготовки фахівців соціальної сфери до використання етнопедагогічних засобів у роботі з дітьми та молоддю, як фахівців першої лінії соціальної допомоги та підтримки, які працюють в різних соціально-реабілітаційних, соціально-підтримуючих та інклюзивних просторах в умовах війни.

Метою дослідження є визначення особливостей підготовки фахівців соціальної сфери до використання етнопедагогічних засобів у соціальній роботі з молоддю з формування основ ментального здоров'я в умовах ресурсного центру під час війни в Україні.

Методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення результатів наукових досліджень з проблеми збереження та зміцнення потенціалу ментального здоров'я дітей та молоді з використанням етнопедагогічних засобів та підготовки фахівців до її вирішення в умовах інформаційно-ресурсного центру під час війни в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В умовах довготривалої війни в Україні, коли наша держава вже багато років поспіль має протистояти загарбницькій навалі з боку росії та ціною неймовірних втрат і зусиль виборювати право на національну свободу та незалежність, вкрай важливою стає системна робота фахівців всіх ланок освіти з метою цілеспрямованого впливу на різні групи дітей та молоді для забезпечення формування української етнічної ідентичності та патріотизму як основ розвитку їхньої громадянської свідомості, що буде забезпечувати у майбутньому існування та процвітання незалежної та вільної української держави. Але в сучасних реаліях війни окрім реалізації вищезазначених завдань дослідниками та практиками ведуться невинні пошуки дієвих засобів соціально-виховного впливу, які можуть забезпечити відновлення та зміцнення потенціалу здоров'я дітей та молоді, як важливої основи у формуванні їхньої резильєнтності у подальшому житті. Питання формування культури здоров'я дітей та молоді було предметом досліджень Ю. Мельника (Мельник Ю., 2010), яким розроблено соціально-педагогічну систему формування культури здоров'я школярів та запропоновано дієві інструменти для роботи фахівців психологічної служби закладу загальної середньої освіти з питань формування культури здоров'я учнів. Аналіз досліджень з питань збереження та зміцнення здоров'я дітей та молоді засвідчив низку дієвих інструментів, що дозволяють зміцнити здоров'я молоді в умовах соціального дистанціювання (Melnyk, Yu. B., et al., 2022), а також підвищити психологічну та методичну підготовку фахівців, що працюють з дітьми та молоддю, як основи якісного здоров'язбережувального впливу (Березовська Л., 2023, 12, 13). Науковцями (Кабусь, Н., та ін., 2024; Костіна В., та ін., 2022; Костіна В., та ін., 2024) запропоновано дієве методичне забезпечення, яке сприяє збереженню та зміцненню ментального та сексуально-репродуктивного здоров'я дітей та молоді як вразливих груп населення в умовах війни та може бути корисним у підготовці фахівців соціальної сфери.

Спираючись на ідеї Л. Костенко (Костенко Л., 2005, 5) про необхідність докладання зусиль до створення «гуманітарної аури нації», як основи для її майбутнього розвитку та процвітання, вважаємо, що сформована етнічна ідентичність та патріотичні почуття є важливими чинниками, які сприяють відчуттю належності до національної спільноти та бажання поширювати та захищати її ідеали та цінності, що забезпечує підтримку у здійсненні опору ворожій агресії під час війни, тому фахівці соціальної сфери, які працюють у просторах соціальної підтримки мають бути готовими до здійснення відповідної діяльності. Одним із дієвих засобів з метою формування патріотичних почуттів, збереження та зміцнення ментального здоров'я є використання в роботі з дітьми та молоддю етнопедагогічних засобів взагалі та української вишиванки зокрема. Як зазначає А. Богуш, «вишиванка – яскраво самобутнє явище української культури, це обличчя нашого народу, це закодована сутність енергії, що творить долю людини» (Богуш А., 2023, 13). Цілком погоджуємося з ідеєю дослідниці про необхідність ознайомлення дітей раннього і дошкільного віку не тільки з традиційним українським національним одягом (вишиванкою) та залучення дітей та їхніх батьків до відродження традицій та звичаїв шляхом піднесення ролі споконвічного українського ремесла – вишиванки як важливого елементу формування української ідентичності у майбутніх громадян України та поширення традиційної оберегової практики й вважаємо необхідним підготовку майбутніх фахівців до відповідної діяльності.

С. Романюк доводить, що «вишиванка сьогодні має особливе значення, оскільки акумулює код української нації, є символом її єднання і незламності, мужності і перемоги в боротьбі за незалежність рідної держави, ефективним засобом формування національної свідомості зростаючих поколінь» (Романюк С., 2022, 3). Дослідниця зауважує, що у розвитку у дітей та молоді любові до народного мистецтва та ремесел, одним з яких є українська вишивка, велике значення відіграє діяльність дитячо-юнацьких організацій і об'єднань «Пласт», «Січ», «Сокіл», «Козацьке братство», «Джура», «Чайка», які плекають у дітей любов до використання вишиванки, долучення до народних традицій та звичаїв українського народу. Цілком поділяємо ідеї дослідниці та вважаємо за потрібне налагоджувати партнерські стосунки з представниками відповідних дитячо-юнацьких організацій та об'єднань задля ефективного здійснення національно-патріотичного виховання та організації активного змістовного дозвілля дітей та молоді та підготовки майбутніх вихователів до здійснення відповідної діяльності під час війни. Так, з метою долучення здобувачів освіти, що навчаються у Харківському національному педагогічному університеті до активної діяльності на засадах козацтва діє окремий науково-освітній центр українського козацтва імені Г.С. Сковороди, останніми подіями якого були: II (обласний) етап Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура») — «Слобожанська Січ – 2025», що відбувся на базі Микола-Комишуватської гімназії Берестинської міської ради Харківської області; урочиста Посвята в козачата учнів Салтівського району м. Харкова та ін. (Останні події окремого науково-освітнього центру українського козацтва імені Г.С. Сковороди, 2025). Для ефективної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі у ХНПУ імені Г.С.Сковороди до використання етнопедагогічних засобів у соціальному вихованні клієнтів різних вікових груп здобувачі вищої освіти спеціальності «Соціальна робота» мають можливість опанувати відповідні

змістові модулі у варіативному освітньому компоненті «Соціально-виховні студії», де вивчають тематичні розділи «Виховні студії з опануванням елементів народних ремесел» та «Фольклорні виховні студії» (Костіна В, 2025).

Аналіз досліджень А. Данько засвідчив, що саме українська вишиванка є унікальним засобом національно-патріотичного виховання молоді, бо «як національна святиня несе в собі духовне багатство, високу мудрість і традиційний зв'язок багатьох поколінь, що не переривається віками» (Данко А., 2023, 3). Дослідниця наголошує на важливості використання виховного потенціалу вишиванки та інших українських символів і оберегів у вихованні у дітей з метою формування у них «радості, відчуття приналежності до українського етносу, усвідомлення прекрасного, збагачення активного словникового запасу, розвитку спостережливості, мовленнєвої культури та активності й бажання вивчати народні традиції, дотримуватися їх і популяризувати» (Данко А., 2023, 4). Багато науковців (М. Василюк, 2024, А. Данько, 2023, Л. Калініна, 2023 та ін.) також вказують на можливості використання вишивання як ефективного засобу впливу на дітей та молодь з метою розвитку у них національної самосвідомості, любові до національних культурних надбань та здібностей до їх відтворення за допомогою здійснення їхнього національно-патріотичного виховання. Як зазначає Л. Калініна «Наразі вишиванка використовується як патріотичний та культовий одяг, символ української ідентичності. Кожен регіон України має свої оригінальні вишиванки, які відрізняються фасонами, кольором, способом вишивання, орнаментом і візерунками. Вишиванка – це не просто елемент національного українського строю. Її крій, вишивка мають сакральні смисли» (Калініна, Л., 2023, 89). Спираючись на вищезазначене, вважаємо за потрібне використання у роботі з молоддю в соціально-підтримуючих та соціально-реабілітаційних просторах в умовах війни елементів театралізацій та майстер-класів з виготовлення української вишиванки, оберегових ляльок з її елементами та проведення досліджень її орнаментів і традиційних символів з метою розвитку потенціалу резильєнтності, що спирається на мудрість поколінь, яка закодована в символах української вишиванки та забезпечуватиме формування патріотичних почуттів та бажань пишатися та передавати далі духовні та матеріальні скарби нації.

Як зазначає І. Чернявська, «всебічний розвиток зростаючої особистості неможливий без сприятливого впливу соціокультурного простору загальноосвітньої школи, соціального довкілля, родинного виховання, етнокультурного середовища тощо» (І. Чернявська, 127). Цілком поділяємо ідеї дослідниці та вважаємо, що необхідною у роботі з фахівцями соціальної сфери їх підготовка до створення сприятливого соціокультурного простору в умовах певного осередку (закладу освіти, закладу культури та ін.) територіальної громади, в якій зростає дитина чи молода людина є запорукою у її успішній соціальній адаптації як на рівні мікросередовища громади так і у макросередовищі майбутнього життя особистості в подальшому житті, що набуває особливої актуальності в умовах війни в Україні, коли частина населення втратила власні домівки та територіальні підтримуючі соціокультурні простори й перетворилася на вимушено переміщених осіб, які потребують додаткової підтримки та допомоги, що особливо важливо для дітей та молоді.

В умовах сучасної війни в Україні, коли кількість осіб з інвалідністю зросла вразі, додаткової актуальності набувають ідеї створення адаптованого для всіх людей, незалежно від їхніх можливостей, рівного доступу до споживання витворів народного мистецтва з використанням додаткових можливостей сенсорної адаптації певних просторів для людей з певними вадами розвитку. Слушними тут нам видаються ідеї Н. Бабій, яка пропонує створювати в існуючих етнокультурних просторах умови для рівного доступу всіх людей до активного сприйняття творів народного мистецтва за допомогою забезпечення аудіосупроводу опису експозиції та додання спеціальних тактильних експонатів та описів шрифтом Брайля (Бабій Н., 2023). Тому додатковою особливістю підготовки фахівців до збереження та зміцнення ментального здоров'я дітей та молоді під час війни вважаємо ознайомлення їх з можливостями побудови інклюзивних підтримуючих просторів для людей з інвалідністю з використанням засобів етнокультурних традицій.

Молоді люди в умовах війни, піддаючись впливу багатьох стресових чинників, зазнають життєвих та соціальних трансформацій та потребують знаходження особливої опори та підтримки. Багатий символізм та глибинна народна мудрість, що закодована у народній вишиванці є, на нашу думку, джерелом саме такої підтримки. Тому, цікавою в цьому контексті нам видається ідея В. Атаманчук стосовно використання в українській вишивці символу світового дерева, що розглядається як «процес безперервності творення, його майбутніх проєкцій та розмаїтих форм на рівні людини, родини, всесвіту», а також є «втіленням ідеї гармонійного впорядкування всесвіту, що реалізується шляхом проходження певних етапів розвитку і досягнення визначених цілей» (Атаманчук В., 2023, 7). Спираючись на вищезазначене, в умовах війни в Україні нами розроблено навчально-методичне забезпечення для збереження та зміцнення здоров'я дітей та молоді, що пройшло апробацію під час роботи фахівців соціальної галузі, які працюють в різноманітних резильєнтних просторах. Так, спеціально розроблене методичне забезпечення з використанням етнопедагогічних засобів (буклети, постери, сценарії соціально-виховних заходів пройшли апробацію у роботі фахівців Відділу соціальної роботи по Холоднірському району Харківського міського центру соціальних служб «Довіра», а також використовувалися ними для організації Тижнів Слобожанських традицій. Фахівцями було проведено тематичні інтенсиви для родин, які виховують дітей в сімейних формах опіки. Цікавою формою під час проведення систематичної соціально-виховної діяльності з дітьми та батьками стала організація фахівцями Центру воркшопів з ознайомлення підлітків та їхнього найближчого оточення з арт-терапевтичними практиками з виготовлення ляльок-мотанок: «На здоров'я», «Подорожниця», «Травниця», «Сонячний кінь, а також долучення до виконання оберегової вишивки та роботи з солоним тістом.

Не менш цікавими для дітей підліткового віку виявилися застосування практик театралізації з використанням засобів етнокультурних традицій, що впроваджено в роботу соціального педагога КЗ «Харківський лицей №43»

Харківської міської ради під час проходження здобувачами вищої освіти ХНПУ імені Г.С.Сковороди виробничої практики та волонтерських ініціатив до святкування Дня народження Т. Г. Шевченка.

У Лозівській громаді у Харківській у квітні 2025 року області, створеного інформаційно-ресурсний центр, який працює у двох напрямках: як резильєнтний простір для надання соціальних та консультаційних послуг для дітей та молодих людей з метою відновлення та зміцнення рівня їхнього психічного та сексуально-репродуктивного здоров'я, а також для надання інформаційно-методичної підтримки та ресурсного забезпечення фахівцям допоміжних професій, що здійснюють вплив на дітей та молодь Харківського регіону. В роботі центру планується організація та проведення тематичних майстер-класів («Українська вишиванка-символ єдності поколінь», «Секрети виготовлення народної ляльки», «Українська витинанка» та ін.) та соціально-виховних заходів («Звичаї зелених свят», свято «Івана Купала», свято «Врожаю», «Українські вечорниці», «Різдво» та ін.), що дасть можливість в умовах ресурсного центру не тільки забезпечувати за допомогою різноманітного етнокультурного арсеналу засобів проведення корисного та змістовного дозвілля дітей та молоді в громаді, що постраждала від війни, а також підвищувати методичну підготовку фахівців соціальної галузі прифронтового регіону та дозволить підсилити внутрішні можливості опору негативному впливу стресових чинників війни шляхом знаходження власних глибинних коренів, відчуття зв'язків з власними предками та набуття додаткових сенсів у власному сучасному травмонезбезпечному житті.

Досліджуючи питання формування етнокультурної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти Л. Березовська наголошує на необхідності вирішення таких педагогічних завдань, що забезпечать успіх цього процесу (Березовська Л., 2023, 19): опанування знань історії та культури свого народу; формування уявлення про розмаїття культур в Україні та світі; виховання позитивного ставлення до культурних відмінностей; розвиток умінь і навичок продуктивної взаємодії з носіями різних культур; створення умов для інтеграції здобувачів освіти у культури інших народів; формування позитивно-ціннісних орієнтацій до культурної спадщини України та інших народів; формування у здобувачів освіти особистісного культурного самовизначення. Враховуючи вищезазначене, нами в межах роботи ресурсного центру у м. Лозова Харківської області за проектом «По за межам травми: Розширення послуг з охорони психічного здоров'я на рівні громад для дітей та молоді з груп ризику в постраждалих від конфлікту громадах України» планується проведення цілеспрямованої роботи у двох напрямках: з фахівцями та з дітьми та молоддю. У роботі з фахівцями соціальної сфери, які працюють у напрямі збереження та зміцнення ментального та сексуально-репродуктивного здоров'я дітей та молоді (робота з ознайомлення їх з основами збереження та зміцнення здоров'я дітей та молоді в умовах війни з використанням етнопедagogічних засобів шляхом залученням до роботи студій народних ремесел, ознайомлення з основами виготовлення оберегової вишивки, оберегових ляльок, організацією соціально-виховних заходів з дітьми та молоддю на засадах українських народних традицій). У роботі з молоддю – такі види соціально-виховних впливів з елементами етнокультурних традицій: інформаційно-просвітницькі сесії з елементами театралізацій з використанням етнопедagogічних засобів; майстер-класи з опануванням народних ремесел (писанкарства, льякарства, плетіння, вишивання тощо); соціально-виховні студії з використанням народних традицій та свят народного календаря тощо.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, проведений аналіз наукової літератури та практики організації резильєнтних підтримуючих впливів з дітьми та молоддю у різних соціокультурних осередках дозволив виявити ефективні етнопедagogічні засоби здоров'язбережувального впливу, що в умовах війни є особливо необхідними у роботі фахівців першої лінії соціальної підтримки (соціальних педагогів, соціальних працівників, лікарів та ін). Особливе місце в цій роботі займає використання вишиванки, як ефективного засобу розвитку етнічної ідентичності та патріотичних почуттів, а також важливого елемента у формуванні захисної аури для зміцнення потенціалу ментального здоров'я дітей та молоді під час війни. Серед ефективних засобів підтримуючого соціального впливу, спрямованого на збереження ментального здоров'я визначено: в роботі з підлітками (майстер-класи з народних ремесел, виховні впливи з елементами театралізації тощо); в роботі з фахівцями, які здійснюють підтримку дітей та молоді під час війни (вебінари, майстер-класи, віртуальні екскурсії з опанування потенціалом етнопедagogічного здоров'язбережувального впливу).

Перспективним напрямом подальших досліджень є проблема підготовки підлітків-лідерів молодіжного резильєнтного простору до організації соціально-виховних впливів, що спрямовано на збереження та зміцнення ментального здоров'я дітей та молоді з використанням етнопедagogічних засобів в умовах війни.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Атаманчук, В. (2023). Роль символів в українській вишивці. (Н. Богданець-Білоskalенко, ред.). В *Україно моя вишивана : етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки* : Збірник тез IV Міжнародної онлайн-конференції, 18 травня 2023 р. (с. 6-8). Київ : Педагогічна думка. URL: <https://undip.org.ua/library/ukraino-moia-vyshyvana-etnokulturnyy-ta-osvitno-vykhovnyy-potentsial-ukrainskoi-vyshyvanky-zbirnyk-tez/> [in Ukrainian].
- Бабій, Н. (2023). Адаптація творів народного мистецтва для людей із вадами зору. досвід створення тифлографічних макетів для музейних колекцій. (Н. Богданець-Білоskalенко, ред.). В *Україно моя вишивана : етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки* : Збірник тез IV Міжнародної онлайн-конференції, 18 травня 2023 р. (с. 45-49). Київ : Педагогічна думка. URL: <https://undip.org.ua/library/ukraino-moia-vyshyvana-etnokulturnyy-ta-osvitno-vykhovnyy-potentsial-ukrainskoi-vyshyvanky-zbirnyk-tez/> [in Ukrainian].
- Березовська, Л. (2023). Формування етнокультурної компетентності у професійній підготовці майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. (Н. Богданець-Білоskalенко, ред.). В *Україно моя вишивана : етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки* :

- Збірник тез IV Міжнародної онлайн-конференції, 18 травня 2023 р. (с. 17-21). Київ : Педагогічна думка. 17-21. URL: <https://undip.org.ua/library/ukraino-moia-vyshyvana-etnokulturnyy-ta-osvitno-vykhovnyy-potentsial-ukrainskoi-vyshyvanky-zbirnyk-tez/> [in Ukrainian].
- Богуш, А. (2023). Регіональні орнаменти вишиванок України дітям дошкільного віку. (Н. Богданець-Білоskalенко, ред.). В Україно моя вишивана : етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки : Збірник тез IV Міжнародної онлайн-конференції, 18 травня 2023 р. (с. 12-15.). Київ : Педагогічна думка. URL: <https://undip.org.ua/library/ukraino-moia-vyshyvana-etnokulturnyy-ta-osvitno-vykhovnyy-potentsial-ukrainskoi-vyshyvanky-zbirnyk-tez/> [in Ukrainian].
- Василик, М. (2024). Вишивання як вид декоративно-прикладного мистецтва та його вплив на національно-патріотичне виховання молоді. (Н. Богданець-Білоskalенко, ред.). В Україно моя вишивана: етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки: Збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції, 16 травня 2024 р. (с. 30-32). Київ : Грамота. URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2024/10/Vyshyvanka_2024.pdf [in Ukrainian].
- Данко, А. (2023). Вишиванка як елемент збереження традиційної української культури. (Н. Богданець-Білоskalенко, ред.). В Україно моя вишивана : етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки : Збірник тез IV Міжнародної онлайн-конференції, 18 травня 2023 р. (с. 46-50.). Київ : Педагогічна думка. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/737772/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%92%D0%B8%D1%88%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%B0%202023-46-50.pdf> [in Ukrainian].
- Кабусь, Н. Д., & Костіна, В. В. (2024). Розвиток резиліентності та соціальної відповідальності майбутніх фахівців соціальної галузі в умовах здоров'язбережувального освітнього простору. Здоров'язбережувальна складова освіти: Навчально-методичний посібник. (с. 13-18). Харків: Харківська академія неперервної освіти. URL: <http://edu-post-diploma.kharkov.ua/?news=%d0%bd%d0%be%d0%b2%d0%b5-%d0%b2%d0%b8%d0%b4%d0%b0%d0%bd%d0%bd%d1%8f-10> [in Ukrainian].
- Калініна, Л. (2023). Українська вишиванка в сучасному вимірі. (Н. Богданець-Білоskalенко, ред.). В Україно моя вишивана : етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки : Збірник тез IV Міжнародної онлайн-конференції, 18 травня 2023 р. (с. 89-91). Київ : Педагогічна думка. URL: <https://undip.org.ua/library/ukraino-moia-vyshyvana-etnokulturnyy-ta-osvitno-vykhovnyy-potentsial-ukrainskoi-vyshyvanky-zbirnyk-tez/> [in Ukrainian].
- Костенко, Л. (2025). Гуманітарна аура нації, або Дефект головного дзеркала. Національний університеті «Києво-Могилянська академія». URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/f3895ded-179b-4819-b25a-97e5327b8de0> [in Ukrainian].
- Костіна, В. В., & Гоїна, Т. І. (2022). Формування готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до збереження та зміцнення здоров'я в умовах соціального дистанціювання. Психолого-педагогічні координати розвитку особистості : збірник наукових матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції, 2–3 червня 2022 р. (с. 124–127). Полтава: Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/items/838b1b3c-59d3-4472-a42f-bce936ec5346> [in Ukrainian].
- Костіна, В. В. (2025). Соціально-виховні студії: Методичні рекомендації з освітнього компоненту для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету соціальних і поведінкових наук спеціальності 231 «Соціальна робота». Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/items/bc52772c-8189-4c08-bb9e-6e4dfbf4453> [in Ukrainian].
- Костіна, В. В., & Могила, О. П. (2024). Забезпечення доступу до послуг зі зменшення шкоди для представників груп ризику щодо інфікування на ВІЛ під час війни. (М. В. Гриньова, ред.). У Основні цілі стратегії сталого розвитку: проблеми та перспективи»: Матеріали I Міжнародної науково-практичного форуму. 26 вересня 2024 р. (с. 522-525.). Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/24760> [in Ukrainian].
- Костіна, В. В. (2018). Теорія та практика використання етнопедagogічних засобів у професійній підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери до профілактики дезадаптації учнів : Навчально-методичний посібник. Харків: ФОП Мезіна. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/items/a06af3be-bd96-4440-9f37-084e1267d1ac> [in Ukrainian].
- Мельник, Ю. Б. (2011). Психологічна культура педагогічних працівників як передумова формування культури здоров'я молоді. (О. М. Микитюк, ред.). У Педагогіка здоров'я : Збірник наукових праць Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченій Міжнар. Дню здоров'я, 7 квіт. 2011 р. (с. 150–152). Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/bitstream/123456789/6287/1/Мельник%20Ю.%20Б.%20.pdf> [in Ukrainian].
- Мельник, Ю. Б. (2010). Соціально-педагогічні засади формування культури здоров'я в учнів початкової школи: автореферат дисертації ... кандидата педагогічних наук. Луганський національний університет імені Тараса Шевченка. Луганськ. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.25761.83040>. [in Ukrainian].
- Останні події окремого науково-освітнього центру українського козацтва імені Г.С. Сковороди. (2025). Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди. URL: <http://hnpu.edu.ua/uk/ostanni-podiyi-okremogo-naukovo-osvitnogo-centru-ukrayinskogo-kozactva-imeni-gs-skovorody> [in Ukrainian].
- Романюк, С. (2022). Українська вишиванка як засіб виховання національної свідомості молодших школярів. (С. З. Романюк, ред.). У Вишиванка – національний оберіг єднання українців, символ нескореності і волі: Матеріали Міжнародного бієнале, присвяченого всесвітньому Дню вишиванки, 19 травня 2022 р. (с. 95-99). Чернівці: Чернівецький національний університет. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/5092/%D0%92%D0%B8%D1%88%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%B0.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [in Ukrainian].
- Сохор, Н., Ясній, О., Смашна, О., & Гашімова, Н. (2024). Вплив війни та вимушеного переселення на психічне здоров'я дітей і підлітків. Нейро NEWS: психоневрологія та нейропсихіатрія. 8 (153). 16-19. URL: <https://neuronews.com.ua/ua/archive/2024/8%28153%29/pages-16-19/vpliv-viyni-ta-vimushenogo-pereselennya-na-psihichne-zdorov-ya-ditey-i-pidlitkiv#gsc.tab=0> [in Ukrainian].
- Червінська, І. (2021). Освітньо-виховний потенціал етнокультурної спадщини регіону Українських Карпат у формуванні духовної культури зростаючої особистості. (Н. І. Богданець-Білоskalенко, ред.). В Україно моя вишивана : етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки : Збірник тез II Міжнародної онлайн-конференції, 20 травня 2021 р. (с. 125-128). Київ: Педагогічна думка. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/37371/1/L_Melenets_UMVEIOPUV_IPO.pdf [in Ukrainian].
- Melnyk, Yu. B., Stadnik, A. V., Pypenko, I. S., Kostina, V. V., & Yevtushenko, D. O. (2022). Impact of COVID-19 on the social and psychological state of athletes. The Journal of Sports Medicine and Physical Fitness, 62(2), 297–299. URL: <https://doi.org/10.23736/S0022-4707.21.12401-6>. [in English].

Received
Accepted07.04.2025
22.04.2025

Mariia OLIAR,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Primary Education and Educational Innovations, Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Марія ОЛІЯР,

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри початкової освіти та освітніх інновацій, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)
maria.oliyar@pnu.edu.ua
ORCID ID 0000-0002-1592-1780

Liliia KOPCHAK,

Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages and Country Studies, Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Лілія КОПЧАК,

старший викладач кафедри іноземних мов і країнознавства, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)
liliya.kopchak@pnu.edu.ua
ORCID ID 0000-0002-1554-1868

Bibliographic description of the article: Oliiar M., Kopchak L. (2025). Linguocultural competence as a component of the professional training of future teachers. *Mountain School of the Ukrainian Carpathians*. 32. 92-97.

Бібліографічний опис статті: Оліяр М, Копчак Л. (2025). Лінгвокультурна компетентність як складник професійної підготовки майбутніх педагогів. *Гірська школа Українських Карпат*. 32. 92-97.

УДК 81'1:316.75]-047.22:378:37

LINGUOCULTURAL COMPETENCE AS A COMPONENT OF THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS

Abstract. The article examines the content of the concepts of "linguoculturology," "linguoculture," and "linguocultural approach." The essence of the central concept "linguocultural competence of a teacher" is defined as an integrative quality that characterizes the personal traits of the teacher, their abilities, subjective and social experience gained through mastering a system of cultural values, and based on a set of knowledge about culture, skills, and abilities to operate with them in practical activities. These elements determine readiness for active and effective participation in the life of modern society and for further professional and personal development. The main directions of scientific analysis of the concept "linguocultural competence" are characterized as competency-cultural, communicative, linguocultural, and linguodidactic approaches. The distinction between "linguoculturological competence" and "linguocultural competence" is clarified. The interconnected components of a teacher's linguocultural competence are identified and described, namely: personal qualities, linguocultural values, knowledge, skills, and abilities, as well as subjective and social experience, reflecting the readiness of an educator to perform personally and socially meaningful professional activities on a linguoculturological basis. As a result of the analysis of scientific sources, the process of forming students' linguocultural competence is characterized, which includes value-motivational, informational-cognitive, personal, perceptual-interactive, and communicative-behavioral components. One of the most effective means of developing linguocultural competence in both future educators and general secondary school students is literary texts, which serve as a universal source for adequate understanding and reflecting upon the linguocultural picture of the world.

Keywords: competency-based approach in education, linguoculturology, linguoculture, linguoculturological approach in future teacher language training, linguoculturological competence, linguocultural competence, content and structure of teachers' linguocultural competence.

ЛІНГВОКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДНИК ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Анотація. У статті розглядається зміст понять «лінгвокультурологія», «лінгвокультура», «лінгвокультурологічний підхід». Визначено суть центрального поняття «лінгвокультурна компетентність педагога» як інтегральної властивості,

що характеризує особисті якості вчителя, його здатності, суб'єктивний і соціальний досвід, які набуваються в процесі засвоєння системи культурних цінностей і засновані на сукупності знань про культуру, уміння та навичок оперування ними в практичній діяльності, що визначають готовність до активної й ефективної участі в житті сучасного суспільства, до подальшого професійного та особистісного розвитку. Схарактеризовано основні напрями наукового аналізу поняття «лінгвокультурна компетентність»: компетентісно-культурологічний, комунікативний, лінгвокультурологічний, лінгводидактичний. Розмежовано поняття «лінгвокультурологічна компетентність» та «лінгвокультурна компетентність». Визначено і схарактеризовано взаємопов'язані компоненти лінгвокультурної компетентності педагога, а саме: особистісні якості, лінгвокультурні цінності, знання, вміння й навички, суб'єктивний та соціальний досвід, готовність педагога до здійснення особистісно та соціально значущої професійної діяльності на лінгвокультурологічній основі. У результаті аналізу наукових джерел схарактеризовано процес формування лінгвокультурної компетентності студентів, який включає ціннісно-мотиваційний, інформаційно-когнітивний, особистісний, перцептивно-інтерактивний, комунікативно-поведінковий компоненти. Одним із ефективних засобів формування лінгвокультурної компетентності як майбутніх педагогів, так і учнів ЗЗСО визначено художній текст, що є універсальним джерелом адекватного розуміння і осмислення лінгвокультурної картини світу.

Ключові слова: компетентісний підхід в освіті, лінгвокультурологія, лінгвокультура, лінгвокультурологічний підхід у мовній підготовці майбутнього педагога, лінгвокультурологічна компетентність, лінгвокультурна компетентність, зміст і структура лінгвокультурної компетентності вчителя.

INTRODUCTION

The problem formulation. During the period of full-scale warfare in Ukraine, characterized by the continual occurrence of forced relocations of numerous individuals, including school-aged children entering new student collectives, the issue of developing lingvocultural competence among future educators becomes particularly relevant. This is due to the expanding scope of communication between teachers and children from diverse territorial, linguistic, and cultural backgrounds.

New trends in domestic education are also linked to the regulatory and legal framework of the professional training of future teachers, notably the introduction of new educational standards that have been developed in accordance with the fundamental principles of the Bologna Process, with a focus on learning outcomes expressed in terms of competencies. In the field of contemporary language education, the ultimate goal of student development is the formation and enhancement of communicative competence across all its components. This aligns with the modern educational paradigm and the current societal demand, which posits that "education is the foundation of the intellectual, spiritual, physical, and cultural development of the individual, facilitates successful socialization, ensures economic well-being, and is a determinant for the development of society—united by shared values and culture—and the state" [Law of Ukraine "On Education," 2017]. Furthermore, language education is regarded as an interconnected process of communicative and intercultural development. Lingvocultural competence constitutes an integral component of a teacher's communicative competence and represents one of the key aspects of humanizing the educational environment of the New Ukrainian School.

Analysis of recent research and publications. Numerous researchers have dedicated studies to the problem of developing teachers' lingvocultural competence. For instance, O. Popova identifies and elucidates the content of the main methodological approaches (systemic, activity-based, competence-based, cultural studies, interdisciplinary) used in professional education to foster future specialists' lingvocultural competence [Popova O. V., 2018]. I. Davydchenko examines the concepts of "linguocultural studies," "competence," and "competency," as well as "linguocultural-analytical competence," delineating the key stages in the development of these notions and the socio-historical prerequisites that ensure their evolving dynamics [Davydchenko I., 2015]. V. Motruk proposes a definition of the term "linguocultural competence" and analyzes its components [Motruk V. H., 2024]. M. Mrachkovska characterizes the culturally formative environment as a factor in developing readiness for intercultural communication [Mrachkovska M. M., 2014]. E. Vasyutynska explicates the constituents of lingvocultural competence and methods for its formation among future specialists [Vasyutynska E. A., 2024]. O. Filonenko considers the role of information and communication technologies in the development of lingvocultural competence [Filonenko O. V., 2024]. T. Stechenko and L. Ushakova analyze the content and structure of lingvocultural-analytical competence among prospective foreign language teachers [Stechenko T. O. & Ushakova L. I., 2017].

However, the scientific foundation regarding this particular problem remains incomplete, as evidenced, in particular, by the divergence in interpretations of the concepts of "linguocultural" and "linguocultural-analytic" competence, as well as in the elaboration of their content and components. This underlines the urgency of further research in this area.

THE AIM AND RESEARCH TASKS – analysis of the content and structural components of the linguocultural competence of future educators.

RESEARCH METHODS: theoretical analysis of psychological and pedagogical literature; analysis of practical experience in problem solving.

RESULTS OF THE RESEARCH

In the current socio-political and sociocultural conditions, a comprehensive re-evaluation of culturally values-based guidelines in education is underway. Consequently, the requirements for the professional training of teachers are increasing. Moreover, the expansion of boundaries across all spheres of human activity in the twenty-first century has led to the emergence of multiculturalism as a distinctive feature of the educational environment. In this context, there is a

growing demand for educators with developed professional competence, enabling them not only to acquire new content and pedagogical technologies but also to establish personally developmental and culturally appropriate interactions with students. Additionally, teachers must be capable of adapting instructional materials to the ethnocultural specificities of the educational environment and the individual characteristics of students. Therefore, it can be argued that the role of a teacher with a high level of lingvocultural competence is increasingly significant.

The methodological foundation of our research is based on lingvocultural studies, which are employed within the framework of language didactics. The lingvocultural approach to language education involves a system of knowledge about national culture embedded in the national language. This approach is grounded in the principle of the interrelation between language and culture, understanding language as a code—a sign system representing the corresponding national culture. Reality is mediated through language; language projects this reality onto society and, in doing so, creates an image of the world that is unique to a particular language and culture.

Under the current circumstances in Ukraine, the Ukrainian language is studied and utilized not only as a national cultural code but also as an instrument of intercultural interaction—an essential element for both teachers' professional activities and students' personal development. It contributes to maintaining students' psychological comfort, fostering a culture of civility, and shaping individuals who are both culturally aware and patriotic. From a broader European and global perspective, a "person of culture" embodies the modern educational ideal of personality development—one that internalizes the culture of their own nation, values the cultures of other nations, and is capable of self-directed, multifaceted activity throughout life. The application of lingvocultural theory in language education facilitates the expansion of the socialization space for students, supporting their personal and intellectual development as individuals in a modern information society.

The lingvocultural approach enables not only the transmission of basic knowledge necessary for expressing thoughts but also facilitates a more comprehensive understanding of language. This approach to language education allows for the study of language, first, as an integration of language and culture; second, on a holistic and complex basis. Cultural knowledge simplifies language acquisition, as after mastering initial linguistic constructions, language learning becomes increasingly accompanied by the ongoing discovery of societal features and cultural features of its speakers. Vocabulary relates to cultural context, which simplifies its comprehension, retention, and usage; syntactic structures are better assimilated if they pertain to a specific sociocultural situation. Cultural knowledge broadens the worldview of learners, fostering their curiosity—especially when they are encouraged to identify the cultural-conceptual component within lingvocultural units, analyze its content, and compare equivalent lingvocultural units that are similar linguistically but differ culturally and conceptually. Therefore, it is crucial for teachers to acquire lingvocultural theory and develop skills to implement it in their professional activities through a system of techniques aligned with the goal of educating students with diverse sociocultural backgrounds.

Within the framework of this research, particular emphasis is placed on the functional requirement for graduates of higher education institutions (HEIs) to demonstrate proficiency in the Ukrainian language at a level equivalent to that of an educated native speaker. This necessitates a reorientation of professional training toward lingvocultural aspects, with priority given to the development of corresponding competence. A universal interpretation of competence, regardless of the specific scientific field, presents it as awareness, authority; a category related to the relationship between knowledge and practical activity; a qualification characteristic regarding an individual's involvement in professional activities. The competence of a higher education specialist is considered as the demonstrated ability (or readiness) to utilize their potential (knowledge, skills, experience, personal qualities, etc.) for successful, creative, and productive professional and social activity, with awareness of its social significance and personal responsibility for the outcomes, as well as the continuous pursuit of self-improvement [Holovan M. S., 2008, p. 29; Foxon M., 2003, p. 144; Rychen D. S., 2002, p. 8].

Since the subject of our research is the formation of one component of a complex pedagogical phenomenon, namely, the lingvocultural competence of students, it is important to emphasize that, in contemporary science, communicative competence is defined as an integrative personal resource, a set of knowledge, skills, and abilities manifested in communicative actions that ensure the effectiveness of interactions with others and the success of communicative activity [Maksimova O. O., 2016, p. 62]. An analysis of scientific pedagogical literature reveals that communicative competence is a complex, multi-component, interdisciplinary notion, with descriptions of its content varying in scope, composition, semantic structure, and logical organization.

An essential aspect for determining the semantic content of the concept of "lingvocultural competence", which is of particular interest to us, is the interpretation of the concept of "linguocultural studies." In our research, we consider it as a comprehensive scientific discipline of a synthesizing type, directly related to the study of culture. It investigates a carefully selected and organized set of cultures, language perception, the experience of linguistic personality, and national mentality, providing a systematic description of the language "picture of the world." It also fulfills educational, upbringing, and intellectual objectives of learning. Lingvocultural studies represent an amalgamation of several sciences (Linguistics, Ethnography, Cultural Studies, Philosophy) and are regarded as a new scientific direction with specific aims, tasks, subject, and object of study [Dorda S., 2017, pp. 413–414].

It should be noted that in contemporary psychological and pedagogical literature, the term "linguoculture" is frequently encountered. It is interpreted as "a system of linguistic units that fill the value-semantic space of language within the process of cognition of reality by a certain lingvocultural community" [Matuzkova O. P., 2020, p. 163]. Therefore, the content of linguoculture includes significant language units, which are considered from the perspective of cultural functions.

The scientific analysis of the concept of "linguocultural competence" encompasses several approaches. Within the framework of the competence-cultural studies perspective, linguocultural competence is interpreted as a component

of an individual's cultural competence, manifested through communication and the traditions of both verbal and non-verbal interaction within a specific linguoculture. From a communicative-oriented perspective, linguocultural competence is understood as the knowledge and skills necessary for effective communication, which are performed in various communicative domains and situations through specific linguistic expressions within a particular subculture. The phenomenological approach of linguocultural studies bases the definition of linguocultural competence on the phenomenon of culture itself rather than solely on language, emphasizing the interaction between language and culture as a means to expand and deepen understanding of human language. From a language didactics perspective, linguocultural competence is perceived as an individual's capacity, grounded in acquired knowledge of the general norms, rules, and traditions of both verbal and non-verbal communication within a specific linguoculture.

The relationship between the concepts of "linguocultural" and "linguoculturalistics" competence remains a subject of debate. Linguoculturalistics competence is regarded as a system of knowledge about culture, embodied within a particular national language, understood as the speaker's and listener's knowledge of the entire system of cultural values expressed through language [Stechenko T. O. & Ushakova L. I., 2017]. Linguocultural competence is defined as the ability and readiness for adequate mutual understanding and interaction with representatives of different cultures and within various cultural contexts. Therefore, the content of the concept "linguoculturalistics competence" more closely relates to the informational component of culture and cultural values. Linguocultural competence is frequently considered within a communicative-activity framework, encompassing proficiency in various types of language activity in a given sociocultural space, as well as the ability to perceive another language and culture, and to produce personal utterances with consideration for the principles of tolerant communication.

Linguocultural competence is an integrative personal quality of an educator that reflects readiness and ability for mutual understanding and interaction with representatives of another linguocultural society, based on the acquisition of knowledge about the other language and cultural system, as well as socio-normative communicative experience, with the aim of actualizing this competence across various professional domains. It encompasses knowledge and skills related to selecting, assimilating, processing, transforming, and applying information about the linguoculture, intercultural communication experience, and personal qualities necessary for successful enactment within the context of another linguistic and cultural environment.

Linguocultural competence is an integrative personal quality of an educator that reflects readiness and ability for mutual understanding and interaction with representatives of another linguocultural society, based on the acquisition of knowledge about the other language and cultural system, as well as socio-normative communicative experience, with the aim of actualizing this competence across various professional domains. It encompasses knowledge and skills related to selecting, assimilating, processing, transforming, and applying information about the linguoculture, intercultural communication experience, and personal qualities necessary for successful enactment within the context of another linguistic and cultural environment. The linguistic and cultural competence of an educator primarily relies on knowledge, skills, and experience within a specific subject area. This trait enables the teacher to engage in effective pedagogical activity, skillfully utilizing knowledge about the linguoculture.

Linguocultural competence is a complex and multifaceted phenomenon. From the perspective of attitudes toward native and other cultures, the structure of linguocultural competence includes two components: intracultural - knowledge of the historical, cultural, and national characteristics, ethnocultural background of one's own country, norms, rules, and traditions of one's native linguocultural community; and intercultural—knowledge of the norms, rules, and traditions of another linguocultural community, along with tolerance, respect, and understanding of the sociocultural features of other cultures [Shekhavtsova S. O., 2020, p. 76]. From a linguistic standpoint, its development is associated with the mastery and awareness of language norms that have historically developed across all branches of linguistics (phonetics, enunciation, orthography, lexicon, semantics, grammar, stylistics), and their adequate application in any activity involving language use. From a cultural studies perspective, linguocultural competence is the ability to navigate culture as a holistic phenomenon, to recognize the interconnection between different spheres of culture, and to reproduce cultural models of a particular epoch in one's own creative activity.

Linguocultural competence of an educator entails the development of a humanistic worldview, the internalization of spiritual and aesthetic values, the possession of personal opinions and convictions, and the ability to assert and defend them. It also encompasses an awareness of the necessity of language learning for self-development and self-actualization, for achieving harmonious relationships within society, as well as critical thinking skills and the capacity to oppose anti-humanistic tendencies present in contemporary culture. During the process of forming linguocultural competence, the future educator masters a system of rules governing the functioning of the Ukrainian language, which manifests in their application during language activities. In Ukrainian language lessons within the school setting, such activities include analysis of lexical units, stylistic features of the creative writing of master Wordsmiths, among others. Through this approach, the teacher elevates the cultural level of students, logically guides them toward independent exploration of interesting linguistic and literary material, teaches them to draw appropriate conclusions, and fosters intellectual development. The verbal means employed by the educator serve as indicators of their linguistic culture. While executing their direct responsibilities, the teacher assumes various communicative roles; therefore, a high level of their linguocultural competence is a prerequisite for effective professional activity.

Based on the above, linguocultural competence of a teacher can be viewed as a set of knowledge enabling correct orientation within the modern space of sociocultural values and experiences of their realization; the ability to act effectively and creatively in interpersonal interactions - situations involving social and professional engagement with other individuals;

and the capacity for critical thinking during the planning stage of educational tasks. Linguocultural competence combines knowledge of language nominative units with the national-cultural component, including the names of objects and phenomena of traditional Ukrainian life, national games, customs, rituals, artworks, folklore, and others. It also includes awareness of non-verbal communication means, such as facial expressions and gestures.

Thus, the interrelated components of a teacher's linguocultural competence can be identified as follows: personal qualities (the ability to perceive facts and phenomena from the perspective of the language's culture, overcoming the boundaries that separate cultures); linguocultural values inherent to a given linguistic community, expressed through language and regulating communicative behavior of its speakers; linguocultural knowledge - the generalized experience of a specific national community, reflected in the consciousness of its members through linguistic form; linguocultural skills and abilities—the capability to apply acquired theoretical knowledge and corresponding skills to express one's thoughts in any linguistic situation; subjective and social experience regarding the perception of facts and phenomena from the perspective of the language's culture, as well as personal experience in intercultural communication; and the teacher's readiness to carry out personally and socially significant professional activities based on linguocultural knowledge, skills, and methods of activity.

According to O. Popova, the process of forming the linguistic cultural competence of future specialists includes the following components: the value-motivational, informational-cognitive, personal, perceptual-interactive, and communicative-behavioral components. The value-motivational component encompasses the personal qualities of the student, their subjective and social experience, and linguocultural values. It involves adopting a subjective position that ensures the effectiveness of processes such as self-education and self-organization during activities aimed at mastering linguocultural knowledge, categories, and acquiring linguocultural skills. The informational-cognitive component is realized through knowledge of the native language and other languages, linguistic literacy, as well as a comprehensive understanding of the native culture and the cultures of other countries and peoples, including history, traditions, mechanisms of intercultural interaction, human relations, moral norms, and taboos. The personal component includes characteristics such as communicability, empathy, tolerance, sensitivity, tactfulness, reflexivity regarding the results of communicative activity, and a desire for the assimilation of moral values, aesthetic, and professional culture. The perceptual-interactive component comprises a system of knowledge and skills necessary for professional activity; the ability to build constructive relationships with others based on shared interests, knowledge of norms of business communication, and features of conducting professional dialogue; and mastery of methods for solving professional tasks through the application of intercultural communication tools.

The communicative-behavioral component is characterized by skills in using traditional verbal and non-verbal communication means, social behavior patterns when demonstrating value attitudes toward other cultures, and behavioral flexibility [Popova, O. V., 2020, pp. 8-9].

One of the effective means for developing linguocultural competence among both future educators and students of general education institutions is considered to be the literary text, which serves as a universal source through the work on which adequate understanding and reflection of the linguocultural worldview, embodied within them, are cultivated. A literary work functions not only as material for exercises and analysis but also as a tool for spiritual and aesthetic education of the personality. During the familiarization with literary texts, students need to be assisted in understanding the significance of numerous unfamiliar concepts, which necessitates correctly comprehending the author's artistic intention. This is often achievable when the understanding of the text is adapted to contemporary realities and the students' life experience. In this context, reference may be made to outdated vocabulary, neologisms, and other linguistic units, as well as to realities described in the text. The teacher must necessarily consider that language is a living system characterized by its own features and constant changes, which reflect shifts within society. Lexical work is an essential stage of any reading lesson, and archaic words and antiquated expressions constitute a vital component of the language's lexical structure. They play a key role particularly when there is a need to recreate the features of a certain historical period or to emphasize its distinctive color. For these reasons, it is impossible for the teacher to operate effectively without a well-developed level of linguocultural competence. Mastery of cultural knowledge related to the subject is crucial for achieving the goals and tasks of fostering a culturally literate individual. This creates the prerequisites for students' further independent familiarization with the arts and culture as a whole, their perception of cultural references in communication with native speakers across all types of language activities, and it facilitates the implementation of intercultural communication within socio-cultural and aesthetic dimensions.

As a result, for comprehensive professional training of future educators, it is essential to develop and utilize a linguocultural methodology that, in addition to effectively solving immediate educational objectives, will enable students to actively foster tolerance towards representatives of other cultures, overcome xenophobia and existing stereotypes through intercultural dialogue, and address issues that concern contemporary society. Familiarizing future teachers with modern educational technologies, teaching methodologies for various subjects, and the practical experience gained during their studies in intercultural communication and creative approaches in their professional activity will promote not only the formation and development of their linguocultural competence but also their self-improvement and enhancement of their language and communicative culture.

CONCLUSIONS AND PROSPECTS OF FURTHER RESEARCH

Thus, linguocultural competence constitutes an integral property of the educator's personality, characterized by personal qualities, abilities, subjective and social experience acquired through mastering a system of cultural values. It is based on a comprehensive body of knowledge about culture, specialized skills, and the ability to apply these

in practical activities. This competence determines the teacher's readiness for active and effective participation in the life of modern society, as well as for further professional and personal development. Linguocultural competence is an organic component of a teacher's communicative competence and constitutes one of the key conditions for humanizing the educational environment of the New Ukrainian School (NUS).

Therefore, an important aspect of future research in this field involves the development of a linguocultural methodology that will effectively foster tolerance among representatives of different cultures within the educational environment of general secondary education institutions, address societal issues that have arisen at the current stage of development, and contribute to the formation of relevant qualities in students.

REFERENCES

- Vasyutinska, E. A. (2024). Formation of linguistic and cultural competence of future specialists. *Scientific notes. Series: Pedagogical sciences*, (216), 348-351 [in Ukrainian].
- Holovan, M. S. (2008). Competence and competency: experience of theory, theory of experience. *Higher education of Ukraine*, 3, 23–30 [in Ukrainian].
- Davydchenko, I. (2015). The essence of the definition of "linguoculturology", "linguoculturological competence" in scientific and pedagogical research. *Problems of training a modern teacher*, 12, 241-247 [in Ukrainian].
- Dorda, S. (2017). Linguoculturology as an independent direction of linguistic research. *Scientific Bulletin of the L. Ukrainka East European National University. Series "Philological Sciences". Linguistics*, 3 (352), 411–417 [in Ukrainian].
- Law of Ukraine "On Education". (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
- Maksimova, O. O. (2016). Communicative competence of a primary school teacher. *Youth and the market: monthly scientific and pedagogical journal*, 5 (136), 59–63 [in Ukrainian].
- Matuzkova, O. P. (2020). Linguistic culture as a synergy of language, culture and consciousness. *Notes on Ukrainian linguistics*, 27, 160-169 [in Ukrainian].
- Motruk, V. G. (2024). Formation of linguistic and cultural competence in future specialists of economic profile. *Science and Technology*, 4(32), 690-697 [in Ukrainian].
- Mrachkovska, M. M. (2014). Cultural environment as a factor in the formation of readiness for intercultural communication in future managers. *Theoretical issues of culture, education and upbringing. Collection of scientific works*, 49, 130-134 [in Ukrainian].
- Popova, O. V. (2018). Methodological approaches to the formation of linguistic and cultural competence of future managers of foreign economic activity. *Scientific works of the higher educational institution "Donetsk National Technical University". Series: "Pedagogy, Psychology and Sociology"*. 2018. No. 1(22), 71-76 [in Ukrainian].
- Popova, O. V. (2020). Formation of linguistic and cultural competence of future managers in the process of professional training: author's abstract of the dissertation for the degree of candidate of pedagogical sciences in the specialty 13.00.04 - theory and methodology of professional education, 20 p. [in Ukrainian].
- Stechenko, T. O., & Ushakova, L. I. (2017). Content and structure of linguistic and cultural competence of future foreign language teachers. URL: <https://surl.li/epuhhl> [in Ukrainian].
- Filonenko, O. V. (2024). Formation of linguistic and cultural competence of future specialists by means of information and communication technologies. *Scientific notes. Series: Pedagogical sciences*, 215, 96–99 [in Ukrainian].
- Shekhavtsova, T. O. (2020). Linguistic and cultural competence of future specialists as a key factor in the modern educational space. *Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Luhansk: Pedagogical Sciences*, 2 (333), part 2, 72–79 [in Ukrainian].
- Foxon, M. (2003). *Training Manager Competencies: The standards (3rd Ed.)* / M. Foxon, R. C. Richey, R. C. Roberts, T. W. Spannaus. Syracuse, NY: ERIC Clearinghouse on Information and Technology, 177 p. [in English].
- Rychen, D. S. (2002). *Definition and Selection of Competencies (DESECO): Theoretical and Conceptual Foundations*. Strategy paper / D. S. Rychen, L. H. Salganik. Neuchatel, Switzerland: Swiss Federal Statistical Office, 27 p. [in English].

Received 01.05.2025
Accepted 13.05.2025

Iryna ROZMAN,

Doctor of Pedagogical Sciences, professor,
Mukachevo State University (Mukachevo, Ukraine)

Ірина РОЗМАН,

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри англійської мови,
літератури з методиками навчання,
Мукачівський державний університет (м. Мукачево, Україна)
rozmanii@ukr.net
ORCID ID 0000-0002-4951-007

Bibliographic description of the article: Rozman I. (2025). Literary education of higher education students in the digital age: virtual reality as a didactic resource and chronotope (based on the materials of «Neuromancer» and «Mona Lisa Overdrive» by W. Gibson). *Mountain School of the Ukrainian Carpathians*. 32. 98-102.

Бібліографічний опис статті: Розман І. (2025). Літературна освіта здобувачів вищої освіти в цифрову добу: віртуальна реальність як дидактичний ресурс і хронотоп (на матеріалі «Нейроманта» та «Мони Лізи Овердрайв» В. Гібсона). *Гірська школа Українських Карпат*. 32. 98-102.

УДК: 378.011.3-057.87:37.091.33:82(410):82(437.6)(045)

LITERARY EDUCATION OF HIGHER EDUCATION STUDENTS IN THE DIGITAL AGE: VIRTUAL REALITY AS A DIDACTIC RESOURCE AND CHRONOTOPE (BASED ON THE MATERIALS OF «NEUROMANCER» AND «MONA LISA OVERDRIVE» BY W. GIBSON)

Abstract. The article is devoted to the issues of literary education of students in the digital age and outlines the potential of virtual reality as a didactic resource and innovative educational environment. Special attention is paid to the pedagogical aspects of using VR in teaching literature: developing critical thinking, forming skills in interpreting literary texts, increasing motivation and active participation of students in the educational process.

Emphasis is placed on the material from V. Gibson's works «Neuromancer» and «Mona Lisa Overdrive», which provides the opportunity to form a digital chronotope that allows future teachers to interpret the artistic space and interact with the text in a new way.

The article proves that virtual reality, combined with literary analysis of cyberpunk contributes to the integration of theoretical knowledge and practical experience. It is emphasized that didactic work using VR contributes to expanding the possibilities of personality-oriented learning and the formation of an inclusive educational environment.

A special emphasis is placed on access to equal conditions for interpreting and mastering literary texts. The need for methodically balanced and moderate use of VR technologies is noted and emphasized, which guarantees the preservation of academic values and psychological and pedagogical safety of applicants.

It is emphasized that virtual reality is considered a promising tool for the modernization of literary education, which transforms the learner from a passive consumer of information into an active researcher of the artistic chronotope.

The article outlines ways to realize the pedagogical potential of using virtual reality as a didactic resource and analyzes its impact on the formation of reading competence and the development of critical thinking of higher education students. The essence of the chronotope as an integrative unity of spatial and temporal coordinates of a work of art is revealed.

The article focuses on criticism and the history of literary studies. It is noted that within the discipline "Introduction to Literary Studies", literary education of higher education students in the digital age involves the study of key concepts of literary theory, which can be applied to the analysis of virtual reality as a didactic resource and artistic chronotope.

It is emphasized that the task is to identify the pedagogical potential of VR as a didactic resource.

Keywords: foreign literature, comparative analysis, introduction to literary studies, digitalization, cyberprank, modernism, didactic resources, introduction to literary studies.

ЛІТЕРАТУРНА ОСВІТА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ЦИФРОВУ ДОБУ: ВІРТУАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ ЯК ДИДАКТИЧНИЙ РЕСУРС І ХРОНОТОП (НА МАТЕРІАЛІ «НЕЙРОМАНТА» ТА «МОНІ ЛІЗИ ОВЕРДРАЙВ» В. ГІБСОНА)

Анотація. Стаття присвячена дослідженню проблем літературної освіти здобувачів вищої освіти за умов цифрової доби та розкриває потенціал віртуальної реальності як ефективного дидактичного ресурсу й інноваційного освітнього середовища.

Особлива увага приділяється педагогічним аспектам використання VR у викладанні літератури: розвитку критичного мислення, формуванню навичок інтерпретації художнього тексту, підвищенню мотивації та активної участі здобувачів у освітньому процесі.

Закцентовано увагу на матеріалах творів В. Гібсона «Нейромант» та «Мона Ліза Овердрайв», що надає можливість формування цифрового хронотопу, який уможливіє майбутнім педагогам по-новому осмислювати художній простір і взаємодіяти з текстом. Доведено, що віртуальна реальність у поєднанні з літературознавчим аналізом кіберпанку сприяє інтеграції теоретичних знань і практичного досвіду. Наголошено, що дидактична робота з використанням VR-технологій сприяє розширенню можливостей особистісно орієнтованого навчання та формуванню інклюзивного освітнього середовища.

Окремий акцент здійснено для доступу до рівних умов інтерпретації й засвоєння літературних текстів. Зазначено та наголошено про необхідність методично зваженого та помірною застосування VR-технологій, яке гарантує збереження академічних цінностей і психолого-педагогічної безпеки здобувачів. Наголошено, що віртуальна реальність розглядається як перспективний інструмент модернізації літературної освіти, який трансформує здобувача з пасивного споживача інформації в активного дослідника художнього хронотопу.

У статті приділено увагу критиці та історії літературознавства. Зазначається, що в рамках дисципліни «Вступ до літературознавства» літературна освіта здобувачів закладів вищої освіти передбачає вивчення ключових концепцій літературної теорії, які можна застосувати до аналізу віртуальної реальності як дидактичного ресурсу та художнього хронотопу.

Наголошується, що завдання полягає у визначенні педагогічного потенціалу віртуальної реальності як дидактичного ресурсу.

Ключові слова: зарубіжна література, порівняльний аналіз, вступ до літературознавства, цифровізація, кіберпанк, модернізм, дидактичні ресурси, вступ до літературознавства.

INTRODUCTION

The problem formulation. Artists could not help but notice the radical changes in society, and they sought to create something new that would reflect people's desire for change. This "new" was called modernism, which became not just a trend in art, culture, and literature, but also a lifestyle.

A new style emerged in design, architecture, clothing, and even human behavior. Modernism, as a style, sought to beautify the environment surrounding a person, emphasize the activity of influencing life processes, and add spectacle and decorativeness even to small details.

Modernism is the art of small things. Again, one of the reasons for this. was the conflict between high ideals and the everyday life of a person.

The use of virtual reality in the modern educational process opens up wide opportunities for the formation of an interactive and immersive educational environment.

VR technologies contribute to the transformation of the learner from a passive observer into an active researcher, able to independently interact with the literary text and experience its multidimensionality. This approach corresponds to the activity and competence approaches in pedagogy, where the emphasis is on the practical participation of learners in the learning process.

Analysis of recent research and publications. Dmytro Horbatovskiy – methodologist who, in his analysis, considered the possibilities of using VR as a pedagogical tool, the impact on thinking and the quality of knowledge acquisition (Dmytro Horbatovskiy, 2019).

Tkachuk S.I., Kravchenko K.A., Kravchenko T.V. investigated the impact of VR and AR on the development of creative thinking and innovative abilities of students (Tkachuk, Kravchenko, Kravchenko, 2024).

Skrypka G.V. focused on the implementation of VR in distance and blended learning, separately considering aspects of inclusion (Skrypka, 2024.)

Slobodianyuk O.V. analyzed the use of immersive technologies (VR/AR) in domestic and foreign educational practices (Slobodianyuk, 2021).

Researcher A. Petrenko emphasizes that the use of VR in the study of literature contributes to a deeper understanding of texts due to the possibility of simulating plot events, which provides the effect of personal "living" the content of the work. This allows students not only to perceive artistic images, but also to critically analyze them, correlating the literary text with their own experience.

Psychological and pedagogical research confirms that VR activates emotional memory, which enhances interpretive processes and makes the analysis of a literary text deeper.

At the same time, students remember the context better when they have the opportunity to «walk» through the chronotope of a work in a virtual environment, which contributes to the formation of spatiotemporal ideas about the literary world and the interaction of its elements.

AIM AND TASKS OF THE RESEARCH

The article aims to explore the possibilities of integrating virtual reality (VR) into the literary education of higher education students, in particular, using the material of V. Gibson's works «Neuromancer» and «Mona Lisa Overdrive». The task is to identify the pedagogical potential of VR as a didactic resource and analyze its impact on the formation of reading competence, critical thinking, and the ability to interpret the artistic chronotope.

RESEARCH METHODS

The study used a complex pedagogical approach (competence, activity) and comparative analysis of educational practices using VR technologies. The theoretical basis is provided by works on the didactics of digital education and the latest pedagogical concepts of immersive learning.

RESULTS OF THE RESEARCH

Thus, the literary education of higher education students in the digital age is connected with virtual reality as a didactic resource and chronotope. Let us trace the material of the works «Neuromancer» and «Mona Lisa Overdrive» by V. Gibson, which demonstrates a significant potential for its use in the educational process in view of the formation of a digital chronotope.

In these texts, the chronotope appears as a special configuration of time and space, reflecting the specificity of cyberspace and virtual environments. For pedagogical science, it is important that such artistic models can be integrated into VR technologies, which allow students to not only read about cyberspace, but also immerse themselves in it as a learning environment. In this context, the pedagogical interpretation of the concept of «chronotope» is of particular relevance.

In traditional literary discourse, it is presented as the unity of spatial and temporal coordinates of a work of art. However, in the VR cloud, this concept acquires new didactic possibilities: students not only read or analyze a chronotope, but also immerse themselves in it, feeling it at the level of an immersive experience. This form of interaction contributes to the development of creative thinking, interpretive skills, and an interdisciplinary vision of literature.

Didactic work using VR expands the possibilities of personally oriented learning, as it allows each student to choose their own trajectories of immersion in the text space and correlate them with their own educational needs.

It also contributes to the formation of an inclusive environment in which students, regardless of individual capabilities or geographical limitations, receive equal access to the experience of interpreting the artistic chronotope.

Thus, VR appears not only as a technical innovation, but also as a powerful pedagogical tool capable of modernizing literary education in higher education.

In particular, the concept of chronotope is important, becoming central to understanding William Gibson's cyberpunk novels. In *Neuromancer* and *Mona Lisa Overdrive*, the virtual space of cyberspace appears as a new type of chronotope, combining reality and virtuality, physical and digital space, the time of human life and the "timelessness" of the network.

When analyzing these novels, it is also worth paying attention to the categories of the author's image and narrative: the multiplicity of plot lines, polyphony, and montage of the text correlate with the literary concepts of «narrator», «focalization» and «point of view», demonstrating how the digital age affects the change in literary strategies.

The course also emphasizes the intertextual approach, as Gibson's works can be viewed as an intertextual field that combines references to classic science fiction, mythology, and cultural visions of the future. It is also important to work with such categories as space and time, motifs and symbols: the analysis of cyberspace as an artistic image allows us to trace the motif of travel, the motif of the search for identity, the symbol of the network as a global consciousness.

In this way, the integration of the analysis of «Neuromancer» and «Mona Lisa Overdrive» into the course «Introduction to Literary Studies» ensures that students develop the ability to apply theoretical and literary categories to contemporary texts. «Introduction to Literary Studies» develops the ability to interpret the artistic chronotope in the context of the digital age and demonstrates the close connection between classical literary concepts and modern literary practices.

In the novel «Neuromancer» V. Gibson first introduced the concept of the «matrix» as a virtual reality with specific spatio-temporal laws. In the didactic aspect, this opens up opportunities for exploring the chronotope of the digital world, modeling the interaction of characters and space, and critically reflecting on issues of identity.

Immersion in the VR interpretation of the «matrix» turns the reader into a participant in the events, developing critical analysis skills and reading competence at a new level. The novel «Mona Lisa Overdrive» expands the idea of virtuality, focusing on the problem of multiple identities, the existence of digital copies and virtual bodies. For pedagogy, this is a valuable example of interdisciplinary reflection: students can explore not only the literary aspects of the chronotope, but also philosophical, cultural, and ethical issues. Using VR to study this text helps to simulate educational situations in which students have the opportunity to analyze the dynamics of the transition between physical and digital reality, experiencing in practice the problematics of the border between them.

In this way, Gibson's novels become not only literary material, but also a methodological basis for the modernization of literary education in the digital age.

For pedagogy, this means that VR not only deepens the understanding of a literary text, but also contributes to the development of critical thinking, the formation of the ability to interpret complex artistic models, and the cultivation of skills in working with digital environments.

William Gibson's novels *Neuromancer* and *Mona Lisa Overdrive* form the conceptual core of the Sprout trilogy and represent the formation and evolution of cyberpunk poetics as a literary movement. Both works demonstrate the author's understanding of virtual reality as an artistic chronotope, which organically combines the motifs of technological determinism, the transformation of human identity, and sociocultural shifts in the age of total digitalization.

In the novel *Neuromancer* by W. Gibson, the plot centers around hacker Case, who, after losing access to cyberspace, is tasked with breaking into a corporate system. His partner Molly, a cyber-implanted «street samurai», embodies the symbiosis of man and technology.

It is important to note that the work is the first to systematically outline the concept of «cyberspace» as a virtual environment that functions independently of the physical body. The novel focuses on the problems of technological dependence, corporate control, and the blurring of the boundaries between the material and digital worlds.

The work develops the concept of virtual reality through the image of Aleph, a hyperspace that embodies a metaphor for digital immortality. The main focus is on issues of identity, the limits of human nature, and the challenges of technological progress.

From an analytical perspective, both works are examples of cyberpunk, in which genre features – urban settings, high-tech backgrounds, social marginality, and the motif of corporations as new «empires» – are combined with deep ontological questions.

As a modernist, Gibson consistently explores the possibility of technology not only to modify social structures, but also to construct new forms of being, changing the very concept of «human».

Comparing the two novels, we note that in «Neuromancer» virtual reality appears as a sphere of escape from bodily limitations, while in «Mona Lisa Overdrive» it appears as an autonomous artistic and philosophical model of the world that can completely replace physical existence.

As already noted, cyberpunk, initiated by William Gibson, continues to be a key literary trend for understanding the artistic reflection of the technological era. As emphasized by (Nazarenko, 2023), the cyberpunk genre not only reflects scientific and technological progress, but also forms a new concept of man and the world in the conditions of digitalization.

The cyberpunk genre emerged as a reaction to technological development and is characterized by a hyperrealized depiction of space, a re-desification of reality through IT neologisms and intertextual metaphors. It is known that in cyberpunk, spatio-temporal congruence acquires special importance, where the boundary between the physical and the digital is blurred.

The novel «Neuromancer» not only initiated cyberpunk as a genre, but also the term «cyberspace» in its current meaning. The work defines cyberspace as a «consensus hallucination» – a visual and spatial representation of data. Time in virtual space loses its fluidity, characters can move instantly, and the body appears as a useless container of consciousness (Booker, 1994).

The metaphors of «meat puppets» emphasize the characters' alienation from their own bodies. In the novel «Mona Lisa Overdrive», virtual reality takes on a new dimension: the concept of Aleph appears – a space that contains all other spaces, an allusion to the story of the same name by Jorge Luis Borges.

The work develops the idea of a continuity of consciousness that blurs the line between human and artificial intelligence (Hayles, 1996). Here, virtual reality is no longer just a tool or a space for action – it becomes a self-sufficient world in which understandings of death, time and identity change.

Comparative analysis reveals that in «Neuromancer» cyberspace is presented as a graphic, dynamic system, where quick access and movement are important, and in *Mona Lisa Overdrive* – as a holistic inner artistic world, focused on the idea of digital immortality. If in the first novel technology separates consciousness from the body, then in the second it constructs a new reality in which a person gradually loses his own autonomy.

We can note that virtual reality in Gibson's work serves as a central chronotope, metaphorizing the technological transformation of human nature and society.

Based on the above, we argue that these novels are important for understanding contemporary artistic models of time and space, where the digital and the real become interchangeable. Further research could focus on the impact of Gibson's concepts on intermedia art, digital culture, and contemporary philosophy of technology. It is important to note that the space in the novel blurs the boundaries of physical reality, and this provokes the formulation of important themes: technological dependence, corporate control, and the deference between body and consciousness.

French researcher Tony Myers, in his article «The Postmodern Imaginary in William Gibson's «Neuromancer», describes cyberspace as an attempt at «postmodern cartography» capable of representing the «excessive complexity» of modern networked culture using the metaphor of «city lights» – an abstraction of data falling into the endless action of perception (Tony Myers, 2025).

In this context, the space of the novel is transformed, becoming a new chronotope, allowing the author to place cyberspatial consciousness at the center of human experience.

The final novel in the trilogy, *Mona Lisa Overdrive*, takes place many years after the events of the first two books. It forms several interwoven storylines, involving characters from the previous novels, including Case and Molly.

It should be noted that one of the central motifs is the conflict between human consciousness and artificial intelligence, as well as the blurring of the boundaries between them.

Gibson introduces an allusion to Borges: the name Aleph denotes the point that contains all other points - an artistic principle by which, in the novel, separate consciousnesses can be united into a single networked field of existence.

Thus, both works demonstrate the dialectical development of the image of virtual reality. In «Neuromancer», cyberspace serves as a locus of escape from corporeality, a spatial model that reconfigures human perception.

Instead, «Mona Lisa Overdrive» asserts the merging of the technological and the human, where virtual space becomes the architecture of being, and online identity becomes the arena of posthumanist existence (Cherkashyna, 2025).

The integration of VR into the literary education of higher education students not only modernizes didactic practices, but also actualizes the potential of the artistic chronotope as a key factor in the interpretation of texts in the digital age.

It has been established that the VR environment, built on the basis of artistic chronotopes of cyberpunk, creates a new educational space for the active involvement of students.

Virtual reality is considered a promising didactic resource for literary education, contributing to the modernization of the educational process in higher education.

VR allows for the integration of literary analysis with the practice of immersive experiences, creating conditions for the development of critical thinking, creativity, and inclusive learning.

CONCLUSIONS AND PROSPECTS OF FURTHER RESEARCH

Thus, the study found that the use of virtual reality in teaching foreign literature opens up new prospects for the modernization of the educational process in higher education.

VR technologies not only expand the teacher's didactic tools, but also transform the position of the student: from a passive consumer of information, he moves to an active participant and researcher of the artistic chronotope.

An examination of the novels «Neuromancer» and «Mona Lisa Overdrive» by V. Gibson has proven that the artistic chronotope of cyberpunk can serve as an effective educational resource. Immersion in the virtual space of works contributes to the formation of reading competence, the development of critical thinking, and also creates conditions for interdisciplinary analysis of problems of identity, culture, and technology.

From a pedagogical perspective, it is important that VR supports person-centered and inclusive learning, ensuring equal opportunities for all learners. This allows the educational environment to be adapted to different learning styles and develops skills for interacting with digital environments, which are necessary in modern society.

Using Gibson's works in VR format allows for the combination of traditional literary analysis with the practice of virtual experience, which increases motivation and contributes to the development of interpretive skills. It is shown that the student becomes not only a perceiver, but also a researcher, capable of personally oriented immersion in the artistic world.

At the same time, the need for methodological regulation, ethical control, and ensuring psychological and pedagogical safety when using VR technologies in literary education is emphasized.

REFERENCES

- Booker, M. K. (1994). Technology, History, and the Postmodern Imagination: The Cyberpunk Fiction of William Gibson. eNotes.com. [enotes.com](https://www.enotes.com)
- Dmytro Horbatovskyi (2019). Possibilities of using vr in education as a pedagogical tool. URL: <https://surl.luhocyt>
- Hayles, N. K. (1996). How cyberspace signifies: Taking immortality literally. URL: <mailto:eNotes.com>. [enotes.com](https://www.enotes.com)
- Glinka, N., Gavrylenko, V. (2016). The genre of «cyberpunk» in American literature: causes of emergence and linguistic and stylistic features. Scientific notes of the National University «Ostroh Academy», ser. «Philosophy», 62, 88–90. URL: <mailto:eprints.oa.edu.ua>
- Nazarenko, M. M. (2023). Peculiarities of the genre of "cyberpunk" in American literature of the second half of the 20th century. URL: https://www.researchgate.net/publication/369687567_Osoblivosti_zanru_kiberpank_v_amerikanskij_literaturi_II_polovini_XX_stolitta
- Skrypka, G.V. (2024). Implementation of virtual reality technology in the conditions of distance and blended learning in a modern school. URL: <https://surl.cc/ypnibe>
- Slobodanyk, O.V. (2021). Immersive technologies in the works of domestic and foreign scientists URL: <https://surl.li/rabiho>
- Tkachuk, S.I., Kravchenko, K.A., Kravchenko, T.V. (2024). The impact of virtual and augmented reality on the development of creative thinking and innovative abilities of students. URL: <https://surl.li/fjqkfj>
- Tony Myers (2025). «The Postmodern Imaginary in William Gibson's «Neuromancer»». URL: <https://surl.luhocyt>
- Cherkashyna, T. (2025). Linguistic and stylistic features of literary works of the cyberpunk genre. URL: <mailto:dspace.hnpu.edu.ua>

Received 12.02.2025
Accepted 02.03.2025

Iryna SOBKO,

PhD (Physical Education and Sport), Associate Professor of the Department of Olympic and Professional Sports, Sports Games and Tourism, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University (Kharkiv, Ukraine)

Ірина СОБКО,

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент, доцент кафедри олімпійського і професійного спорту, спортивних ігор та туризму, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (м. Харків, Україна)
sobko.iryana18@gmail.com
ORCID ID 0000-0002-4920-9775

Asya TIHONOVA,

senior lecturer Department of Olympic and Professional Sports, Sports Games and Tourism, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University (Kharkiv, Ukraine)

Ася ТИХОНОВА,

старший викладач кафедри олімпійського і професійного спорту, спортивних ігор та туризму, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (м. Харків, Україна)
tihnovaasya17@gmail.com
ORCID ID 0000-0001-8383-3005

Timur BURSALA,

student of the Faculty of Physical Education and Sports, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University (Kharkiv, Ukraine)

Тимур БУРСАЛА,

здобувач факультету фізичного виховання і спорту, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (м. Харків, Україна)
bursala.timur@hnpu.edu.ua
ORCID ID 0009-0001-7380-9615

Bibliographic description of the article: Sobko I., Tihonova A., Bursala T. (2025). Means of national-patriotic influence in physical education of youth. *Mountain School of the Ukrainian Carpathians*. 103-107.

Бібліографічний опис статті: Собко І., Тихонова А., Бурсала Т. (2025). Засоби національно-патріотичного впливу у фізичному вихованні молоді. *Гірська школа Українських Карпат*. 32. 103-107.

УДК 796.011.1/344.032

MEANS OF NATIONAL-PATRIOTIC INFLUENCE IN PHYSICAL EDUCATION OF YOUTH

Abstract. The relevance of the study is due to the urgent need to form the national consciousness of the younger generation, which is of particular importance in the context of modern socio-political changes, transformational processes in society and the growing influence of globalisation trends. The purpose of the study is to substantiate the pedagogical potential of using folk games, elements of Ukrainian dance exercises, embroidery, sports events dedicated to national holidays as a means of patriotic education in the physical education of students. The study uses the methods of analysis and interpretation of scientific sources to identify pedagogical approaches to the integration of elements of Ukrainian culture into the physical education process.

The obtained results confirm the expediency and prospects of using the means of national-patriotic influence to form the values of students. It is shown that physical education plays an important role in the patriotic upbringing of young people, contributing to the formation of moral qualities, civic consciousness, team spirit and readiness to act for the benefit of the state. It is determined that the integration of folk traditions, in particular Cossack games and national sports competitions, into

physical education classes contribute to the formation of national identity, strengthening of moral qualities and development of pupils' and students' spirituality.

It has been found that the introduction of elements of Ukrainian folk dance and rhythmic exercises in physical education contributes to the development of coordination, rhythmicity and endurance of students, while deepening their emotional connection with the cultural heritage and forming national consciousness. It has been determined that the use of vyshyvanka during physical education and sports activities not only enhances the patriotic feelings of students, but also contributes to a deeper understanding of the cultural heritage of Ukraine, the formation of pride in their country and respect for national symbols and traditions. In particular, the integration of vyshyvanka into the educational process helps students to feel that they belong to a great nation, improves the moral and psychological state of young people, and motivates them to live an active life and engage in self-development, in particular through the example of reputable Ukrainian athletes who demonstrate respect for national culture.

Keywords: national-patriotic education, physical culture, folk games, Cossack games, embroidery, students.

ЗАСОБИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВПЛИВУ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДІ

Анотація. Актуальність дослідження зумовлена нагальною потребою формування національної свідомості молодого покоління, що набуває особливого значення за умов сучасних соціально-політичних змін, трансформаційних процесів у суспільстві та дедалі більшого впливу глобалізаційних тенденцій. Метою дослідження є обґрунтування педагогічного потенціалу використання народних ігор, елементів українських танцювальних вправ, використання вишиванки, спортивних заходів, присвячених національним святкам, як засобів патріотичного виховання у фізичному вихованні здобувачів освіти. У процесі дослідження використано методи аналізу та інтерпретації наукових джерел, що уможливили виявити педагогічні підходи до інтеграції елементів української культури у фізкультурно-освітній процес. Здобуті результати підтверджують доцільність і перспективність використання засобів національно-патріотичного впливу для формування цінностей здобувачів освіти. Показано, що фізичне виховання відіграє важливу роль у патріотичному вихованні молоді, сприяючи формуванню моральних якостей, громадянської свідомості, командного духу та готовності діяти на благо держави. Визначено, що інтеграція народних традицій, зокрема козацьких ігор та національних спортивних змагань, у заняття фізичною культурою сприяють формуванню національної ідентичності, зміцненню моральних якостей і розвитку духовності учнів і студентів. Виявлено, що впровадження елементів українського народного танцю та ритміки у фізичне виховання сприяє розвитку координації, ритмічності та витривалості здобувачів освіти, одночасно поглиблюючи їх емоційний зв'язок з культурною спадщиною та формуючи національну свідомість. Визначено, що використання вишиванки під час фізкультурних та спортивних заходів не лише посилює патріотичні почуття здобувачів освіти, а й сприяє глибшому усвідомленню культурної спадщини України, формуванню гордості за свою країну та поваги до національних символів і традицій. Зокрема, інтеграція вишиванки в освітній процес допомагає учням відчувати свою належність до великої нації, підвищує морально-психологічний стан молоді, а також мотивує до активного життя та саморозвитку, зокрема через приклад авторитетних українських спортсменів, які демонструють шану до національної культури.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, фізична культура, народні ігри, козацькі забави, вишиванка, здобувачі освіти.

INTRODUCTION

The problem formulation. National-patriotic education is one of the main tasks of modern education, especially in the context of socio-political and cultural changes, in particular during the war, when it is important to strengthen national identity and unity of the nation. In the context of globalisation, where cultural pluralism is preserved, national identity becomes an important aspect that needs to be formed from an early age. In this context, physical education is a powerful tool for fostering national values and patriotism among young people and an important aspect of modern education (Savchenko et al., 2023).

At the current stage of education development, in particular during the war, patriotic education is becoming a priority in schools and in the physical culture and sports environment (Bezlyudna, 2022). The goal is not only the physical development of young people, but also their moral and patriotic education, which is an integral part of their overall development. In the context of a decline in young people's interest in physical education and a weakening of national identity, there is an urgent need to find new approaches to patriotic education in the educational process (Nepsha et al., 2023). Combining such elements with modern forms of activity, in particular in the sports environment, is particularly effective: holding sports challenges, interactive lectures and conferences in the format of physical education allows for a positive attitude to physical culture, which is an important factor in increasing motivation for regular sports and physical education. The formation of national identity through the involvement of elements of traditional Ukrainian culture, including folk games, dance exercises based on Hutsul or Podillia movements, the use of embroidery, as well as sports events dedicated to national holidays, such as relay races and Cossack games, ensures harmonious spiritual and physical development of the individual.

Analysis of recent research and publications. The study of the influence of traditional Ukrainian symbols on the development of national identity among young people is insufficiently researched, although there are some works that emphasise the importance of integrating cultural traditions into the education and physical education system (Kurlishchuk and Alekseeva, 2022; Kuzmenko and Zhuk, 2023). For example, Syvolap (2024) emphasises that physical education is an important component of the formation of national consciousness in primary school students through the use of Ukrainian symbols and national heritage, including folk crafts and embroidery. Onopriienko (2020) emphasises the

importance of integrating folk culture into the educational process as a component of national and patriotic education. The author notes that through the use of traditional cultural elements in physical education, it is possible to strengthen the patriotic feelings of young people, contributing to the development of national identity through art and physical activity. Horash (2020) emphasises the importance of using folk sports games and national symbols to promote patriotic education among young people. Her research shows that physical culture, combining elements of national traditions, can contribute to the development of not only physical but also moral qualities of students, which is an important component of national education.

As noted by Mykytchuk (2023), national and patriotic education has a direct impact on the development of the individual, the formation of their moral principles and values. Experience has shown that students who participate in activities that use national symbols, such as embroidery, show a higher level of self-awareness and patriotism. In addition, physical activities related to Ukrainian folk games and cultural practices can help foster a sense of pride in their country and an understanding of their national identity. In the context of modern integration processes in the field of education, especially within the framework of new pedagogical programmes, the issues of national and patriotic education through physical education are becoming increasingly relevant. Therefore, the study of how to use the means of national-patriotic education in the educational process is of great importance, and the effectiveness of such initiatives will become the basis for further pedagogical developments.

THE PURPOSE OF THE RESEARCH

The aim of the study is to substantiate the pedagogical potential of using folk games, elements of Ukrainian dance exercises, the use of embroidery, sports events dedicated to national holidays as means of patriotic education in physical education of students.

RESEARCH METHODS: to analyse the essence of national-patriotic education in physical education and the importance of national symbols for this process; to study the impact of national-patriotic education on the formation of national identity of young people through physical education.

The study uses methods of analysis and synthesis of literature, in particular, analysis of pedagogical and scientific sources that consider the impact of national symbols on the process of patriotic education through physical education. A comparative study of the influence of various elements of national culture on the education of national consciousness among young people will also be conducted.

RESULTS OF THE RESEARCH

National-patriotic education is one of the key components of modern education, especially in the context of geopolitical changes and social transformations. In times of war, when the nation is under threat, the need to strengthen national identity becomes a priority for government and educational institutions. National-patriotic education is understood as the purposeful formation of a sense of deep respect and love for their country, its culture, traditions and history among young people, which contributes not only to personal development but also to strengthening the unity of the nation (Bezlyudna, 2020).

In today's globalised world, when cultures are mixing and national identity is being threatened, it is important to foster a sense of pride in young people for their nation and its heritage. This is especially true in Ukraine, where, in times of war, national identity is becoming an important marker for social cohesion and resilience to external challenges. National-patriotic education is not only a social or political requirement, but also an important part of the formation of moral values that contribute to the stability and development of society (Otravenko, Dovhan, Dikhtyarenko, 2023).

Physical education is of particular importance in patriotic education, as it is not only a tool for physical development, but also an important aspect of moral and spiritual formation of the individual (Shcherbyna, 2024). Regular physical education contributes to the development of willpower, discipline and perseverance, which are necessary for active citizenship. In addition, collective forms of exercise, such as sports games, foster team spirit, mutual respect, a sense of unity and common purpose, which is closely linked to the ideals of patriotism (Sobko et al., 2025). As a result, physical education becomes an effective means not only of improving health, but also of forming a citizenry ready to act for the benefit of their country.

Physical education can not only develop physical skills, but also contribute to the development of moral and patriotic qualities, help to foster a sense of discipline, collectivism and support for national traditions through active activities (Bursala, 2025). Incorporating elements of patriotic education into sporting events, in particular through the use of national symbols, helps young people develop a sense of pride in their country. For most higher education students, a comprehensive approach that combines intrinsic motivation based on the desire for a healthy lifestyle with external incentives such as support from friends, teachers and sports events is crucial. It is this synergy that allows not only to increase the level of physical activity but also to deepen the understanding of the meaning of patriotism through sport and national symbols (Mikhailchuk, 2024).

Integrating folk traditions into physical education classes also contributes to the development of national identity. Folk games and sports competitions rooted in Ukrainian traditions can be an important part of the educational process, helping students to understand the connection between physical activity and cultural heritage, as noted in Nepsha (2023). Involvement in such games strengthens the moral qualities of pupils and students, contributing to their spiritual development and building a strong sense of national pride. In this context, Bezlyudna (2022) emphasises that it is important to use new forms of patriotic education that include interactive exercises and innovative approaches, among which folk games play a key role in shaping national identity. Holding sports events based on Cossack games is an effective means of patriotic education that combines physical activity with historical and cultural heritage. Competitions inspired by the traditions of

the Zaporizhzhia Cossacks contribute not only to the physical development of students, but also to a sense of pride in the heroic past of the Ukrainian people (Litvinenko, 2021; Otravenko et al., 2023). Cossack games are a set of games and competitions that imitate the life and training of Cossacks: tug-of-war, running in bags, 'pull out the mace', cross-wrestling, and throwing a stick for accuracy. Such activities make it possible to diversify physical education lessons and integrate national values into them, which has a positive impact on the formation of civic position and national identity of students.

Elements of Ukrainian folk dance and rhythm play an important role in the process of patriotic education of students. Dance exercises based on the characteristic movements of Hutsul or Podillia dances not only contribute to the development of coordination, rhythmicity and endurance, but also immerse students in the cultural environment of their people (Tanana, 2020; Mitsiuk, Hryzohlavova, 2025). Hutsul dance moves are characterised by fast tempo, rhythmicity, power elements, and jumps (stomps with a jump, stomps with a spin, transitions on bent legs). Podillia dance movements are performed smoothly, with sweeping steps, circular formations and imitation of everyday movements (cross step, smooth half-squats with a step, circle with an exit). The folk dance outdoor games 'Arkan' and 'Hopak Relay' combine dance elements with physical training. When performing such exercises, students have the opportunity to touch the traditions that have shaped Ukrainian identity over the centuries, which contributes to an emotional connection with their native culture, the formation of national consciousness, and awareness of the value of their historical roots. Therefore, the integration of folk choreography into physical education is an effective means of harmoniously combining physical and spiritual development of the individual.

CONCLUSIONS AND PROSPECTS OF FURTHER RESEARCH

As a result of the literature analysis, it was found that the integration of elements of Ukrainian national culture, in particular folk games, dance exercises, embroidery and sports events dedicated to national holidays is an effective means of patriotic education of youth in the process of physical education. It has been found that the use of vyshyvanka as an element of national symbolism not only enriches the content of physical education classes, but also contributes to the formation of national consciousness, a sense of identity and pride in cultural heritage. The prospects of pedagogical approaches to combining physical activity with national traditions for the development of moral and patriotic values in students are revealed.

REFERENCES

- Savchenko, V., Dolbysheva, N., Kakovkina, O., & Stalchenko, V. (2023). Natsionalno-patriotychne vykhovannia v systemi sportyvnoi pidhotovky bokseriv [National-patriotic education in the system of sports training of boxers]. *Prydniprovska derzhavna akademiia fizychnoi kultury i sportu*, 1, 60-67 <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2023.1.60-67> [in Ukrainian]
- Nepsha, O., Sukhanova, H., & Ushakov, V. (2023). Ukrainski narodni rukhlyvi hry yak zasib natsionalno-patriotychnoho vykhovannia uchniv na urokakh fizychnoi kultury ta pozaurachnyi chas [Ukrainian folk outdoor games as a means of national and patriotic education of students in physical education lessons and after-school hours]. *Dnipropetrovska derzhavna akademiia fizychnoi kultury i sportu*. <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/24096> [in Ukrainian]
- Bezliudna, N. (2022). Osoblyvosti natsionalno-patriotychnoho vykhovannia molodshykh shkolariv v umovakh voiennoho stanu [Peculiarities of national-patriotic education of younger schoolchildren in conditions of martial law]. *Psykhologo-pedahohichni problemy suchasnoi shkoly*, 2(8), 76–83. [https://doi.org/10.31499/2706-6258.2\(8\).2022.268057](https://doi.org/10.31499/2706-6258.2(8).2022.268057) [in Ukrainian]
- Kuzmenko, I., & Zhuk, V. (2023). Tradytzii ukrainskoho narodu yak fenomen harmoniinoho fizychnoho vykhovannia molodi [Traditions of the Ukrainian people as a phenomenon of harmonious physical education of youth]. *Aktualni problemy fizychnoho vykhovannia riznykh verstv naselennia*, 165-175. [in Ukrainian]
- Kurlishchuk, I. I., & Aleksieieva, O. R. (2022). Formuvannia kulturnoi kompetentnosti zdobuvachiv serednoi osvity u protsesi fizychnoho vykhovannia [Formation of cultural competence of secondary school students in the process of physical education]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky*, 3, 127-135. [in Ukrainian]
- Syvolap, O. V. (2024). Ukrainska narodna vyshyvka yak zasib formuvannia natsionalnoi samosvidomosti uchniv pochatkovykh klasiv [Ukrainian folk embroidery as a means of forming national self-awareness of primary school students]. *Mystetstvo ukrainskoi vyshyvky – zhyttiedaine dzherelo tvorchosti: materialy vseukrainskoi nauk.-prakt. konf., Poltava*, 104–107. <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/24096> [in Ukrainian]
- Onopriienko, O. V. (2020). Formuvannia patriotyzmu u studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv zasobamy fizychnoho vykhovannia: navchalno-metodychnyi posibnyk [Formation of patriotism in students of higher educational institutions through physical education]. Cherkasy: ChDTU. <https://er.chdtu.edu.ua/handle/ChSTU/1121> [in Ukrainian]
- Horash, K. V. (2020). Rol ukrainskykh narodnykh tradytzii i zvychaiv v osvitnomu seredovyschi himnazii. [The role of Ukrainian folk traditions and customs in the educational environment of the gymnasium.]. *Ukraino moia vyshyvana: etnokulturnyi ta osvitno-vykhovnyi potentsial ukrainskoi vyshyvanky*, pp. 48–50. *Pedahohichna dumka*. ISBN 978-966-644-442-7. <http://undip.org.ua/upload/iblock/9d4/ukrayino-moy..> [in Ukrainian]
- Mykytchuk, V. (2023). Dosvid patriotychnoho vykhovannia v suchasni systemi osvity Ukrainy [Experience of patriotic education in the modern education system of Ukraine]. *Aktualni problemy fizychnoho vykhovannia riznykh verstv naselennia*, 53–61. <https://journals.urau.ua/hdafk-tmfv/article/view/297202> [in Ukrainian]
- Otravenko, O. V. Dovhan, N. Yu., Dikhtiarenko, Z. M. (2023). Natsionalno-patriotychne vykhovannia zdobuvachiv osvity zasobamy boiovoho khortynhu pid chas voiennoho stanu [National-patriotic education of students through combat horting during martial law]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka: Pedahohichni nauky*, 1 (355), 136-146. [in Ukrainian]
- Shcherbyna, N. (2024). Rol fizychnoho vykhovannia u formuvanni estetychnoho svitohliadu zdobuvachiv vyshchoi osvity [The role of physical education in the formation of the aesthetic worldview of higher education students]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Chernihivskiy kolehium" imeni TH Shevchenka*, 181(25), 244-249. [in Ukrainian]

- Sobko, I., Hrynchenko, I., Tykhonova, A., & Bursala, T. (2025). Efektyvnist vprovadzhennia kompleksiv vprav dlia samostiinoho rozvytku tochnosti kydkiv miacha basketbolistamy studentskoi komandy [The effectiveness of implementing exercise complexes for the independent development of ball throwing accuracy by basketball players of a student team]. *Sportyvni hry*, 2(36), 30–38. <https://doi.org/10.15391/si.2025-2.04> [in Ukrainian]
- Bursala, T. D. (2025). Motyvatsiini aspekty v protsesi pidhotovky zdobuvachiv vyshchoi osvity do zaniat fizychnoiu aktyvnistiu [Motivational aspects in the process of preparing higher education students for physical activity]. *Materialy II Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii Kharkivskiy natsionalnyi pedahohichniy universytet imeni H. S. Skovorody*, 2, 10-12 [in Ukrainian]
- Mykhalchuk, M. (2024). Formuvannia u zdobuvachiv osvity hotovnosti do zakhystu batkivshchyny na zaniattiakh fizychnoho vykhovannia providnymy ideiami kozatskoi pedahohiky [Formation of readiness of students to defend the homeland in physical education classes by the leading ideas of Cossack pedagogy]. *Humanitarni studii: istoriia ta pedahohika*, 1 (7), 90-103. [in Ukrainian]
- Litvinenko, M. V. (2021). Ozdorovchyi khortynh yak vplyvovyi zasib fizychnoho ta natsionalno-patriotychnoho vykhovannia dytyny [Health horting as an influential means of physical and national-patriotic education of a child]. *Innovatsiini praktyky naukovo osvity: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii: Instytut obdarovanoi dytyny NAPN Ukrainy*. [in Ukrainian]
- Tanana, A. Yu. (2020). Formuvannia etnokulturnykh zasad rozvytku khoreorafichnoho mystetstva v umovakh suchasnykh intehtatsiinykh protsesiv [Formation of ethnocultural foundations for the development of choreographic art in the context of modern integration processes]. *Naukovi doslidzhennia*, 45-48. <https://elib.nakkim.edu.ua/handle/123456789/1866?locale-attribute=en> [in Ukrainian]
- Mytsiuk, S., & Hryzohlazova, T. (2025). Metodyka formuvannia u molodshykh shkoliariv interesu do narodnoho tantsiu [Methodology for developing interest in folk dance among younger schoolchildren]. *Aktualni pytannia profesiinoho stanovlennia suchasnoi molodi*, 412-419. [in Ukrainian]

Received

12.05.2025

Accepted

02.06.2025

Chapter IV. PROBLEMS OF EDUCATION AND UPBRINGING OF CHILDREN IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF MOUNTAIN REGIONS

doi: 10.15330/msuc.2025.32.108-113

Alla ANTOFIYCHUK,

PhD in Philology, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Modern Ukrainian Language, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Chernivtsi, Ukraine)

Алла АНТОФІЙЧУК,

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри сучасної української мови,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (м. Чернівці, Україна)
avonofaga@ukr.net

ORCID ID 0000-0001-5570-6260

Bibliographic description of the article: Antofiychuk A. (2025). Vyshyvanka as a text: methodological practices in Ukrainian language classes. *Mountain School of the Ukrainian Carpathians*. 32. 108-113.

Бібліографічний опис статті: Антофійчук А. (2025) Вишиванка як текст: методичні практики на уроках української мови. *Гірська школа Українських Карпат*. 32. 108-113.

УДК 373.5:811.161.2'276.6

VYSHYVANKA AS A TEXT: METHODOLOGICAL PRACTICES IN UKRAINIAN LANGUAGE CLASSES

Abstract. The article explores the embroidered shirt (vyshyvanka) as a cultural and semiotic text that can be effectively integrated into Ukrainian language lessons. The study substantiates the relevance of using embroidery as a verbal-visual resource that fosters the development of students' linguistic-cultural, emotional-value, and creative linguistic competencies.

The research presents a range of methodological practices, including tasks focused on linguistic-cultural interpretation of ornament, working with poetic texts as verbal analogues of embroidery, creative writing from the perspective of vyshyvanka, vocabulary exercises based on ethnocultural lexicon, as well as project-based and integrated lessons. Special attention is paid to the development of exercises that stimulate observation, associative thinking, linguistic imagination, and personal reflection on tradition.

The author highlights the possibilities for students of creating visual and verbal texts-collages, infographics, booklets, and family stories that interpret ornamental patterns as linguistic signs. The article also emphasizes the importance of integrating linguistic and artistic activities to promote a sense of continuity, respect for national culture, and an understanding of language as a space of identity. The practical recommendations provided can be used by Ukrainian language teachers to design interactive, culturally enriched lessons that foster not only language skills but also meaningful engagement with the traditional textual heritage of the Ukrainian people.

Keywords: vyshyvanka as text, linguistic-cultural competence, integrated lesson, ethnocultural vocabulary, ornament symbolism, creative writing, cultural memory, Ukrainian language teaching methodology.

ВИШИВАНКА ЯК ТЕКСТ: МЕТОДИЧНІ ПРАКТИКИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Анотація. У статті розглянуто вишиванку як культурний і семіотичний текст, що може бути ефективно інтегрований у навчальний процес із української мови. Обґрунтовано доцільність використання вишивки як вербально-візуального ресурсу, що сприяє формуванню лінгвокультурної, емоційно-ціннісної та мовнотворчої компетентностей здобувачів освіти.

У науковій розвідці репрезентовано низку методичних прийомів, зокрема вправи на мовнокультурну інтерпретацію орнаменту, роботу з поетичними текстами як словесними аналогами вишивки, творче письмо в образі вишиванки, словникові завдання на основі етнокультурної лексики, проєктні та інтегровані уроки. Особливу увагу приділено розробці завдань, які активізують спостережливість, асоціативне мислення, мовну уяву та індивідуальне осмислення традиції.

Окреслено можливості створення учнями візуальних і вербальних текстів – колажів, інфографік, буклетів, родинних історій, що інтерпретують орнамент як мовний знак. Висвітлено роль втілення мовної й мистецької діяльності у формування відчуття спадковості, поваги до національної культури, розуміння мови як простору ідентичності. Практичні рекомендації, подані у статті, можуть бути використані вчителями української мови для створення інтерактивного, культурологічно наповненого уроку, що формує не лише мовні навички, а й ціннісне ставлення до традиційного тексту українського народу.

Ключові слова: вишиванка як текст, мовнокультурна компетентність, інтегрований урок, етнокультурна лексика, символіка орнаменту, креативне письмо, культурна пам'ять, методика навчання української мови.

ВСТУП

Постановка проблеми. У сучасних освітніх практиках дедалі більше уваги приділено поєднанню мовної та культурної компетентностей, зокрема у процесі вивчення української мови як одного з чинників формування національної ідентичності. Це актуалізує потребу впровадження методичних рішень, які передбачають залучення етнокультурного контексту до мовного аналізу та сприяють глибшому осмисленню культурних явищ як джерел мовної інформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про зростаючий інтерес до інтеграції етнокультурного контенту в мовну освіту. Це відображає загальну тенденцію до формування національної ідентичності та культурної свідомості учнів через мовне навчання.

У науковій розвідці І. Прижогіної «Лінгводидактичний потенціал етнокультурного концепту “вишиванка” у викладанні української мови як іноземної» наголошено на важливості використання лексем, пов’язаних із вишивкою, для розвитку лексичної та граматичної компетентності учнів. Авторка зазначає, що «інформація слова “вишиванка” сприяє формуванню іншомовної лінгвокраїнознавчої компетентності» (Прижогіна І., 31).

Дослідження О. Горошкіної «Лінгвокультурологи на уроках української мови в ліцеї» підкреслює роль лінгвокультуролога, таких як «вишиванка», у формуванні національної свідомості учнів. Дослідниця зазначає: «значний виховний потенціал вбачаємо в системному застосуванні на уроках української мови лінгвокультуролога – слів, що несуть культурологічну інформацію» (Горошкіна О., 2022), оскільки такі одиниці мови не лише розширюють словниковий запас учнів, а й занурюють їх у смисловий, емоційний та символічний простір національної культури. Завдяки лінгвокультурологам, як-от вишиванка, рушник, калиновий край, урок української мови перетворюється на засіб виховання патріотизму, поваги до традицій та мовно-культурної спадщини народу.

Методичні розробки інтегрованих уроків, які поєднують вивчення української мови та культури, також набувають популярності. Наприклад, у методичній розробці інтегрованого уроку-вишивки Л. Гарматюк та Ю. Марчук зазначено, що «інтеграція сьогодення інтерпретується як один з провідних принципів конструювання освітнього процесу, спосіб його вдосконалення» (Гарматюк Л., Марчук Ю., 2017).

Загалом, сучасні дослідження підкреслюють важливість використання вишиванки як культурного тексту на уроках української мови для поглиблення мовної та культурної компетентності учнів. Це сприяє розвитку мовних навичок, формуванню національної ідентичності та культурної свідомості молодого покоління.

Мета дослідження – обґрунтування доцільності розгляду вишиванки як тексту культури у процесі вивчення української мови, а також розробка й методичних практик, що сприяють формуванню мовно-культурної компетентності учнів на основі синтезу знань із лексикології, поезики, фольклористики, етнографії.

Методи дослідження – контент-аналіз художніх і фольклорних текстів (зокрема поезій Дмитра Павличка); лінгвокультурологічний аналіз символіки вишивки; елементи інтерактивного навчання; прийоми проектної діяльності; лексико-стилістичний аналіз мовних одиниць; семантичне групування; спостереження за навчальною діяльністю учнів у межах реалізації інтегрованого уроку.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У сучасному освітньому контексті шкільної мовно-літературної освіти дедалі актуальнішою стає потреба гармонійно поєднувати мовну підготовку з елементами культурної пам’яті, родинної традиції та національної символіки. Одним із наочних прикладів такого синтезу виступає осмислення вишиванки як тексту культури. Вишита сорочка постає не лише як елемент традиційного вбрання, а як семантичне полотно, що передає смисли, зберігає родинні історії, втілює історичну неперервність. Через символіку орнаментів, кольорову гаму, техніку виконання вишиванка мовить про моральні орієнтири, побут, духовність і світогляд українців. Саме урок української мови здатен стати простором для відкриття цих смислових глибин – через уважне читання мовно-культурних маркерів, аналіз лексики, стилістичних засобів, фразеологічних структур.

Сорочка, вишита руками матері, бабусі, постає як родовий символ-оберіг, своєрідне «послання» з минулих поколінь, яке школяр має змогу «прочитати» у навчальному контексті уроку української мови. Вишиванка закономірно сприймається як текст культури зі своєю внутрішньою організацією (візерунок як структура), змістовим наповненням (семантика символів) і функціональним навантаженням (прагматика – захисна, ідентифікаційна, сакральна). Доцільно залучати учнів до інтерпретації вишиванки саме як тексту: аналізувати символіку кольорів, стилістичну роль образів, прагматичний смисл композиції. Так, наприклад, червоний символізує любов і пристрасть, чорний – смуток і тугу, синій – воду й глибину, зелений – надію та оновлення.

Особливо символічним у досліджуваному контексті постає вірш Дмитра Павличка «Два кольори». Вишита матерію сорочка представлена в поезії не просто як частина одягу, а як втілення долі. Рядки «Сорочку мати вишила мені / Червоними і чорними нитками» фіксують не лише рукодільний акт, а й несуть глибинний сенс. Це текст пам’яті, закодований у тканині, мовна формула культурної спадщини. Образ у поезії постає як метафора української totoжності: нитки – це шлях життя, а кольори – емоційно-світоглядна гама буття. Учителю може запропонувати завдання на аналіз поетичних метафор, порівнюючи їх із реальними зразками вишиванок, аби поєднати вербальний образ зі зримим культурним артефактом.

У процесі осмислення вишиванки як культурного тексту учні вступають у діалог із мовними одиницями, що вивершують ментальну модель українського світу: вишиваний, рушниковий, полотно пам’яті, нитка долі, вишиванкова симфонія. Такі слова і сполуки не лише виконують номінативну функцію, а й акумулюють образність, символіку, зв’язок поколінь. Вони вкорінені в історичну пам’ять і водночас відкривають простір для індивідуального

переживання. Важливо акцентувати увагу учнів на словотворчих особливостях цих лексем, їхній морфемній будові, метафоричному потенціалі, стилістичній функції в тексті. Ефективними будуть мовознавчі завдання, що передбачають зіставлення синонімічних варіантів, аналіз фразеологічних відповідників, інтерпретацію авторських метафор у зіставленні з культурним контекстом. Такий підхід активізує не лише аналітичне, а й естетичне сприйняття мови як носія сакральних смислів.

Пропоновану добірку методичних прийомів доцільно використовувати з метою включення культурного контексту до змісту сучасного уроку української мови. Такий підхід активізує міжпредметні зв'язки, розвиває мовно-культурну свідомість учнів, формує естетичне відчуття тексту як носія спадкових значень. Розроблений матеріал доцільно впроваджувати в навчальний процес у 5–11 класах, з урахуванням вікових особливостей учнів, тематичних блоків навчальних програм і принципів інтегрованого підходу. Його можна органічно поєднувати з такими темами:

5–6 класи (початковий етап мовнокультурної рефлексії): тема «Лексика і фразеологія» – у межах ознайомлення з емоційно забарвленою лексикою, словосполученнями з переносним значенням, формуванням первинного розуміння культурно маркованих слів (вправи на тлумачення слів: вишиванка, нитка долі, оберіг, полотно пам'яті; створення словничків із поясненням символів); тема «Словотвір» – робота над структурою слів на прикладі лексем (вишиваний, рушниковий, вишиванкова симфонія та ін.);

7–8 класи (перехід до поглибленого аналізу): тема «Текст. Типи мовлення» / «Метафора як художній засіб» – аналіз поезії Д. Павличка «Два кольори» як зразка метафоричного тексту; інтеграція з темою про вишиванку як культурний код (вправи на зіставлення художнього образу з матеріальним артефактом (сорочкою); створення власних коротких текстів, до прикладу, на тему: «Що розповіла б моя вишиванка»); тема «Розвиток зв'язного мовлення» – підготовка усного або письмового висловлення на основі емоційного досвіду, родинної історії, образного мислення (інтерпретація власного символу-оберега тощо);

9–11 класи (рівень світоглядної та культурної інтерпретації): тема «Фразеологізми» / «Синонімія» / «Мовна картина світу» – аналіз символічних висловів, авторських метафор, лексичних рядів у межах теми про вишиванку (робота з таблицями синонімів, значенням кольорів, зокрема їх стилістичною функцією; порівняльний аналіз зразків орнаменту і поетичних текстів); інтегровані курси (українська мова + мистецтво / трудове навчання / історія) – уроки з міжпредметним компонентом: створення вербально-візуальних колажів, карт орнаментів, мистецьких есе (проекти «Моя вишивана історія», «Символ мого роду», «Географія орнаменту» тощо).

Для реалізації концепції вишиванки як тексту культури на уроках української мови важливо дібрати такі методичні прийоми, які сприятимуть не лише засвоєнню мовного матеріалу, а й формуватимуть емоційно-ціннісне ставлення до слова як носія пам'яті, символу, традиції. Особливу роль відіграють інтерактивні, проектні та творчі завдання, що активізують мовно-культурну рефлексію учнів, спонукають до інтерпретації, зіставлення, власної творчості. У таблиці 1 подаємо приклади прийомів, форм роботи та очікуваних результатів, які варто враховувати в контексті культурологічно зорієнтованого уроку.

Таблиця 1

Методичні прийоми роботи на уроках української мови: форми роботи та очікувані результати

Приєм / Завдання	Форма роботи	Результат
Мовнокультурна інтерпретація вишиванки	Аналіз фото, колективна інтерпретація, створення легенди	Формування образного мислення, уміння «читати» орнамент
Осмислення поетичних текстів як культурних кодів	Порівняльний аналіз віршів і орнаментів, робота з текстами	Розвиток стилістичного чуття, усвідомлення поетичних кодів культури
Створення власного культурного тексту	Індивідуальна творча робота, відеоесе, вербально-візуальний колаж	Уміння створювати тексти на перетині особистого й культурного
Проект «Моя вишивана історія»	Опитування, створення віртуальної експозиції, мінідослідження	Поглиблення зв'язку з родинною історією, фіксація діалектних назв
Карта орнаментів / Вправа «Упізнай регіон за орнаментом»	Гра, групове дослідження, створення постера чи інтерактивної карти	Знання регіональної символіки, розвиток культурної обізнаності
Словникова робота «Мова вишивки»	Створення словника, вправи на контекстуальне вживання лексем	Розширення словникового запасу, опанування термінології
Інфографіка «Символіка вишиванки»	Візуалізація, групове або індивідуальне оформлення панно	Уміння поєднувати слово й образ, формування символічного мислення
Інтегрований урок (мова + мистецтво)	Інтеграція змістів, створення апікації або зразка з коментарями та поясненням	Розвиток креативності, здатності до естетичної інтерпретації
Презентація «Мій орнамент»	Публічний виступ, захист мистецького задуму	Формування навичок публічного мовлення, особистісне осмислення традиції

Джерело: власна розробка автора

Запропоновані в таблиці методичні прийоми та завдання окреслюють лише загальну рамку роботи на уроках української мови. Її практична реалізація потребує глибшої мовнокультурної інтерпретації, гармонійного поєднання словесного й візуального, опори на емоційно-ціннісний досвід учнів. Подаємо розгорнуті приклади таких освітніх практик, що можуть стати підґрунтям для уроків, міждисциплінарних проєктів і творчих робіт, формуючи в учнів цілісне уявлення про мову як носій культури, пам'яті та ідентичності.

Мовнокультурне прочитання вишивки. Працюючи зі світлинами вишиванок, учні поступово вчаться «зчитувати» текст орнаменту: за формою – історію, за кольором – змістове навантаження, за технікою – географію походження. Погляд учнів спрямовує вчитель, акцентуючи увагу на символічних деталях: хрест, ромб, зірка, дерево життя – знаки, що проростають із глибин народного світогляду. Пізнавальна й захоплива вправа «Склади історію сорочки», у ході виконання якої учнівські групи створюють легенду, родову оповідь чи вигадану хроніку, відштовхуючись від візуального коду вишивки. Паралельно школярі опановують лексику, що позначає техніки вишивання – хрестик, низинка, гладь, листва, мережка, штапівка, – як мовні знаки, в яких закарбовано локальний стиль і духовну естетику народної культури.

Поетичне слово як культурний код. Поезія постає мовним відповідником вишивки – словесним орнаментом, у якому закодовано національну пам'ять. Вірш Дмитра Павличка «Два кольори», поезії Ліни Костенко, Ірини Жиленко, пісенні інтерпретації у виконанні Ніни Матвієнко – це не просто ліричні тексти, а символічні образи, споріднені з традиційною вишивкою. Учитель пропонує учням зосередити увагу на тому, як метафори, символи, кольори й ритміка поетичних рядків перегукуються з вишивальними знаками. Червоний і чорний, материнська рука, дорога – ці образи стають об'єктом стилістичного й семантичного аналізу, допомагаючи школярам глибше осягнути мовну картину світу українців.

Власний культурний текст як простір самоусвідомлення. Завдання «Що розповіла б моя вишиванка» відкриває учням шлях до індивідуального прочитання традиції. У роботах вишита сорочка постає не просто предметом одягу, а мовною істотою – з голосом, душею, пам'яттю роду. Особливої ваги набувають образні засоби: символіка, метафори, персоніфікації, звертальні форми. Учні поєднують текст і фото родинних вишиванок, створюючи вербально-візуальні проєкти, які можуть бути представлені під час святкових подій або тематичних презентацій у класі.

Культурне дослідження в межах проєкту «Моя вишивана історія». Цей формат роботи виходить за рамки звичної мовної вправи – це глибоке занурення в родинну пам'ять і культурну спадщину. Учні розпитують рідних, фіксують спогади про вишиті речі, їхню функцію, сюжети, символіку. Записують діалектні слова, давні назви швів, тлумачення кольорів. Зібрані матеріали оформляють у вигляді віртуальних мініекспозицій: фото, схеми, фрагменти розповідей складають мозаїку, де кожна вишиванка промовляє як текст, багатий на культурні сенси й емоційну енергетику.

Карта орнаментів постає як образна мапа, що поєднує мовний простір, культурну символіку й географічну палітру України. Учні досліджують орнаментальні особливості різних регіонів, виокремлюють характерні для них мотиви, кольори, техніки. Школярі оформляють результати у вигляді постерів або буклетів, де слово сусідить з ілюстрацією, а зображення набуває смислової глибини. Такий підхід сприяє усвідомленню багатства регіональних традицій і збагачує уявлення про мовно-культурну мозаїку України.

Вправа «Упізнай регіон за орнаментом» – це не звичайна гра, а вправління в культурній уважності та асоціативному мисленні. Картки з фрагментами вишивки стають своєрідними «зашифрованими епістолами» з минулого: «Звідки походить цей орнамент?», «Яке значення приховує цей знак?», «Яку емоцію передає така кольорова гама?». Формати на зразок гри «Вишивана географія» чи інтерактивної карти дають змогу поєднати знання про традицію з чуттєвим її осягненням – через кольори, форми, візуальну ритміку та мовну символіку.

Словникова робота. Укладання тематичного словничка «Мова вишивки», в якому учні тлумачать слова, до прикладу, фрагмент словничка:

Берегиня – символ охоронниці дому.

Вишиванка – традиційна сорочка з вишитими символами, оберіг.

Дуб – символ сили й стійкості.

Зигзаг – символ води, дощу, плинності часу.

Калина – знак краси, дівочості, роду.

Коло – уособлення сонця, вічного буття, божественної енергії та циклічності життя.

Нитка долі – образ спадковості, доленосного зв'язку поколінь.

Птах – знак душі та волі.

Ромб – символ поєднання чоловічого та жіночого начал, родючості та плодючості; ромб із крапкою всередині означає засіяне поле, достаток і добробут.

Рушник – полотняна тканина, вишита вручну, символ дороги життя і родинного благословення.

Хрест – оберіг від злих духів; прямий хрест символізує сонце та чоловічу енергію; косий – місяць і жіноче начало.

До лексичної роботи варто долучити різновекторні завдання, як-то: знайди слово в контексті, добери до нього синоніми чи антоніми, побудуй речення, уяви, яким би був його орнаментальний вигляд тощо. Тематичний словничок доцільно доповнити лексемами, що репрезентують техніки вишивки (низинка, хрестик, гладь), види швів

(мережка, штапівка, ретязь), а також назвами кольорів зі сталим символічним навантаженням – червоний (любов, життя), чорний (журба, пам'ять), білий (чистота, світло), синій (вода, небо).

Інфографічна робота «Символіка вишиванки» передбачає створення учнями власних візуально-вербальних текстів, у яких поєднано зображення символу, його тлумачення, фрагмент традиційного орнаменту, а також фразеологізм чи поетичний рядок, що поглиблює значення. Такий матеріал може набувати форми колажу або змістовно структурованої презентаційної дошки, поділеної на тематичні блоки: «Родина», «Природа», «Віра», «Історія». У кожному з них – свої візуальні знаки й мовні формули. Учні навчаються встановлювати зв'язки між словом і зображенням, значенням і настроєм, фольклорним кодом і власним досвідом.

Проведення **інтегрованих уроків** у межах теми «Вишиванка як текст» є надзвичайно доцільним і методично виправданим, адже саме такий формат дає змогу гармонійно поєднувати мовний та культурний складники освіти. Завдяки інтеграції української мови з мистецтвом, історією, трудовим навчанням або літературою учні не лише здобувають знання з кількох галузей одночасно, а й глибше формують емоційно-ціннісне ставлення до мови як до вияву національної ідентичності. Інтегровані заняття розширюють горизонти сприйняття мови, перетворюючи її на засіб осмислення культурних кодів, символів, родинної пам'яті. Такі уроки сприяють зануренню в традицію через особистісний досвід, активізують уяву й культурну емпатію, формують міждисциплінарну компетентність і мотивацію до навчання.

Інтегрований урок, що поєднує українську мову з трудовим навчанням чи образотворчим мистецтвом, створює унікальні можливості для глибшого занурення здобувачів освіти у національну культуру через творчу активність. У такому навчальному форматі учитель пропонує учням зобразити власний символ-оберіг – у вигляді малюнка, аплікації чи вишитого фрагмента, в якому втілено їхнє особисте розуміння родинних традицій, національної ідентичності, духовного зв'язку з рідною мовою. Цей символ покликаний не лише візуалізувати індивідуальне ставлення до культурної спадщини, а й осмислити його концептуально: учень підбирає назву, тлумачить значення кожного елемента й кольору, встановлює зв'язок із сімейними спогадами, регіональними кодами, власною мовною історією.

У процесі створення символу-оберега учні звертаються до традиційних елементів української орнаментики: ромб постає як знак плодючості, хвиля – як метафора води та плинності буття, восьмипроменева зірка – як візуальний код гармонії й духовного оновлення. Поруч із усталеними формами з'являються й авторські – нові орнаменти, що народжуються з дитячої уяви, але спираються на глибоке інтуїтивне відчуття традиції. Учителю скеровує процес мовного осмислення: допомагає учням словесно описати символ, використовуючи образну лексику – метафори, епітети, персоніфікації, а також фольклорні вислови й фразеологізми, що гармонійно підсилюють створений візуальний образ.

Завершальним і надзвичайно змістовним етапом такого інтегрованого уроку є представлення учнями результатів у форматі захисту мистецького проекту «Мій орнамент». Кожен школяр презентує створений символ, розповідає його історію, пояснює значення елементів і кольорів, веде власну оповідь, що часто виростає з родинних переказів, спогадів бабусі, зберігає у словах те, що передавалося з покоління в покоління. Така діяльність не лише розвиває навички усного мовлення й самопрезентації, а й утворює емоційно-ціннісне ставлення до культури як живої, динамічної тканини, у якій органічно поєднані слово, символ, досвід і пам'ять.

Описаний інтегрований формат сприяє глибшому осягненню мови як простору знаків і сенсів, де вишиванка постає не просто елементом строю, а вишивка – не лише прикрасою, а повноцінним текстом – і особистісним, і колективним водночас. Завдяки поєднанню творчої дії з мовним аналізом учні відкривають для себе культурну символіку слова, кольору, форми; розвивають чутливість до образу, мислення й мови, формують здатність до осмисленої самоідентифікації. Такий урок залишає по собі не лише нові знання, а й емоційний слід – у вигляді створеного символу-оберега, що зберігає родинну історію, передає духовні коди національної культури.

Усі запропоновані методичні прийоми сприяючи розвиткові мовленнєвих і лінгвістичних вмій, активно формують емоційний інтелект, прагнення плекання культурної пам'яті, відчуття спадковості, гідності та національної ідентичності. Осмислення вишиванки як культурного тексту в межах уроків української мови стає шляхом до глибшого розуміння мови як живої тканини ідентичності – вишитого полотна, у яке вплетено наші слова, досвід, пам'ять і любов до рідного.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті обґрунтовано методичну доцільність і лінгводидактичну ефективність використання вишиванки як тексту культури у процесі навчання української мови в закладах загальної середньої освіти. Такий підхід забезпечує міждисциплінарну координацію, зокрема поєднання мовознавчих знань з елементами етнографії, літературознавства, мистецтвознавства й історії, сприяє формуванню в учнів мовно-культурної та ціннісно-світоглядної компетентностей. Вишиванка як культурний код і вербально-візуальний артефакт дає змогу осмислювати лінгвокультурні маркери, розвивати аналітичне, естетичне та креативне мовне мислення учнів.

Окреслені у статті методичні прийоми – лексико-стилістичний аналіз, інтерпретація поетичних образів, словникова робота, творче письмо, елементи проектної діяльності – можуть бути адаптовані до різних вікових категорій учнів та реалізовані у межах чинних освітніх програм із української мови. Їх впровадження забезпечує поглиблене осмислення мови як носія цінностей, пам'яті, ідентичності, перетворює урок на простір культурного досвіду.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розширенні корпусу культурологічних текстів, які можуть бути впроваджені в навчальні практики, створенні збірників інтегрованих уроків на перетині мовознавства й культурології, а

також у розробці цифрових освітніх ресурсів (інфографіки, мультимедійних словничків, відеоколажів), що візуалізують культурні символи й образи, притаманні українській мові та традиції. Подальшу увагу варто зосередити на емпіричних дослідженнях ефективності таких уроків з метою формування мовно-культурної компетентності школярів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Гарматюк Л., Марчук Ю. (2024) Методична розробка інтегрованого уроку-вишивки (українська та англійська мова) «Вишиваймо візерунки долі». Освітній проект «На урок». URL:https://naurok.com.ua/metodichna-rozrobka-integrovanogo-uroku-vishivki-ukra-nska-ta-angliyska-mova-vishivaymo-vizerunki-doli-40530.html?utm_source=chatgpt.com.
- Горошкіна О. (2022). Лінгвокультурема на уроках української мови в ліцеї // Україно моя вишивана: етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки. Збірник тез Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції, присвяченої Всесвітньому дню вишиванки 21 травня 2020 р. (електронне видання). За наук. ред. Н. Богданець-Білоskalенко. URL:zbirnyk-vyshyvanka-2020.pdf.
- Прижогіна І. (2022). Лінгводидактичний потенціал етнокультурного концепту “вишиванка” у викладанні української мови як іноземної. Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв’язки, 41, 26–45. DOI: 10.26565/2073-4379-2022-41-02 . URL:https://www.researchgate.net/publication/370081455_The_linguistic_and_didactic_potential_of_the_ethnocultural_concept_of_VYSHYVANKA_in_teaching_Ukrainian_as_a_foreign_language.

Received 11.05.2025
Accepted 09.06.2025

Uliana BORYS,

Candidate of Pedagogical Sciences, Lecturer,
Kolomyia Pedagogical Professional College of the Ivano-Frankivsk Region (Kolomyia, Ukraine)

Уляна БОРИС,

кандидат педагогічних наук, викладач,
Коломийський педагогічний фаховий коледж Івано-Франківської обласної ради (м. Коломия, Україна)
ulaborus333@gmail.com
ORCID ID 0000-0002-2670-8061

Andrii CHERVINSKYI,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor Faculty of Natural Sciences,
Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Андрій ЧЕРВІНСЬКИЙ,

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри географії та природознавства,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)
andrii.chervinskyi@pnu.edu.ua
ORCID ID 0000-0002-2128-196X

Bibliographic description of the article: Borys U., Chervinskyi A. (2025). Toponymics as a source of the native country geography study by educators. *Mountain School of the Ukrainian Carpathians*. 32. 114-118.

Бібліографічний опис статті: Борис У.З., Червінський А.І. (2025). Топоніміка як джерело вивчення географії рідного краю здобувачами освіти. *Гірська школа Українських Карпат*. 32. 114-118.

УДК 373.3.016(07)

TOPONYMICS AS A SOURCE OF THE NATIVE COUNTRY GEOGRAPHY STUDY BY EDUCATORS

Abstract. The task of school local studies is to acquaint students from the southern and eastern regions of Ukraine with the spiritual, historical and cultural heritage of the Carpathian region, its geography, and nature. An important place in this process is occupied by toponymy i.e. a specific scientific discipline that has an interdisciplinary character, closely related to geography, history, linguistics, archeology, ethnology, ethnography, paleogeography, botany, zoology and other fields of knowledge, mastering the basics of which gives students another effective tool for getting to know your native land in particular and Ukraine in general. Under the conditions of the Russian-Ukrainian war, the process of de-russification of Ukrainian toponyms continues, the return of historical toponymy, Soviet toponyms, which are the symbols of the Russian Empire, are now disappearing, instead, Ukrainian names are being returned to them. These processes are very important for the formation of Ukrainian historical memory in students, their education as nationally conscious individuals. Toponymy as a branch of scientific knowledge has developed its own theory, the basis of which is a system of categories and concepts fixed in the term system, vocabulary characteristic of toponymy. Toponymy is closely related, first of all, to geography as a number of geographical disciplines

The day of the restoration of Ukraine's independence (1991) opened new possibilities for the development of school local studies in general and the organization of toponymic research in particular. In the latest period of the development of Ukrainian education, the All-Ukrainian expedition "My Motherland – Ukraine" is of great importance for the popularization of school local history among students. The role of the Ivano-Frankivsk Regional State Center for Tourism and Local History among students in the development of the study of toponyms of the region is highlighted. The contribution of the scientist S. Babyshyn, the author of a number of publications on local history and toponymy, to the theory and practice of geographical education, local history, the preparation of teachers of Podillia and Prykarpattia to carry out local history activities at school, and the inclusion of students in research work is emphasized. The collection and study of geographical names is an urgent matter of Ukrainian science, in particular, pedagogical, as they are important monuments of nature and the material and spiritual culture of the people, valuable historical and geographical sources for the study of their region, an important factor in the national-patriotic education of children and youth, formation of historical memory in them. The subject of further scientific research will be the problem of studying toponyms in the process of studying the integrated course "I explore the world" at NUS.

Keywords: toponymy, geography, historical geography, students of education, school local history, Prykarpattia, Ivano-Frankivsk regional state center of tourism and local history of students, research activities of students, topographic studies.

ТОПОНІМІКА ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ГЕОГРАФІЇ РІДНОГО КРАЮ ЗДОБУВАЧАМИ ОСВІТИ

Анотація. Топоніміка сьогодні в Україні набуває особливого сенсу. За умов російсько-української війни триває процес дерусифікації українських топонімів, повернення історичної топоніміки, радянські топоніми – символи російської імперії – тепер зникають, натомість їм повертають власне українські назви. Ці процеси дуже важливі для формування в учнів української історичної пам'яті, виховання їх як національно-свідомих особистостей. До основних напрямів використання топонімічних досліджень віднесено такі: реконструкція давніх природних ландшафтів, ареалів поширення рослин та тварин; вивчення природних багатств й економіки краю в минулому; виявлення за допомогою географічних назв регіонів проживання давніх народів і племен, шляхів їх розселення; установлення торгових, культурних й інших зв'язків давнього населення з іншими регіонами; визначення відносного віку поселень; розкриття давньої духовної культури народу; виховання національної гідності та бережного ставлення до пам'яток минувшини й ін.

Доба відновлення незалежності України (1991) відкрила нові умови для розвитку шкільного краєзнавства загалом та організації топонімічних досліджень зокрема. За новітнього періоду розвитку української освіти велике значення для популяризації шкільного краєзнавства з-поміж здобувачів освіти має Всеукраїнська експедиція «Моя Батьківщина – Україна». Увіражено роль Івано-Франківського обласного державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді у розвитку вивчення топонімів краю. Наголошено на внеску вченого С. Бабишина, автора низки видань з краєзнавства та топоніміки, у теорію і практику географічної освіти, краєзнавства, підготовку вчителів Поділля та Прикарпаття до здійснення краєзнавчої діяльності в школі, включення здобувачів освіти до науково-дослідницької роботи. Збір і вивчення географічних назв – це невідкладна справа української науки, зокрема й педагогічної, позаяк вони є важливими пам'ятками природи та матеріальної й духовної культури народу, цінними історико-географічними джерелами дослідження свого краю, важливим чинником національно-патріотичного виховання дітей та юнацтва, формування в них історичної пам'яті.

Ключові слова: топоніміка, географія, здобувачі освіти, шкільне краєзнавство, Прикарпаття, Івано-Франківський обласний державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді, топографічні дослідження.

INTRODUCTION

The problem formulation. Nowadays, in Ukraine the process of re-evaluating national values has been taking place, which was caused by the invasion of Russia on the territory of our state on February 24, 2022; the realities of current situation are being understood, and such concepts as statehood, patriotism, citizenship are becoming especially relevant. Taking this into consideration, we suggest it worthy to update the local history factor, which will serve to educate a nationally conscious personality, a patriot and a citizen who is "rooted" in a small homeland, its history and culture, the region with its diversity of flora and fauna, mountains, reservoirs, etc. to the place where the person was born and grew up. At present, school local history plays a special role in the educational process, which causes the search for new forms, the actualization of primary tasks in terms of a pronounced national-patriotic character, in particular due to the growing interest in the heroic pages of the historical past of the Ukrainian people, their struggle for independence, which appeared with all the poignancy in front of the New Ukrainian School (hereinafter – NUS) under the conditions of the Russian-Ukrainian war, as well as due to the emergence of such a phenomenon as forcibly displaced children (today there are 145,000 internally displaced persons living in Ivano-Frankivsk region, 46,000 of whom are children (145,000 internally displaced persons live in Frankiv Oblast, of which 46,000 are children (Town Hall), 2022)), which actualizes the problem of forming a Ukrainian-language picture of the world in them, etc. The task of school local studies is to acquaint students from the southern and eastern regions of Ukraine with the spiritual, historical and cultural heritage of the Carpathian region, its geography, and nature. An important place in this process is occupied by the toponymy i.e. a specific scientific discipline that has an interdisciplinary character, closely related to geography, history, linguistics, archeology, ethnology, ethnography, paleogeography, botany, zoology and other fields of knowledge, mastering the basics of which gives students another effective tool for getting to know your native land in particular and Ukraine in general.

Analysis of recent research and publications. Toponymy as a field of scientific knowledge has been in the field of view of scientists for the past two hundred years: historians, geographers, linguists, teachers, etc. Some Ukrainian scientists (H. Arkushyn, O. Afanasyev, S. Babyshyn, M. Borysenko, L. Vasylyuk, B. Gavryliv, Yu. Kruglyak, B. Kushnir, V. Prokopchuk, I. Prus, E. Rubashenko, H. Scarlato, O. Stryzhak, Ya. Tref'yak, P. Tronko, P. Tutkovskii, O. Tsinkalovskii, V. Shulgach, M. Yanko, etc.) in their research update the toponymic material as a subject of studying geography, linguistics, historical and archaeological research, biology, individual humanitarian disciplines, etc. Scientists emphasize that toponymy owes its separation as a separate branch of science primarily to the practical needs of geography. The first researcher of geographical names and folk landscape terminology in Ukraine was P. Tutkovsky, who compiled a dictionary of geological terminology, which included more than 5,000 Ukrainian scientific terms (Tutkovskiy, 1923). However, with a small exception (Babyshyn, 1962; Vasylyuk, 2016; Kushnir, 1995; Dictionary of microtoponyms and microhydronyms of northwestern Ukraine and adjacent lands, 2006; Prokopchuk, 1999; Prokopchuk, 2010; Yanko, 1975; et al.), nowadays there are not so many researchers-toponymists who consider toponymy in the context of its pedagogical significance.

THE AIM AND RESEARCH TASKS

The aim of the article is to analyze the didactic and educational value of toponymy in the educational process of the new Ukrainian school under the conditions of the Russian-Ukrainian war, to emphasize the study of toponyms in geographical, natural, pedagogical, linguistic, and historical sciences, to outline the possibilities of using toponymy research in educational work with acquirers education, in extracurricular and extracurricular work.

RESEARCH METHODS

To achieve this goal, theoretical research methods are used, including analysis and synthesis of research results on the research problem, generalization – to formulate conclusions, forecasting – to determine the prospects for further research.

RESULTS OF THE RESEARCH

According to such researchers as S. Doletska, Ya. Zhupanskyi, M. Kostyrytsa, V. Oboznyi, V. Prokopchuk, I. Prus, R. Skulskyi, Ya. Trefyak and others, Ukrainian local history is a branch of human activity, which is aimed at a comprehensive study of any part of Ukraine, which is distinguished by one method of zoning (administrative-territorial physical-geographical, economic-geographical, historical-cultural, historical, climatic, soil, agricultural, plant, geological, topographical, etc.), individuals regardless of place of residence, socio-demographic and other characteristics, as well as voluntary associations, research, economic, educational, state, cooperative, private, joint enterprises, institutions and organizations with scientific, cultural and educational, industrial, cognitive and other purposes (Prokopchuk, 1999; Prokopchuk, 2010).

Nowadays, school local history has a special role in the educational process, which causes the search for new forms, the actualization of primary tasks in terms of a pronounced national-patriotic character. We consider toponymy as a source of the native region studying.

Toponymy in Ukraine acquires a special meaning: under the conditions of the Russian-Ukrainian war, the process of de-russification of Ukrainian toponyms, the return of historical toponymy, continues. Unfortunately, in Ukraine there are still numerous streets, cities, villages and other geographical and historical and cultural objects named after Russian cities, cultural figures, politicians, soldiers, etc. During the Soviet era, the communist authorities deliberately and purposefully carried out ideological imperial branding in order to consolidate the so-called friendship of "fraternal" peoples, to give rise to the feeling in people that all this is our common country, one common family i.e. the Soviet Union, and, accordingly, Russians are "elder brothers". And these toponyms, i.e. symbols of the Russian Empire, are now disappearing, instead, Ukrainian names are being returned to them. These processes are very important for the formation of Ukrainian historical memory in students, their education as nationally conscious individuals. Therefore, under the conditions of the Russian-Ukrainian war, toponymy performs an archivally important function of state significance: it serves as a factor in the formation of the national identity of Ukrainians, the formation of national historical memory in the young generation of Ukrainians, and their education as patriots and citizens. It is important to note that the processes of returning historical toponyms were initiated in Ukraine at the beginning of the 90s of the 20th century, and they actively took place in Western Ukraine, in particular, in Prykarpattia. Ukrainian toponyms are historical truth, the national memory of Ukrainians. It is time to completely get rid of the Soviet-Russian labeling of the Ukrainian space. This is one of the means of ideological de-occupation.

Toponymy as a branch of scientific knowledge has developed its own theory, the basis of which is a system of categories and concepts fixed in the term system, vocabulary characteristic of toponymy.

The Great Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language (2003) provides the following definition of toponymy: 1. Toponymy is a set of geographical names of settlements, mountains, plains, lakes, rivers, forests, etc. a certain territory. 2. Section of onomastics, which studies proper names i.e. names of geographical objects (A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language, 2003, p. 1256). Toponymy, according to the dictionary, is also a branch of linguistics that studies geographical names (A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language, 2003, p. 1256). Therefore, a teacher who uses toponyms in the lessons of geography, history, language, literature, natural science, etc., should emphasize to schoolchildren the meaning of the concept "toponymy", as toponymy is the science of geographical names, and toponymy is also a set of geographical names of a certain region. Students must also master another terminology in the field of toponymy. For example, the difference between toponyms, microtoponyms and macrotoponyms (Kushnir, 1995; Dictionary of microtoponyms and microhydronyms of northwestern Ukraine and adjacent lands, 2006; Yanko, 1975). It should be noted that there is still no unanimity in science as to what is considered a macrotoponym and what is a microtoponym. In this sense, the opinion of the researcher V. Prokopchuk that a macrotoponym is the proper name of a large geographical object, and a microtoponym is the name of a small geographical object (street, tract, part of a settlement, etc.) is valid in this sense (Kushnir, 1995; Dictionary of microtoponyms and microhydronyms of northwestern Ukraine and adjacent lands, 2006; Prokopchuk, 1999; Prokopchuk, 2010; Yanko, 1975). In the textbook "Toponyms of the native land" (Prokopchuk, 1999) V. Prokopchuk emphasizes that this approach to their interpretation was also advocated by the organizers of the All-Ukrainian historical and geographical expedition "Microtoponyms of Ukraine" (1995) (Provisions on the All-Ukrainian historical and geographical expedition of school youth "Microtoponyms of Ukraine", 1995).

Thus, toponymy as an interdisciplinary branch of scientific knowledge, in addition to studying geographic names, their essence, etymology, functioning, also studies the natural and social conditions of the historical past under which they arose. The scientist L. Vasylyuk refers to the main areas of use of toponymic research as follows: reconstruction of ancient natural landscapes, distribution areas of plants and animals; study of natural resources and economy of the region in the past; identifying with the help of geographical names the regions of residence of ancient peoples and tribes, the ways of their resettlement; establishment of trade, cultural and other ties of the ancient population with other regions; determining the relative age of settlements; revealing the ancient spiritual culture of the people; education of national dignity and a careful attitude to monuments of the past, etc. (Vasylyuk, 2016). It is natural that Ukrainian geographical names undergo transformation in the process of long-term use, for example, Stanislav - Stanislaviv - Ivano-Frankivsk, Luchesk - Lutsk, Berestya - Brest, Kovali - Kovel, Tyvertsi - Kivertsi, Volodymyr-Volynskyi - Volodymyr, etc. This should be emphasized to students when explaining the etymology of the name.

Geographical names, which, by the way, are regulated by state documents, for example, the Law of Ukraine "On Geographical Names" dated May 31, 2005 (Law of Ukraine "On Geographical Names", 2005), accumulate and store important information for centuries, valuable for researchers in various fields of knowledge, especially linguists,

geographers, historians, archaeologists, etc. In addition, geographers and travelers themselves often acted as creators of toponymy, giving names to continents, islands, mountain peaks, etc. (Vasylyuk, 2016). In view of this, the significant contribution of geographers to toponymy is quite understandable. A toponym is not something stable and unchanging; the same object can receive new names depending on other spectrums of its use. During the Soviet era, many ancient Ukrainian toponyms were replaced by the names "Airport", "Kariyer", "Torfovysko", "Kolhospe Pole", "Pustyr", etc. (Vasylyuk, 2016). Therefore, the return of historical toponyms, which are still preserved in the memory of people and historical sources, is extremely important for historical geography, which studies the state of the territory in the past, for a whole complex of historical sciences, as well as for the cultural history of individual ethnic groups inhabiting Ukraine, it is especially important for carrying out toponymic research, which is expedient to organize at school in the process of studying geography, history, Ukrainian language, school local history, encouraging students to research and search activities, participation in local history expeditions.

The day of the restoration of Ukraine's independence (1991) opened new conditions for the development of school local studies in general and the organization of toponymic research in particular. The impetus for this was the creation of the All-Ukrainian Union of Local Historians on March 27, 1990, which was headed by Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine P. Tronko, as well as the holding of all-Ukrainian campaigns on the preparation and publication of Books of Remembrance, Books of Sorrow, and the launch of the book project "Rehabilitated by History" Collection of monuments of history and culture"; the movement of student youth of Ukraine for the preservation and multiplication of traditions, customs, and rites of the people "My land is the land of my parents" (1990), etc.; during the most recent period of the development of Ukrainian education, we will name separate actions and local history projects: the historical and geographical expedition "History of Cities and Villages of Ukraine" (2006), the interdisciplinary program "Know Your Country" (2009), the development of school museum local history, the activities of the Small Academy of Sciences, which conducts student research competitions, subject Olympiads, student conferences, which serve to involve students in the search and collection of local materials, the study of local local history, as well as the tourist and local history movement, etc. (Prokopchuk, 2010, p. 32–33).

The All-Ukrainian expedition "My Motherland - Ukraine" is of great importance for the popularization of school local history among students, which, in accordance with the order of the Department of Education and Science dated 09/28/2014 No. 496 "On conducting the All-Ukrainian expedition "My Motherland - Ukraine", takes place in the following directions: "Spiritual heritage of my family", "Cossack family never ends", "From the father's well", "From the ashes of oblivion", "Geological paths of Ukraine", "Geography of the native land". Participants of the expedition can be pupils and students of non-school general educational institutions, clubs at the place of residence, who conduct search, scientific research work, collection of empirical data, factual materials, statistical information during hikes, trips, performance of practical work. And, for example, the Ivano-Frankivsk Regional State Center of Tourism and Local Lore of School Youth (head M. Kosylo, Honored Worker of Education of Ukraine, Honored Local Historian of Ukraine, Honored Worker of Tourism of Ukraine) annually awards the winners of All-Ukrainian expeditions and competitions (according to the results of the year) with a week's rest at the Vorokhtyan camp "Hoverla" (Ivano-Frankivsk Regional State Center of Tourism and Local History for Students, 2022).

Scientist S. Babyshyn, the author of the publications "Guide to places of interest in the region: To help young travelers in their native land" (1958), "Toponymy in school" (1962), "Toponymy in extracurricular work in geography" (1968), who since 1965 combined his scientific and teaching activities with the Ivano-Frankivsk Pedagogical Institute (now Vasyl Stefanyk Carpathian National University), one of the first to actualize the importance of studying toponyms at school, as well as the training of teachers to carry out local history work at school (Babyshyn, 1962). Thus, on the initiative of S. Babyshyn, the head of the Khmelnytskyi Regional Department of Public Education (hereinafter – KhRDPE) (1950–1965) KhRDPE developed a program for collecting materials on toponymy in the 1950s. The recommendations for teachers discussed the method of collecting materials, the author advised to use such sources as the stories of old residents, ancient acts stored in the Kamianets-Podilskyi Historical Archive, materials for studying local dialect vocabulary and folk geographical terminology, etc. At that time, hundreds of teachers of Podillia, and later Precarpathian region, and together with them, thousands of students were actively involved in scientific research (Savchuk, & Sushko, 2003)

The author's words are still valid: "Often students who have finished school know that the Pamirs are the "Roof of the World", America is named after the Italian navigator Amerigo Vespucci, but when you ask them why the top of the Carpathians is called Hoverla, how to decipher such names, such as Ukraine, Galicia, Polissia, how to explain the origin of the name of the regional center, they show a complete inability" (Babyshyn, 1962, p. 36). We believe that S. Babyshyn's recommendations have not lost their relevance even under present conditions. It is important to reanimate the collection of toponymy materials in schools, which will serve to activate local history work, and the use of toponymy elements in the lessons of geography, history, language, literature, local history, biology, etc., in extracurricular and extracurricular work will increase the interest of students in these subjects, concretize and visualize educational material, will facilitate the disclosure of the specifics of geographical objects and features of nature, the economy of Ukraine, its regions, etc. All this will contribute to the formation of students as nationally conscious individuals.

CONCLUSIONS AND PROSPECTS OF FURTHER RESEARCH

Under the conditions of Russian invasion on the territory of Ukraine on February 24, 2022, it is time to actualize the local lore factor in educational practice, which will serve to educate a nationally conscious personality, a patriot and a citizen who is "rooted" in a small homeland, its history and culture, a region with its diversity of flora and animal world, mountains, reservoirs, etc. Nowadays, school local history plays a special role in connection with the emergence of such a phenomenon as forcibly displaced children, which actualizes the problem of forming a Ukrainian-language picture of the world in them, etc. The task of school local studies is to acquaint students from the southern and

eastern regions of Ukraine with the spiritual, historical and cultural heritage of the Carpathian region, its geography, and nature. An important place in this process is occupied by toponymy i.e. a specific scientific discipline that has an interdisciplinary character, closely related to geography, history, linguistics, archeology, ethnology, ethnography, paleogeography, botany, zoology and other fields of knowledge, mastering the basics of which gives students another effective tool for getting to know your native land in particular and Ukraine in general.

Toponymy as a branch of scientific knowledge has been in the field of view of scientists for the past two hundred years: historians, geographers, linguists, etc. actualize toponymic material as a subject of studying geography, linguistics, historical and archaeological research, and other humanitarian disciplines. Nowadays, toponymy in Ukraine acquires a special meaning. Under the conditions of the Russian-Ukrainian war, the process of de-russification of Ukrainian toponyms continues, the return of historical toponymy, Soviet toponyms, which are the symbols of the Russian Empire, are now disappearing, instead, Ukrainian names are being returned to them. These processes are very important for the formation of Ukrainian historical memory in students, their education as nationally conscious individuals.

Toponymy as a branch of scientific knowledge has developed its own theory, the basis of which is a system of categories and concepts fixed in the term system, vocabulary characteristic of toponymy. Toponymy is closely related, first of all, to geography as a number of geographical disciplines cannot be imagined without the presence of geographical names in them, for example, historical geography, topography, physical geography, economic and social geography, cartography, etc. The following are the main areas of use of toponymic research: reconstruction of ancient natural landscapes, distribution areas of plants and animals; study of natural resources and economy of the region in the past; identifying with the help of geographical names the regions of residence of ancient peoples and tribes, the ways of their resettlement; establishment of trade, cultural and other ties of the ancient population with other regions; determining the relative age of settlements; revealing the ancient spiritual culture of the people; education of national dignity and a careful attitude to monuments of the past, etc.

The day of the restoration of Ukraine's independence (1991) opened new possibilities for the development of school local studies in general and the organization of toponymic research in particular. The impetus for this was the creation of the All-Ukrainian Union of Local Historians on March 27, 1990, which was headed by Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine P. Tronko, as well as the holding of all-Ukrainian campaigns on the preparation and publication of Books of Remembrance, Books of Sorrow, and the launch of the book project "Rehabilitated by History" Collection of monuments of history and culture"; the movement of student youth of Ukraine for the preservation and multiplication of traditions, customs, and rites of the people "My land is the land of my parents" (1990), etc.; in the latest period of the development of Ukrainian education, the All-Ukrainian expedition "My Motherland – Ukraine" is of great importance for the popularization of school local history among students. The role of the Ivano-Frankivsk Regional State Center for Tourism and Local History among students in the development of the study of toponyms of the region is highlighted. The contribution of the scientist S. Babyshyn, the author of a number of publications on local history and toponymy, to the theory and practice of geographical education, local history, the preparation of teachers of Podillia and Prykarpattia to carry out local history activities at school, and the inclusion of students in research work is emphasized. The collection and study of geographical names is an urgent matter of Ukrainian science, in particular, pedagogical, as they are important monuments of nature and the material and spiritual culture of the people, valuable historical and geographical sources for the study of their region, an important factor in the national-patriotic education of children and youth, formation of historical memory in them. The subject of further scientific research will be the problem of studying toponyms in the process of studying the integrated course "I explore the world" at NUS.

REFERENCES

- Babyshyn, S. D. (1962). Toponymy at school (based on materials from the Khmelnytskyi region). Kyiv: Ridna Shkola.
- Vasylyuk, L. (2016). Peculiarities of using toponymy in physical geography. *Scientific Bulletin of Lesya Ukrainka East European National University*, 15(340), 20–25.
- A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language (2009). / comp. and head ed. T. V. Busel. Kyiv: VTF «Perun».
- Law of Ukraine «On Geographical Names» dated May 31, 2005. No. 2604–IV. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. No. 27.
- Ivano-Frankivsk Regional State Center of Tourism and Local History for Students. 2022. URL: <http://tourismcenter.if.ua/>
- Kushnir, B. M. (1995). Microtoponymy as a source of studying the history of the region. *Scientific works of the Faculty of History. Kamianets-Podilskyi*, 2, 212–229.
- 145,000 internally displaced persons live in Frankiv Oblast, of which 46,000 are children (Town Hall). (2022). URL: <https://www.ratusha.if.ua/na-frankivshchyni-prozhyvaie-145-tysiach-vnutrishno-peremishchenykh-osib-z-nykh-46-tysiach-dity/>
- Provisions on the All-Ukrainian historical and geographical expedition of school youth «Microtoponyms of Ukraine». (1995). Information collection of the Ministry of Education of Ukraine, 6, 8–10.
- Prokopchuk, V. S. (2010). School regional studies: study guide. Kyiv; Kamianets-Podilskyi: Condor.
- Prokopchuk, V. S. (1999). Toponyms of the native region: method. manual Kyiv: Native region.
- Savchuk, V., & Sushko, O. (2003). Babyshyn Stepan Dmytrovych. Local historians of Ukraine. Kyiv – Kamianets-Podilskyi, 1, 12.
- Dictionary of microtoponyms and microhydronyms of northwestern Ukraine and adjacent lands. (2006). T.I. Lutsk: «Tower» RVV Volyn. state University named after Lesi Ukrainka.
- Tutkovskiy, P. A. (1923). Dictionary of geological terminology (project). Kyiv: State Publishing House of the Ukrainian SSR.
- Yanko, M. G. (1975). Toponymic dictionary-reference of the Ukrainian SSR. Kyiv.

Received

21.05.2025

Accepted

18.06.2025

Oksana HORDA,

Candidate of Philological Sciences, Senior Research Fellow
at the International Institute of Education, Culture and Diaspora Relations,
Lviv Polytechnic National University (Lviv, Ukraine)

Оксана ГОРДА,

кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник
Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою,
Національний університет «Львівська політехніка» (м. Львів, Україна)
hordaoksana@gmail.com
ORCID ID 0009-0001-8120-9591

Bibliographic description of the article: Horda O. (2025). Educational Potential of Vyshyvanka Events in the World. *Mountain School of the Ukrainian Carpathians*. 32. 119-122.

Бібліографічний опис статті: Горда О. (2025). Виховний потенціал вишиванкових подій у світі. *Гірська школа Українських Карпат*. 32. 119-122.

УДК 37.035:391.7(100):008(477)

EDUCATIONAL POTENTIAL OF VYSHYVANKA EVENTS IN THE WORLD

Abstract. reveals the peculiarities of celebrating events dedicated to Ukrainian vyshyvanka in the context of children and youth education.

It has been found that in the didactic aspect, cultural and artistic events of this kind have been little studied so far. This confirms the relevance of the topic raised in the article.

The focus is on the contribution of Ukrainian non-governmental organizations (NGOs) and Ukrainian educational centres abroad to the popularization of national culture, including vyshyvanka, outside the Motherland.

The forms of such events are analyzed. The diversity of these events is emphasized. They take place in the form of parades, vyshyvanka evenings (performances by singers, musical groups, treating with Ukrainian national dishes), flash mobs, exhibitions, screenings of films about vyshyvanka, festive picnics, races in vyshyvanka, etc.

It was found that festivals held in various countries are the most popular among them. This format has many components: concerts; master classes for children and youth; charity fairs; exhibitions; quizzes, contests, quests; sports competitions, etc. Examples of such festivals are given. It is shown that, since 2022, vyshyvanka events abroad have turned into a kind of demonstrations, the participants of which are trying to draw the attention of people around the world to the problem of war in Ukraine.

The focus is drawn to the active participation of Ukrainian schools abroad in events on the occasion of World Vyshyvanka Day. It is emphasized that such events make Ukrainian children feel needed outside their Motherland and realize their desire to help Ukraine. The main aspects of the educational potential of vyshyvanka events are highlighted: preservation of national identity; instilling respect for national traditions; development of empathy; fostering a humane attitude towards the Heroes who defend the Motherland, national values, and freedom; development of leadership skills; formation of aesthetic preferences; development of creative skills, etc.

Keywords: World Vyshyvanka Day, national identity, vyshyvanka events, Ukrainian schools abroad, educational potential.

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВИШИВАНКОВИХ ПОДІЙ У СВІТІ

Анотація. розкрито особливості відзначення подій, присвячених українській вишиванці, в контексті виховання дітей і молоді.

З'ясована, що в дидактичному аспекті культурно-мистецькі заходи такого спрямування наразі малодосліджені. Це підтверджує актуальність порушеної у статті теми.

Акцентовано на внеску громадських організацій українців і українських освітніх осередків за кордоном у популяризацію національної культури, зокрема й вишиванки, за межами Батьківщини.

Проаналізовано форми проведення таких заходів. Наголошено на різноманітності цих подій. Вони відбуваються у форматі парадів (вишиванкова хода), вишиванкових вечорів (виступи співаків, музичних колективів, частування стравами української кухні), флешмобів, виставок, переглядів фільму про вишиванку, святкових пікніків, забігів у вишиванках тощо.

З'ясована, що найпопулярнішими серед них є фестивалі, які відбуваються в різних країнах. Цей формат має багато складових: концерти; майстер-класи для дітей і молоді; благочинні ярмарки; виставки; вікторини, конкурси, квести; спортивні змагання та ін. Наведено приклади таких фестивалів. Простежено, що починаючи з 2022 р. вишиванкові події за кордоном перетворилися на своєрідні маніфестації, учасники яких намагаються привернути увагу світу до війни в Україні.

Акцентовано увагу на активній участі українських шкіл за кордоном у заходах з нагоди Всесвітнього дня вишиванки. Наголошено, що завдяки таким заходам українські діти почувуються потрібними за межами Батьківщини та реалізують своє бажання допомагати Україні. Виокремлено основні аспекти виховного потенціалу вишиванкових подій: збереження

національної ідентичності; прищеплення шанобливого ставлення до національних традицій; розвиток емпатії; плекання гуманного ставлення до Героїв, які захищають Батьківщину, національні цінності та свободу; розвиток лідерських якостей; формування естетичних смаків; розвиток творчих навичок тощо.

Ключові слова: Всесвітній день вишиванки, національна ідентичність, вишиванкові події, українські школи за кордоном, виховний потенціал.

ВСТУП

Постановка проблеми. «Я по світу їду в вишиванці – аж дивуються ген журавлі. Хай стрічають в веселій багрянці – Україна їде по землі», – ці поетичні рядки Григорія Булаха, до яких створив музику відомий український композитор Олександр Злотник, мабуть були пророчими та сьогодні стали реальністю. Уже майже двадцять років, у третій четвер травня, мільйони українців, вбрані у свій національний символ – вишиванку, крокують дорогами світу. Масштаб заходів – від України до Антарктиди. Вражає і їхнє розмаїття: від парадів у вишиванках до комплексних заходів, що тривають по декілька днів.

Популяризація української вишиванки у світі – це передусім заслуга тих українців, які з різних причин опинилися за межами України. За різними підрахунками, до 24 лютого 2022 року їх було до 30 мільйонів (Гриненко В., 2025). Це число суттєво зросло після повномасштабного вторгнення росії в Україну. За даними УВКБ ООН, станом на 17 квітня 2025 р. у світі зареєстровано 6 917 800 вимушених мігрантів з України (Ukraine Refugee Situation, 2025). Загалом дослідники наголошують на присутності українців у 140 державах світу (Рендюк Т. Г., 2024, с. 16).

Збільшується й кількість дітей, які вимушено покинули Україну. Про це свідчать дані Державної служби якості освіти України (Результати моніторингу, 2024, с. 10), а також дослідження, яке провели науковці Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою НУ «Львівська політехніка» у 2023 р. (Ключковська І., Долінська О., Горда, О., Трумко, О. & П'ятковська, О., 2023, с. 12–13).

Відповідно зростає кількість громадських організацій українців і українських освітніх осередків за кордоном (Ключковська І., П'ятковська О., Долінська О. & Гнатюк В., 2025, с.33, 104; Ключковська І., Долінська О., Горда, О., Трумко, О. & П'ятковська, О., 2023, с. 11; Рендюк Т., 2025, с. 25–26), які поміж іншого займаються і промоцією української культури та є організаторами різноманітних просвітницьких і культурно-мистецьких подій, зокрема і присвячених українській вишиванці. Нашу увагу привертає виховна роль таких заходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Культурно-мистецькі події уже неодноразово були об'єктом наукових зацікавлень. Найбільш широко досліджені фестивалі. Особливості цих заходів розкрито у працях Н. Кучини (на основі наукових здобутків учених-культурологів розглянуто сутність, роль, види та функції фестивалю як феномену культури, репрезентовано авторський підхід у контексті вивчення функціональних особливостей таких подій) (Кучина, 2019); Г. Вишневської (проаналізовано потенціал українських фестивалів з погляду формування культурного іміджу нашої країни як одного з дієвих чинників євроінтеграційного процесу, описано різновиди цих заходів і схарактеризовано сучасні засоби промоційної діяльності) (Вишневська, 2016); О. Карпаш (комплексно досліджено театральний фестивальний рух в Україні в добу незалежності, простежено його динаміку та визначено пріоритетні напрями розвитку) (Карпаш, 2019) та ін.

Події, присвячені українській вишиванці, зокрема її пошануванню за межами України, описані у праці Т. Рендюка. Автор досліджує «особливу роль вишиванки як індикатора національної ідентичності закордонних українців» (Рендюк Т. Г., 2024, с. 240).

Зазначені праці мають переважно культурологічне спрямування. У дидактичному аспекті культурно-мистецькі події за кордоном, зокрема присвячені українській вишиванці, наразі малодосліджені. Це підтверджує актуальність порушеної у статті теми.

Метою розвідки є аналіз форм проведення та вивчення виховного потенціалу подій, присвячених українській вишиванці, що відбуваються за кордоном.

Методи дослідження – метод кабінетного дослідження (пошук, вивчення, систематизація та аналіз інформації у відкритих джерелах), описовий метод та метод узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Як показує аналіз матеріалів з відкритих джерел: офіційних сайтів і сторінок Світового конгресу українців (СКУ), громадських організацій українців у світі, освітніх українознавчих осередків, ЗМІ тощо, закордонні акції вирізняються багатофункціональністю та масштабністю. У них беруть участь цілими родинами, активно залучаючи молодь і дітей.

Ці події проводять у форматі парадів (вишиванкова хода), вишиванкових вечорів (виступи співаків, музичних колективів, частування стравами української кухні), флешмобів, виставок, переглядів фільму про вишиванку, святкових пікніків, забігів у вишиванках тощо.

Найпоширенішою формою таких подій є фестивалі. Вони відбуваються в різних країнах. Популярними серед них вже стали такі фестивальні заходи: «Вишиванка об'єднує» (м. Таллінн, Естонія), «Вишиванка-берегиня» (м. Барселона, Іспанія), «Коріння» (м. Антверпен, Бельгія), «Вишиванка Фест (Wyszywanka Fest)» (м. Варшава, Польща) і захід із подібною назвою «Vyshyvanka Fest» (м. Прага, Чехія) та ін.

Ці фестивалі переважно тривають два або й більше днів. Їх часто переносять з четверга на вихідні дні, щоб залучити якомога більше людей. Згадані події мають декілька складових: концерти; майстер-класи для дітей і молоді; благочинні ярмарки; виставки; вікторини, конкурси, квести; спортивні змагання та ін.

До прикладу, організатори Фестивалю української культури та традицій до Дня вишиванки «Коріння» у м. Антверпен (Бельгія), що відбувся 18–19 травня 2024 р., запропонували такі розваги та активності: фотовиставку українських фотографів «Тонка межа», яка демонструвала «тонку грань між війною та миром» (Коріння, 2024)

(українські реалії до та після початку повномасштабної війни росії з Україною); виставку старовинних рушників та вишиванок; виступи українських співаків і співочих колективів; ярмарки з сувенірами та витворами ручної роботи; майстер-класи для дітей та дорослих із ткацтва, розмальовування пряників, плетіння віночків, створення ляльок-мотанок в національному стилі тощо. Учасники мали змогу зробити світлини у фотозоні, декорованій у національному стилі, поласувати стравами української кухні та поспілкуватися у дружньому колі на природі. Основна мета організаторів фестивалю – «нагадати собі та європейцям про унікальну культуру української нації» (Коріння, 2024). Виручені під час проведення події кошти скерували на підтримку гуманітарних проєктів в Україні. З огляду на це, у анонсах події та програмі організатори зверталися до учасників із проханням не приносити свою їжу та напої, наголошуючи «купуючи у нас, ви допомагаєте Україні» (Коріння, 2024).

Фестиваль «Vyshyvanka Fest» у Чехії розпочався 15 травня 2025 р. у Всесвітній день вишиванки вшануванням пам'яті Тараса Шевченка біля пам'ятника поетові у Празі та тривав чотири дні. Програма включала майстер-клас для дітей «Моя вишиванка» і майстерку із вишивки хрестиком для дорослих, а також виступи фольклорних колективів і сучасних виконавців, ярмарок, виставки вишивок, демонстрації ремесел, дитячі активності, танці та ін. Була можливість скуштувати національні страви. У межах події провели лотерею (розіграш дитячих малюнків у вигляді 25 схем вишиванок із 25 областей України), що дало змогу зібрати кошти для ЗСУ. За задумом організаторів (ГО «Берегиня»), їхній захід – це не лише свято української ідентичності, а й «платформа для культурного діалогу між усіма жителями Чехії, незалежно від походження» (Шведик, І., 2025; У Празі відбудеться Vyshyvanka Fest, 2025).

Організатори фестивалю «Вишиванка об'єднує – Rahvustikand ühendab» (Асоціація українських організацій в Естонії), який уже втретє із 2023 р. відбувається в м. Таллінні наповнюють подію багатьма подібними атракціями та активностями до тих, про які йшлося вище. Правда, щороку вони збагачують насичену програму заходу новими видами: у 2024 р. це був перформенс «Українське весілля», а у 2025 – постановка скороченої версії легендарної комедії «Сватання на Гончарівці» за Григорієм Квіткою-Основ'яненком (Фестиваль, 2025).

Під час фестивалю подій у 2024 р. усі охочі долучалися до плетіння маскувальних сіток для ЗСУ, створення «янголів перемоги», жовто-блакитних браслетів зі стрічок для воїнів та збору коштів на потреби спеціального підрозділу бойових дій «Kraken» (Фестиваль, 2025).

Солідарність з Україною задекларували у 2024 р. й організатори Параду вишиванок «Вишивана хода» у Торонто (Конгрес українців Канади в Торонто): «Ми будемо йти на честь кожного Українця в Києві, Харкові, Бучі, Одесі, Дніпрі та Маріуполі! Ми йдемо за наших героїв з Азовсталі, за Херсон та Мелітополь! Наша хода символізує Об'єднану Україну, бо вишиванка об'єднує українців. Ми йдемо в солідарності з тими, хто захищає нашу свободу, гідність та цінності вільного світу!» (Ukrainian Canadian Congress, 2024). Їхня позиція не змінилася й у 2025. Тепер заклик Конгресу був таким: «Пройдімо разом – за загиблих дітей України, за героїв, які боронять нашу свободу, і за майбутнє нашої нації. Нехай кожен вишитий орнамент на наших вишиванках говорить про нашу гордість, наш біль і наш незламний дух. Станьмо разом в єдності пам'яті та надії. Ваша присутність зробить цю шану ще сильнішою» (Ukrainian Canadian Congress, 2025), участь узяло понад 3000 осіб. Зазначимо, що в різних містах Канади щороку проводять чимало різноманітних вишиванкових подій. Так, зокрема у 2025 р., їх відбулося понад 33 (Vyshyvanka Day Event List, 2025).

Місія Маршу вишиванки у столиці Великої Британії (2025) – «нагадати світові про тисячі незаконно депортованих українських дітей» (Кавкало М., 2025). До акції активно долучаються учні Української школи Пречистої Діви Марії у Лондоні (Григорович І., Пашкова Н., с. 48). Залучення дітей і молоді до цієї ходи та інших уже згаданих подій – один зі способів зберегти традицію вшанування вишиванки для наступних поколінь.

Кампанія Світового конгресу українців (СКУ) з нагоди Дня вишиванки у 2025 р. проходила під гаслом «VyshyvankaForever: окупація тимчасова, вишиванка – назавжди». Організатори закликали публікувати в соцмережах фото з орнаментами вишиванок, притаманними окупованим регіонам, і додавати гасло «Я вдягаю вишиванку за...», вказуючи регіон або ім'я. Наприклад: «Я вдягаю вишиванку за Маріуполь» (СКУ закликає, 2025).

Отож, як показує аналіз, починаючи з 2022 р. вишиванкові події у світі перетворилися на своєрідні маніфестації, учасники яких, зокрема й діти та молодь, намагаються привернути увагу світу до війни в Україні.

Важливо також, що під час вишиванкових подій за кордоном, у яких беруть участь і українці, і представники інших національностей, відбувається спілкування з носіями української мови, а це – чудова нагода для дітей-білінгвів чи дорослих, які вивчають українську, вдосконалити свої комунікативні навички в цій мові. «Це був справжній день єдності, традицій та музики. День, коли Таллінн говорив українською і звучав у ритмі вишиванки», – так учасники висловлюють враження про фестиваль вишиванки в Естонії (Фестиваль, 2025).

Як ми вже зазначали, щоразу до проведення Всесвітнього дня вишиванки активно долучаються й освітні заклади українознавчого спрямування за кордоном. Так, Українська школа у Варшаві вже чотири роки поспіль організовує у польській столиці Wyszywanka Fest. У 2024 р. захід об'єднав п'ять шкіл, у його програмі був святковий концерт, майстер-класи та благодійний ярмарок. Участь брали і українці, і поляки. У 2025 р., окрім зазначених активностей, провели ще й спортивні змагання для всієї родини (Ладнова Ю., 2024; ВШколу – Варшавська Українська Школа, 2025).

Особливе зацікавлення викликають ярмарки. До них активно долучаються діти та молодь. Разом з учителями та батьками вони готують програму, сценарій свята, а також крам на ярмарки (смаколики, прикраси ручної роботи, листівки, предмети побуту й ін.). Підготовку розпочинають за кілька місяців до свята, а виручені на ярмарках кошти спрямовують на підтримку ЗСУ.

Як стверджують учителі, важливим фактом є те, що завдяки таким заходам українські діти почуваються потрібними за кордоном, вони реалізують своє бажання допомагати Україні (Ладнова Ю., 2024).

В Українській недільній школі у Братиславі у 2025 р. представили експозицію українських вишиванок з історією та пропонували послухати цікаві розповіді про вишиванки. Водночас тут паралельно можна було оглянути виставку

«Невидані дипломи», що є волонтерською ініціативою студентів Національного університету «Києво-Могилянська академія». Їхня ідея – розказати світові історії 40 загиблих українських студентів, які вже ніколи не отримають свої дипломи (Українська школа у Братиславі, 2025). Окрім того, у Словаччині (регіон Пряшівщини та Кошицького краю) на Алеї митців росте дерево, висаджене як символ пам'яті про перше проведене тут Свято вишиванки. Захід відбувся 2018 р. та був організований для словацьких і українських дітей і молоді [24 травня, 2018].

Окрім масштабних подій, в українських школах за кордоном, зокрема в Канаді, проводять уроки, присвячені вишиванці.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Здійснений огляд і аналіз вищезгаданих подій дає підстави стверджувати про їхній великий виховний потенціал. Він насамперед полягає у формуванні таких знань, умінь і моральних якостей: 1) збереженні національної ідентичності; 2) прищепленні шанобливого ставлення до національних традицій; 3) пізнанні історії української вишивки, її символіки і значення; 4) збереженні етнокультурної спадщини в соціокультурних умовах сьогодення; 5) вихованні любові до мистецтва; 6) формуванні естетичних смаків; 7) розвитку творчих навичок; 8) поглибленні навичок комунікації українською мовою; 9) розвитку емпатії (чуйності, здатності співпереживати з іншою людиною); 10) плеканні гуманного ставлення до Героїв, які захищають національні цінності та свободу; 11) розвитку лідерських якостей і бажання бути ініціативними; 11) сприянні проявам сміливості та рішучості в дітей тощо.

Перспективним у подальших дослідженнях вважаємо вивчення особливостей підготовки до подій, присвячених українській вишиванці, і потреб педагогів українських шкіл за кордоном у цьому процесі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Вишнеvsька, Г. Г. (2016). Українські фестивалі як засіб просування позитивного іміджу країни. *Культурологічна думка*, (10), 235–242. https://www.culturology.academy/wp-content/uploads/KD10_Vyshnevskya.pdf.
- ВШКОЛУ – Варшавська Українська Школа (2025). *Wyszynanka Fest*. Facebook. facebook.com/SzkoUA/posts/
- Григорович, І., Пашкова, Н. (2024). Українська школа Пречистої Діви Марії у Великій Британії : відповідь на виклики воєнного часу. У І. Ключковська, О. Горда, О. Трумко (Ред.). *Українська мова у світі* (с. 46–51). Національний університет «Львівська політехніка». https://miok.lviv.ua/wp-content/uploads/2024/09/zbirnyk_2024.pdf
- Гриненко, В. (2025, 13 лютого). Населення України становить 32 мільйони. А скільки українців за кордоном. *Village*. <https://www.village.com.ua/village/life/edu-news/359861-naselennya-ukrayini-stanovit-32-milyoni-a-skilki-ukrayintsiv-za-kordonom>
- 24 травня ц.р. в об'єднаній школі-гімназії ім. Т.Г. Шевченка м. Пряшів проведено Свято української вишиванки (2018). Посольство України в Словаччій Республіці. <https://slovakia.mfa.gov.ua/news/65202-24-travnja-cr-v-objednanij-shkoli-gimnaziji-im-tg-shevchenka-m-ryashiv-provedeno-svyato-ukrajinsykoji-vishivanki/>
- Кавкало, М. (2025, 13 травня). Як українці в Британії святкуватимуть День вишиванки 2025: перелік заходів. *Platform*. <https://ua-platform.com/jak-ukrainci-v-britanii-svjatkuvatimut-den-vishivanki-2025-perelik-zahodiv/>
- Карпаш, О. М. (2019). Театральні фестивалі в культурно-мистецькому житті України кінця ХХ – початку ХХІ століття: історія, типологія, тенденції розвитку. Кандидатська дисертація. Івано-Франківськ: ПНУ ім. В. Стефаніка. https://svr.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/5/2019/03/dis_Karpash-1.pdf
- Ключковська, І., Долінська, О., Горда, О., Трумко, О., П'ятковська, О. (2023). Українське шкільництво за кордоном: як вплинула війна в Україні. Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою. <https://miok.lviv.ua/wp-content/uploads/2023/04/Doslidzhennia.pdf>
- Ключковська, І., П'ятковська, О., Долінська, О., Гнатюк В. (2025). Громадотворення українців в Естонії. Результати дослідження. Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою. https://miok.lviv.ua/wp-content/uploads/2025/05/Research_Baltic.pdf
- Коріння (2024). Фестиваль української культури та традицій до Дня вишиванки. Facebook. <https://www.facebook.com/events/1141178840237792/>
- Кучина, Н. І. (2019). Фестиваль як феномен культури. *Культура України*, (65), 57–68. <https://doi.org/10.31516/2410-5325.065.05>
- Ладнова, Ю. (2024). День вишиванки об'єднав українців у 100 країнах світу. Репортаж з Варшави. *Sestry*. Шлях додому. <https://www.sestry.eu/statti/den-vishivanki-obiednav-ukrayinciv-u-100-krayinah-svitu-reportazh-z-varshavi>
- Результати моніторингу щодо забезпечення функціонування державної мови у закладах загальної середньої освіти у 2023–2024 навчальному році: результати дослідження. Державна служба якості освіти України. (2024). https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2024/07/Zvit_Funkcionuvannya_derzhavnoi_movi_ZZSO_2023-2024_SQEua.pdf
- Рендюк Т. Г. (2025). Глобальне українство – новий соціокультурний феномен у сучасному світі. *Вісник Національної академії наук України*, (3), 15–28. <https://doi.org/10.15407/visn2025.03.015>.
- Рендюк, Т. Г. (2024). День вишиванки – еволюція свята від культурного заходу регіонального значення до всесвітнього дня вишиванки. *Література та культура Полісся. Серія «Філологічні науки»*, (25), 240–257. <https://doi.org/10.31654/2520-6966-2024-25F-111-240-257>
- СКУ закликає у Всесвітній день вишиванки підтримати територіальну цілісність України (2025, 12 травня). Світовий Конгрес українців. <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/vsi-novini/>
- Українська школа у Братиславі. День вишиванки. Facebook. <https://www.facebook.com/uaschool.sk>
- У Празі відбудеться Vyshyvanka Fest 2025 — велике свято вишивки, традицій і єдності. (2025, 23 квітня). *Czechia online*. <https://czechia-online.cz/u-prazi-vidbudetsya-vyshyvanka-fest-2025>
- Фестиваль «Вишиванка об'єднує». (2025). Асоціація українських організацій в Естонії. <https://ukraine.ee/ua/news/embroidery-unites>
- Шведик, І. (2025, 22 травня). День вишиванки у Празі зібрав багато народних колективів – і не тільки українських. *Radio Prague International*. <https://ukraina.radio.cz/den-vyshyvanky-u-prazi-zibrav-bagato-narodnyh-kolektyviv-i-ne-tilky-ukrayinskyh-8851874>
- Ukraine Refugee Situation. Operational data portal. <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>.
- Ukrainian Canadian Congress – Toronto Branch (2024). Вишивана хода. Facebook. <https://www.facebook.com/events/1138672137403249/>
- Vyshyvanka Day Event List (2025). Ukrainian Canadian Congress. <https://www.ucc.ca/vyshyvanka-day-2025/>

Received 19.03.2025
Accepted 06.04.2025

Olga DUDKA,

PhD in Pedagogical eSciences, Associate Professor,
Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Ольга ДУДКА,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри математики та інформатики і методики навчання,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)
olha.dudka@pnu.edu.ua
ORCID ID 0000-0002-1529-8204

Nadiia IKAVETS,

Computer Science Teacher,
Pererislyanskyi Lyceum of the Pererislyanska Village Council,
Nadvirna District, Ivano-Frankivsk Region (Pererisl, Ukraine)

Надія ІКАВЕЦЬ,

вчитель інформатики,
Переріслянський ліцей Переріслянської сільської ради
Надвірнянського району Івано-Франківської області (с. Перерісль, Україна)
ikavets.nadia@gmail.com
ORCID ID 0009-0008-4057-1074

Mariia POVKH,

PhD in Physics and Mathematics, teacher-methodologist, teacher of mathematics and computer science,
Ivano-Frankivsk Professional Denys Sichyynskyi Music College (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Марія ПОВХ,

кандидат фізико-математичних наук, викладач-методист, викладач математики та інформатики,
Івано-Франківський фаховий музичний коледж імені Дениса Січинського
povkh.mariia14@gmail.com
ORCID ID 0000-0002-3575-8917

Bibliographic description of the article: Dudka O., Ikavets N., Povkh M. (2025). Fractal rhythms of vyshyvanka. *Mountain School of the Ukrainian Carpathians*. 32. 123-127.

Бібліографічний опис статті: Дудка О., Ікавець Н., Повх М. (2025). Фрактальні ритми вишиванки. *Гірська школа Українських Карпат*. 32. 123-127.

УДК 004.92:746.3(=161.2)304.3

FRACTAL RHYTHMS OF VYSHYVANKA

Abstract. The article explores the innovative potential of applying fractal geometry and modern digital technologies for the development of Ukrainian embroidery design. The possibility of combining traditional patterns with mathematical algorithms to create new, unique ornaments is considered. The essence of the concept of "fractals" is revealed and how fractal geometry, with its principles of self-similarity and iteration, can be applied to the analysis and generation of embroidery patterns. It is explained that although embroidery is not a strict mathematical fractal, its ornaments demonstrate certain fractal principles.

The possibilities of using digital tools, such as specialised software, graphic editors and programming languages, to create and integrate fractal elements into embroidery design are investigated. The possibilities of using fabric printing technologies and software for creating digital embroidery schemes are also considered.

The advantages of fractal design for modern embroidery, including novelty, complexity, scalability, symbolic depth and the ability to attract new generations, are substantiated. The importance of combining the preservation of cultural heritage with creative experiments is emphasized, offering fractal design as a promising direction for the development of Ukrainian embroidery art.

It is concluded that fractal design and digital technologies are promising areas for "rebooting" Ukrainian embroidery, making it more attractive to young people and adapted to modern visual trends. The importance of a harmonious combination

of the mathematical beauty of fractals, the possibilities of digital technologies and the symbolism of traditional embroidery is emphasised.

Keywords: Ukrainian vyshyvanka, cultural heritage, patterns, ornaments, fractals, fractal geometry, fractal design, digital technologies, contemporary design.

ФРАКТАЛЬНІ РИТМИ ВИШИВАНКИ

Анотація. У статті досліджується інноваційний потенціал застосування фрактальної геометрії та сучасних цифрових технологій для розвитку дизайну української вишивки. Розглядається можливість поєднання традиційних візерунків з математичними алгоритмами для створення нових унікальних орнаментів. Розкрито сутність поняття "фрактали" та як фрактальна геометрія, з її принципами самоподібності та ітерації, може бути застосована до аналізу та генерації візерунків вишиванки. Пояснюється, що хоча вишивка не є строгим математичним фракталом, її орнаменти демонструють певні фрактальні принципи.

Здійснено дослідження можливостей використання цифрових інструментів, таких як спеціалізоване програмне забезпечення, графічні редактори та мови програмування, для створення та інтеграції фрактальних елементів у дизайн вишивки. Розглянуто також можливості застосування технологій друку на тканині та програм для створення цифрових схем вишивання.

Обґрунтовано переваги фрактального дизайну для сучасної вишивки, включаючи новизну, складність, масштабованість, символічну глибину та здатність зацікавити нові покоління. Підкреслено важливість поєднання збереження культурної спадщини з творчими експериментами, пропонуючи фрактальний дизайн як перспективний напрямок для розвитку українського мистецтва вишивання.

Зроблено висновки про те, що фрактальний дизайн та цифрові технології є перспективними напрямками для "перезавантаження" української вишивки, роблячи її більш привабливою для молоді та адаптованою до сучасних візуальних трендів. Підкреслюється важливість гармонійного поєднання математичної краси фракталів, можливостей цифрових технологій та символізму традиційної вишивки.

Ключові слова: українська вишиванка, культурна спадщина, візерунки, орнаменти, фрактали, фрактальна геометрія, фрактальний дизайн, цифрові технології, сучасний дизайн.

Ключові слова: українська вишиванка, культурна спадщина, візерунки, орнаменти, фрактали, фрактальна геометрія, фрактальний дизайн, цифрові технології, сучасний дизайн.

ВСТУП

Постановка проблеми. Українська вишивка протягом віків була не просто елементом одягу, а й могутнім символом захисту, хронікою історії сім'ї, втіленням національної самосвідомості. Її візерунки, передаючись від предків нащадкам, містять у собі глибокий сенс та неповторну красу, показуючи єдність людини з природою та всесвітом (Добровольська О., 2017, 140-144). Однак час невпинно рухається вперед, і мистецтво вишивки, зберігаючи свою унікальність, безумовно шукає нові шляхи еволюції, незвідані форми вираження, пристосовуючись до темпу сучасності. Чи здатне це давнє ремесло отримати свіже, несподіване трактування, не втративши при цьому свою справжню сутність? Чи існують новітні візуальні коди, здатні донести глибину традиційних символів у контексті майбутнього?

Відповідь на ці питання криється на перетині віковичної майстерності та науки про фрактали. У цій статті ми розглянемо, як фрактальна геометрія може стати несподіваним та потужним інноваційним інструментом для переосмислення та збагачення майбутньої української вишивки, відкриваючи перед нею безмежні горизонти творчості та натхнення для нових поколінь майстрів і шанувальників цього унікального мистецтва. Розглянемо, як математичні знання та цифрові технології можна використати і об'єднати з культурною спадщиною, створювати унікальні, складні та масштабовані орнаменти, народжуючи візерунки майбутнього. Розробка таких інноваційних дизайнів вишивки роблять її більш привабливою та зрозумілою для молоді, адаптованою до сучасних візуальних трендів та цифрових платформ, сприяючи тим самим її збереженню та розвитку.

Мета дослідження: Дослідити інноваційний потенціал застосування фрактальної геометрії та цифрових технологій для розвитку сучасного дизайну української вишивки, поєднуючи традиційні візерунки для створення нових унікальних орнаментів.

Методи дослідження: аналіз психолого-педагогічної літератури з питань популяризації національної культурної спадщини; дослідження історичних та культурологічних джерел для вивчення історії вишиванки, її символіки та регіональних особливостей; вивчення основ фрактальної геометрії та можливостей її застосування в дизайні; застосування цифрових технологій для створення алгоритмів та генерації складних орнаментів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Що таке фрактали? Фрактал - це геометрична фігура, що має властивість самоподібності, тобто її частини є зменшеними копіями цілого. Ця властивість повторюється на різних рівнях масштабування. Термін "фрактал" був введений у 1975 році математиком Бенуа Мандельбротом. Він заснував цей термін на латинському слові "fractus", що означає "розбитий" або "фрагментований", і використовував його для розширення концепції теоретичних дробових розмірностей на геометричні візерунки в природі.

Навколо нас безліч прикладів фракталів. Розгалуження гілок дерев, що прагнуть до світла, повторюють свою структуру від стовбура до найтонших пагонів. Кожна неповторна сніжинка демонструє складний шестикутний візерунок, де кожна її частина є зменшеною версією цілого. Звивиста берегова лінія, яка розглядається з висоти пташиного польоту, зберігає свою порізаність навіть при наближенні до окремих бухт і місів.

Важливо розуміти, що фрактали – це не просто цікава математична абстракція. Вони є фундаментальним принципом організації складних систем у Всесвіті. Від формування галактик до будови людського тіла, від економічних моделей до поширення інформації в соціальних мережах – фрактальні закономірності лежать в основі багатьох процесів. Їхня здатність створювати неймовірну складність з простих повторюваних правил робить їх потужним інструментом для розуміння та моделювання навколишнього світу. Саме ця універсальність фракталів відкриває нові перспективи для творчості, зокрема й у такому традиційному мистецтві, як українська вишивка.

Вишиванка крізь призму фрактальної геометрії. Поглянувши на традиційні українські орнаменти крізь призму фрактальної геометрії, перед нами відкривається новий рівень розуміння їхньої структури, символіки та естетики. Хоча вишиванка не є математичним фракталом у строгому сенсі, її орнаменти демонструють певні принципи подібні до фрактальних (самоподібність, симетрія, ітерація).

Розглянемо, наприклад, геометричні мотиви, характерні для багатьох регіонів України. Ромби, трикутники, хвилясті лінії часто повторюються у візерунку, але щоразу зі зміною розміру або розташування. Вертикальні чи горизонтальні смуги орнаменту можуть складатися з менших ідентичних блоків, які, в свою чергу, можуть містити ще дрібніші повторювані елементи.

Візьмемо, до прикладу, подільські вишивки з їхніми складними рослинними орнаментами. Завитки виноградної лози, розгалуження гілок, розташування листків – усі ці елементи демонструють певну ієрархічність та повторюваність форм на різних рівнях. Хоча це не є строга самоподібність, як у математичних фракталах, простежується тенденція до відтворення базових структур у зменшеному вигляді. Аналогічно, гуцульські геометричні орнаменти з їхніми ламаними лініями та ромбами, що вкладаються один в одний, нагадують ітеративні процеси побудови деяких фракталів.

У деяких зразках можна знайти так звану трансляційну симетрію – коли один і той самий мотив повторюється вздовж осі, зміщуючись на фіксовану відстань. Це відповідає одному з ключових принципів фрактального зростання: розгортання складної структури з простого елемента через послідовні кроки зміни положення чи масштабу.

Виникає закономірне питання: чи усвідомлено давні майстри використовували фрактальні принципи у своїй творчості? Ймовірно, ні. Їхнє мистецтво ґрунтувалося на спостереженні за природою, передачі традиційних мотивів з покоління в покоління та інтуїтивного відчуття гармонії та ритму. Проте, багатовакова практика, уважне спостереження за природними формами (розгалуження дерев, плин річок, будова рослин) могли призвести до несвідомого відтворення принципів самоподібності та ітерації у візерунках вишиванки. Їхні руки створювали складні орнаменти, які, хоч і не були математично сформульованими як фрактали, несли в собі подібну органічну складність та візуальну привабливість. Саме це інтуїтивне розуміння закономірностей природи може стати містком між давнім мистецтвом та сучасною наукою, відкриваючи нові перспективи для розвитку української вишивки.

Фрактальний дизайн: нове покоління візерунків. Фрактальний дизайн відкриває перспективи для створення абсолютно нових візерунків у контексті української вишивки, зберігаючи при цьому її глибокий символізм та естетичну привабливість (Славінська А.Л., Сиротенко О.П., 2019, 57-63). Цей інноваційний підхід використовує математичні алгоритми для генерації складних, нелінійних орнаментів, які успадковують принципи самоподібності та нескінченної деталізації, характерні для фракталів. Замість традиційного ручного відтворення усталених мотивів, фрактальний дизайн пропонує динамічний процес, де базові елементи піддаються багаторазовим ітераціям, трансформуючись у непередбачувані, але водночас гармонійні візуальні образи.

Суть цього підходу полягає в тому, щоб "оживити" традиційні символи, використовуючи математичні правила для їхнього розмноження та видозміни. Уявіть собі простий елемент – ромб або стилізовану квітку, характерні для української вишивки. Фрактальний алгоритм може взяти цей елемент за основу та багаторазово застосувати до нього певні математичні операції – масштабування, обертання, зсув, відображення – щоразу зменшуючи розмір і змінюючи розташування копій. Кількість ітерацій та конкретні параметри цих операцій визначають складність та унікальність кінцевого візерунка. Таким чином, з одного базового мотиву може виникнути безліч варіацій, що зберігають стилістичну спорідненість з традицією, але водночас вражають своєю новизною та оригінальністю.

Епоха цифрових технологій. Цифрові технології відкривають перед українською вишивкою безпрецедентні можливості для творчого розвитку та інновацій, особливо в контексті фрактального дизайну. Замість того, щоб протиставляти традиційне ручне мистецтво новітнім інструментам, варто розглядати їх як потужних союзників, що здатні збагатити та розширити горизонти вишивки, роблячи її актуальною та привабливою.

Одним з ключових інструментів у цій новій ері є спеціалізоване програмне забезпечення. Ці програми дозволяють художникам та дизайнерам досліджувати безмежний світ фрактальних форм, експериментувати з різними алгоритмами та параметрами, створюючи унікальні візерунки на комп'ютері, які раніше було б неможливо уявити. Інтуїтивно зрозумілий інтерфейс програм для візуалізації складних математичних процесів, дозволяє миттєво бачити результат зміни того чи іншого параметра.

Графічні редактори, такі як Inkscape, Adobe Illustrator, Paint.NET та Tinkercad, є потужними інструментами для інтеграції згенерованих фрактальних елементів у складні візерунки вишиванки (Власій О.О., Дудка О.М., 2015). Вони дозволяють поєднувати їх з оцифрованими традиційними мотивами, гнучко змінювати кольори, масштабувати та трансформувати окремі деталі (Ноуренко М.В., 2021, 2-3).

Фрактальний візерунок створений онлайн-сервісом <https://ornament.name/> (Рис. 1), містить ромбоподібні елементи української вишивки з ітераційною симетрією, формуючи самоподібну композицію. Дрібні червоні та чорні мотиви утворюють більші фігури, що відповідає фрактальному моделюванню.

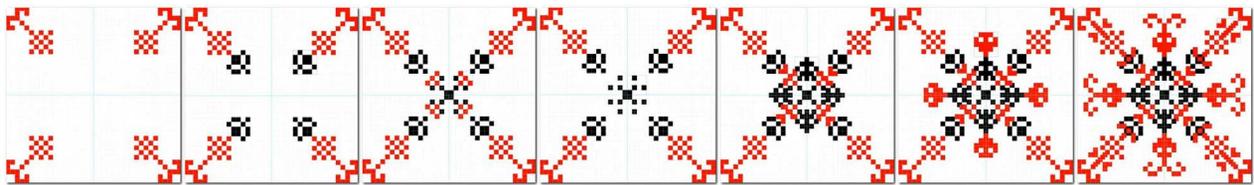

Рис. 1. Послідовність виконання фрактального візерунку

Для візуалізації простих фракталів та їхнього порівняння з елементами вишиванки ефективним є використання математичного програмного забезпечення, наприклад, WolframAlpha та GeoGebra (Заторський Р.А., Дудка О. М., Власій О. О., 2017, 39-44).

Крім того, мови програмування, такі як Scratch або Python з графічними бібліотеками, відкривають можливість уже школярам створювати прості алгоритми для генерації фрактальних візерунків, що імітують традиційні елементи вишиванки. Scratch, як візуальне програмне середовище, дозволяє легко створювати алгоритмічні орнаменти навіть початківцям завдяки блочній структурі коду.

Для втілення цих складних цифрових візерунків у реальність існують технології друку на тканині. Сучасні принтери з високою роздільною здатністю здатні точно відтворити навіть найдрібніші деталі фрактальних орнаментів на різних видах тканини. Це відкриває широкі можливості для створення сучасного одягу, аксесуарів та елементів декору з унікальним та вражаючим дизайном, зберігаючи при цьому візуальну ідентичність вишиванки.

Крім того, цифрові технології проникають і в сам процес вишивання. Існують програми для створення цифрових схем для вишивання (наприклад, програма Stitch Art Easy для перетворення цифрового рисунку чи фото в схему для вишивки), які можуть автоматично генерувати інструкції для ручної або машинної вишивки на основі розроблених фрактальних візерунків (Гелетій А., 2019, 146-150). Це спрощує процес перенесення складних орнаментів на тканину, роблячи його більш точним та ефективним.

Важливо підкреслити, що всі ці технології не мають на меті замінити цінність ручної праці та традиційних технік вишивання. Вони слугують інструментами, які розширюють арсенал майстрів та дизайнерів, даючи їм змогу поєднувати глибоку символіку минулого з інноваційністю сучасності.

Застосування фрактальної геометрії та цифрових технологій відкриває цілий спектр переваг для розвитку сучасної української вишивки, дозволяючи їй залишатися актуальною та привабливою в динамічному світі дизайну.

Новизна та оригінальність: Фрактальний дизайн відкриває унікальні можливості для створення абсолютно нових візерунків, які не є прямим копіюванням традиційних орнаментів, але водночас несуть у собі їхню стилістичну ДНК. Поєднуючи впізнавані елементи української вишивки з непередбачуваністю та математичною елегантністю фрактальних форм, народжуються візуально свіжі та оригінальні композиції, що виділяються на тлі масового виробництва та пропонують унікальний естетичний досвід.

Складність та деталізація: Фрактальні алгоритми здатні генерувати надзвичайно складні та деталізовані орнаменти, які вражають своєю внутрішньою структурою. Завдяки ітеративному процесу, навіть простий базовий елемент може розростися у витончену мережу дрібних деталей, що привертають увагу та викликають бажання розглядати візерунок зблизька. Ця висока ступінь деталізації додає вишивці глибини та візуальної цінності.

Масштабованість та адаптивність: Однією з ключових переваг фрактальних візерунків є їхня природна масштабованість. Завдяки принципу самоподібності, один і той самий фрактальний орнамент може гармонійно виглядати як на невеликому елементі аксесуара, так і на одязі чи текстилі для дому. При цьому зберігається впізнаваність стилю та цілісність композиції, що значно спрощує процес адаптації дизайну до різних форматів виробів.

Символічна глибина: Фрактальний дизайн є новим підходом, щодо популяризації традиційної вишивки. Використовуючи як базові елементи саме традиційні символи та мотиви, можна створювати фрактальні візерунки, які несуть у собі як давні значення, так і нові інтерпретації, народжені складною математичною структурою. Це відкриває простір для творчого переосмислення символізму вишиванки в сучасному контексті.

Зацікавлення нових поколінь: Використання сучасних технологій та фрактального дизайну, може стати потужним інструментом для зацікавлення молодого покоління українською вишивкою. Поєднання традиційного мистецтва з алгоритмічно згенерованими візерунками, програмами для створення схем вишивки, 3D-моделюванням перетворює процес взаємодії з вишивкою на захоплюючу цифрову гру. Такий підхід не лише оновлює сприйняття культурної спадщини, а й мотивує молодь до творчого самовираження, розвиваючи їхні навички у сфері програмування, дизайну та цифрового мистецтва. Саме через фрактальний дизайн молоде покоління по-новому відкриває для себе візуальну спадщину українського народу, що надихає на переосмислення традицій.

Сучасні вишиванки. Українська вишиванка, міцно вкорінена в багатовіковій історії та сповнена глибоким символізмом, сьогодні переживає період активного переосмислення та інтеграції в сучасний світ. Фрактальний дизайн відкрив перед традиційним мистецтвом нові, несподівані горизонти розвитку у сучасній українській моді, де складні математичні орнаменти прикрашають не лише класичні сорочки, але й елегантні сукні, стильні аксесуари та навіть взуття, надаючи їм неповторної оригінальності та сучасної естетики (Надопта Т., Єрій А., Андреева О., Скідан В., Зубко Г., 2024, 348-355).

Не менш цікавим є застосування фрактального дизайну в інтер'єрі. Фрактальні мотиви є вишуканим декором для текстилю – скатертин, штор, постільної білизни, додаючи приміщенню особливої візуальної глибини та сучасної елегантності. У сувенірній продукції фрактальні візерунки, що несуть в собі закодовані традиційні символи, стали оригінальним втіленням української культури для гостей країни та самих українців.

Фрактальний дизайн у контексті української вишивки став сьогодні широко використовуваним. Сучасні художники та дизайнери, натхненні красою фракталів та символізмом вишиванки, створюють унікальні цифрові візерунки та концептуальні проекти, демонструючи потенціал цього симбіозу. Пошук у цифровому просторі може виявити окремі мистецькі роботи або дизайнерські ініціативи, що досліджують цю цікаву взаємодію. Надзвичайно важливо зберегти культурну спадщину, шануючи традиційні мотиви та техніки вишивання. Водночас, відкриття нових шляхів для розвитку мистецтва є необхідною умовою його життєздатності та привабливості для майбутніх поколінь. Фрактальний дизайн не має на меті замінити традицію, а скоріше – стати ще однією гранню її багатогранного розвитку, пропонуючи свіжий погляд на знайомі образи.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Фрактальний дизайн та цифрові технології є перспективними напрямками для своєрідного "перезавантаження" української вишивки в сучасному світі, відкриваючи нові можливості для творчості та візуальної виразності. Ключ до успіху цього інноваційного підходу полягає у гармонійному поєднанні трьох потужних складових: математичної краси фрактальних форм, що вражають своєю складністю та непередбачуваністю; технологічних можливостей сучасних програмних засобів, які дозволяють легко генерувати та маніпулювати цими візерунками; та глибокого символізму традиційного українського мистецтва вишивки, що несе в собі культурну пам'ять та духовні цінності.

Майбутнє української вишивки – це безперечно шлях сміливих експериментів та невпинного творчого пошуку нових форм. Зберігаючи шанобливе ставлення до свого унікального коріння та використовуючи інноваційний потенціал фрактального дизайну, українське мистецтво вишивання здатне не лише залишатися живим та актуальним, але й збагатити світову культурну спадщину новими візуальними образами, що відображають нерозривний зв'язок між минулим, сьогоденням та майбутнім.

Нові підходи до вишивки можуть стати ефективним інструментом у сфері освіти. Окремим напрямком подальших досліджень є міждисциплінарна інтеграція української вишивки в освітній процес, зокрема в рамках STEM-освіти. Традиційні орнаменти можуть слугувати основою для проектного навчання, що поєднує математику, мистецтво, інформатику та технології, сприяючи розвитку креативного мислення та зацікавлення учнів українською культурною спадщиною.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Власій О. О., Дудка О. М. (2015). Комп'ютерна графіка. Обробка растрових зображень : навч.-метод. посіб. Івано-Франківськ : ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника", 72 с. URL: http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/2518/1/Vlasii_Dudka_Graph.pdf
- Гелетій Анастасія (2019). Можливості використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі навчання учнів техніці ручної вишивки хрестиком. Молодь і ринок. №10 (177), 2019, 146-150. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2019.187325>
- Добровольська О. (2017). Філософія української вишивки. Вісник ХНУіМ. В.Н. Каразіна. Серія «Теорія культури і філософія науки». Випуск 57. 2017. 140-144. URL: <https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/>
- Заторський Р.А., Дудка О. М., Власій О. О. (2017). Роль інформаційно- комунікаційних технологій у візуалізації вивчення математики // Фізико-математична освіта. 2017. №3 (13). 39-44. URL: <http://fmo-journal.fizmatsspu.sumy.ua/publ/1-1-0-203>
- Надопта Т., Єрій А., Андреева О., Скідан В., Зубко Г. (2024). Аналіз регіональних традицій української вишивки та їх сегментація з використанням цифрових технологій. Herald of Khmelnytskyi National University. Technical Sciences. 2024. 343(6(1)). 348-355. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5732-2024-343-6-52>
- Ноуренко М.В. Stem-урок з інформатики на тему: "Українська вишиванка у графічному редакторі Paint" <https://vseosvita.ua/library/stem-urok-informatik-visivanka-u-paint-80111.html>
- Славинська А.Л., Сиротенко О.П. (2019). Застосування фрактальної структури в орнаментах української національної вишивки. Вісник Хмельницького нац. унів. №5 (277). С.57-63 DOI: 10.31891/2307-5732-2019-277-5-57-63 <https://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2021/01/11-8.pdf>

Received
Accepted

12.05.2025
02.06.2025

Oleksandra KACHMAR,

Doctor of Philosophy sciences, Professor, Professor of the Department of Socio-Cultural Management, show-business and Event management Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Олександра КАЧМАР,

доктор філософських наук, професор, професор кафедри управління соціокультурною діяльністю, шоу-бізнесу та івентменеджменту, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)
Oleksandra75@ukr.net
ORCID ID 0000-0002-2002-4603

Volodymyr FEDORAK,

PhD of Historical Sciences, Associate Professor, Director Educational and Scientific Institute of Arts, Associate Professor at the Department of Management of Socio-Cultural Activities, Show Business and Event Management, Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Володимир ФЕДОРАК,

кандидат історичних наук, доцент, директор Навчально-наукового інституту мистецтв, доцент кафедри управління соціокультурною діяльністю, шоу-бізнесу та івентменеджменту, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)
volodymyr.fedorak@pnu.edu.ua
ORCID ID 0009-0000-6928-170X

Bibliographic description of the article: Kachmar O., Fedorak V. (2025). Philosophy of Vyshyvanka in the musical code of Ukrainian culture: Composers' repertoire heritage and national masterpieces. *Mountain School of the Ukrainian Carpathians*. 32. 128-134.

Бібліографічний опис статті: Качмар, О.В., Федорак, В.В. (2025). Філософія вишиванки в музичному коді української культури: репертуарна спадщина композиторів і національні шедеври. *Гірська школа Українських Карпат*. 32. 128-134.

УДК 1:78.011.26:7.038(477)

PHILOSOPHY OF VYSHYVANKA IN THE MUSICAL CODE OF UKRAINIAN CULTURE: COMPOSERS' REPERTOIRE HERITAGE AND NATIONAL MASTERPIECES

Abstract. The article examines the musical code of Ukrainian culture as a tool for acoustic representation of ethno-identity, in which intonation formulas, rhythmic structures, and modo-harmonic means function as symbolic elements of cultural memory. A comparative analysis of the structural features of Ukrainian embroidery and a musical work is carried out: both systems are characterized by modularity, symmetry, variability, and semantic load. Cultural and philosophical parallels between ornament as a visual text and music as a sound form of a national archetype are traced. The author addresses the phenomenon of synesthesia as a universal mechanism of intermodal cultural thinking, which provides a relationship between timbre in music and color in embroidery, the emotional function of a work of art, and the mental perception of a symbol.

In the context of the analysis of the repertoire heritage of Ukrainian composers, the emphasis is on such figures as Stanislav Liudkevych, Mykola Leontovych, Myroslav Skoryk, Yevhen Stankovych. Their works are considered as examples of national musical thinking, in which acoustic elements are permeated with ethnocultural content. Special attention is paid to the phenomenon of "Songs about the Rushnyk" by Platon Maiboroda with lyrics by Andrii Malyshko — a song that has acquired the meaning of an acoustic symbol of Ukrainian identity, where the rushnyk appears as a carrier of emotional memory, and the musical form as a means of its transmission. The article also analyzes the manifestations of Ukrainian cultural semiotics in the choral, symphonic and instrumental repertoire, in media art and ethnodesign. By comparing vyshyvanka and music as parallel systems of cultural communication, their role in preserving the national code is substantiated, especially in wartime. The work is interdisciplinary in nature, combining methods of cultural philosophy, musicology, and art history, which allows us to deepen our understanding of the mechanisms of identity representation in Ukrainian art.

Keywords: vyshyvanka; musical code; cultural memory; ethno-identity; intonation; ornament; Ukrainian music; synesthesia; national masterpieces.

ФІЛОСОФІЯ ВИШИВАНКИ В МУЗИЧНОМУ КОДІ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ: РЕПЕРТУАРНА СПАДЩИНА КОМПОЗИТОРІВ І НАЦІОНАЛЬНІ ШЕДЕВРИ

Анотація. У статті розглянуто музичний код української культури як інструмент акустичної репрезентації етноідентичності, в якому інтонаційні формули, ритмічні структури та ладо-гармонічні засоби функціонують як знакові елементи культурної пам'яті. Здійснено порівняльний аналіз структурних рис української вишивки й музичного твору: обидві системи характеризуються модульністю, симетрією, варіативністю та семантичним навантаженням. Простежено культурно-філософські паралелі між орнаментом як візуальним текстом і музикою як звуковою формою національного архетипу. Автор звертається до явища синестезії як до універсального механізму міжмодального культурного мислення, що забезпечує взаємозв'язок між тембром у музиці й кольором у вишивці, емоційною функцією художнього твору та ментальним сприйняттям символу.

У контексті аналізу репертуарної спадщини українських композиторів акцент зроблено на таких постатях, як Станіслав Людкевич, Микола Леонтович, Мирослав Скорик, Євген Станкович. Їхні твори розглядаються як зразки національного музичного мислення, в яких акустичні елементи пронизані етнокультурним змістом. Особливу увагу приділено феномену «Пісні про рушник» Платона Майбороди на слова Андрія Малишка - пісні, що набула значення акустичного символу української ідентичності, де рушник постає як носій емоційної пам'яті, а музична форма, як засіб її трансляції.

Стаття також аналізує прояви української культурної семіотики у хоровому, симфонічному й інструментальному репертуарі, в медіа-мистецтві й етнодизайні. Через зіставлення вишиванки та музики як паралельних систем культурної комунікації обґрунтовано їхню роль у збереженні національного коду, особливо в умовах війни. Робота має міждисциплінарний характер, поєднуючи методи філософії культури, музикознавства й мистецтвознавства, що дозволяє поглибити розуміння механізмів репрезентації ідентичності в українському мистецтві.

Ключові слова: вишиванка; музичний код; культурна пам'ять; етноідентичність; інтонація; орнамент; українська музика; синестезія; національні шедеври.

ВСТУП

Постановка проблеми. Проблема осмислення філософсько-семіотичної сутності української вишиванки в контексті музичної культури набуває особливої теоретичної й практичної значущості, оскільки вона безпосередньо пов'язана з процесами формування, відтворення та трансляції національної ідентичності в умовах культурної глобалізації, гібридизації художніх кодів і загострення уваги до проблем національного самовираження. Вишиванка, як багаторівневий етнокультурний текст, акумулює естетичні, сакральні, соціальні та комунікативні значення, що репрезентують етнічну своєрідність української культури. Проблема є актуальною також у зв'язку з активізацією процесів деколоніального перегляду нарративів та пошуків нових форм прочитання національного символізму.

Водночас не менш важливою постає музика як форма репрезентації культурної пам'яті, здатна фіксувати та транслювати ментальні коди народу через інтонаційні формули, ладогармонічні моделі, ритмічну структуру та жанрову палітру. Загальновідомо, що музичне мистецтво, подібно до вишиванки, функціонує як етнокомунікативний канал, здатний передавати колективний досвід, уявлення про світ, емоційні стани та духовні цінності. Саме тому порівняльний аналіз цих двох художніх систем дає змогу виявити їхні спільні семіотичні основи та способи відтворення етнокультурного коду.

У такому ракурсі особливої уваги заслуговує проблема осмислення вишиванки як філософської моделі, що знаходить своє відображення в музичних творах українських композиторів. Проблема є не досить розробленою у сучасному науковому дискурсі, хоча її окремі аспекти порушувалися у межах етнологічних, музикознавчих і культурологічних студій. Прийнято вважати, що символіка орнаменту та структура вишивки несуть у собі концептуальні категорії, споріднені з музичною композицією – ритмом, варіативністю, модульністю, мелодійністю. Проте синестезійне поєднання цих художніх систем у філософському ключі ще не стало предметом системного міждисциплінарного аналізу.

З огляду на це, проблема співставлення вишиванки як візуального коду та музичного твору як акустичної моделі національного буття набуває особливої наукової значущості. Проблема перебуває у центрі уваги культурологічного знання, оскільки дозволяє виявити глибинні механізми формування національної ідентичності, реконструкції історичної пам'яті й актуалізації традиції в новітніх художніх формах. Таким чином, дослідження філософії вишиванки у музичному коді української культури є своєчасним, міждисциплінарно значущим і таким, що розкриває нові горизонти у пізнанні українського культурного коду.

Отже, дослідження філософії вишиванки в музичному коді української культури крізь призму репертуарної спадщини композиторів та національних шедеврів є важливим кроком до розкриття глибинних сенсів культурної ідентичності, синтезу візуального й акустичного символізму та осмислення традиції як живої духовної структури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Символічне наповнення української вишиванки як візуального етнокоду активно досліджується у сучасній гуманітаристичі. Зокрема, у статті Ж. З. Денисюк обґрунтовано, що вишиванка виконує функцію знакового маркера національної ідентичності, формуючи україноцентричний культурний нарратив у публічному та медійному просторі [1, с.21]. Авторка наголошує на здатності вишиванки до символічного кодування уявлень про націю, що актуалізуються в інформаційній добі.

Проблему взаємозв'язку між візуальною ідентичністю, соціальними змінами та медійним образом вишиванки досліджує О. М. Рижко, яка аналізує аксіологічні характеристики подання образу вишиванки у мас-медіа (Рижко О.,

2013, с.35). Аналогічно, у студіях Н. М. Хоми вишиванка розглядається як форма зовнішньої самоідентифікації, що набуває нового патріотичного змісту у контексті сучасних культурних трансформацій (Хома Н., 2015, с.322).

Семіотичний вимір вишивки представлено у роботах Н. І. Глебової (Глебова Н. 2012, с. 29) яка трактує етнокультурний простір «як сукупність знакових систем, де вишиванка виконує функцію збереження і трансляції етнічної інформації. Водночас В. В. Крисаченко підкреслює консолідаційний потенціал національних цінностей, утілених, зокрема, через візуальні форми культури» (Крисаченко В. 2022, с.28).

У сфері музикознавства, важливим напрямом, дотичним до обраної проблематики, є вивчення українського музичного фольклору як акустичного відображення етнокультурного коду нації. У цьому контексті слід відзначити праці А. І. Іваницького, зокрема його фундаментальний посібник «Українська народна музична творчість», в якому автор не лише систематизує жанрову та стилістичну різноманітність фольклору, але й підкреслює його зв'язок із духовною та ритуальною сферою традиційної культури (Іваницький А. 1990,).

Вагомий внесок у висвітлення музично-педагогічної та композиторської діяльності представників західноукраїнської школи зроблено в навчальному посібнику, укладеному В. В. Беліковою, що присвячений творчості діячів другої половини ХІХ – першої половини ХХ століття (Белікова В., 2004, с.24). Композитори цієї доби, зокрема Станіслав Людкевич, поєднували глибинну народну інтонацію з індивідуальною художньою мовою, формуючи унікальну музичну семантику національного стилю.

Значне аналітичне наповнення має багатотомна «Історія української музики», підготовлена під егідою ІМФЕ ім. М. Т. Рильського (Белікова В. 2004, 769 с.). У другому томі, присвяченому ХІХ століттю, докладно розкриваються індивідуальні стилі композиторів, їхнє звернення до тематичного матеріалу, що витікає з фольклорної традиції. Видання є джерелом широкої джерельної бази для аналізу філософських засад музичного націєтворення.

Фольклорно-педагогічний аспект, пов'язаний із музичним кодуванням культурної ідентичності, репрезентовано у працях С. М. Садовенко, зокрема в посібнику «Світ фольклору», де український музичний фольклор розглядається як засіб естетичного виховання, що активізує архетипові зв'язки між дитиною, піснею та культурним середовищем (Садовенко С., 2011, с.68). Таким чином, вітчизняна музикознавча традиція акумулює широкий спектр підходів до аналізу музичного фольклору, композиторської спадщини й культурної ідентичності, що створює концептуальне підґрунтя для розкриття музичного коду української культури як акустичної форми етноестетичного мислення. Проте дослідження, що комплексно інтерпретують ці аспекти через призму філософії вишиванки та візуального етнокоду, ще не стало об'єктом системного вивчення, що й визначає новизну обраної наукової розвідки.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є осмислення філософії вишиванки як символічного тексту української культури, що отримує нову акустичну репрезентацію в музичному мистецтві, зокрема в репертуарній спадщині українських композиторів. У фокусі наукового аналізу перебуває виявлення смислових відповідностей між орнаментальною структурою вишивки та інтонаційною організацією музичного твору, у яких відображено культурний код, історичну пам'ять і національну ідентичність.

Завданням дослідження є з'ясування того, яким чином візуальні символи української вишиванки, як знаки етнокультурної спадщини, трансформуються у музичні форми, що акумулюють фольклорні архетипи, відтворюють семантику буття й формують синестезійний простір культури.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі роботи над дослідженням використовувалися такі методи: контент-аналізу наукової літератури, порівняння отриманих результатів, аналізу та синтезу наукових джерел. Особлива увага приділялася аналізу композиторських інтерпретацій народної традиції, де вишиванка як візуальний образ постає смисловим аналогом у музичному творі, набуваючи нового символічного звучання.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Феномен вишиванки в українській культурі набуває значення не лише матеріального артефакту чи естетичного символу, а виступає концептуальним кодом, що акумулює в собі цілісну філософію буття народу. Його глибинні сенси зчитуються крізь орнамент, техніку шитва, кольорову палітру, композиційне розміщення символів і пов'язані з архетипними уявленнями про світ, людину, спільноту, трансцендентність. Вишиванка не є випадковим етнографічним елементом, вона функціонує як сакрально-естетичний текст, що кодує онтологічну ідентичність українця. Перші згадки про вишивку як систему знаків знаходимо вже в добу трипільської культури (4500–3000 рр. до н.е.), де, як зазначає А.Я. Кульчицька, виявлені зразки текстилю із декоративними елементами свідчать про наявність свідомого естетичного моделювання образу людини через одяг. Орнаментальні мотиви, знайдені у скіфських і сарматських курганах (Товста могила, Соколової могила, Чортотлик), зокрема вишиванка пряденим золотом у техніці «в прикріп», засвідчують високий рівень художнього мислення й утвердження вишивки як знакової системи (Кульчицька А., 1995, с. 22). Саме в цей період зароджується практика «тілесного кодування», тобто, позначення на тканині важливих для сакрального захисту зон: подолу, коміра, рукава.

Упродовж століть вишиванка розвивалась як інтегральний тип культурної комунікації. За свідченням Т. Кара-Васильєвої, дохристиянські орнаменти містили космогонічні символи, що відображали структуру Всесвіту, силу стихій, циклічність часу, родовий зв'язок (Кара-Васильєв Т. & Чорноморець А., 2005. с.34). З прийняттям християнства відбувається злиття язичницьких уявлень з новою релігійною парадигмою, що формує інституціональний простір літургійного шитва. Майстерні при монастирях та соборах створюють не лише декоративні шати, а й текстильні наративи - гаптовані фелони, плащаниці, антимінси з використанням технік «у прокол», «за картою», «за настилом».

Зразки, що збереглися у Софії Київській, Золочеві, Києво-Печерській лаврі, є унікальними артефактами сакрального мистецтва, що поєднують візантійську систему декору з автохтонними мотивами (Босий О. 2011, с. 40). Українське бароко, зокрема у творчості гаптувальниці ігумені Олени (Києво-Фролівський монастир), закріплює національний стиль вишивки як релігійно-філософський текст, де золоті нитки поєднуються з кольоровим шовком у складних візерунках - ромбах, хрестах, спіралях (Кара-Васильєва Т. 2008, с. 37).

У XX–XXI століттях вишиванка перетворюється на маркер культурної стійкості, засіб символічної мобілізації нації. В умовах війни вишиванка стає екзистенційним знаком, який актуалізує національну свідомість, творить україноцентричний наратив і транслює цінності в інформаційному просторі. Її функція не обмежується побутом чи святковістю - вона входить у простір пісні, театру, кіно, музики як потужний інструмент культурної пам'яті. Пісенні тексти, в яких згадується вишиванка («Шовком шила, золотом рубила...») (URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/5235405.html>), виступають не просто художнім образом, а формою символічної трансляції ідеї жіночої жертвності, кохання, зв'язку поколінь. Саме тому вишиванка природно інтегрується у музичний код української культури, як узагальнений етнокультурний символ, аналогічний за структурою до інтонаційної тканини музичного твору.

Отже, вишиванка - це не лише тканинний виріб, а багатошаровий код, що через систему орнаментів, технік і символів репрезентує українську модель світу. Її філософія вкорінена у міфології, етиці, релігії, культурі, історичній пам'яті. Вона функціонує як візуальна мова, де кожен стібко - це нотний знак у партитурі національного духу.

Музичний код культури постає як особлива форма акустичної репрезентації етноїдентичності, де звуковий простір виконує ту ж роль, що й візуально-символічне поле вишиванки. У межах української музичної традиції, зокрема в репертуарі композиторів, орієнтованих на фольклорну парадигму, інтонація функціонує як носій ментального змісту, як своєрідна акустична формула національного світовідчуття. Мелодійний контур народної пісні, характерна ладо-інтонаційна конструкція, метроритміка, особливий тип ліричної драматургії формує звукову модель української ідентичності, що проникає в академічну музику через темброві й гармонічні рішення (Афоніна О. 2022, с.111). У творчості Миколи Лисенка, Станіслава Людкевича, Костянтина Данькевича, Бориса Лятошинського, Мирослава Скорика інтонаційна формула національного мислення структурно співвідноситься з «узором» вишивки, адже, обидва є варіантними, повторюваними, орнаментальними, і водночас глибоко змістовними.

Ладо-гармонічні та ритмічні структури в українській музиці функціонують як семіотичні конструкти, в яких акустичний вияв набуває значення знака. Наприклад, типова ладова основа українського фольклору - міксодорійський, дорійський, гіпофрігійський лади, що поєднують діатоніку з характерним підвищенням IV чи зниженням VII ступеня - формує етноспецифічне звучання, тотожне візуальному кодуванню на тканині, де певне розташування символів вказує на геокультурне походження. Подібним чином ритмічна організація, що тягнє до акцентної нерівномірності, особливо в танцювальних жанрах (гопак, коломийка, аркан), створює ефект внутрішньої пластики руху, притаманного живому фольклорному середовищу. У музиці, як і у вишивці, важливо не лише те, що зображено чи зіграно, а як організовано структуру через симетрії, модулі, чергування, «проколювання» тембру або кольору в певному ритмічному ряді.

Паралелі між музичним і вишиваним «текстом» виявляються на кількох рівнях. По-перше, обидва - вишивка і музика є формами організованої мови, де смисл не є безпосереднім, а постає внаслідок прочитання структурної взаємодії елементів. По-друге, обидві системи мають властивість варіативності, в музиці це варіаційна форма, вишивці - множинність узорів на єдиній матриці. По-третє, як музичний твір складається з мотивів, фраз, періодів, так і вишивка з модулів, ритмічних одиниць, що повторюються і варіативно розгортаються вздовж лінії тканини. Згадані паралелі уможливають прочитання вишиванки як «мови», аналогічної музичній партитурі, де вишита тканина стає аналогом нотного стану, а кожен символ це відповідник інтонації або тембру.

У філософії культури дедалі більше уваги приділяється синестезійному мисленню, тобто, здатності культури інтегрувати різні модальності сприйняття в єдиний семантичний простір (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c8x4qqp02rko>.)

У цьому сенсі синестезія є не просто феноменом психофізіології, а гносеологічним інструментом, що дає змогу бачити музику і «чути» кольори. Вишиванка, що сприймається через зорові образи, набуває «музичного» виміру завдяки ритміці композиції, кольоровим переходам і напрямкам ліній, тоді як музика, своєю чергою, в уяві постає як орнамент, текстура чи кольорове тло. Взаємна перехідність між сенсорними формами є центральною ідеєю синестезійної теорії культури, яку розвивали Ж. Дельоз, М. Бахтін, М. Мамардашвілі, розглядаючи культурний текст як багаторівневу систему мислення та сприйняття.

Особливо вражає аналогія між кольором у вишивці й тембром у музиці. Колір у вишиванці несе не лише естетичне, а й емоційно-кодове навантаження, де червоний символізує життя і любов, чорний уособлює землю й біль, синій асоціюється з небом і миром. У музиці подібну функцію виконує тембр: скрипка виражає жіночий голос або плач, гобой передає пасторальну м'якість, тромбон втілює силу і трагізм. Композитори, що орієнтуються на фольклор, нерідко добирають інструментальні палітри за аналогією з народною строевою системою. Наприклад, у музиці Мирослава Скорика спостерігається чітке накладання лемківського мелосу на струнні темброві гами, а в творах Миколи Лисенка духові соло моделюють героїко-ліричний наратив, подібно до контрастного орнаментального зіставлення кольорів у тканому мистецтві.

Отже, орнамент у вишивці й музичний мотив є однотипними знаковими елементами, що виконують функцію фіксації та трансляції культурного змісту. Вони ґрунтуються на повторюваних структурних одиницях, де цінним є не саме повторення, а варіативне розгортання й ритуальна повторюваність. Ця структура, модульна, циклічна й

вкорінена в народній семіотиці, поєднує вишивку й музику в єдиний семіотичний континуум української культури. Таким чином, філософія вишиванки через акустичний код музики набуває другої форми вираження, інтонаційно-звукової, але при цьому зберігає етносемантичну природу. Українська музика не лише звучить, а й ніби «вишиває» простір національного буття у своїй тембровій, інтонаційній та ладовій мові.

Репертуарна спадщина українських композиторів упродовж XX–XXI століть формує унікальний пласт культурної пам'яті, в якому музика постає не лише як художня форма, а й як інтонаційна «вишиванка» на полотні національної свідомості. У цьому контексті доречно говорити про концепт музичного шедевр як аналог текстильної форми, позначеної варіативною структурою, символічною насиченістю, ритмічною логікою та емоційною архітектонікою. Особливо виразно відповідні принципи простежуються у творчості Станіслава Людкевича, де симфонічне мислення вибудовується на основі інтонаційної матриці, що корелює з фольклорною моделлю вишивки. Твори на зразок «Кавказу», «Заповіту» на слова Тараса Шевченка (Руденко Л. & Івченко Л. 2019, 992 с.), а також хорові композиції за народною поезією демонструють фрагментарно-модульну структуру, у межах якої кожен мотив функціонує як окремий семіотичний вузол, аналогічний орнаментальній клітині на полотні. Мелодичне мислення Людкевича організується через зіставлення тематичних шарів, кожен з яких виконує емоційно-знакову функцію відповідно до того, як у вишивці колір, форма і ритм виражають закодовані ментальні смисли.

У музиці Миколи Леонтовича втілено інший аспект вишивального коду - мелодико-структурну варіативність. Його обробки народних пісень демонструють принцип «тематичної мозаїки», коли один мотив «вишивається» через багатоголосну варіацію, поліфонічне накладання та модульну розкладку голосів. У таких творах, як «Щедрик», «Ой з-за гори кам'яної», «Женчикок-брєнчикок» (https://znayshov.com/News/Details/ukrainets_Yakyi_stvoryv_naipropuliarnishu_rizdvianu_pisniu_kym_buv_mykola_leontovych), музичний простір організовано аналогічно до принципу вишиваного рушника - по осі, з варіантами, із дзеркальною симетрією, що формує впізнавану етнокультурну модель.

Водночас Мирослав Скорик у своїй «Мелодії» реалізує концепт орнаментального розвитку через лінійне інтонаційне розгортання, де кожна фраза є варіацією попередньої, а ладова амбівалентність (перехід між мажорною і мінорною інтонацією) творить глибокий психологічний ефект. Таке музичне розгортання співвідносне із принципом «вишитої пам'яті», де кожен елемент набуває додаткового значення через повтор, зміщення, кольоровий акцент. Скорикова «Мелодія» стала сучасною музичною ікою українського страждання і водночас надії, як і вишиванка - знаком одночасної туги й віри, болю й краси.

Яскравим прикладом аудіовізуального втілення філософії вишиванки є «Пісня про рушник» Платона Майбороди на слова Андрія Малишка. Її мелодика є плавна, лінійна, з мінорним контуром і ледь помітною ладовою гнучкістю постає як музична візуалізація самого рушника: простелена «як доля», з фольклорною плавністю, метричною лагідністю, емоційною прозорістю. Вперше прозвучавши у фільмі «Літа молодії» (1958), вона миттєво стала шедевром національного рівня. Згодом її виконували Дмитро Гнатюк, Квітка Цісик, Ірина Сказіна, Рената Бабак, ансамбль «Кобза» - перетворивши пісню на символ України. Сам текст є віршованою формою вишитої оберега, де згадки про мати, поле, дорогу, трави й любов укладаються в семантичну сітку національної долі (https://znayshov.com/News/Details/ukrainets_Yakyi_stvoryv_naipropuliarnishu_rizdvianu_pisniu_kym_buv_mykola_leontovych) Саме тому «Рушник» не просто пісня, а багатокодовий художній текст, де образна система фіксує архетип національної ідентичності: материнство, любов, дорога, обєріг.

Сьогодні вишиванка не просто фігурує в концертних костюмах або сценографії, вона трансформується у джерело музичної інспірації. У сфері хорової музики, електроакустичних проєктів, медіа-арту, етнодизайну фіксується активна інтерпретація «вишиваного» коду. Так, сучасні композитори апелюють до тембрової метафори кольору, до фактурного насичення партитури як текстилю застосовують поняття «музична текстура», «інтонаційна вишивка», «фразова симетрія».

Музичний твір у поданому контексті розглядається як аудіовізуальна модель культурної пам'яті, здатна акумулювати глибинні етносемантичні пласти. Подібно до вишиванки, музика фіксує в символах, ритмах та інтонаціях архетипні фігури буття. Акустична й текстильна форми постають носіями ідентичності, засобами культурної трансляції та опорними структурами в періоди соціальної кризи або ментальної дезорієнтації. Вишиванка артикулює ідентичність через зоровий образ, музика репрезентує її через звук, однак обидві структури вкорінені у культурну пам'ять як у спільний матрикс національного буття. На цьому підґрунті формуються твори, що не лише репрезентують культуру, а й забезпечують її безперервність у часовому вимірі.

У сучасних умовах війни, коли українська культура зазнає не лише фізичних, а й семіотичних атак, саме такі символічні форми, як вишиванка й пісня, стають інструментами збереження ідентичності, внутрішнього опору, духовної мобілізації. Варто актуалізувати поняття музичного шедевр як інтонаційного еквівалента орнаменту, в якому структура, варіативність, ритм і тембр набувають тієї ж виразної сили, що й стібки, кольори й композиційна логіка вишивки.

Доцільним є розширення міждисциплінарного підходу до вивчення музичних творів, зокрема шляхом інтеграції семіотики, культурної герменевтики, філософії символу та синестезійної теорії. Вишиванка у такому контексті постає не лише як історична форма, а як живий культурний текст, що здатен транслювати зміст через різні модальності - зорову, слухову, тактильну. У зв'язку з цим особливо актуальним видається застосування міжмодального аналізу до хорових і інструментальних композицій, які втілюють принцип «музичної вишивки» через повтори, симетрії, варіації, темброві сплетення.

Варто посилити акценти на глибокому прочитанні фольклорних образів у сучасному мистецтві, зокрема на музичних образах, пов'язаних з вишиванкою, рушником, сорочкою. Приклад «Пісні про рушник» свідчить, що саме поєднання архетипної візуальної символіки з музичною інтонацією породжує феномен художньої універсальності (URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/47036/>). Це той випадок, коли культурний символ вийшов далеко за межі жанру пісні і став знаком національної самоідентифікації.

Рекомендовано активізувати дослідження, присвячені темі вишиванки в медіарті, електроакустичній музиці, хоровах і сценічних проєкціях, у тому числі з урахуванням принципів етнодизайну, адже, такі проєкти сприяють актуалізації традиційних кодів у цифровому середовищі, зберігаючи при цьому їхню автентичну символічну наповненість. Необхідним є також створення окремих наукових платформ або ресурсів, які б акумулювали твори, де візуальний і звуковий коди об'єднуються в єдиний художній простір. Ідеться не лише про архівування, а про розгортання нових форм художнього мислення на перетині традиції й інновації.

Особливої ваги набуває включення теми вишиванки й музики як форм національного архетипу в освітній і культурно-мистецький простір. У період війни це питання не лише естетики, а й стратегії збереження національної ідентичності, підтримка культурної цілісності, плекання опірної пам'яті. Вишиванка і музика - це не паралельні явища, а різні шари одного культурного тексту, що вимагає глибокого прочитання, методологічної точності та емоційної включеності. Саме на цьому фундаменті формуються національні шедеври, які здатні об'єднати, надихнути, захистити й зберегти.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, вишиванка й музика в українській культурі постають як глибинно пов'язані форми семіотичної репрезентації національної ідентичності, що поєднують у собі сакральний зміст, естетичну організацію та ментальний код народу. Вишиванка, розглянута не лише як етнографічний артефакт, а як філософська категорія, функціонує як текст, де кожен стібок, колір, орнамент мають онтологічне навантаження. У свою чергу, музика в контексті національного композиторського мислення - це інтонаційна «вишивка», де тембр, ладо-ритміка, варіативна структура формують інтонаційний образ культури.

Дослідження засвідчило, що між вишиваним і музичним «текстом» існує структурна і концептуальна спорідненість. Обидва феномени характеризуються модульністю, ритмічністю, повторюваністю, багаторівневою семантикою. Синестезійна теорія культури дозволяє по-новому осмислити візуальне і звукове як взаємодоповнюючі складові єдиного культурного поля, в якому колір може виконувати функцію тембру, а музичний мотив - орнаментального знака.

У сучасних умовах війни особливої значущості набуває збереження та осмислення таких форм етнокультурного коду, які здатні акумулювати історичну тяглість і водночас бути дієвими засобами символічного опору. Музика, як і вишиванка, виконує функцію не лише репрезентації, а й мобілізації національного духу. Тому звернення до цих форм в освітньому, мистецькому, дослідницькому просторі має стати не лише естетичним, а стратегічним кроком до збереження української ідентичності.

На основі викладеного доцільним є поглиблення міждисциплінарних підходів до вивчення музичних творів крізь призму етнокультурної символіки, зокрема орнаменту як інтонаційного джерела. Рекомендовано активізувати дослідження синестезійних відповідностей між вишиванкою й музичним матеріалом, з урахуванням семіотичних, культурологічних, герменевтичних і філософських моделей аналізу. Пріоритетними напрямками можуть стати: фіксація архетипних образів у музиці, інтонаційна реконструкція етнокоду, осмислення музичного твору як акустичного орнаменту, що створює передумови для концептуалізації оновленої методології вивчення музики як засобу репрезентації культурної пам'яті, яка функціонує у спадковому культурному культурній тяглість, подібно до структури вишитого рушника, переданого крізь покоління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Денисюк, Ж. З. (2022). Вишиванка як об'єкт україноцентричного нарративу та національно-культурної ідентичності в інформаційному просторі. *Мистецтвознавчі записки*. 41, 21–28. DOI <https://doi.org/10.32461/2226-2180.41.2022.262936>
- Варивончик, А. В. (2011). Традиційна народна вишивка як складова українського одягу (XX ст.) : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: 26.00.01 Київський національний університет культури і мистецтв. Київ, 16 с.
- Рижко, О. М. (2013). Концепт «Вишиванка» в матеріалах мас-медіа: аксіологічні особливості подання. *Держава та регіони. Соціальні комунікації*. 3–4. 35–40.
- Хома, Н. М. (2015). Патріотична мода чи мода на патріотизм: одяг як спосіб самоідентифікації. *Вісник Маріупольського державного університету. Історія. Політологія* : зб. наук. пр. 12. 322–329.
- Глебова, Н. І. (2012). Концепція етнокультурного простору: теоретико-методологічні підходи. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 15, 29–34
- Крисаченко, В. (2022). Національні цінності України: сутність, розмаїття, консолідаційний потенціал. *Українознавство*. 1 (82), С. 28–50.
- Іваницький, А. І. (1990). Українська народна музична творчість : посібник для вищих та середніх учбових закладів. Київ: Музична Україна. 336 с.
- Белікова, В. В. (2004). Історія української музики: Музично-педагогічна та творча діяльність провідних композиторів Західної України II половини XIX – I половини XX століття : навчальний посібник [для студентів середніх спеціальних навчальних закладів, вчителів гуманітарних гімназій тощо] Криворізький державний педагогічний університет. 2 вид., перероб. й доп. Київ : МОНУ, Кривий Ріг : КДПУ. 24.

- Скрипник, Г. А. (2009). (Історія української музики : у 6 т. НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ : НАН України, 2009. Бібліогр. в під-рядк. прим. ISBN 966-02-3165-2. Т. 2: XIX ст. 800 с. Імен. покажч. : 769–794 с
- Садовенко, С. М. (2009). Рецепція хронотопу в українських народних казках. Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: Наук. журнал. Київ: Міленіум. 4, 68–73.
- Кульчицька, А. Я. (1995). Орнамент трипільської культури і українська вишивка XX ст. Львів : [б. в.]. 71, арк. іл. : іл., фот.
- Кара-Васильєва, Т. В., Чорноморець, А. (2005). Українська вишивка. 2-е вид., стер. К. : Либідь. 158.
- Босий, О. Г. (2011). Міф. Символ. Орнамент : історія, символіка та комп. укр. орнаментики. Вінниця : Данилюк В. Г. 119.
- Кара-Васильєва, Т. В. (2008). Історія української вишивки. History of Ukrainian embroidery : книга-альбом. Київ : Мистецтво. 464.
- Слова, текст, акорди "Ой, на горі дубнячок" - Українські пісні. Тексти та акорди пісень. Українські пісні. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/5235405.html>.
- Афоніна, О. С. (2022). Коди культури у сучасній музичній творчості. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал. 1, 111–116.
- Люди, які бачать мову. Що таке синестезія - BBC News Україна. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c8x4qqp02rko>.
- Руденко, Л. Г. & Івченко, Л. В. (2019). Музична Шевченкіана у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / відп. редактор Л. Г. Руденко, наук. редактор Л. В. Івченко ; НАН України, Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського, Ін-т книгознавства. Київ : Академперіодика. 992.
- Українець, який створив найпопулярнішу різдвяну пісню: ким був Микола Леонтович. URL: https://znayshov.com/News/Details/ukrainets_Yakyi_stvoruv_naipopuliarnishu_rizdvianu_pisniu_kym_buv_mykola_leontovych.
- Автору «Пісні про рушник» та «Київського вальсу» - 102 роки. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/47036/>.

Received 12.01.2023
Accepted 02.02.2023

Oksana POYASYK,

PhD, Associate Professor, Head of the Education Science and Psychology Department,
Kolomyia Institute of Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Kolomyia, Ukraine)

Оксана ПОЯСИК,

доктор філософії, доцент, завідувачка кафедри педагогіки і психології,
Коломийський навчально-науковий інститут Карпатського
національного університету імені Василя Стефаника (м. Коломия, Україна)
oksana.poyasyk@pnu.edu.ua
ORCID ID 0000-0002-4375-5660

Bibliographic description of the article: Poyasyk O. (2025). Semiotics and techniques of hutsul embroidery in the context of national identity. *Mountain School of the Ukrainian Carpathians*. 32. 135-138.

Бібліографічний опис статті: Поясик О. (2025). Семіотика та техніки гуцульської вишивки у контексті національної ідентичності. *Гірська школа Українських Карпат*. 32. 135-138.

УДК 746.3(477.85/.87):159.923.2(=161.2)

SEMIOTICS AND TECHNIQUES OF HUTSUL EMBROIDERY IN THE CONTEXT OF NATIONAL IDENTITY

Abstract. The article presents an in-depth analysis of Hutsul embroidery as a unique cultural phenomenon that integrates aesthetic, symbolic, ritual, and communicative aspects. Embroidery is examined not merely as a form of traditional decorative or applied art, but as a complex medium for preserving collective memory, shaping and transmitting national identity, and reinforcing worldview concepts and sacred knowledge. The focus of the study is the Hutsul region – an area with a high level of ethnocultural distinctiveness, where embroidery traditions have been preserved in an exceptionally authentic form.

The study draws upon historical sources and the works of researchers such as I. Vahlyevych, V. Shukhevych, I. Honchar, among others, who documented elements of traditional clothing and embroidery. Embroidery is interpreted as a visual text – a system of signs capable of conveying information about social status, lineage, age, sacred beliefs, and regional identity.

The article provides a detailed analysis of the characteristic techniques of Hutsul embroidery, including *nyzynka* (underrunning stitch), *zanyzuvannia* (reverse stitch), satin stitch, cross-stitch, and *prutyk*, which are viewed as examples of technological diversity and local craftsmanship. The ornamentation system is also examined, being based on symbols with sacred, protective, and cosmological meanings: the rhombus (fertility, feminine principle), rosette (sun, eternity), infinity symbol (continuity of existence), cross (protection, faith), and comb patterns (movement of energy). The role of color is analyzed as a semantic marker, varying according to local traditions: red, black, yellow, and green function as codes conveying vital, sacred, and protective meanings.

In the contemporary context, embroidery acquires new functions – serving as a tool for creative self-expression, cultural therapy, and a means of dialogue between generations. It is particularly valuable in educational settings, fostering a deeper understanding of national heritage. The article emphasizes the importance of preserving, rethinking, and integrating traditional embroidery into the modern cultural environment as a condition for the sustainable development of Ukrainian identity.

Keywords: Hutsul embroidery, folk art, ethnocultural heritage, symbolism of ornaments, traditional techniques, national identity.

СЕМІОТИКА ТА ТЕХНІКИ ГУЦУЛЬСЬКОЇ ВИШИВКИ У КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Анотація. Стаття присвячена ґрунтовному аналізу гуцульської вишивки як унікального культурного феномену, що поєднує естетичні, символічні, ритуальні та комунікативні аспекти. Вишивка розглядається не лише як традиційне декоративно-ужиткове мистецтво чи ремесло, а як складний засіб збереження колективної пам'яті, формування й трансляції національної ідентичності, закріплення світоглядних уявлень та сакральних знань. У центрі дослідження – Гуцульщина, регіон з високим рівнем етнокультурної самобутності, де вишивальні традиції збереглися в надзвичайно автентичній формі.

Проаналізовано історичні джерела та праці дослідників (І. Вагілевича, В. Шухевича, І. Гончара та ін.), які фіксували елементи традиційного одягу та вишивки. Вишивка трактується як візуальний текст – система знаків, здатна передавати інформацію про соціальний статус, родову належність, вік, сакральні уявлення й регіональну ідентичність.

У статті детально проаналізовано характерні техніки гуцульської вишивки, зокрема *низинку*, *занизування*, *гладь*, *хрестик*, *прутик*, – як приклади технологічного різноманіття та локальної майстерності. Розглядається також орнаментальна система, побудована на символах, які мають сакральне, охоронне та космогонічне значення: ромб (родючість, жіноче начало), розетка (сонце, вічність), безкінечник (неперервність буття), хрест (захист, віра), гребінці

(енергетичний рух). Аналізується роль кольору як смислового маркера, що варіюється залежно від локальних традицій: червоний, чорний, жовтий, зелений функціонують як знаки, що передають життєві, сакральні й оберегові значення.

У сучасному контексті вишивка виконує нові функції – виступає інструментом творчої самореалізації, культурної терапії, засобом діалогу між поколіннями. Особливо цінною вона є в освітньому просторі, сприяючи поглибленню знань про національну спадщину. Підкреслено важливість збереження, осмислення й інтеграції традиційного вишивального мистецтва в сучасне культурне середовище як умови сталого розвитку української ідентичності.

Ключові слова: гуцульська вишивка, народне мистецтво, етнокультурна спадщина, символіка орнаментів, традиційні техніки, національна ідентичність.

ВСТУП

Постановка проблеми. Вишивання – це не просто рукоділля чи декоративне мистецтво. Це глибоко символічний і багатомірний пласт нематеріальної культурної спадщини, який вбирає в себе естетичні, ритуальні, комунікативні та ідентифікаційні функції. З покоління в покоління вишивка передавалася не лише як технічна навичка, а як засіб збереження світогляду, пам'яті й національної ідентичності.

В українській традиції вишивка має особливе значення. Вона служить не лише оздобленню одягу чи побутових речей, а й формою візуального кодування міфів, вірувань, уявлень про світ, добро і зло, життя і смерть. Через вишивані символи і орнаменти наші предки фіксували знання про світ, відображали власні уявлення про гармонію, захист, родинні зв'язки та взаємодію з природою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перші принагідні відомості про традиційне вбрання гуцулів, зокрема й тих компонентів, які оздоблені вишивкою, містяться в роботах таких дослідників, як І.Вагілевич, С.Витвицький, Я.Головацький, В.Шухевич, В.Поль, Л.Вайгель, І.Коперницький, О.Кольберг, Ю.Шнайдер, К.Мошинський, Я.Фальковський, Р.Кайндль [2].

У наукових дослідженнях, зокрема працях Івана Гончара, Олекси Воропая, Степана Килимника, наголошується на глибокій символіці візерунків – трикутник як символ трійці, ромб – родючості, розетки – сонця. Колір теж несе смислове навантаження: червоний – життя і любов, чорний – пам'ять і захист, жовтий – добробут, зелений – природа і молодість.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета статті – здійснити комплексний аналіз гуцульської вишивки як самобутнього культурного феномену, виявити її естетичні, семіотичні, символічні та соціокомунікативні функції, простежити зв'язок між техніками вишивання, орнаментальними мотивами та регіональними особливостями Гуцульщини, а також окреслити роль вишивки в контексті сучасних культурних і освітніх процесів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Одним із найяскравіших осередків цього мистецтва є Гуцульщина – унікальний етнокультурний регіон у серці Українських Карпат. Самобутність гуцульської культури відчутна в усьому – від побуту й мови до одягу й обрядовості. Гуцульська вишивка, зі своєю характерною палітрою, техніками й символами, є виразним виявом регіональної ідентичності та важливою складовою української культурної спадщини.

З точки зору семіотики, вишивка може розглядатися як текст, в якому закодовано інформацію. В орнаментах зашифровані архетипи, уявлення про світобудову, устрій громади, роль жінки, сакральне та профанне. Етнографи й культурологи аналізують вишивку як візуальну мову, здатну передавати соціальний статус, вік, подружній стан, а в давнину – навіть приналежність до певного роду.

Гуцульська вишивка вирізняється багатством геометричних орнаментів, контрастними кольорами і складною композицією. Це результат синтезу давніх язичницьких уявлень та християнських символів, адаптованих до карпатського середовища. Найчастіше зустрічаються:

- рожі (розетки, квіткові мотиви) – уособлення сонця, життя, жіночої енергії. У вишивці вони часто мають форму стилізованих восьмипроменевих зірок;
- ромб з крапкою посередині – символ засіяного поля, плодючості, материнства;
- гребінці – мотив, що нагадує зубці або щербини. Тракується як захисний символ, який впорядковує простір;
- безкінечники (меандри) – знак вічності, безперервного руху часу та циклічності природи;
- хрести – символізують захист і сакральну рівновагу. Часто їх шили червоним чи чорним кольором на грудях або на манжетах.

Цікаво, що у різних селах один і той самий мотив міг мати різні трактування або варіації. Наприклад, ромб у Космачі оздоблювали «ріжками» – символом родючого поля, а у Яворові – «хрестиком» всередині, що додавав сакрального значення.

Унікальною є й кольорова палітра гуцульської вишивки (рис. 1). На відміну від центральноукраїнських регіонів, де переважають стримані червоно-чорні комбінації, гуцули використовують яскраві кольори: жовтий, помаранчевий, зелений, синій. Це відображає святковість, темперамент та зв'язок із природною палітрою Карпат.

Багатство гуцульської вишивки демонструється навіть у різновиді технічного виконання. Володимир Шухевич у своїй фундаментальній праці «Гуцульщина» подає 12 технік гуцульської вишивки: низинка двох видів, стебнівка, плетінка, обмітка, кіска, шов «поперек голки» («ключка»), штапівка («решітка»), настилування («соснівка»), («хрестик»), двостороння стебнівка («шнурок плетений», «мережка-цирка») [1].

Рис. 1 Палітра гуцульської вишивки

Рис. 2 Низинка

Рис. 3 Гладь

Техніки гуцульської вишивки не є випадковими – кожна з них має своє призначення, свої традиції виконання та варіації, які формувалися протягом століть. Вони не лише надають орнаментам характерної структури, але й часто підкреслюють смислову наповненість вишивки.

Розглянемо найхарактерніші з технік вишивання. Колекції сорочок з Гуцульщини та Покуття дають можливість стверджувати, що такі техніки вишивання, як поверхневий кучерявий шов, виколювання тощо є чи не найстарішими і на сьогодні призабутими. Поширена техніка вишивання – низинка. Напевно, жодна з усіх технік вишивання впродовж багатьох років не зазнала такого складного процесу кристалізації художньо-стильових канонів, як низь. Цій техніці притаманний високий рівень художньо-технічної майстерності. У старих зразках вишивок контур мотивів завжди виконувався чорною ниткою, а сам узір, візерунок і фон – кольоровими. Локальна художня особливість гуцульської вишивки – в поліхромному й орнаментальному рішенні. На кожному виді ноші використовувалися відповідні техніки вишивання. Так, вставки сорочок прикрашалися низзю, хрестиком, циркою, перемітки – стебнівою, сердаки, кожухи й онучі – кіскою, штапівкою [3, с. 89 / с. 42].

Низинка – одна з найхарактерніших технік для Гуцульщини, особливо сіл Космач, Верховина, Яворів (рис. 2). Орнамент вишивається з виворотного боку тканини, а на лиці – утворюють характерний геометричний візерунок, нитки лягають щільно, формуючи горизонтальні смуги. Ця техніка потребує виняткової точності та попереднього планування візерунку. У гуцульському варіанті вона часто барвіста. Яскрава палітра (вишневий, чорний, жовтий, помаранчевий) – типовий колорит цього краю.

Гладь – техніка, де стібки лягають щільно один до одного, створюючи суцільні поверхні (рис. 3). Використовується для зображення рослинних мотивів або фігуративних зображень.

При цій техніці стібки щільно покривають поверхню тканини, утворюючи «фарбований» ефект; кожна пелюстка квітки заповнена стібками в одному напрямку, з плавним контуром; колір нанесено рівномірно, без проміжків – це класична особливість гладі; також видно використання контурного шва (можливо, «стебловий» або «тамбурний») для обведення деталей – це підкреслює форму.

Техніка хрестика – одна з найпоширеніших у традиційній українській, зокрема гуцульській, вишивці (рис. 4). Її часто поєднують з іншими швами в багатокomпонентних композиціях.

Рис. 4 Хрестик

Рис. 5 Прутик

Рис. 6 Занизування

Стібки перехрещуються у формі «Х». Виконується рівномірно, часто на канві або полотні з чітким переплетенням ниток. У зображенні добре видно яскраву геометричну композицію з червоним, чорним, зеленим та жовтим – типова гуцульська палітра.

Прутик – декоративний шов, що часто застосовується як обрамлення основного орнаменту (рис. 5). Виконується щільними обмотувальними стібками, які обвивають горизонтальні нитки тканини. У вигляді шва

він нагадує тоненьку «мотузочку» або «гребінчик». Часто прокладається між двома частинами орнаменту, як декоративний кант. Колір традиційний контрастний до фону або основного візерунка – для виразності. Його основне призначення – підкреслити контури орнаментів, розділити композиційні елементи або зміцнити край вишивки. Також його можна побачити в поєднанні з іншими техніками.

Гуцульська техніка вишивання занизування – це давній спосіб нанесення орнаментів на тканину (рис. 6). Ця техніка вважається однією з найархаїчніших і водночас найпоширеніших у західноукраїнському регіоні. Вона сягає дохристиянських часів – її вважають однією з найдавніших форм вишивання в Карпатах. Характерна для Гуцульщини, зокрема сіл Космач, Яворів, Верховина. Символіка занижених орнаментів – охоронна: багато візерунків мали функцію оберегів.

Вона має глибоку символіку, чітку геометрію та яскраву кольорову гаму. Виглядає як щільна, чітко сформована мозаїка або гобелен.

Основна особливість занизування – це утворення візерунка шляхом горизонтальних стібків, які проходять «занизом» ниток основи тканини.

На відміну від низинки, де орнамент утворюється на вивороті, заниження створюється з лицьового боку. Візерунок створюється горизонтальними стібками, які «лягають» щільно один під одним, закриваючи тканину. Стібки, складаючись рядами зліва направо, потім у зворотному боці, заповнюють площину орнаменту. Майстриня бере голку з ниткою й прошиває тканину горизонтально – від однієї сторони до іншої, стібком за стібком, і так – ряд за рядом. Виходить, ніби «зашиває» частину тканини кольоровими нитками.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Гуцульські техніки вишивання є важливою складовою української культурної спадщини. Сьогодні вони набувають нового життя – не лише як елемент традиційного одягу, а й у сучасному дизайні. Майстри й дизайнери поєднують автентичні орнаменти з новими матеріалами, стилями й технологіями, створюючи унікальні вироби: вишитий одяг, аксесуари, інтер'єрні прикраси.

Сьогодні, на тлі зростання зацікавлення етнографією та пошуками культурної ідентичності, вишивка перестає бути просто ремеслом. Вона набуває нового значення – як своєрідна форма культурної терапії. Через вишивання людина має змогу відчувати глибший зв'язок із власними витоками, з історією роду та народу. Це також спосіб зупинитися, зосередитися, практикувати уважність і присутність у моменті.

У цьому процесі традиція оживає: вона вже не сприймається як щось закрите в музейних вітринах, а стає живим простором для осмислення, інтерпретації й особистісного переживання. Вишивка перетворюється на медитативну практику, де кожен стібок – це крок до себе, до розуміння минулого та його ролі у сучасності.

Для школярів це відкриває можливість не лише доторкнутися до культурної спадщини, а й осмислити її в сучасному контексті. Збереження й популяризація гуцульської вишивки сприяє формуванню національної ідентичності та стимулює творче мислення. Традиційне мистецтво, поєднуючись із сучасними підходами, надихає молоде покоління на пізнання власних коренів через особистісну й креативну взаємодію з минулим.

Перспективи подальших досліджень передбачають глибший аналіз локальних особливостей гуцульської вишивки в межах конкретних сіл та родинних традицій, а також вивчення трансформації вишивального мистецтва в умовах сучасної культури. Особливу увагу варто приділити розробці методичних матеріалів і міждисциплінарних програм, спрямованих на інтеграцію знань про традиційне вишивальне мистецтво в заклади освіти різного рівня – від ліцеїв до університетів. Це відкриває можливості для формування в учнів і студентів глибшого розуміння національної ідентичності, історико-культурної спадщини та візуальної грамотності. Подальші дослідження можуть бути орієнтовані на створення освітніх проектів, виставкових форматів, майстер-класів та цифрових платформ, які сприятимуть популяризації гуцульської вишивки серед молоді й активному міжпоколінному діалогу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Музей народного мистецтва Гуцульщини і Покуття, м. Коломия. URL: https://prekrasa-studio.blogspot.com/2012/01/blog-post_23.html.

Никорак О. Історіографія та джерела дослідження гуцульської вишивки. URL: <https://salo.li/957c6e3>.

Поясик О. Вишиванка як засіб етнокультурної традиції Карпатського регіону. Україно моя вишивана: етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки: зб. тез II Міжнародної онлайн-конференції, 20 травня 2021 р. / за наук. ред. д. пед. наук Н. І. Богданець-Білокаленко (електронне видання). Київ: Педагогічна думка, 2021. 137 с. (С. 88-90) / Ткачук Я. Гуцульська вишивка та покутська вишивка. Гуцульська вишивка в колекції НМНМГ та імені Й.Кобринського. Монографія / Заг. ред.: О. Никорак; відповідальна за випуск: Л. Лихач. Київ: Родовід, 2010. С. 42–59.

Received

12.05.2025

Accepted

02.06.2025

Larysa SLYVKA,

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor at the Department of Primary Education and Educational Innovations,
Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Лариса СЛИВКА,

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри початкової освіти та освітніх інновацій,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)
larysa.slyvka@pnu.edu.ua
ORCID ID 0000-0003-1865-6326

Bibliographic description of the article: Slyvka L. (2025). The problem of gadget addiction among children and youth: selected aspects. *Mountain School of the Ukrainian Carpathians*. 32. 139-143.

Бібліографічний опис статті: Сливка Л. (2025). Проблема гаджетозалежності з-поміж дітей та юнацтва: вибрані аспекти. *Гірська школа Українських Карпат*. 32. 139-143.

УДК 613.95/96:004.382.7-042.72

THE PROBLEM OF GADGET ADDICTION AMONG CHILDREN AND YOUTH: SELECTED ASPECTS

Abstract. The relevance of the article's topic is determined by the need to search for pedagogical (educational, upbringing) technologies, which will help reduce the negative impact of modern gadgets on the physical and psycho-emotional health of children and youth. The purpose of the scientific research is to analyze some literary sources, the authors of which represent the relevance of the problem of gadget addiction among children and youth, the essence of this problem and possible forms, methods and means of preventing gadget abuse. The following methods were used in the process of scientific research: source heuristics; comparison; method of knowledge system analysis; comparative method. The names of Ukrainian personalities (D. Vakulenko, D. Goshovska, Zh. Hunchevska, S. Dribas, M. Markovska, O. Petrunko, Y. Skvarka, K. Fuchs), who are researching the problem of human gadget addiction have been announced. It has been noted that the pedagogical segment of works on the relevant topic is increasingly filled with new topics. It is noted that the range of domestic works that systematically address the problem of gadget addiction among children and youth is very narrow, therefore, it is too early to talk about significant and conceptual research in this area of science.

The conceptual tools used by researchers of the problem of gadget addiction are outlined, namely: «phonoholism», «gadget addiction», «internet addiction», «internet generation», «glass screen generation», «always-on generation», etc. A number of studies by foreign researchers (A. Hansen, M. Dembski, D. Drevit, N. Kardaras, G. Kasdepke, B. Kosmovska, Y. Miner, M. Soroka-Ossovska, D. Shapiro, N. Yavorska-Dukhlińska) related to the problem of preventing gadget addiction among children and adolescents were analyzed. Based on the study of the works of domestic and foreign researchers, some appropriate forms, methods, and means of preventing gadget abuse are presented, such as: «wooden boxes»; creating a map of joint family walks; «digital detox»; «traffic light therapy»; deleting mobile apps; turning off notifications; determining the time and place for using (not using) the phone; modeling «healthy» technology use - a positive example for parents; permanent improvement of parents' competence regarding new mobile applications and the latest social media trends; conversations with the child about possible risks that may result from prolonged and uncontrolled use of gadgets.

It was concluded that neither in Ukraine nor in foreign countries there are yet any systematic approaches to building the right relationships between children and youth with social networks, there are also no properly developed strategies for preventing gadget addiction among children and youth. A promising field for further directions of scientific research in the field of preventing gadget addiction among students has been identified.

Keywords: gadget addiction, children and youth, foreign researchers, educational technologies, pedagogical opinion, addiction prevention, social networks, digital detox.

ПРОБЛЕМА ҐАДЖЕТОЗАЛЕЖНОСТІ З-ПОМІЖ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА: ВИБРАНІ АСПЕКТИ

Анотація. Актуальність теми статті зумовлюється потребою пошуку педагогічних (освітніх, виховних) технологій, які сприятимуть зменшенню негативного впливу сучасних ґаджетів на фізичне і психоемоційне здоров'я дітей та юнацтва. Мета наукового дослідження полягає в здійсненні аналізу деяких літературних джерел, автори яких репрезентують актуальність проблеми гаджетозалежності з-поміж дітей та юнацтва, сутність цієї проблеми і можливі форми, методи і засоби профілактики зловживання ґаджетами. У процесі наукового пошуку використано такі методи: джерельна евристика; порівняння; метод аналізу системи знань; порівняльно-зіставний метод. Анонсовано прізвища українських персоналій, які досліджують проблему гаджетозалежності людини (Д. Вакуленко, Д. Гошовська, Ж. Гунчевська, С. Дрібас, М. Марковська, О. Петрунько, Ю. Скварка, К. Фукс). Констатовано, що педагогічний сегмент праць відповідної

тематики наповнюється дедалі новими темами. Відзначено, що коло вітчизняних напрацювань, у яких системно висвітлено проблему ґаджетозалежності з-поміж дітей та юнацтва, дуже вузьке, отже, рано ще говорити про значні і концептуальні дослідження в цій ділянці науки.

Увиразнено поняттєвий інструментарій, яким послуговуються дослідники проблеми ґаджетозалежності, а саме: «фоноголізм», «ґаджетозалежність», «інтернет-залежність», «покоління інтернету», «покоління скляних екранів», «покоління постійно увімкнених» та ін. Проаналізовано низку студій зарубіжних дослідників (А. Гансен, М. Дембські, Д. Древіт, Н. Кардарас, Г. Касдепке, Б. Космовська, Ю. Мінер, М. Сорока-Оссовська, Д. Шапіро, Н. Яворська-Духлінська), дотичних до проблеми профілактики ґаджетозалежності з-поміж дітей та юнацтва. На основі опрацювання досліджень відчизняних і зарубіжних авторів представлено деякі доцільні форми, методи і засоби профілактики зловживання ґаджетами, як-от: «дерев'яні шкатулки»; створення мапи спільних сімейних прогулянок; «цифровий детокс»; «терапія світлофорів»; видалення мобільних програм; вимкнення сповіщень; визначення часу і місця для використання (невикористання) телефону; моделювання «здорового» використання техніки □ позитивний приклад батьків; перманентне підвищення компетентності батьків щодо нових мобільних програм і останніх трендів соціальних медіа; бесіди з дитиною про можливі ризики, які можуть бути наслідком тривалого і неконтрольованого використання ґаджетів.

Зроблено висновок про те, що ані в Україні, ані в країнах закордоння поки що немає системних підходів до побудови правильних взаємин дітей та юнацтва із соціальними мережами, немає також належно розроблених стратегій профілактики ґаджетозалежності з-поміж дітей та юнацтва. Увиразнено перспективне поле для подальших напрямів наукових пошуків у царині профілактики ґаджетозалежності учнів.

Ключові слова: ґаджетозалежність, діти та юнацтво, зарубіжні дослідники, освітні технології, педагогічна думка, профілактика залежності, соціальні мережі, цифровий детокс.

INTRODUCTION

The problem formulation. One of the important factors influencing the formation of personality in 21st century societies is information and communication technologies. Today, the role of technical devices is significantly increasing, and their widespread use in everyday life is observed. In the modern world, the gadget provides great opportunities, including for communication, visiting online museums, watching movies, and accessing a wide range of information. At the same time, excessive use of gadgets can negatively affect both the physical and psycho-emotional state of a person, and can lead to the so-called digital burnout of a person, that is, to a state of impaired human productivity: the latter experiences exhaustion, which is compared to the burnout suffered by a workaholic (Fuchs, 2020).

Particularly acute problems are becoming more relevant in the context of the physical and mental health of children and youth. Currently, experts and doctors state that if, for example, a teenager spends several hours a day on the Internet, this can negatively affect the development of his brain. If parents gave their child a smartphone or tablet at a «preverbal» age (before the child started talking), there is a high probability that such a child will very quickly get used to «entertaining themselves» in the virtual world and may even completely lose interest in the real world.

Overall, the relevance of the topic of the article is due to the need to find pedagogical (educational, upbringing) technologies that will help reduce the negative impact of modern gadgets on the physical and psycho-emotional health of children and youth.

Some aspects of the problem of preventing gadget addiction among children and youth are devoted to the creative work of D. Vakulenko, D. Goshovska, Zh. Hunchevska, S. Dribas, M. Markovska, O. Petrunko, Y. Skvarka, K. Fuchs. At the same time, the scientific search conducted showed that the range of domestic works that systematically cover the problem raised in the article is very narrow. Therefore, it is too early to talk about significant results.

THE AIM AND RESEARCH TASKS

The aim – to analyze some literary sources that represent the relevance of the problem of gadget addiction among children and youth, its essence and possible forms, methods and means of preventing gadget abuse.

RESEARCH METHODS

The implementation of the set goal was carried out using a complex of research methods, in particular: source heuristics – to identify and systematize a range of pedagogical, psychological and other research; comparison – to identify common and specific aspects in the content of works dedicated to gadget addiction in Ukrainian and foreign literature; the method of analyzing the knowledge system – to ensure a more or less systematic presentation of individual ideas and views, etc. of the research problem; comparative – for formulating conclusions.

RESULTS OF THE RESEARCH

First of all, let's recall the research that clearly defines the essence of the concepts of «phonoholism», «gadget addiction», «internet addiction», etc.

Thus, Maciej Dembski, author of the research «Phonoholism – Excessive Use of Smartphones by Children. The Most Important Symptoms» (Dębski, 2019), notes that phonoholism can be considered a problem of pathological smartphone use. In turn, the author identifies Internet addiction as a behavior characterized by a loss of control over the use of this tool. Among other things, Dembski announces the phrases «internet generation», «glass screen generation», «always-on generation» and notes that these are just some of the terms used to describe the current generation of children and teenagers (born after 1995), who «move» between the real and virtual worlds, where they satisfy their childhood and adolescent needs, spend their free time, seek acceptance, and form a sense of belonging. Phonoholism occurs in people who cannot function normally without the constant presence of their cell phone.

Monika Soroka-Ossowska in her article «Phonogolism – telephone addiction – symptoms, consequences, treatment» (Sroka-Ossowska, 2023) notes that phone addiction in children and adolescents is mainly related to games. The thing is that very often, representatives of this age category do not turn off the application until they pass the next level in the game. The problem becomes even more serious when a team game is taking place: in the opinion of all players, they cannot simply stop the game, because in that case the entire team will receive a so-called «ban», and those who stopped the game will be hated, ridiculed, or even removed from the team. The author notes that phone addiction in children and adolescents is also related to photos and videos posted on social networks. These photos and videos become the main means of self-presentation: children and teens base their self-esteem on the number of likes, comments, and shares they receive. This fact causes children and adolescents to be «constantly vigilant» near their phones, waiting for others to react. As a result, constantly checking their phones (to check for incoming notifications) puts the nervous system of children and adolescents into a state of arousal, this, in turn, complicates the processes of relaxation and rest, and also leads to increased nervousness.

Gadget addiction among children and adolescents as a phenomenon has a logical explanation. The thing is that most mobile applications are deliberately programmed to activate a person's internal reward system. According to experts, a smartphone is a small, addictive slot machine (Fuchs, 2020).

To understand how technological giants have managed to «twist the heads» of billions of people in the world, it is advisable to analyze how digital technologies are designed. This aspect of the problem is presented quite clearly and accessibly in the article «Online Addiction» by Daniel Drevit and Nika Jaworska-Dukhlińska (Driewit & Jaworska-Duchlińska, 2023). The authors of the publication use the term «cunning technique» in particular and mention in the context of the problem of gadget addiction the «variograph» – a device used to «read» people's thoughts (based on the diagrams obtained, he registers fright, fear or anxiety, tries to «establish the truth»). Actually, this technology has been adapted for the needs of, for example, gambling. It turns out that a player who wins several times in a row begins to rejoice, and the machine «hears» this (just like a variograph). According to the slot machine's algorithm, a series of wins is replaced by several losses. As a result, the player starts to get nervous: the machine also «hears» these emotions. The moment the player wants to stop playing, he suddenly wins again. This process continues endlessly. This method is called «scrolling-pushing» of increasingly attractive content, photos, texts, movies, or the next steps in computer games. It is primarily about ensuring that the client does not «leave» and does not stop playing (Driewit & Jaworska-Duchlińska, 2023, s. 102). It can be concluded that computer games use methods that are typical of propaganda or casino gambling (for example, constant messages and rewards), which contribute to the emergence of psychological addiction.

It turns out that anthropologists, psychologists, psychiatrists, behaviorists, sociologists, and experts who know human nature are involved in the production of computer games and the design of Facebook and other social networks. So, if behind a smartphone are specialists from various scientific fields about humans, how can a young person be able to independently «break away» from this small tool? (Driewit & Jaworska-Duchlińska, 2023, s. 104). Thus, adult awareness is important in preventing gadget addiction among children and adolescents. Parents often believe that a child should know how to get out of a technological trance on their own. But, if we take into account the accumulated knowledge on the «behind the scenes/hidden side» of the emergence of «digital candy», it becomes clear that this is not an easy task.

Anders Hansen's book «Instabrain. How Screen Addiction Leads to Stress and Depression» (Hansen, 2020) states, among other things, that the complex and multifaceted human brain was not formed for the modern digital age with smartphones and tablets, not for an environment where food is plentiful and the chances of becoming a predator's lunch are slim, and not even for a world where happiness is desperately sought. The brain evolved in an environment where survival came first, rewarding humans with dopamine for high-calorie and sweet foods that satiate and stave off hunger. But then times changed, but the brain remained the same. The author of the book raises the question of how a brain «with old habits» can adapt to modern conditions, how to resist temptations (for example, fast food, unlimited internet, and the desire to spend 5-7 hours on social media), how to avoid stress and anxiety. This book provides answers to these questions in an accessible form and is a kind of «survival» guide in times of complete digitalization of life. It provides an opportunity to understand a new world and develop rules of safety and behavior.

The authors of the book «The Big Bang, or K. against K.» (Kosmowska & Kazdepke, 2020) Barbara Kosmowska and Grzegorz Kasdepke bring the reader into the world of social networks, where everyone can create the image of their dreams. But the results of this creativity conceal potential risks and dangers. The book actualizes the thesis that it is very easy to lose yourself in the virtual world.

A shocking argument in favor of the fact that technology has a huge impact on children's brains, and this impact is far from positive, is the book «Screen Children: How Screen Addiction Controls Our Children – and How to Break Them Out of the Trance» by Nicholas Kardaras (Kardaras, 2018). The author explores the enormous impact of technology (especially screen technology) on the brains of an entire generation. According to recent neuroimaging studies, Kardaras writes, excessive screen time can cause neurological damage to a young person's developing brain in the same way as cocaine addiction. Among other things, the author of the book delves into the sociological, psychological, cultural, and economic factors surrounding the global technological epidemic. The book «Screen Children» reminds everyone that technology can insidiously and unpredictably turn against humanity.

The subject of research in Julianna Miner's book «Children with Smartphones. For parents whose children grow up in a world of smartphones» (Miner, 2020) is the question of whether how to raise a child in the modern world, when even toddlers have access to smartphones, how to protect a child from online activity and at the same time use the opportunities offered by the virtual world. The author provides examples from his own interviews with teachers, psychologists, and the

children themselves, and offers practical advice on how the parents can help children avoid the pitfalls of modern virtual reality, and also honestly presents the benefits of the fact that children grow up «with phones in their hands». According to reviews from those who have read the book, it is an exceptionally reliable resource for parents looking for reliable and understandable information about the online dangers their children face. The information presented in the book can provide answers to questions about risk assessment and represents recommendations on how to avoid making decisions based solely on fear and anxiety.

As for alternative intelligences to those mentioned above, let us recall Jordan Shapiro's work «The New Digital Childhood: How to Raise Children to Thrive in a Networked World» (Shapiro, 2020). This book represents the author's perspective on the new digital landscape of childhood and announces a number of tips for navigating it. Drawing on groundbreaking research in economics, psychology, philosophy, and education, the author shows how technology is leading humanity to a brighter future, in which children will be able to create new – better and more effective – models of global civic activity and relationships.

The content of some of the sources we analyzed presents a number of «tools» for preventing gadget addiction. Researchers note that very often adults believe that getting the right tools for independence is like finding a good mechanic at a bicycle repair shop. In reality, things are much more complicated. The fact is that a child or teenager's «entry» into the digital world occurs gradually, and cyber addiction does not occur instantly: it is a process that lasts for months, and sometimes even years. Therefore, «unsticking» from the screen is also a slow process that requires patience and consistency, as well as creative ideas for its implementation. Above all, it must be recognized that screen media should be treated as a «normal» element of our lives, that is, without excessive fetishization or panic, as these media should not worsen the connection between adults and children, instead they can strengthen this connection (Między dzieckiem, 2024, s. 81).

Among the forms, methods and means of preventing gadget abuse, we have identified a number of those that we consider the most effective (compiled based on the analysis of sources: Dedicated to the holidays, 2016; Fuchs, 2020; Między dzieckiem, 2024; Sroka-Ossowska, 2023; Rybałtowska & Depta-Kleśta, 2024).

1. The authors of one of the ideas are Belgians. The real hits in Belgium were the «wooden boxes»: in many families, they open on Friday afternoon and close until Monday morning. They believe that this is the first step towards family changes (the gadgets of adult family members also end up in these boxes), a chance to rebuild relationships «in person», to be together here and now.

2. If the family has a tradition of taking walks around the city, you can suggest that your child create a «map of joint walks» and look for routes for future walkers.

3. Digital detox is a phenomenon where people try to spend less time on social media or completely abandon modern communication devices. During detox, you can keep a paper, non-virtual diary in which you can record all the changes that occur during the detox period (psychotherapists consider journaling an important tool for better understanding yourself and your own needs), play board games instead of computer games, use an analog watch instead of a mobile phone under your pillow, solve Sudoku or crossword puzzles, read paper books and magazines, and regularly engage in physical exercise and creative activities.

4. Since it is impossible to completely avoid the use of phones in modern society, therapists practice «traffic light therapy». Its goal is not complete, but controlled abstinence. To do this, therapists, together with the patient, develop a kind of traffic light system: «green» applications (for example, online banking or a calendar) can be used without restrictions; «yellow» ones (like iTunes or Spotify) are recommended to be used with caution; «reds» (games or social media) should be avoided as they have a high risk of relapse.

5. Uninstalling a number of apps. You need to look at your smartphone screens and ask yourself for each app: «Do I really need this app right now?».

6. Turn off notifications.

7. Behavior after returning home. Apply the good old saying: «What the eye does not see, the heart does not grieve for». So, after returning from work (from school), you should leave your phone in your bag or backpack.

8. There are designated times and places for phone use; designated areas where phones should not be used (e.g., in bed or on the toilet).

9. Modeling «healthy» technology use. The best parenting method is a good example from parents. Children and youth learn best by observing those close to them and imitating their behavior. So, to protect your child from phonoholism, you need to limit your own smartphone use to the necessary minimum, especially in the presence of children.

10. Parents updating their knowledge about new programs and the latest social media trends; joining groups where other parents discuss such new products; exploring social media with your child.

11. Talk to your child about the possible risks that may result from prolonged and uncontrolled use of gadgets. It is important for a child to understand the reason why they are not allowed to stay at the computer or «with the phone» for a long time.

CONCLUSIONS AND PROSPECTS OF FURTHER RESEARCH

Thus, the scientific research conducted showed that Ukrainian and foreign science (pedagogy, psychology, philosophy, etc.) presents a significant array of research, which highlights the achievements of scientists on the problem of human gadget addiction from various positions. It was found that discourses about the need to strengthen the digital protection of children and youth in the Ukrainian state are a continuation of a global trend.

The problem is that neither in Ukraine nor in foreign countries do there yet exist systematic approaches to building the right relationships between children and youth with social network, there are also no properly developed strategies for preventing gadget addiction among children and youth. At the same time, there is an understanding that, for

example, attractive games will continue to appear, since the task of technological producers is to «acquire a person», their time, attention, and energy. The task of parents is to analyze the algorithms of social networks, the content of computer games, etc., in order to understand the mechanism of their action and protect children from certain «traps». In turn, the world of therapists (albeit less affluent) is also working – it is looking for new ways to demonstrate the charms of the external «live» world and rebuild relationships «in person».

A promising field for further directions of scientific research is the analysis of textbooks «I Explore the World» for elementary school for the presence of appropriate and high-quality content on the prevention of gadget addiction in students, as well as studying foreign experience in implementing educational programs dedicated to the problem of preventing gadget addiction among children and youth.

REFERENCES

- Hansen, A. (2020). Instabrain. How screen addiction leads to stress and depression / translated by Anna Topilina. 200 p. Our format: website. URL: <https://nashformat.ua/products/instamozok.-yak-ekranna-zalezhnist-pryzvodyt-do-stresiv-i-depresii-709408> [in Ukrainian].
- Dedicated to the holidays: how much should we limit children's communication with gadgets? (2016). Ukrainian Truth: website. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2016/05/29/212932/> [in Ukrainian].
- Kosmovska, B. & Kazdepke, G. (2020). The Big Bang, or K. against K. / translated by Daryna Guk. Publishing House «Shkola». Bookstore E : website. URL: <https://surl.li/bvbmsl> [in Ukrainian].
- Fuchs, K. (2020). Nomophobia and smombies. Ukrainian Week : website. URL: <https://tyzhden.ua/nomofobiia-ta-smombi/> [in Ukrainian].
- Dębski, M. (2019). Phonoholism – overuse of smartphones by children. The most important symptoms. Librus Szkoła website. URL: <https://surl.li/kecfwk> [in Poland].
- Driewit, D. & Jaworska-Duchlińska, N. (2023). Online addiction. Teen psychology, 6, 102–105. [in Poland].
- Kardaras, N. (2018). Screen Babies. How Screen Addiction Is Taking Control of Our Children – and How to Break Them Out of Their Trance. Publishing house : CeDeWu. Lubimy czytać : website. URL: <https://surl.li/lcdkkw> [in Poland].
- Between the Child and the Telephone. A Conversation with Karol Jachmyk (2024). Child Psychology, 7, 79–80. [in Poland].
- Miner, J. (2020). Smartphone Kids. For parents whose children are growing up in a world of smartphones. Publisher : Bez Fikcji. 314 p. We like to read: website. URL: <https://lubimyczytac.pl/ksiazka/4913311/smartfonowe-dzieciaki-dla-rodzicow-ktorych-dzieci-wychowuja-sie-w-swiecie-smartfonow> [in Poland].
- Rybałtowska, A. & Depta-Kleśta, P. (2024). Let's give children a good model. Child psychology, 7, 75–77. [in Poland].
- Shapiro, J. (2020). The New Digital Childhood. How to Raise Children to Cope in a Networked World. Warsaw : Mamania. [in Poland].
- Sroka-Ossowska, M. (2023). Phonoholism – phone addiction – symptoms, effects, treatment. Avigon.pl : website. URL : <https://avigon.pl/blog/fonoholizm-uzalenie-od-telefonu-objawy-skutki-leczenie> [in Poland].

Received 12.01.2025
Accepted 02.02.2025

Запрошуємо до співпраці!

Вельмишановні вчителі і вихователі, організатори і керівники освіти, вчені-педагоги і дослідники з України та інших країн, що вивчають людину, її життя і розвиток.

Гори, в якій країні вони б не були, справляють приблизно однаковий вплив на їх мешканців. Гірські ландшафти і особливі кліматичні умови визначають специфіку життєдіяльності і життєзабезпечення, традиції і звичаї, спосіб господарювання і виховання дітей.

Впливи природного середовища (гір, лісу, степу, клімату того чи іншого регіону тощо) майже не враховуються в організації навчально-виховного процесу. Дуже часто ті, хто цей процес здійснює, і самі не знають особливостей формуючого впливу сил природи на становлення і розвиток людської особистості.

Групою вчених Карпатського національного університету імені Василя Стефаника (Україна) розробляється регіональний проєкт «Гірська школа. Стан. Проблеми. Перспективи розвитку».

Метою проєкту є:

- вивчення впливу гірського середовища на розвиток, навчання і виховання учнів;
- дослідження змісту, форм і методів використання вчителями і вихователями особливостей гірського довкілля з метою підвищення ефективності навчально-виховного процесу;
- узагальнення результатів вивчення впливу гірського середовища на розвиток учнів, отримання наукових знань, встановлення закономірностей формування особистості в специфічних умовах гір;
- підготовка пропозицій та рекомендацій щодо врахування особливостей гірського середовища для вчителів, вихователів, організаторів і управлінців освітою різних рівнів.

Просимо ознайомитися з нашим «Проєктом», «Орієнтовною тематикою наукових досліджень», які вміщені в попередніх виданнях, врахувати соціально-економічні та культурно-історичні умови і особливості своєї країни і спільно досліджувати цю маловивчену проблему.

Порівняльний аналіз різних напрямів наукового вивчення означених питань дасть змогу не лише поділитись досвідом урахування впливів сил природи на виховання і розвиток дітей, але й встановити певні закономірності навчально-виховної роботи в умовах гірського регіону.

Результатами напрацювань учених України та інших країн можна буде обмінятися не лише шляхом наукових публікацій, але й у процесі їх обговорення на міжнародних семінарах, симпозиумах, конференціях.

Природознавці гірських країн Європи вже об'єдналися в дослідженнях проблеми збереження і сталого розвитку гір (Альпійська, Карпатська конвенції тощо). В 78 країнах світу створено Національні Комітети Гір.

Учені – педагоги, психологи, медики, соціологи, народознавці – мають також об'єднатись у вивченні проблем взаємодії природи і людини, впливу природи на розвиток особистості як найвищої цінності держави і суспільства.

Запрошуємо до наукової співпраці.

Розробники проєкту

Welcome to cooperation!

Dear teachers and tutors, organizers and heads of educational institutions, scientists-teachers and researchers in Ukraine and other countries, studying the person, her life and development. Mountains, no matter in what country they are, make approximately identical influence on their inhabitants. Mountain landscapes and special climatic conditions determine specificity of ability to live and life-support, traditions and customs, ways of managing and children's education.

Influence of the environment (mountains, woods, steppes of a region) almost is not taken into consideration at the organization of educational process. Very often those who carries out this process, do not know themselves all features of forming influence of the natural conditions on the making and development of the human person.

The regional project «Mountain school. Condition. Problems. Prospects of development» is developed by the group of scientists of the Carpathian National University named after Vasyl Stefanyk (Ukraine).

The purposes of the project are as follows:

- Studying influence of the mountain environment on development, training and education of pupils;
- Research of the contents, forms and methods of use by teachers and tutors of features of the mountain environment aimed at increasing of the efficiency of educational process;
- Summarizing of the results of studying influence of the mountain environment on development of pupils, acquiring scientific knowledge, determining the laws of the person's formation in specific conditions of the mountains;
- Preparation of offers and recommendations about taking into account features of the mountain environment for teachers, tutors, organizers and heads of educational institutions of different levels.

Will you acquaint yourself with our «Project», «Approximate subjects of scientific researches», which contains this edition, consider social – economic and cultural-historical conditions and features of your country and make common exploration of this insufficiently studied problem?

The comparative analysis of different directions of scientific studying of the defined problems will enable not only to share experience of taking into account influences of the natural conditions on education and development of children, but also will define certain laws of teaching and educational work in conditions of the mountain region.

It will be possible to exchange the results of the researches of scientists in Ukraine and other countries not only by means of scientific publications, but also during their discussion at the international seminars, symposiums and conferences.

Naturalists of the European highland countries have already united in researches of the problem of preservation and constant development of mountains (the Alpine and Carpathian conventions, etc.). The National Committees of Mountains are founded in 78 countries of the world.

Scientists – teachers, psychologists, physicians, sociologists, and ethnologists should also unite for studying problems of interaction of the nature and the person, influence of the nature on development of the person as the most value of the state and society.

We invite you to scientific cooperation.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Антофійчук Алла – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри сучасної української мови, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (м. Чернівці, Україна)

Багрій Марія – доктор педагогічних наук, доцент, викладач-методист Івано-Франківського фахового коледжу, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)

Білак Мар'яна – старший викладач кафедри англійської мови, літератури з методиками навчання, Мукачівський державний університет (м. Мукачево, Україна)

Блават Оксана – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри фізичного виховання, Національний університет «Львівська політехніка» (м. Львів, Україна)

Бопко Ігор – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови, літератури з методиками навчання, Мукачівський державний університет (м. Мукачево, Україна)

Борис Ульяна – кандидат педагогічних наук, викладач, Коломийський педагогічний фаховий коледж Івано-Франківської обласної ради (м. Коломия, Україна)

Бурсала Тимур – здобувач факультету фізичного виховання і спорту, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (м. Харків, Україна)

Василик Марина – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)

Волянук Анастасія – викладач кафедри педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти, Херсонський державний університет (м. Івано-Франківськ, Україна)

Воропай Наталія – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти, Херсонський державний університет (м. Івано-Франківськ, Україна)

Гарапко Віталія – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови, літератури з методиками навчання, Мукачівський державний університет (м. Мукачево, Україна)

Гарапко Мар'яна – здобувач 2 курсу, спеціальності «Інформаційна та бібліотечна справа», ОС «Бакалавр», Мукачівський державний університет (м. Мукачево, Україна)

Горда Оксана – кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою, Національний університет «Львівська політехніка» (м. Львів, Україна)

Гоцанюк Тетяна – аспірантка II року навчання спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями), Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)

Деркач Юлія – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри початкової та дошкільної освіти, Львівський національний університет імені Івана Франка (м. Львів, Україна)

Дудка Ольга – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри математики та інформатики і методики навчання, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)

Ікавець Надія – вчитель інформатики, Переріслянський ліцей Переріслянської сільської ради Надвірнянського району Івано-Франківської області (с. Перерісль, Україна)

Ілійчук Любомира – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри початкової освіти та освітніх інновацій, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)

Качмар Олександра – доктор філософських наук, професор, професор кафедри управління соціокультурною діяльністю, шоу-бізнесу та івентменеджменту, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)

Клепар Марія – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри початкової освіти та освітніх інновацій, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)

Клубочкіна Тетяна – аспірантка кафедри педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)

Комар Ірина – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)

Копчак Лілія – старший викладач кафедри іноземних мов і країнознавства, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)

Корж-Усенко Лариса – доктор педагогічних наук, професор кафедри менеджменту освіти та педагогіки вищої школи, Сумський державний університет імені А.С. Макаренка (м. Суми, Україна)

Костіна Валентина – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди (м. Харків, Україна)

Матвеева Наталія – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри початкової освіти та освітніх інновацій, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)

Мачинська Наталія – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри початкової та дошкільної освіти, Львівський національний університет імені Івана Франка (м. Львів, Україна)

Могилка Олександр – доктор філософії у галузі соціальної роботи, викладач кафедри психіатрії, наркології, медичної психології та соціальної роботи, менеджер проєктів, Харківський благодійний фонд «Благо» (м. Харків, Україна)

Оліяр Марія – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри початкової освіти та освітніх інновацій, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)

Петухова Любов – доктор педагогічних наук, професор, в.о. декана педагогічного факультету, професор кафедри педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти, Херсонський державний університет (м. Івано-Франківськ, Україна)

Пінчук Назарій – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти зі спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями), Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)

Повх Марія – кандидат фізико-математичних наук, викладач-методист, викладач математики та інформатики, Івано-Франківський фаховий музичний коледж імені Дениса Січинського (м. Івано-Франківськ, Україна)

Посяик Оксана – доктор філософії, доцент, завідувачка кафедри педагогіки і психології, Коломийський навчально-науковий інститут Карпатського національного університету імені Василя Стефаника (м. Коломия, Україна)

Растригіна Алла – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри мистецької освіти, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка (м. Кропивницький, Україна)

Розман Ірина – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри англійської мови, літератури з методиками навчання, Мукачівський державний університет (м. Мукачево, Україна)

Семенов Олена – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки, керівник Центру науково-освітнього партнерства і мережевої взаємодії, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка (м. Суми, Україна)

Сливка Лариса – професор кафедри початкової освіти та освітніх інновацій, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)

Собко Ірина – кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент, доцент кафедри олімпійського і професійного спорту, спортивних ігор та туризму, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (м. Харків, Україна)

Теличко Наталія – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри англійської мови, літератури з методиками навчання, Мукачівський державний університет (м. Мукачево, Україна)

Тихонова Ася – старший викладач кафедри олімпійського і професійного спорту, спортивних ігор та туризму, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (м. Харків, Україна)

Федорак Володимир – кандидат історичних наук, доцент, директор Навчально-наукового інституту мистецтв, доцент кафедри управління соціокультурною діяльністю, шоу-бізнесу та івентменеджменту, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)

Цюняк Оксана – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри початкової освіти та освітніх інновацій, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)

Червінська Інна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри початкової освіти та освітніх інновацій, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)

Червінський Андрій – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри географії та природознавства, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Antofiychuk Alla – PhD in Philology, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Modern Ukrainian Language, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Chernivtsi, Ukraine)

Bagriy Mariia – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Teacher-methodologist of Ivano-Frankivsk Vocational College, Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Bilak Mariana – Senior Lecturer, Department of English Language, Literature and Methods of Teaching, Mukachevo State University (Mukachevo, Ukraine)

Blavt Oksana – Sc.D. (Education), Professor, Professor of the Department of Physical Education, Lviv Polytechnic National University (Lviv, Ukraine)

Bopko Ihor – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of English Language, Literature and Teaching Methods, Mukachevo State University (Mukachevo, Ukraine)

Borys Uliana – Candidate of Pedagogical Sciences, Lecturer, Kolomyia Pedagogical Professional College of the Ivano-Frankivsk Region (Kolomyia, Ukraine)

Bursala Timur – Student of the Faculty of Physical Education and Sports, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University (Kharkiv, Ukraine)

Chervinska Inna – Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor, Professor of the Primary Education Department and Educational Innovations, Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Chervinskyi Andrii – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Faculty of Natural Sciences, Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Derkach Yuliya – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Department of Primary and Preschool Education, Ivan Franko National University of Lviv (Lviv, Ukraine)

Dudka Olga – PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Fedorak Volodymyr – PhD of Historical Sciences, Associate Professor, Director of the Educational and Scientific Institute of Arts, Associate Professor at the Department of Management of Socio-Cultural Activities, Show Business and Event Management, Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Harapko Mariana – Student of the 2nd year, speciality «Information and Library Work», EL «Bachelor», Mukachevo State University (Mukachevo, Ukraine)

Harapko Vitaliia – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of English Language, Literature and Teaching Methods, Mukachevo State University (Mukachevo, Ukraine)

Horda Oksana – Candidate of Philological Sciences, Senior Research Fellow at the International Institute of Education, Culture and Diaspora Relations, Lviv Polytechnic National University (Lviv, Ukraine)

Hotsaniuk Tetiana – graduate student 2nd year of study speciality 015 Professional Education (by specialization), Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Ikavets Nadiia – Computer Science Teacher, Pererislyanskyi Lyceum of the Pererislyan-ska Village Council, Nadvirna District, Ivano-Frankivsk Region (Pererisl, Ukraine)

Iliichuk Liubomyra – PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Primary Education and Educational Innovations, Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Kachmar Oleksandra – Doctor of Philosophy sciences, Professor, Professor of the Department of Socio-Cultural Management, Show-Business and Event Management, Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Klepar Mariia – Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor, Professor of the Primary Education Department and Educational Innovations, Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Klubochkina Tetiana – Postgraduate student at the Department of Pedagogy and Educational Technologies named after B. Stuparyk, Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Komar Iryna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Social Pedagogy and Social Work, Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Kopchak Liliia – Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages and Country Studies, Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Korzh-Usenko Larysa – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Department of the Management of Education and Pedagogy of High School, Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko (Sumy, Ukraine)

Kostina Valentyna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Social Work and Social Pedagogy, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University (Kharkiv, Ukraine)

Machynska Nataliia – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Primary and Preschool Education, Ivan Franko National University of Lviv (Lviv, Ukraine)

Matveieva Nataliia – PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Primary Education and Educational Innovations, Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Mogylyka Oleksandr – Doctor of Philosophy in Social Work, Teacher of the Department of Psychiatry, Narcology, Medical Psychology and Social Work, Kharkiv National Medical University, Project Manager, Kharkiv Charitable Foundation "Blago" (Kharkiv, Ukraine)

Oliiar Mariia – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Primary Education and Educational Innovations, Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Petukhova Liubov – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Acting Dean of the Faculty of Pedagogy, Professor of the Department of Pedagogy and Psychology of Pre-school and Primary Education, Kherson State University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Pinchuk Nazarii – applicant of the third (educational and scientific) level of higher education in the speciality 015 Professional Education (by specialization), Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Povkh Mariia – PhD in Physics and Mathematics, teacher-methodologist, teacher of mathematics and computer science, Ivano-Frankivsk Professional Denys Sichynskyi Music College (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Poyasyk Oksana – PhD, Associate Professor, Head of the Education Science and Psychology Department, Kolomyia Institute of Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Kolomyia, Ukraine)

Rastrygina Alla – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Art Education, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University (Kropyvnytskyi, Ukraine)

Rozman Iryna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of English Language, Literature and Teaching Methods, Mukachevo State University (Mukachevo, Ukraine)

Semenog Olena – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Pedagogy, Head of the Center for Scientific and Educational Partnership and Network Interaction, Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko (Sumy, Ukraine)

Slyvka Larysa – Professor at the Department of Primary Education and Educational Innovations, Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Sobko Iryna – PhD (Physical Education and Sport), Associate Professor of the Department of Olympic and Professional Sports, Sports Games and Tourism, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University (Kharkiv, Ukraine)

Telychko Natalia – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of English Language, Literature with Teaching Methods, Mukachevo State University (Mukachevo, Ukraine)

Tihonova Asya – Senior Lecturer, Department of Olympic and Professional Sports, Sports Games and Tourism, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University (Kharkiv, Ukraine)

Tsiuniak Oksana – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of Department of Primary Education and Educational Innovations, Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Vasylyk Maryna – PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Foreign Languages, Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Volianiuk Anastasiia – Lecturer of the Department of Pedagogy and Psychology of Preschool and Primary Education, Kherson State University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Voropai Nataliia – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Psychology of Preschool and Primary Education, Kherson State University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ОСВИТИ

<i>БЛАВТ ОКСАНА. ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВИТИ У ПОДОЛАННІ НАСЛІДКІВ ПОРУШЕНЬ У СТАНІ ЗДОРОВ'Я ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ТРАВМ</i>	5
<i>ВАСИЛИК МАРИНА. ВИШИВАНКА ЯК СИМВОЛ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ</i>	11
<i>ГОЦАНЮК ТЕТЯНА. ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ З ІНЖЕНЕРІЇ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВИТИ</i>	15
<i>ІЛІЙЧУК ЛЮБОМИРА, ЧЕРВІНСЬКА ІННА. ТЕОРЕТИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ ПОНЯТТЯ «МОНІТОРИНГ» У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВИТИ.</i>	20
<i>МАТВЕЄВА НАТАЛІЯ. СТРАТЕГІЇ КОМУНІКАЦІЇ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ</i>	27
<i>ЦЮНЯК ОКСАНА, СЕМЕНОГ ОЛЕНА. ТЬЮТОРИНГ ЯК ЗАСІБ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ТРАЄКТОРІЇ ЗДОБУВАЧІВ ТРЕТЬОГО (ОСВІТНЬО-НАУКОВОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВИТИ</i>	32

РОЗДІЛ II. ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

<i>БАГРІЙ МАРИЯ, КЛУБОЧКІНА ТЕТЯНА. ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ І ГРОМАДЯНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ЛІТЕРАТУРИ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ</i>	38
<i>ПІНЧУК НАЗАРІЙ. СКЛАДОВІ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНЬОГО МЕНЕДЖЕРА ОСВИТИ.</i>	43
<i>ТЕЛИЧКО НАТАЛІЯ. ГАРАПКО ВІТАЛІЯ, БОПКО ІГОР, ГАРАПКО МАРЯНА. ФОРМУВАННЯ НАУКОВОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДОГО ДОСЛІДНИКА-МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ВАЖЛИВОЇ УМОВИ ЙОГО МЕТОДИЧНОЇ ЗРІЛОСТІ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ</i>	49
<i>МАЧІНСЬКА НАТАЛІЯ, ДЕРКАЧ ЮЛІЯ. ПЕДАГОГІЧНА ЕЛІТА – НАЦІОНАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ.</i>	54
<i>ПЕТУХОВА ЛЮБОВ, ВОРОПАЙ НАТАЛІЯ, ВОЛЯНЮК АНАСТАСІЯ. ЛОГІСТИКА ОСВІТНИХ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЦИФРОВІ РІШЕННЯ.</i>	58

РОЗДІЛ III. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

<i>БІЛАК МАРЯНА. ЗАСТОСУВАННЯ РЕСУРСІВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВИТИ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ</i>	65
<i>КЛЕПАР МАРИЯ, РАСТРИГІНА АЛЛА. ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ В КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВИТИ.</i>	72
<i>КОМАР ІРИНА. ФОРМУВАННЯ БЕЗБАР'ЄРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ</i>	77
<i>КОРЖ-УСЕНКО ЛАРИСА. НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ: ПЕДАГОГІЧНІ ТРАДИЦІЇ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ.</i>	82
<i>КОСТИНА ВАЛЕНТИНА, МОГИЛКА ОЛЕКСАНДР. ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ЕТНОПЕДАГОГІЧНИХ ЗАСОБІВ У РОБОТІ З ВІДНОВЛЕННЯ ТА ЗМІЦНЕННЯ ПОТЕНЦІАЛУ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ.</i>	86
<i>ОЛІЯР МАРИЯ, КОПЧАК ЛІЛІЯ. ЛІНГВОКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДНИК ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ.</i>	92
<i>РОЗМАН ІРИНА. ЛІТЕРАТУРНА ОСВИТА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВИТИ В ЦИФРОВУ ДОБУ: ВІРТУАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ ЯК ДИДАКТИЧНИЙ РЕСУРС І ХРОНОТОП (НА МАТЕРІАЛІ «НЕЙРОМАНТА» ТА «МОНІ ЛІЗИ ОВЕРДРАЙВ» В. ГІБСОНА)</i>	98
<i>СОБКО ІРИНА, ТИХОНОВА АСЯ, БУРКАЛО ТИМУР. ЗАСОБИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВПЛИВУ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДІ</i>	103

РОЗДІЛ IV. ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У ЗАКЛАДАХ ОСВИТИ ГІРСЬКИХ РЕГІОНІВ

<i>АНТОФІЙЧУК АЛЛА. ВИШИВАНКА ЯК ТЕКСТ: МЕТОДИЧНІ ПРАКТИКИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ</i>	108
<i>БОРИС УЛЯНА, ЧЕРВІНСЬКИЙ АНДРІЙ. ТОПОНІМІКА ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ГЕОГРАФІЇ РІДНОГО КРАЮ ЗДОБУВАЧАМИ ОСВИТИ</i>	114
<i>ГОРДА ОКСАНА. ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВИШИВАНКОВИХ ПОДІЙ У СВІТІ</i>	119
<i>ДУДКА ОЛЬГА, ІКАВЕЦЬ НАТАЛІЯ, ПОВХ МАРИЯ. ФРАКТАЛЬНІ РИТМИ ВИШИВАНКИ</i>	123
<i>КАЧМАР ОЛЕКСАНДРА, ФЕДОРАК ВОЛОДИМИР. ФІЛОСОФІЯ ВИШИВАНКИ В МУЗИЧНОМУ КОДІ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ: РЕПЕРТУАРНА СПАДЩИНА КОМПОЗИТОРІВ І НАЦІОНАЛЬНІ ШЕДЕВРИ</i>	128
<i>ПОЯСИК ОКСАНА. СЕМІОТИКА ТА ТЕХНІКИ ГУЦУЛЬСЬКОЇ ВИШИВКИ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЗРОСТАЮЧОЇ ОСОБИСТОСТІ.</i>	135
<i>СЛИВКА ЛАРИСА. ҐАДЖЕТОЗАЛЕЖНІСТЬ ЗПОМІЖ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА</i>	139

CONTENTS

CHAPTER I. THEORETICAL AND PEDAGOGICAL PROBLEMS OF MODERN EDUCATION

<i>BLAVT OKSANA</i> . PEDAGOGICAL FOUNDATIONS OF PHYSICAL EDUCATION OF STUDENTS IN OVERCOMING THE CONSEQUENCES OF HEALTH PROBLEMS DUE TO WAR TRAUMAS	5
<i>VASYLYK MARYNA</i> . VYSHYVANKA AS A SYMBOL OF NATIONAL IDENTITY IN THE CONTEXT OF WAR IN UKRAINE	11
<i>HOTSANIUK TETIANA</i> . FORMATION OF INNOVATIVE COMPETENCE OF FUTURE MASTERS IN SOFTWARE ENGINEERING IN THE CONDITIONS OF DIGITAL TRANSFORMATION OF EDUCATION.	15
<i>ILIICHUK LIUBOMYRA, INNA CHERVINSKA</i> . THEORETICAL CONCEPTUALIZATION OF THE NOTION OF «MONITORING» IN THE QUALITY ASSURANCE SYSTEM OF HIGHER EDUCATION.	20
<i>MATVEIEVA NATALIJA</i> . ON THE ISSUE OF COMMUNICATION STRATEGIES IN AN INCLUSIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT	27
<i>TSIUNIAK OKSANA, SEMENOG OLENA</i> . TUTORING AS A MEANS OF INDIVIDUALIZING THE EDUCATIONAL TRAJECTORY OF STUDENTS AT THE THIRD (EDUCATIONAL AND SCIENTIFIC) LEVEL OF HIGHER EDUCATION	32

CHAPTER II. HISTORICAL AND PHILOSOPHICAL ASPECTS OF PEDAGOGICAL RESEARCH

<i>BAGRIY MARIJA, KLUBOCHKINA TETIANA</i> . EDUCATION OF PATRIOTIC AND CIVIC VALUES IN STUDENTS THROUGH THE LITERATURE OF WESTERN UKRAINE	38
<i>PINCHUK NAZARII</i> . THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES FOR BUILDING A STRUCTURAL AND FUNCTIONAL MODEL OF FORMING THE PROFESSIONAL IMAGE OF A FUTURE EDUCATION MANAGER.	43
<i>TELYCHKO NATALIA, HARAPKO VITALIJA, BOPKO IHOR, HARAPKO MARIANA</i> . FORMATION OF SCIENTIFIC THINKING OF A YOUNG RESEARCHER – FUTURE ENGLISH TEACHER AS AN IMPORTANT CONDITION FOR HIS METHODOLOGICAL MATURITY AND PEDAGOGICAL MASTERY	49
<i>MACHYNSKA NATALIJA, DERKACH YULIYA</i> . PEDAGOGICAL ELITE – UKRAINE’S NATIONAL POTENTIAL	54
<i>PETUKHOVA LIUBOV, VOROPAI NATALIJA, VOLIANIUK ANASTASIJA</i> . LOGISTICS OF EDUCATIONAL BUSINESS PROCESSES UNDER MARTIAL LAW: DIGITAL SOLUTIONS.	58

CHAPTER III. THEORETICAL-METHODICAL FUNDAMENTALS OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS

<i>BILAK MARIANA</i> . APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE RESOURCES IN THE FORMATION OF STUDENTS’ FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE DURING ENGLISH LANGUAGE CLASSES	65
<i>KLEPAR MARIJA, RASTRYGINA ALLA</i> . MODERN PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF MUSIC EDUCATION OF SCHOOLCHILDREN	72
<i>KOMAR IRYNA</i> . DEVELOPING BARRIER-FREE COMPETENCE IN FUTURE SOCIAL WORK PROFESSIONALS	77
<i>KORZH-USENKO LARYSA</i> . NATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION OF STUDENT YOUTH: PEDAGOGICAL TRADITIONS AND CONTEMPORARY CHALLENGES	82
<i>KOSTINA VALENTYNA, MOGYLKA OLEKSANDR</i> . FEATURES OF TRAINING SOCIAL SPHERE SPECIALISTS TO USE ETHNOPEDAGOGICAL TOOLS IN WORK TO RESTORE AND STRENGTHEN THE MENTAL HEALTH POTENTIAL OF CHILDREN AND YOUTH IN WAR CONDITIONS	86
<i>OLIAR MARIJA, KOPCHAK LILIIA</i> . LINGUOCULTURAL COMPETENCE AS A COMPONENT OF THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS	92
<i>ROZMAN IRYNA</i> . LITERARY EDUCATION OF HIGHER EDUCATION STUDENTS IN THE DIGITAL AGE: VIRTUAL REALITY AS A DIDACTIC RESOURCE AND CHRONOTOPE (BASED ON THE MATERIALS OF «NEUROMANCER» AND «MONA LISA OVERDRIVE» BY W. GIBSON).	98
<i>SOBKO IRYNA, TIHONOVA ASYA, BURSALA TIMUR</i> . MEANS OF NATIONAL-PATRIOTIC INFLUENCE IN PHYSICAL EDUCATION OF YOUTH.	103

CHAPTER IV. PROBLEMS OF EDUCATION AND UPBRINGING OF CHILDREN IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF MOUNTAIN REGIONS

<i>ANTOFIYCHUK ALLA</i> . VYSHYVANKA AS A TEXT: METHODOLOGICAL PRACTICES IN UKRAINIAN LANGUAGE CLASSES	108
<i>BORYS ULIANA, CHERVINSKYI ANDRII</i> . TOPONYMICS AS A SOURCE OF THE NATIVE COUNTRY GEOGRAPHY STUDY BY EDUCATORS	114

<i>HORDA OKSANA. EDUCATIONAL POTENTIAL OF VYSHYVANKA EVENTS IN THE WORLD. . . . .</i>	119
<i>DUDKA OLGA, IKAVETS NADIIA, POVKH MARIIA. FRACTAL RHYTHMS OF VYSHYVANKA . . . . .</i>	123
<i>KACHMAR OLEKSANDRA, FEDORAK VOLODYMYR. PHILOSOPHY OF VYSHYVANKA IN THE MUSICAL CODE OF UKRAINIAN CULTURE: COMPOSERS' REPERTOIRE HERITAGE AND NATIONAL MASTERPIECES . . . . .</i>	128
<i>POYASYK OKSANA. SEMIOTICS AND TECHNIQUES OF HUTSUL EMBROIDERY IN THE CONTEXT OF NATIONAL IDENTITY. . . . .</i>	135
<i>SLYVKA LARYSA. THE PROBLEM OF GADGET ADDICTION AMONG CHILDREN AND YOUTH: SELECTED ASPECTS . . . . .</i>	139

ПОЛІТИКА ВІДКРИТОГО ДОСТУПУ

Наукове фахове видання з педагогічних наук «Гірська школа Українських Карпат» практикує політику відкритого доступу до опублікованого змісту, підтримуючи принципи вільного поширення наукової інформації та глобального обміну знаннями задля загального суспільного прогресу. Часопис видається Карпатським національним університетом імені Василя Стефаника з 2006 року.

Періодичність видання – виходить 2 рази у рік.

Наукове фахове видання з педагогічних наук «Гірська школа Українських Карпат» містить статті теоретичного й експериментально-прикладного спрямування з актуальних проблем теорії та історії педагогіки, філософії освіти, освітнього менеджменту, методик і технологій організації навчання, виховання та профорієнтації учнів у закладах освіти і позашкільних установах, освітніх інновацій, психолого-педагогічних проблем розвитку особистості школярів, фахової підготовки та професійного становлення майбутніх педагогів, неперервної педагогічної освіти, педагогічної практики, порівняльної педагогіки, соціальної педагогіки тощо. Велику увагу часопис приділяє проблематиці гірських шкіл.

Видання з педагогічних наук «Гірська школа Українських Карпат» адресоване науковцям, педагогам, докторантам, аспірантам, педагогічним працівникам гірських шкіл України та зарубіжжя, батьківській громадськості, усім тим, хто цікавиться сучасним станом розвитку педагогічної науки.

За достовірність фактів, назв, дат, покликань та літературних джерел, політики антиплагіату тощо відповідальність несуть автори. Редакційна колегія не завжди поділяє їхні погляди. Статті рецензують члени редакційної колегії.

Науковому фаховому виданню з педагогічних наук «Гірська школа Українських Карпат» присвоєно Міжнародний стандартний серійний номер ISSN 1994-4845 (Print), ISSN 2415-7147 (Online).

Журнал «Гірська школа Українських Карпат» зареєстрований, реферується та індексується у таких наукометричних базах даних, пошукових системах та репозитаріях:

- **Національна бібліотека імені В.І.Вернадського (Україна)** <http://www.nbuv.gov.ua/>
- **Українські наукові журнали (Україна)** usj.org.ua
- **Index Copernicus International (Республіка Польща)**
<https://journals.indexcopernicus.com/search/details?id=4580> (ICV 2022 = 70.26)
- **Google Scholar** <https://cutt.ly/CeCKM0u>
- **Scilit (Швейцарія)** <https://www.scilit.net/journal/1908455>
- **ERIH PLUS** <https://dbh.nsd.uib.no/publiseringskanaler/erihplus/periodical/info.action?id=498179>

OPEN ACCESS POLICY

The journal practices a policy of open access to published content, supporting the principles of the free flow of scientific information and global knowledge sharing for the general social progress.

Scientific professional publication in pedagogical sciences «Mountain School of Ukrainian Carpaty» has been published by Vasyl Stefanyk Carpathian National University since 2006.

Publication frequency – twice a year.

The journal contains theoretical and experimental articles highlighting current problems of the theory and history of education, philosophy of education, educational management methods and technologies of training, education and vocational guidance of students in educational institutions and extracurricular institutions, educational innovations, psycho-pedagogical problems of student personality development, professional training and professional development of future teachers, continuous pedagogical education, pedagogical practice, comparative pedagogy, social pedagogy and more. Much attention is paid to the problems of mountain schools. Scientific specialized edition of pedagogical sciences is intended at researchers, teachers, doctoral students, graduate students, academic staff, the parent community, and all those interested in the current status of pedagogical education development.

Authors are responsible for the reliability of facts, names, dates, references and literature, plagiarism etc. The editorial board does not always share their views.

The International Standard Serial Number has been assigned to the scientific specialized edition of pedagogical sciences «Mountain School of Ukrainian Carpaty» - ISSN 1994-4845 (Print), ISSN 2415-7147 (Online)

The journal «Mountain School of Ukrainian Carpaty» is registered, referenced and indexed in the following research computer databases, search engines and repositories::

- **Vernadsky National Library (Ukraine)** <http://www.nbuv.gov.ua/>
- **Ukrainian scientific journals (Ukraine)** usj.org.ua
- **Index Copernicus International (Republic of Poland)**
<https://journals.indexcopernicus.com/search/details?id=4580> (ICV 2022 = 70.26)
- **Google Scholar** <https://cutt.ly/CeCKM0u>
- **Scilit (Switzerland)** <https://www.scilit.net/journal/1908455>
- **ERIH PLUS** <https://dbh.nsd.uib.no/publiseringskanaler/erihplus/periodical/info.action?id=498179>

ВИМОГИ

ДО СТАТЕЙ У НАУКОВОМУ ФАХОВОМУ ВИДАННІ «ГІРСЬКА ШКОЛА УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ» КАТЕГОРІЯ «Б»

Статті, подані до збірника, повинні мати необхідні елементи:

1. Ім'я, прізвище, інформація про автора (вчене звання, науковий ступінь, назва організації, в якій працює автор українською та англійською мовами.
2. Корпоративна електронна пошта автора (авторів) статті.
3. Номер **ORCID** (<http://orcid.org/>) і/або номер **researcherID ID** (<http://www.researcherid.com/>)
4. Номер **УДК**.
5. Назва статті, текст напівжирним шрифтом, усі великі літери.
6. Резюме і ключові слова (курсив) мовою статті з такими обов'язковими елементами: актуальність проблеми, мета, методи та результати дослідження (від 1800 знаків та 10 ключових слів).
7. Назва статті українською та англійською мовами, вирівнювання по середині, текст напівжирним шрифтом, усі великі літери.

8. Авторське резюме українською та англійською мовою.

9. Текст статті, де містяться такі **необхідні елементи**:

1. Вступ / **INTRODUCTION**. Постановка проблеми. **Analysis of recent research and publications**.

2. Мета дослідження / **THE PURPOSE OF THE RESEARCH**

Визначаються, виходячи з невирішених чи проблемних аспектів порушеної теми. Завдання мають бути спрямовані на узагальнення даних, формулювання концепції, певної моделі, методики, розробку та виділення методів, умов проведення дослідження тощо.

3. Методи дослідження / **RESEARCH METHODS**. Методи дослідження передбачають опис їх основного змісту, характеристик і показників, які вони фіксують, та одиниць вимірювання.

4. Результати дослідження / **RESEARCH RESULTS**. Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів повинен містити стисле узагальнення отриманих автором даних із виділенням напрямів, тенденцій, підходів до розв'язання проблеми. Опис емпіричних результатів має містити конкретні дані, що підтверджують статистичну достовірність отриманих результатів, у вигляді таблиць, графіків, діаграм з подальшою інтерпретацією. Теоретичний аналіз не повинен обмежуватися посиланнями на авторів, які вивчали порушене питання. У статті бажано також подавати посилання на іншомовні джерела та джерела з бази **Scopus** і **Web of Science**.

5. Висновки та перспективи подальших досліджень / **CONCUSSION AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH**.

Висновки з дослідження, які стисло висвітлюють сутність отриманих результатів згідно з поставленими в роботі завданнями.

6. Список використаних джерел подається в міжнародному стилі оформлення наукових публікацій **APA**.

REFERENCES

Подається англійськомовний переклад списку використаних джерел. Переклад засобами онлайн-сервісів інтернет не допускається. Окремими файлами подається:

Довідка про автора (співавторів).

Лист - підтвердження оригінальності дослідження.

Редакційна колегія залишає за собою право відхиляти доповіді та статті, які не відповідають вищезгаданним вимогам і тематиці видання.

Статті надсилати на електронну пошту наукового фахового видання з педагогічних наук «Гірська школа Українських Карпат»:

E-mail: ifosuhcvas@gmail.com АБО inna.chervinska@cnu.edu.ua

Сторінки журналу відкриті для дискусійних матеріалів, а тому їх зміст не завжди відображає погляди редакційної ради.

При передруці матеріалів посилання на це видання обов'язкове.

REQUIREMENTS

FOR ARTICLES IN THE SCIENTIFIC PROFESSIONAL PUBLICATION «MOUNTAIN SCHOOL OF THE UKRAINIAN CARPATHIANS» CATEGORY «B»

Articles submitted to the collection must have the required elements:

1. First name, surname, information about the author (academic title, scientific degree, name of the organization where the author works in Ukrainian and English).
2. Corporate e-mail of the author (authors) of the article.
3. **ORCID number** (<http://orcid.org/>) and / or **researcherID ID number** (<http://www.researcherid.com/>)
4. **UDC** number.
5. Title of the article, text in bold, all capital letters.
6. Summary and keywords (italics) in the language of the article with the following mandatory elements: relevance of the problem, purpose, methods and results of the study (from 1800 characters and 10 keywords).
7. The title of the article in Ukrainian and English, centered, text in bold, all capital letters.
8. Author's resume in Ukrainian and English.
9. The text of the article, which contains the following required elements:

1. **INTRODUCTION**. Problem statement. Analysis of recent research and publications.

2. **PURPOSE OF THE RESEARCH**

Determined on the basis of unresolved or problematic aspects of the topic. The objectives should be aimed at generalizing data, formulating a concept, a specific model, methodology, developing and highlighting methods, research conditions, etc.

3. **RESEARCH METHODS**. Research methods provide for a description of their main content, characteristics and indicators that they record, and units of measurement.

4. **RESEARCH RESULTS**. The presentation of the main research material with a full justification of the scientific results obtained should contain a brief summary of the data obtained by the author with the selection of directions, trends, approaches to solving the problem. The description of the empirical results should contain specific data confirming the statistical reliability of the obtained results, in the form of tables, graphs, diagrams with further interpretation. Theoretical analysis should not be limited to references to authors who have studied the issue raised. The article should also provide references to foreign-language sources and sources from the Scopus and Web of Science databases.

5. **CONCUSSION AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH.**

Conclusions from the study, which briefly highlight the essence of the results obtained in accordance with the tasks set in the work.

6. The list of sources is presented in the international style of scientific publications **APA**.

REFERENCES

The English translation of the list of sources is provided. Translation by means of online services is not allowed. It should be submitted in separate files:

Reference about the author (co-authors).

Letter confirming the originality of the study.

The editorial board reserves the right to reject reports and articles that do not meet the above requirements and the subject of the publication.

Articles should be sent to the e-mail address of the scientific professional publication on pedagogical sciences «Mountain School of the Ukrainian Carpathians»:

E-mail: ifosuhcvas@gmail.com

inna.cervinska@cnu.edu.ua

The articles in the magazine are open to discussion, therefore, their content does not always reflect the views of the Editorial Board. Reference to this publication is required when reprinting the material.

Підтвердження оригінальності дослідження

Я(ми), автор(и) рукопису «_____», передаю(ємо) засновникам і редколегії журналу «Гірська школа Українських Карпат» право опублікувати цей рукопис українською (англійською) мовою.

Підтверджую(ємо), що ця публікація не порушує авторського права інших осіб або організацій і принципів наукової етики, ніде раніше не публікувалася і не подана до інших видань. Автор(и) надає(ють) право видавцю редагувати, видавати, а також поширювати статтю необмеженим накладом у будь-якому вигляді та форматі.

Підписи автора(ів): _____ (П.І.Б., дата, адреса, тел., e-mail).

Автор(ри) повинен зареєструватися на сайті видання за покликанням: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/msuc/user/register>

Отримати логін <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/msuc/login>

Рецензування статті:

Рецензування здійснюється в два етапи:

- 1) редколегія перевіряє зміст статті на відповідність тематиці журналу;
- 2) стаття подається на рецензування незалежному експерту (члену редакційної колегії) відповідно до напрямку дослідження.

***ДЕТАЛЬНІША ІНФОРМАЦІЯ ПРО ЖУРНАЛ ЗА АДРЕСОЮ:

<https://journals.pnu.edu.ua/index.php/msuc>

Confirmation of the originality of the research

I (we), the author(s) of the manuscript «_____», transfer (we) to the founders and editorial board of the journal "Mountain School of the Ukrainian Carpathians" the right to publish this manuscript in Ukrainian (English).

I (we) confirm that this publication does not violate the copyright of other persons or organizations and the principles of scientific ethics, has not been previously published anywhere and has not been submitted to other publications. The author(s) grant (us) the right to edit, publish, and distribute the article in unlimited circulation in any form and format.

Signatures of the author(s): _____ (Full name, date, address, tel., e-mail).

Author(s) must register on the journal website by calling: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/msuc/user/register>

Get a login <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/msuc/login>

Article review:

Reviewing is carried out in two stages:

- 1) the editorial board checks the content of the article for compliance with the journal's topic;
- 2) the article is submitted for review to an independent expert (member of the editorial board) in accordance with the direction of research.

***DETAILED INFORMATION ABOUT THE JOURNAL AT THE ADDRESS:

<https://journals.pnu.edu.ua/index.php/msuc>

Наукове видання

Гірська школа Українських Карпат

Наукове фахове видання з педагогічних наук

№ 32

2025

Видається з 2006 року

<i>Головний редактор</i>	Галина Білавич
<i>Заступник головного редактора</i>	Юрій Москаленко
<i>Відповідальний секретар</i>	Інна Червінська
<i>Літературні редактори</i>	Ірина Гуменюк Марина Василик
<i>Технічні редактори</i>	Ярослав Никорак Олеся Власій

«Гірська школа Українських Карпат»
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
вул. Шевченка, 57
м. Івано-Франківськ, 76000

Телефони редакції – (0342) 53-15-74 fax (0342) 53-15-74.
E-mail: mountainschool@pnu.edu.ua <http://scijournals.pnu.edu.ua/index.php/msuc>

Підп. до друку 26.05.2025.
Формат 60x84/8. Папір офсетний. Гарнітура Ukrainian Pragmatica.
Друк на ризографі. Ум. друк. арк. 18,1. Тираж 300 пр.

Видавець і виготовлювач
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника